

Me mò ria 2021

CONSELL
VALENCIÀ
de CULTURA

Palau de Forcalló
Museu, 3 València
www.cvc.gva.es

ÍNDIX

0	PRESENTACIÓ	04
	RESUM	07
	OBSERVACIONS I RECOMANACIONS	09
1	EL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA	11
	DESCRIPCIÓ DE LA INSTITUCIÓ	12
	ELS MEMBRES	14
	SINOPSI HISTÒRICA	17
2	ACTIVITAT INSTITUCIONAL	23
	REUNIONS	24
	MEMBRES DE LES COMISSIONS DURANT 2021	25
	INFORMES	27
	ACTIVITATS DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA	30
	COMPAREIXENTS EN LES SESSIONS DEL CONSELL	44
	REPRESENTACIÓ DEL CVC EN ALTRES INSTITUCIONS	51
3	PUBLICACIONS	53
	A LA NIEBLA DE FRANCISCO BRINES	55
	AGENDA 2022	61
4	ANNEXOS	67
	INFORMES	68
	MEMÒRIA DE GESTIÓ INTERNA	323
	GESTIÓ ECONÒMICA-FINANCERA 2021	347
	EL CONSELL EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ	395
	CONCURS LITERARI I DE DIBUIX SOBRE VIURE EN CONFINAMENT DURANT LA PANDÈMIA	421

Presentació

L'

any 2021 l'hem viscut sencer en pandèmia, amb totes les situacions excepcionals sobre les quals no cal que m'estenga. Vaig escriure fa un any, en la presentació de la Memòria de 2020, que el Consell Valencià de Cultura havia aconseguit adaptar-s'hi bé i ràpid, amb la intenció òbvia de continuar responent, en temps i forma, a les demandes d'interés col·lectiu. Crec que hem continuat fent-ho bé en 2021, i em base per a dir-ho no només en la bona continuïtat del nostre treball, sinó en múltiples opinions contrastades del món cultural i científic. Jutgeu-ho, però, vosaltres mateixos amb la lectura d'aquesta Memòria.

L'adaptació a les circumstàncies de la pandèmia d'una institució com la nostra és una cosa relativament fàcil, però les múltiples necessitats de la cultura i la ciència en la nostra societat, ara agreujades, són tota una altra. La cultura i la ciència necessiten continuïtat, espai per respirar, estratègies, plans executables, pressupostos tangibles, recolzament i confiança més enllà de les vicissituds polítiques; això passarà, la major part de les vegades, fora del focus mediàtic. Però el rendiment que proporcionen a la societat, l'actual i la futura, és enorme i quantificable amb qualsevol paràmetre que triem per avaluar-lo. Ho dic perquè, com veureu en les *Observacions i recomanacions*, insistim en què s'han d'afrontar les debilitats estructurals que impedeixen o alenteixen el desenvolupament cultural i científic de la societat valenciana. Les administracions, els sectors privats, les organitzacions representatives, tenen la responsabilitat i l'obligació d'analitzar i actuar, i el Consell Valencià de Cultura la de recordar-los-ho.

El CVC es va renovar profundament en 2018, en 2021 també hi ha hagut algunes entrades i eixides, però les línies marcades aleshores continuen clares: a més de donar respostes a les associacions privades i a les institucions públiques que se'ns han adreçat, hem donat veu als sectors i a les indústries culturals, als problemes de la investigació científica en general i de les dones investigadores en particular. I, alhora, hem continuat

una labor més sorda, de menys rendiment aparent: detectar i aclarir algunes tendències de fons que es convertiran en assumptes centrals per a la convivència, la inclusió i la igualtat d'oportunitats. Parle de les tecnologies de la informació, de la bretxa digital, de la interoperabilitat dels sistemes informàtics de les administracions, de la intel·ligència artificial, del marc ciberètic, però també de l'envelliment de la població, dels entorns urbans amigables i de la pobresa enquistada. Si els afrontarem ara, si estudiàrem i aprenguérem de les societats més avançades que s'hi han posat, podríem oferir a molta gent que se sent insegura i desconfiada, i té motius per sentir-se'n, raons per a creure que la vida pròpia, la dels seus fills i néts, o la pròpia vellesa, poden ser millors del que sospiten que serà. Sóc de la idea que, en si, les tecnologies són neutres, però tenen les de perdre als ulls de la societat si, com deia Jaspers, des de la ciència s'evita la discussió o fins i tot se la rebutja, quan el seu pensament queda reclòs en cercles de la mateixa opinió i utilitza cap enfora una agressivitat destructora.

Tot això és cultura i dependrà de la cultura. Per dir-ho millor, dependrà de la mirada cultural amb què ens ho mirem, de com la mateixa societat (i els nostres representants públics i privats) es vol imaginar a anys vista. Aquesta sí que no serà mai una mirada neutra, i enmig de la profunda crisi que viu Europa, l'enfortiment de la convicció democràtica en cada un de nosaltres, amb tot el que comporta de responsabilitat individual i col·lectiva, d'il·lustració, crec que és l'únic camí que hauríem de transitar els valencians com a poble d'Europa que som.

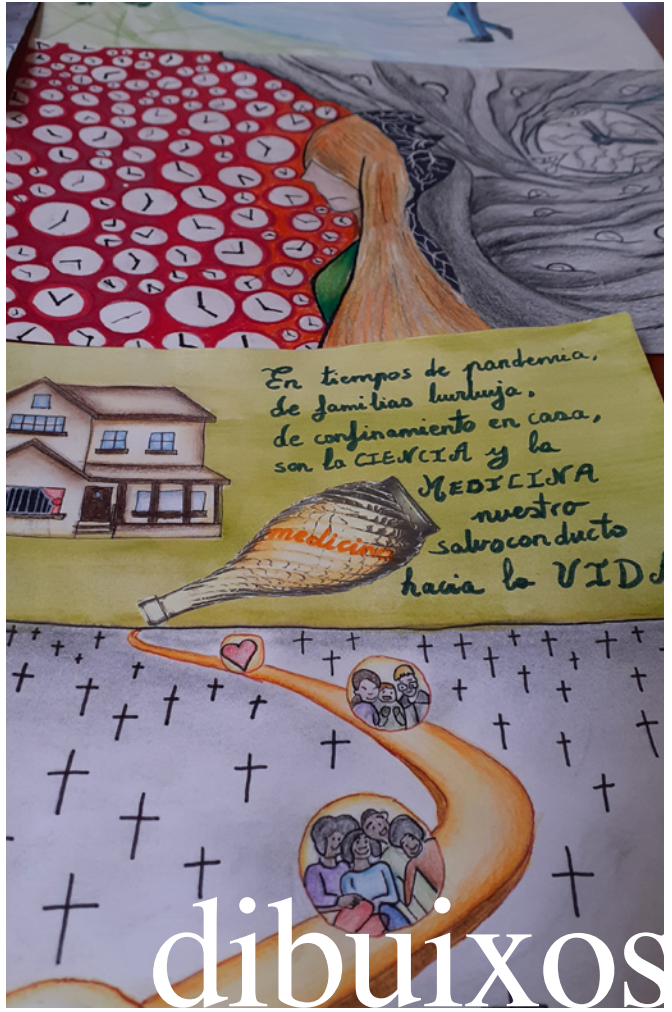
Santiago Grisolí
President

homenajes

actes
protocol·laris

visites

dibuixos

taules redones

Resum

de l'activitat institucional del Consell Valencià de Cultura en 2021.

84 reunions del Ple i Comissions ordinàries.

25 informes aprovats, el 68% **per iniciativa** pròpia i la resta per peticions externes.

Conjunts Històrics i Béns Immobles Singulars **6**, Política Cultural **6**, Educació i Investigació **5**, Festes i Tradicions Culturals (Patrimoni Immaterial) **1**, Salut i Qualitat Ambiental **5** i altres **2**.

1 visita escolar: IES Lluís Vives de València.

6 taules redones: *De la creació al públic, els reptes dels espais culturals*; Els ensenyaments artístics: experiències i perspectives de futur; La investigació i la innovació en el sector cultural: aportacions al debat; *La col·laboració público-privada: experiències i reptes de futur*; *Dones investigadores científiques*; *Dones i esport*.

1 homenatge: a Luis García Berlanga.

1 conferència: *l'Educació en Drets Humans* a càrrec d'Andrés Perelló.

1 presentació de llibres: *A la niebla* de Francisco Brines.

19 activitats i actes protocol·laris al Palau de Forcalló.

28 experts i responsables de les Administracions Públiques han assessorat les Comissions del Consell.

Representació del Consell en **29 consells rectors** d'entitats culturals públiques valencianes.

219 col·legis i instituts i 5.754 alumnes han participat en el concurs escolar literari i de dibuix del Consell sobre **Viure en confinament durant la pandèmia**, **3.817 dibuixos** i **1.937 obres literàries**.

36 notes de premsa enviades als mitjans de comunicació sobre les activitats de la institució i un impacte de **435 informacions** sobre el Consell tant en premsa escrita com en edicions digitals en Internet i les xarxes socials.

Observacions i recomanacions

El treball dels membres del Consell Valencià de Cultura es divideix en equips de treball anomenats comissions informatives. N'hi ha cinc: la Jurídica i Reglamentària, la de Llegat Històric, la de Promoció Cultural, la d'Arts i la de Ciències. Cada una sol fer, al final d'any, un resum de les qüestions tractades amb algunes recomanacions. Sovint treballen en línies que provenen d'anys anteriors, cosa que ja és indicativa per la recurrència, i també sovint resulta, com veureu, que algunes d'aquestes recomanacions, d'una manera o altra, són compartides per la resta de comissions informatives i es converteixen en preocupacions comunes. Són les que resumim en aquest apartat d'Observacions i recomanacions.

Patrimoni

El CVC ha fet diversos suggeriments en aquests anys sobre Patrimoni cultural i artístic, i s'ha mostrar a favor d'una llei nova que substituïska la fins ara vigent, la de Patrimoni Cultural Valencià de 1998, perquè s'hi incloguen aspectes que la llei actual no preveu i se'n desenvolupen i aclarisquen punts i conceptes no del tot ben travats fins ara.

A més, el Consell s'ha pronunciat a favor d'una major dotació pressupostària i de personal en Arqueologia i per la continuació de la catalogació dels béns a protegir. També recorda l'obligació de la custòdia i el manteniment que tenen els propietaris dels BRL i BIC, i la necessitat de disposar dels recursos públics suficients per al treball d'inspecció d'aquests béns, d'acord amb la mateixa llei del 98.

El CVC valora positivament les actuacions administratives per les quals es recuperen vies de tren en desús per a camins naturals i vies verdes, i demana al Govern Valencià que s'incloga en l'Agenda Valenciana d'Infraestructures la construcció d'una via fèrria entre Gandia i Dénia.

Tecnologies de la informació, bretxa digital, inclusió

La institució ha insistit en la importància del desenvolupament de les tecnologies que faciliten el registre de la informació en sistemes interoperables, de la informàtica biomèdica i de la intel·ligència artificial (IA) en l'Estratègia de la Comunitat Valenciana. Però, alhora, expressa que s'ha d'establir un marc cibernètic per

a evitar la inseguretats o el delictes digital, els biaixos discriminatoris i l'exclusió de sectors de la població que, per edat, recursos o pobresa, tenen greus dificultats per accedir a les tecnologies digitals.

Drets humans, pobresa infantil i vellesa

El Consell insta a les administracions a vetlar pel coneixement i la difusió dels Drets Humans en la societat, i planteja una educació específica en la matèria.

També remarca que és convenient atacar el problema de la pobresa infantil d'una manera semblant com es fa amb la violència de gènere; i això passa per accions institucionals, econòmiques i socials.

També, i a causa de la tendència demogràfica, el CVC s'ha dedicat a analitzar l'envelliment com el repte social rellevant que és, i planteja mesures que asseguren sistemes d'atenció integral, l'adaptació dels entorns urbans i hospitalaris, l'activitat física o esportiva i les relacions entre les generacions.

Ciència i investigació

El CVC fa el recordatori de la necessària execució de les inversions en Ciència plantejades en l'EECTI 21-27 (Estratègia Espanyola de Ciència, Tecnologia i Innovació) de manera coordinada entre les diverses administracions. Igualment, per l'execució de les inversions pressupostades en el Pacte per la Ciència i la Innovació.

D'una manera específica el Consell ha treballat en els problemes de la investigació científica al nostre país, en particular en la situació dels investigadors joves. És una labor que continua l'any 2022 per les novetats que introduiran enguany la Llei de la Ciència, la d'Universitats i les reglamentacions europees.

Descentralització cultural i creació artística

El CVC continua mostrant-se a favor d'un model cultural descentralitzat i inclussiu, i demana la col·laboració entre l'administració autonòmica, les diputacions i els ajuntaments per aconseguir l'aprofitament dels recursos i una programació de qualitat i diversa arreu del territori.

També demana atenció i promoció dels artistes valencians en les programacions culturals, en particular dels que fan servir el valencià per a la creació. I insisteix a continuar l'esforç per a millorar els equipaments culturals dels centres d'ensenyaments artístics.

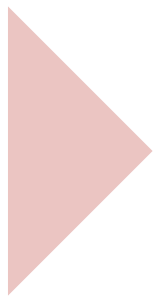

El Consell Valencià de Cultura

Descripció de la institució

Els membres

Sinopsi històrica

Descripció de la institució

NATURALESIA JURÍDICA

El CVC és una institució de caràcter públic que forma part del conjunt d'institucions que constitueixen la Generalitat Valenciana. Està compost per vint-i-un membres, elegits per majoria de dos terços de les Corts Valencianes i nomenats pel president de la Generalitat Valenciana, entre les persones de prestigi rellevant o de reconegut mèrit intel·lectual dins de l'àmbit cultural valencià.

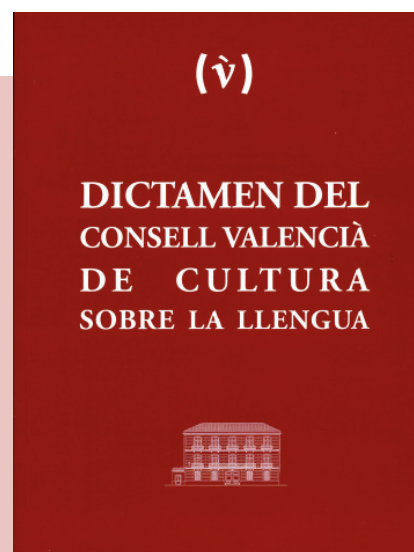

FUNCIONS

La comesa principal del Consell és elaborar els informes o dictàmens i realitzar els estudis que li sol·liciten les institucions públiques de la Comunitat Valenciana.

A més, la institució també atén peticions per part d'entitats de la societat civil i tracta assumptes que per iniciativa pròpia considera importants per a la defensa i la promoció dels valors culturals i lingüístics valencians.

Finalment, el Consell proposa al president de la Generalitat Valenciana la distinció de persones, entitats o institucions que destaquen en la defensa i promoció de la cultura valenciana.

Portada del Dictamen sobre la llengua, un dels treballs més importants del Consell Valencià de Cultura.

SEU OFICIAL

El Consell Valencià de Cultura té la seu oficial al Palau de Forcalló, al barri del Carme de València.

Vestíbul del Palau de Forcalló, seu del Consell Valencià de Cultura. (Foto CVC).

ORGANITZACIÓ

El Ple del Consell Valencià de Cultura és l'òrgan màxim de decisió de la institució; totes les qüestions que afecten la cultura valenciana estan reservades a la seua decisió. Aprova els dictàmens i informes que emet la institució i l'avantprojecte de despeses; constituïx les comissions i grups de treball; i proposa al president de la Generalitat la distinció de persones i entitats que per llur treball, estudi, defensa o promoció de la cultura valenciana, se n'hagen fet mereixedores.

El president és nomenat per Decret pel president de la Generalitat entre els membres del CVC. Les seues competències són la representació legal de la institució, convocar i moderar les reunions, dirigir els organismes i dependències del CVC, ordenar els pagaments i vetlar pel compliment dels acords del Ple i de la Comissió de Govern.

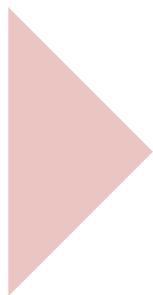
L'actual president del Consell és el bioquímic Santiago Grisolí.

El treball de consultoria del Consell es fa mitjançant comissions temàtiques, tant permanents com temporals, formades per membres de la institució. Actualment en té cinc de permanents: Arts, Ciències, Jurídica, Llegat històric i Promoció cultural.

I en crea de temporals, en forma de grups de treball, segons les característiques dels assumptes sobre els quals s'ha de pronunciar o considera oportú tractar.

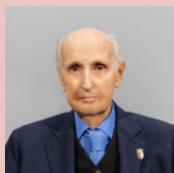

Els membres

La composició reglamentària del CVC és de vint-i-un membres. En novembre de 2021 va tindre lloc una renovació parcial dels membres de la Institució.

El President del Consell Valencià de Cultura és Santiago Grisolí, Dolors Pedrós és la Vicepresidenta i el Secretari executiu, Jesús Huguet.

MEMBRES DE L'ACTUAL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA

Santiago Grisolí

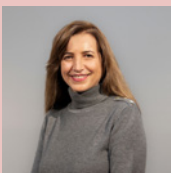
Dolors Pedrós

Jesús Huguet

Xavier Aliaga

Marta Alonso

Irene Ballester

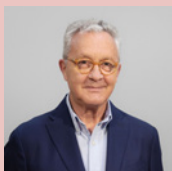
Amparo Carbonell

Ascensión Figueres

Josefa Frau

Vicente González

José María Lozano

Begoña Martínez

Gerardo Muñoz

José Vicente Navarro

Ana Noguera

Rosana Pastor

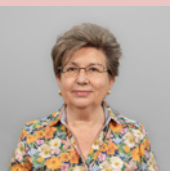
Maribel Peris

Joaquín Santo

Vicent Torrent

Inmaculada Vidal

Núria Vizcarro

Membres	Lloc de naixement	Professió
Aliaga VÍllora, Xavier	Madrid	Escriptor i periodista.
Alonso Rodríguez, Marta	Elda	Historiadora de l'Art. Llicenciada en Ciències de la Informació.
Ballester Buigues, Irene	Pedreguer	Doctora Història de l'Art UV.
Carbonell Tatay, Amparo	València	Escultora. Catedràtica UPV.
Figueres Górriz, Ascensión	Nules	Professora i Tècnica de Normalització Lingüística.
Frau Ribes, Josefa	Benissa	Advocada.
González Móstoles, Vicente	Meliana	Arquitecte.
Grisolía García, Santiago	València	Bioquímic.
Huguet Pascual, Jesús	Onda	Escriptor.
Lozano Velasco, José M ^è	Burgos	Arquitecte. Catedràtic d'Universitat.
Martínez Deltell, Begoña	Alacant	Professora UMH i directora Galeria Aural.
Muñoz Lorente, Gerardo	Melilla	Escriptor.
Navarro Raga, José Vicente	Xàtiva	Empresari i funcionari de la G.V.
Noguera Montagud, Ana	Krefeld (Alemanya)	Professora Universitat.
Pastor Muñoz, Rosana	Alboraya	Grau en Art Dramàtic per l'ESAD. Actriu i directora.
Pedrós Company, Dolors	Carcaixent	Editora i gerent d'Edicions 96.
Peris Muiños, Maribel	Castelló de la Plana	Pedagoga-Logopeda. Funcionària Diputació Castelló.
Santo Matas, Joaquín	Alacant	Historiador i polígraf.
Torrent Centelles, Vicent	València	Músic.
Vidal Bernabé, Inmaculada	Monòver	Catedràtica Història de l'Art UA.
Vizcarro Boix, Núria	Castelló de la Plana	Dramaturga, actriu i directora.

Sinopsi històrica

El Consell Valencià de Cultura es va crear mitjançant la Llei 12/1985, de 30 d'octubre, de la Generalitat Valenciana i es va constituir el 28 de gener de 1986. Els seus membres són nomenats per un període renovable de sis anys, i, des de la seua creació fins a desembre de 2021, han format part de la institució 97 consellers, inclosos els actuals. En les pàgines següents es pot consultar informació sobre els antics membres de la institució.

El president del Consell Valencià de Cultura és nomenat pel president de la Generalitat Valenciana d'entre els membres de la institució; fins a desembre de 2021 la institució ha tingut tres presidents: Juan Gil-Albert (1986-1994), Vicente Aguilera Cerni (1995-1996) i Santiago Grisolí, actual president.

El Consell Valencià de Cultura ha emés, d'ençà que fou creat fins a desembre de 2021, 661 informes, abastant

temàtiques tan diverses com ara patrimoni cultural material i immaterial, informes jurídics, toponímia valenciana, qüestions lingüístiques i ciència i medi ambient.

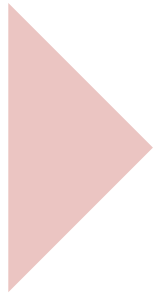
Els dictàmens i informes del Consell tenen relació amb assumptes puntuals, com l'actuació del CVC com a entitat consultora per a la declaració d'un determinat Bé d'Interés Cultural (BIC), o bé s'ocupen de qüestions més generals, com el Dictamen sobre la llengua.

El Consell Valencià de Cultura ha celebrat sessions plenàries fora de la seua seu a la ciutat de València; concretament, les visites realitzades fins ara són: Alacant, Alaquàs, Albaida, Alcoi, l'Alcora, Algemesí, Alzira, Benicarló, Benidorm, Benissa, Bunyol, Callosa de Segura, Castelló de la Plana, Dénia, Elx, la Font d'en Carròs, Gandia, Ibi, Llíria, Monòver, Morella, Onda, Ondara, Ontinyent, Oriola, Pedreguer, Peníscola, Potries, Requena, Sagunt, Sant Mateu, Simat de la Valldigna, Sogorb, Utiel, Vall d'Uixó, Vilafamés, Vilafranca, Vila-real, Villena, Vinaròs, Xàbia i Xàtiva.

Per últim, el Consell Valencià de Cultura compta amb un catàleg de publicacions amb obres de temàtica diversa, com ara patrimoni arquitectònic, arqueològic, pictòric, i immaterial, tradició religiosa, literatura, medi ambient, historiografia, dret, gastronomia, poesia, literatura, botànica, etc.

“El Consell Valencià de Cultura es va crear mitjançant la Llei 12/1985 de la Generalitat Valenciana i es va constituir en gener de 1986.

Des d'aleshores ha tingut 97 membres, inclosos els actuals, i tres presidents, l'escriptor Juan Gil-Albert, el crític d'Art Vicente Aguilera i el bioquímic Santiago Grisolí, actual president. Fins a desembre de 2021 la institució cultural ha emés 661 informes sobre diverses temàtiques.”

Membres anteriors del CVC

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta	Baixa
Aguilera Cerni, Vicente	1920/2005	València	Crític d'Art	11/12/1985	28/09/1998
Alfaro Hernández, Andreu	1929/2012	València	Escultor	11/12/1985	15/03/1990
Àlvarez Rúbio, Vicent	1941	Xàtiva	Advocat	02/11/1995	15/07/2011
Bas Carbonell, Manuel	1942/2020	Xàbia	Bibliòfil	02/11/1995	08/07/2002
Bellveser Icardo, Ricardo	1948/2021	València	Periodista	02/11/1995	16/07/2018
Beüt Belenguer, Emili	1902/1993	València	Escriptor	16/12/1991	14/08/1993**
Boronat Gisbert, José	1922/2002	Alcoi	Professor de Química	16/12/1991	18/01/2002**
Buigues Carrión, Vicente	1920/1986	Dénia	Oftalmòleg	11/12/1985	03/02/1986**
Calomarde Gramage, Joaquín	1956/2019	València	Catedràtic de Filosofia	12/05/1998	15/02/2000
Casp Verger, Xavier	1915/2005	Carlet	Poeta	04/01/1989	08/07/2002
Císcar Casabán, Consuelo	1945	Picanya	Gestora Cultural	23/05/2012	16/07/2018
Colón Doménech, Germà	1928/2020	Castelló de la Plana	Filòleg	04/01/1989	02/11/1995
Conejero Tomàs, Manuel Àngel	1943	València	Catedràtic Filologia Anglesa. Dramaturg	02/06/2004	16/07/2018
De Soto Arándiga, Ramón	1942/2014	València	Catedràtic Universitat	11/12/1985	16/12/1991
				02/11/1995	18/10/2014**
Enrique i Tarancón, Vicente	1907/1994	Borriana	Cardenal de l'Església Catòlica	11/12/1985	29/11/1994**
Fabregat Mañes, Amadeu	1948	València	Periodista	02/11/1995	08/07/2002
Farnós de los Santos, Vicente	1963	Castelló de la Plana	Periodista	15/07/2011	16/07/2018
Faus Sevilla, Pilar	1925/2008	València	Bibliotecària	22/03/1994	05/01/1998
Ferrando Badia, Juan	1926/2007	Foios	Catedràtic Dret	11/12/1985	26/06/1996
				08/07/2002	02/12/2007**
Ferrero Molina, Vicente	1944	Banyeres	Escultor	02/06/2004	17/07/2018
Fuster i Ortells, Joan	1922/1992	Sueca	Escriptor	05/03/1987	21/06/1992**
García Asensio, Enrique	1937	València	Director d'Orquesta	11/12/1985	16/07/2018
García Berlanga, Luis	1921/2010	València	Director de cine	11/12/1985	05/01/1998
García Candau, Jordi	1951	Vila-real	Periodista	26/12/1996	05/01/1998
García Esteve, Alberto	1919/1997	València	Jurista	11/12/1985	04/01/1989
García Rodríguez, Amando	1934	Alcoi	Catedràtic Física Aplicada	16/12/1991	05/01/1998
García i Sanz, Arcadi	1926/1998	Vall d'Uixó	Historiador	04/01/1989	02/11/1995
Gil-Albert, Juan	1904/1994	Alcoi	Poeta	11/12/1985	03/07/1994**
Giménez Julián, Emili	1932/2014	Bunyol	Arquitecte	11/12/1985	16/12/1991
Giménez Muñoz, Soledad	1963	Paris	Cantant i Compositora	29/07/2014	16/07/2018
Guarner Pérez, Lluís	1902/1986	València	Escriptor	11/12/1985	26/08/1986**
Lapiedra Civera, Ramón	1940	Almenara	Catedràtic Física Teòrica	05/01/1998	15/07/2011
Llobregat Conesa, Enric	1941/2003	València	Arqueòleg	11/12/1985	02/11/1995

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta*	Baixa
Llorens Serra, Tomàs	1936/2021	Almassora	Crític d'Art	04/01/1989	15/03/1990
Lloris Camps, Enedina	1957	València	Cantant	05/01/1998	31/03/2000
Lluch i Gurbés, Enric	1949	Algemesí	Escriptor	29/07/2014	16/07/2018
López Artiga, Ángeles	1939	Massamagrell	Compositora, cantant, pianista i pedagoga	16/07/2018	16/11/2021
López Piñero, José María	1933/2010	Mula	Historiador de la Medicina	11/12/1985	16/12/1991
Lozano Sanchis, Francisco	1912/2000	Antella	Pintor	11/12/1985	16/12/1991
Maravall Casesnoves, José Antonio	1911/1986	Xàtiva	Catedràtic d'Història	11/12/1985	19/12/1986**
Marcos Martí, Glòria	1950	València	Catedràtica Geografia i Història	15/07/2011	16/07/2018
Marín Soriano, Emili	1940	Alcoi	Editor	22/03/1994	05/01/1998
Martínez Tébar, Joaquín	1963	València	Músic i professor	23/02/2015	16/07/2018
Michavila i Pitarch, Francesc	1948	Castelló de la Plana	Matemàtic Catedràtic d'Universitat	16/12/1991	27/06/1995
Montés i Penadés, Vicent Lluís	1942/2009	Ontinyent	Jurista. Catedràtic d'Universitat	15/03/1990	02/11/1995
Montesinos García, Juan Antonio	1933/2014	Alacant	Catedràtic Matemàtiques	08/07/2002	15/07/2011
Morant Deusa, Isabel	1947	Almoines	Catedràtica Història	02/06/2004	15/07/2011
Morenilla Talens, Carmen	1960	València	Catedràtica Filologia	02/06/2004	15/07/2011
Moreno Sáez, Francisco	1942	Alacant	Llicenciat Filosofia	15/07/2011	20/12/2012
Morera Buelti, José María	1934/2017	València	Director Teatral	02/11/1995	07/07/2011
Muñoz Ibáñez, Manuel	1943	València	Metge. Historiador de l'Art	05/01/1998	02/06/2004
Muñoz Puelles, Vicente	1948	València	Escriptor	12/01/1999	16/07/2018
Negueroles Colomer, Elena	1949	Alzira	Pintora	08/07/2002	08/11/2012
Nieto Nieto, Justo	1943	Cartagena	Catedràtic i Rector d'Universitat	15/03/1090	05/01/1998
Peñarroja Torrejón, Leopoldo	1954	Vall d'Uixó	Catedràtic de Llengua Espanyola	11/12/1985	21/01/1992
				26/12/1996	02/06/2004
Pérez Alonso-Geta, Petra M.	1945	Camarma de Esteruelas	Catedràtica emèrita d'Antropologia de la Educació	16/07/2018	16/11/2021
Pérez Gil, José	1918/1998	Caudete de las Fuentes	Pintor	05/03/1987	04/01/1989
Pérez Puche, Francisco	1945	València	Periodista	15/07/2011	16/07/2018
Prades Perona, Luis	1929/2021	Castelló de la Plana	Pintor	02/11/1995	08/07/2002
				02/06/2004	16/07/2018
Primo Yúfera, Eduardo	1918/2007	Puerto Mazarrón	Catedràtic Ciències	08/07/2002	28/10/2007**
Quirós Palau, Martín	1929/2022	València	Llicenciat en Medicina	15/07/2011	16/07/2018
Ramos Fernández, Rafael	1942/2021	Elx	Arqueòleg	11/12/1985	05/01/1998
Reig Armero, Ramiro	1936/2018	València	Professor d'Universitat	04/01/1989	02/11/1995
Reig i Pla, Juan Antonio	1947	Cocentaina	Bisbe de l'Església Catòlica	05/01/1998	19/02/1998
Ríos García, Isabel	1953	Castelló de la Plana	Filòloga	08/07/2002	15/07/2011
Rodríguez Pérez, Rosa M ^è Magdalena	1957	València	Catedràtica Filosofia	28/06/2000	15/07/2011
Rosselló Ivars, Ramon	1969	Benissa	Professor UV de Filologia Catalana	29/07/2014	16/11/2021
Sanchis-Guarner Cabanilles, Manuel	1944	València	Llicenciat Medicina i Cirurgia	05/01/1998	15/07/2011
Sanguino Oliva, Francesc Josep	1964	Alacant	Autor i director dramàtic i escriptor	16/07/1918	18/06/2019
Santos Ventura, Carles	1940/2017	Vinarós	Compositor	23/05/2012	28/10/2013
Serrano Llàcer, Rosa	1945	Paiporta	Editora	05/01/1998	23/12/2002
Simó Santonja, Vicente Luis	1932/2014	València	Notari	05/03/1987	02/11/1995
Torrent i Llorca, Ferran	1951	Sedaví	Escriptor	02/11/1995	08/07/2002
Valdés Blasco, Manuel	1942	València	Pintor	11/12/1985	04/01/1989
Vernia Martínez, Pedro	1931/2009	Borriana	Farmacèutic	11/12/1985	25/10/1994
Vizcaíno Casas, Fernando	1926/2003	València	Jurista. Escriptor	08/07/2002	02/11/2003**

* Data del Decret de nomenament

** Data de decés, essent membre del CVC

Vicente Aguilera

Andreu Alfaro

Vicent Àlvarez

Manuel Bas

Ricardo Bellveser

Emili Beüt

José Boronat

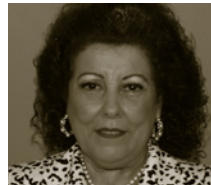
Vicente Buigues

Joaquín Calomarde

Xavier Casp

Consuelo Ciscar

Germà Colon

M. Àngel Conejero

Ramón de Soto

Vicente Enrique

Amadeu Fabregat

Vicente Farnós

Pilar Faus

Juan Ferrando

Vicente Ferrero

Joan Fuster

Enrique García

Luis García

Jordi García

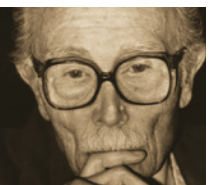
Alberto García

Amando García

Arcadi García

Juan Gil-Albert

Emili Giménez

Soledad Giménez

Lluís Guarner

Ramón Lapiedra

Enric Llobregat

Tomás Llorens

Enedina Lloris

Enric Lluch

Àngeles López

José Me López

Francisco Lozano

J. A. Maravall

Glòria Marcos

Emili Marín

Joaquín Martínez

Francesc Michavila

Vte. Luis Montés

J. Ant. Montesinos

Isabel Morant

Carmen Morenilla

Francisco Moreno

J. Mª Morera

Manuel Muñoz

Vicente Muñoz

Elena Negueroles

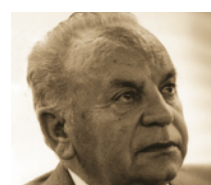
Justo Nieto

Leopoldo Peñarroja

Petra Mª Pérez

José Pérez

Francisco Pérez

Luis Prades

Eduardo Primo

Martín Quirós

Rafael Ramos

Ramiro Reig

Juan Antonio Reig

Isabel Ríos

Rosa Mª Rodríguez

Ramón Rosselló

M. Sanchis-Guarner

F. J. Sanguino

Carles Santos

Rosa Serrano

Vicente Luís Simó

Ferran Torrent

Manuel Valdés

Pedro Vernia

Fernando Vizcaíno

2 Activitat institucional

Reunions

Membres de les Comissions durant 2021

Informes

Activitats del Consell Valencià de Cultura

- *Visites escolars*
- *Taules redones per youtube*
- *Conferències*
- *Actes protocol·laris*

*Compareixents en les sessions del
Consell*

*Representació del CVC en altres
institucions*

Reunions

L'any 2021 el Consell ha realitzat 84 reunions, de les quals 79 corresponen al Ple i les Comissions permanents i 5 a grups de treball.

Òrgan	Ordinàries	Extraordinàries
Ple	11	1
Comissió de les Arts	11	
Comissió de les Ciències	11	
Comissió de Govern	11	
Comissió Jurídica	11	
Comissió de Llegat	11	1
Comissió de Promoció Cultural	11	
Grups de Treball	5	
TOTAL	82	2

Membres de les Comissions durant 2021

Membres/Comissió	GOVERN	ARTS	CIÈNCIES	JURÍDICA	LLEGAT	PROMOCIÓ
Aliaga VÍllora, Xavier		Vocal (des de 21/12)				Vocal (des de 21/12)
Alonso Rodríguez, Marta	Vocal (des de 21/12)	Vocal (des de 21/12)				
Ballester Buigues, Irene				Vocal		Secretària
Carbonell Tatay, Amparo		Presidenta				Vocal
Figueres Górriz, Ascensión				Vocal		Presidenta
Frau Ribes, Josefa			Vocal	Presidenta		
González Móstoles, Vicente		Vocal			President	
Grisolía García, Santiago	President					
Huguet Pascual, Jesús	Secretari				Vocal	
López Artiga, Ángeles	Vocal (fins 16/11)	Vocal (fins 16/11)				
Lozano Velasco, José M ^a			President	Vocal		
Martínez Deltell, Begoña		Vocal				Vocal
Muñoz Lorente, Gerardo	Vocal (des de 21/12)			Secretari		
Navarro Raga, José Vicente				Vocal (des de 28/1)	Vocal (fins 28/1)	Vocal
Noguera Montagud, Ana	Vocal			Vocal		
Pastor Muñoz, Rosana	Vocal (des de 21/12)	Vocal	Vocal (fins 21/12)			
Pedrós Company, Dolors	Vocal (fins 21/12) Vicepresidenta (des de 21/12)					Secretària
Pérez Alonso-Geta, Petra	Vicepresidenta (fins 16/11)					Vocal (fins 16/11)
Peris Muiños, Maribel				Secretària	Vocal	
Roselló Ivars, Ramón		Vocal (fins 16/11)				Vocal (fins 16/11)
Santo Matas, Joaquín	Vocal (fins 21/12)				Vocal (des de 21/12)	
Torrent Centelles, Vicent		Vocal (des de 21/12)			Vocal (des de 21/12)	
Vidal Bernabé, Inmaculada		Vocal			Vocal	
Vizcarro Boix, Núria		Secretària	Vocal (fins 22/02)		Vocal (des de 22/02)	

NOTA: La renovació parcial del CVC va suposar l'abandonament de la Institució dels consellers: Petra Mª Pérez, Ramón Roselló, Ángeles López; i la incorporació de: Vicent Torrent, Xavier Aliaga i Marta Alonso.

Informes

En 2021, el Ple del Consell Valencià de Cultura ha aprovat 25 informes, declaracions i documents, dels quals el 68% han sigut elaborats per iniciativa pròpia.

Conjunts històrics (6)
i béns immobles singulars

Política
cultural (6)

Educació i
investigació (5)

Festes i
tradicions culturals (1)
(Patrimoni immaterial)

Salut i
Qualitat
ambiental (5) Altres (2)

CONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

- Informe sobre la protecció de l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Agrícola (EUITA) de València (inclou vot particular) (Bilingüe)
- Informe sobre la tramitació de declaració de BIC, con categoría de zona arqueológica, del yacimiento La Picola de Santa Pola
- Informe sobre la tramitació de declaració como BIC, con la categoría de monumento, de los azudes de Mutxamel y Sant Joan, en el término municipal de Mutxamel
- Informe sobre la protecció del Patrimoni dels antics traçats de tren de via estreta, elements arquitectònics i reconversió en Camins Naturals – Vies Verdes
- Consideracions entorn de l'estat de conservació de l'estació del Grau de València
- Informe sobre la declaració com a BIC de l'església de Pedreguer

POLÍTICA CULTURAL

- Informe sobre el Cor de la Generalitat Valenciana
- Declaració al voltant dels pressupostos de la Generalitat Valenciana 2021 en matèria cultural
- Declaración del CVC sobre el retorno de la Dama de Elche
- Informe sobre l'accessibilitat als museus de la Comunitat Valenciana
- Informe sobre la devolució al Ayuntamiento Orihuela del *Libre dels Repartiments* que se encuentra en la Biblioteca de Catalunya
- Informe sobre la recuperació del patrimoni musical del compositor valenciano Salvador Giner Vidal

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

- Informe de seguimiento sobre el Pacto por la Ciencia y la Innovación
- Informe sobre l'Estratègia d'Intel·ligència Artificial (IA) de la Comunitat Valenciana (bilingüe)
- Les dones investigadores científiques en temps de coronavirus
- Informe sobre Dones i Esports
- Educació en Drets Humans

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (Patrimoni Immaterial)

- Informe sobre la declaració de Bé d'Interés Cultural Immaterial (B.I.C.i.) de la Cordà de Paterna

SALUT I QUALITAT AMBIENTAL

- La pobresa infantil i la incidència de la COVID-19
- Informe sobre los beneficios de la Cultura en la salud de las personas
- Cultura deportiva. Consideraciones sobre la actualidad
- Informe Salud y Tecnología
- Informe sobre Envejecimiento Activo y Saludable y Derechos de las Personas Mayores (bilingüe)

ALTRES

- Declaración del CVC sobre el mantenimiento del trasvase Tajo-Segura
- Declaració en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual

ACTIVITATS DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA

VISITES ESCOLARS

- Visita escolar IES Lluís Vives de València. **31 de març**

TAULES REDONES PER YOUTUBE

Diàlegs CVC: Cultura i pandèmia

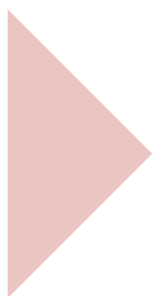
- ***De la creació al públic, els reptes dels espais culturals.*** Participants: Pere Duch Balfagó de la Llibreria Babel (Castelló), Jorge López de la Galería Punto (València), Carmen Serrano de la Sala Clan Cabaret (Alacant), Anrtoni Such dels Cines Babel (València). Moderada per Àurea Ortiz, Investigadora del cinema i les arts i presentada per la consellera Rosana Pastor en representació del CVC. **9 de març**
- ***Els ensenyaments artístics: experiències i perspectives de futur.*** Participants: Pilar Crespo de la Facultat de Belles Arts de la Universitat Politècnica de València, Juanjo Prats del Conservatori Superior de Dansa de València i Ester Alabor de l'Escola Superior d'Art Dramàtic de València. Moderada per Reis Juan, periodista i presentada per la consellera Amparo Carbonell en representació del CVC. **27 d'abril**
- ***La investigació i la innovació en el sector cultural: aportacions al debat.*** Participants: Pilar Roig, catedràtica emèrita de Restauració en la Universitat Politècnica de València, Antonio Ariño, catedràtic de Sociologia de la Universitat de València, Raúl Abeledo, director de l'Observatori Cultural de la Universi-

tat de València i Rosalia Torrent, directora del Museu de Vilafamés. Moderada per la periodista Carmen Revillo i presentada per la consellera Inmaculada Vidal en representació del Consell Valencià de Cultura. **25 de maig**

- **La col·laboració públicoprivada: experiències i reptes de futur.** Participants: Elisa Maldonado, directora adjunta de la Fundació per Amor a l'Art, Jacobo Pallarés, president de la Red de Teatros Alternativos, Abel Guarinos, director general de l'Institut Valencià de Cultura i Carmen Lázaro, vicerectora de Cultura i Relacions Institucionals de la Universitat Jaume I de Castelló. Moderada per la periodista Reis Juan i presentada per la consellera Núria Vizcarro en representació del CVC. **22 de juny**

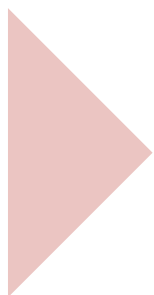
Diàlegs CVC

- **Dones investigadores científiques.** Participants: María Ángeles Lluch, Elena Pinilla, Teresa Ruiz i Alicia Villar. Presentada per Maribel Peris, i moderada per Irene Ballester. **4 de maig**
- **Dones i esport.** Participants: Antonio Santos Ortega, Ana Gimeno Berbegal, Teresa Saurí Rodrigo i M^a. Jesús López Cañete. Presentada per la consellera Maribel Peris, i moderada per la consellera Rosana Pastor. **29 de juny**

CONFERÈNCIES

- Conferència d'Andrés Perelló, ambaixador d'Espanya a la UNESCO, sobre l'Educació en Drets Humans. **12 de juliol**

ACTES PROTOCOL·LARIS

- Presentació a la Casa de Cultura de Gandia de l'antologia trilingüe *Vint poemes d'amor i de mort i el cant espiritual*. Ausiàs March, editat pel CVC. **26 de març**
- Rodatge a la seu del CVC del programa *Terres de cinema d'À Punt* dedicat a Luis García Berlanga, amb la participació de Rosana Pastor i Vicent Àlvarez. **29 d'abril**
- Lliurament de la junta directiva de l'associació Amics del Corpus del *Pomell del Corpus* al Consell Valencià de Cultura. **4 de juny**
- Lliurament de la *Memòria 2020* del CVC a la Mesa de les Corts Valencianes. **13 de juliol**
- Celebració a la seu del CVC de la Jornada cultural sobre el projecte "Camins dels Càtars, un itinerari cultural europeu". **3 de setembre**
- Lliurament de la Medalla del CVC al cantant i promotor cultural Lluís Miquel Campos. **9 de setembre**
- Acte d'homenatge a Luis García Berlanga, exmembre del CVC, amb la presentació del llibre *Berlanguiana* de Vicente Muñoz Puelles i editat pel Consell. Intervenien: Rosana Pastor, Vicente Muñoz, José Luis García-Berlanga i Jordi García Candau. **21 de setembre**
- Visita de la Comissió de Lligat Històric i Artístic a l'església de Pedreguer. **22 de setembre**
- Visita de la Comissió de Promoció del CVC al taller del pintor Pepe March, per tal d'elaborar un informe sobre la situació dels tallers de Ciutat Vella de València. **4 d'octubre**
- Acte de donació al Consell Valencià de Cultura de dos quadres del pintor Àlex Alemany (un de Luis García Berlanga i altre de Joan Fuster) pertanyents a la col·lecció pictòrica de Ricardo Bellveser, escriptor i exvicepresident del CVC. **14 d'octubre**
- Celebració del Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual amb la projecció del film, cedit per l'IVC, *Les imatges dels records. València en la memòria dels nostres majors*. **27 d'octubre**
- Presentació a la seu del CVC de l'antologia trilingüe *A la niebla* de Francisco Brines, amb les intervencions de Santiago Grisolí, Vicent Garcés, Àngels Gregori, Saturnino Valladares, Josep Piera i Rosana Pastor. **28 d'octubre**

- Visita de la Comissió de Promoció Cultural al taller del pintor Luis Massoni amb l'objectiu d'elaborar un informe sobre la situació dels tallers-estudis dels artistes en Ciutat Vella de València. **9 de novembre**
- Celebració del Dia de la Música, amb una *Jam session* pel 30 aniversari de Sedajazz, presentada pel conseller Jesús Huguet i la consellera Mª Ángeles López. **19 de novembre**
- Lliurament de la distinció Insigne de la *Música Valenciana*, concedit per l'Acadèmia de la Música Valenciana, al Consell Valencià de Cultura. **26 de novembre**
- Visita de les Falleres Majors de València 2022, Carmen Martín i Nerea López acompanyades de membres de la JCF, a la seu del CVC. **2 de desembre**
- Celebració del Dia Mundial de la Llengua Àrab, amb col·loqui-recital de poesia i cultura andalusí valenciana. **10 de desembre**
- Visita guiada al Museu de Belles Arts de València dels membres del CVC, acompanyats pel director del museu, Pablo González Tornel, per veure l'exposició *Creure a través dels ulls. Pintura i veritat a la València del segle XVII*. **15 de desembre**
- Visita de membres de la Comissió de Llegat Històric i Artístic a Elca, la casa de Francisco Brines en Oliva, per tal de preparar l'informe per declarar BIC la finca del poeta. **22 de desembre**

Diàlegs CVC

Cultura i pandèmia: *de la creació al públic, els reptes dels espais culturals*. Rosana Pastor, Pere Duch i Jorge López.

Cultura i pandèmia: *de la creació al públic, els reptes dels espais culturals*. Antonio Such i Àurea Ortiz.

Cultura i pandèmia: *els ensenyaments artístics, experiències i perspectives de futur*. Juanjo Prats, Reis Juan i Amparo Carbonell.

Cultura i pandèmia: *els ensenyaments artístics, experiències i perspectives de futur*. Amparo Carbonell, Pilar Crespo i Ester Alabor.

Cultura i pandèmia: *la investigació i la innovació en el sector cultural: aportacions al debat.* Rosalia Torrent, Raül Abeledo, Inmaculada Vidal, Carmen Revillo, Antonio Ariño i Pilar Roig.

Cultura i pandèmia: *la investigació i la innovació en el sector cultural: aportacions al debat.* Antonio Ariño.

Cultura i pandèmia: *la col·laboració públic-privada, experiències i reptes de futur.* Jacobó Pallarés i Elisa Maldonado.

Cultura i pandèmia: *la col·laboració públic-privada, experiències i reptes de futur.* Abel Guarinos, Carmen Lázaro, Núria Vizcarro, Reis Juan, Jacobó Pallarés i Elisa Maldonado.

Diàlegs CVC: *Dones investigadores científiques*. Mª Ángeles Lluch, Elena Pinilla i Maribel Peris.

Diàlegs CVC: *Dones investigadores científiques*. Irene Ballester, Alicia Villar i Mª Teresa Ruiz Cantero.

Diàlegs CVC: *Dones i esport*.

Diàlegs CVC: *Dones i esport*. Mª Jesús Cañete i Tere Saurí.

Diàlegs CVC: *Dones i esport*. Maribel Peris, Rosana Pastor, Antonio Santos i Anna Gimeno.

Activitats i actes protocol·laris

Presentació de l'Antologia trilingüe d'Ausiàs March a Gandia.

Visita escolar a la seu del CVC de l'IES Lluís Vives de València.

Ximo Rovira entrevista Dolors Pedrós en Levante TV pel Dia del Llibre.

L'equip de *Terres de Cinema*, d'À Punt, gravant el programa dedicat a Luis G^a Berlanga.

Premiats en el XV Concurs Escolar 2021.

Conferència d'Andrés Perelló.

Andrés Perelló signant en el Llibre d'Honor davant Santiago Grisolí.

Lliurament de la Memòria 2020 a Les Corts.

Camins dels càtars, un itinerari cultural europeu.

Eduard Berga, Jesús Huguet i José Luis Soler.

Lluís Miquel Campos i Santiago Grisolí amb Jesús Huguet, Ana Noguera, Ángeles López, Irene Ballester, Ramon Rosselló i Amparo Carbonell al jardí del Palau de Forcalló.

Alfons Cervera i Amparo Carbonell en el lliurament de la Medalla del CVC a Lluís Miquel Campos.

Lluís Miquel Campos rep la Medalla del CVC.

Amparo Carbonell llig la Declaració del CVC el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual.

Arcadi Valiente al teclat en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual.

Ricard Bellveser, Fernando Delgado, Jesús Huguet, Jordi G^a Candau i Jose Luis G^a Berlanga.

Homenatge a Luis García Berlanga.

Homenatge a Berlanga: José Luis G^a Berlanga, Rosana Pastor, Vicente Muñoz Puelles i Jordi García Candau.

Ricardo Bellveser, Santiago Grisolí i Jesús Huguet.

Donació de dos quadres d'Álex Alemany de la col·lecció de Ricardo Bellveser.

El Pomell del Corpus.

Àngels Gregori presenta l'Antologia trilingüe de Francisco Brines.

Presentació de l'Antologia trilingüe de Francisco Brines: *A la niebla-Para a névoa-Cap a la boira.*

Ángeles López Artiga presenta la Seda Jazz en el Dia de la Música.

Concert de la Seda Jazz al Palau de Forcalló.

Actuació de la Teen Jazz Ensemble de Seda Jazz.

Premi Insigne de la Música Valenciana al CVC.

Visita de les falleres majors de València 2022 amb Amparo Carbonell i Marta Alonso.

Les falleres majors 2022 amb Santiago Grisolí.

Celebració del Dia de la Llengua Àrab.

Visites de les Comissions

A l'església de Pedreguer – C. Llegat Històric.

Inmaculada Vidal i Vicente G. Móstoles a l'església de Pedreguer.

Visita al Museu de Belles Arts de València amb el seu director, Pablo González Tornel.

Vicente G. Móstoles a Elca, la casa de Francisco Brines a Oliva.

Al taller del pintor Luis Massoni – C. Promoció Cultural.

Compareixents en les sessions del Consell

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
CIÈNCIES	13/01	- Marta Monleón, enginyera de telecomunicacions i coordinadora de la càtedra d'Intel·ligència Artificial (IA) de la UPV.	Informar sobre els treballs i els projectes de la Càtedra d'IA aplicada a l'Administració Pública, de la UPV.
	03/02	- José Campos Granell, del Departament d'Educació Física i Esportiva de la Universitat de València. - Recaredo Agulló Albuixech, catedràtic de francès i doctor en Filologia.	Informar sobre la Cultura Esportiva.
	03/03	- Patrici Calvo, professor de la Universitat Jaume I. - Ana Lozano, arquitecta CEO Valenthia Strategy.	Informar sobre l'ètica i la intel·ligència artificial. Exposició d'una eina d'Intel·ligència Artificial (IA) en la producció arquitectònica.
	02/06	- Salomé Cuesta, vicerectora primera de la UPV d'Art, Ciència, Tecnologia i Societat.	Informar dels projectes del nou rectorat encapçalat per José Capilla.
	07/07	- Professora Sacramento Pinazo, del Departament de Psicologia Social de la UV.	Informar sobre la intervenció psicossocial en l'envelliment.
	06/10	- Benjamí Pérez, director general del Medi Rural. - María Sahuquillo, tècnica de la Conselleria de Medi Ambient.	Informar sobre la situació actual ambiental i administrativa del Parc Natural de l'Albufera.
	03/11	- Marc García, comissari d'Aigües de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer (CHJ).	Informar sobre la situació actual del Parc Natural de l'Albufera des del punt de vista de la seua competència.
	01/12	- Juan Ors, biòleg especialitzat en espais naturals i en ordenació del territori.	Informar sobre el Parc Natural de l'Albufera.
JURÍDICA	18/01	- Jorge Cardona Llorens, president d'UNICEF-CV.	Informar sobre la situació de la pobresa infantil en la Comunitat Valenciana i la incidència que ha tingut en ella la situació provocada per la Covid-19.
	08/03	- Teresa Cháfer i Laura Silvestre, professores de Belles Arts de la UPV.	Informar sobre Art i Salut.
	19/04	- Óscar Pastor, director del Centre d'I+D. - Montserrat Robles, professora doctora de Ciències Físiques de la UPV.	Informar sobre Ciència i Salut.

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
	08/06	- Javier Plaza Penadés, catedràtic de Dret Civil i delegat de Protecció de Dades de la UV. - Manuel Esteve Domingo, catedràtic d'Enginyeria Telemàtica i director del Màster en Ciberseguretat i Ciberintel·ligència de la UPV.	Informar sobre la tutela del dret a la intimitat amb les noves tecnologies i el valor de la informació personal.
	13/09	- Fernando Flores Giménez, director de l'Institut de Drets Humans.	Informar sobre Educació en Drets Humans.
	08/11	- José María Ángel, Secretari Autòmic de Seguretat i Emergències. - Manuela Roldán, cap de servei d'Incendis Forestals.	Informar sobre la campanya contra els incendis forestals de 2021.
	13/12	- Guillermo Llorente Ballesteros, director corporatiu de seguretat de Mapfre.	Informar sobre els procediments i protocols de seguretat en la informació i en les bases de dades anonimitzades.
LLEGAT	12/01	- José Luis Campos Rosique, director de l'estudi d'arquitectura Crystalzoo d'Alacant.	Informar sobre el tema «El reciclatge arquitectònic: la rehabilitació com a model sostenible en Arquitectura».
	01/06	- Arcadi España, conseller de Política Territorial i d'Obres Públiques.	Informar sobre la protecció dels traçats de les antigues línies fèrries de via estreta i les vies verdes.
	21/07	- José M. Tomás Llavador, arquitecte redactor del projecte de reurbanització de la plaça de la Reina de València. - Marisa Serrano, directora científica de l'excaució arqueològica de la plaça de la Reina de València.	Informar sobre com poden afectar les recents troballes arqueològiques el desenvolupament de la reforma de la plaça de la Reina de València.
	30/11	- Manuel Olcina, director del MARQ.	Informar sobre el programa d'excaucions arqueològiques en la província d'Alacant.
PROMOCIÓ	05/07	- Marga Landete, directora adjunta de Música i Cultura Popular en l'Institut Valencià de Cultura.	Informar sobre la possible creació d'un museu de la música, en xarxa o virtual, i de les dificultats per aconseguir-ho.
	04/10	- Pepe March. Artista.	Informar sobre la situació dels tallers dels artistes al barri del Carme de la ciutat de València.

Comissió Llegat 12/01/2021. José Luis Campos Rosique.

Comissió Ciències 13/01/2021. Marta Monleón.

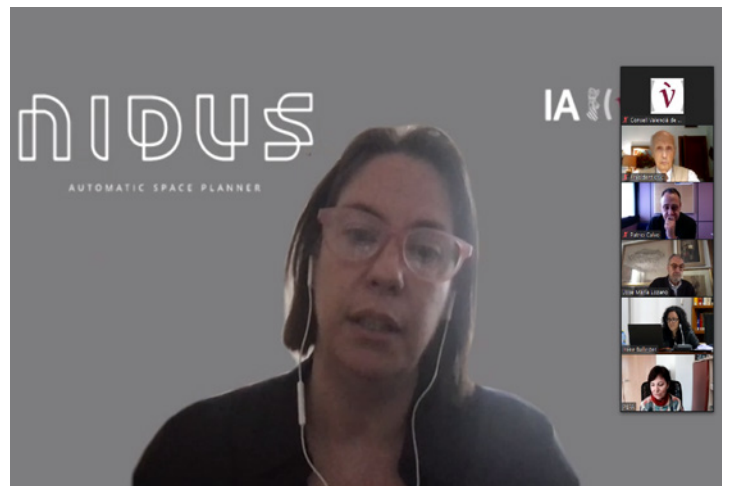
Comissió Jurídica 18/01/2021. Jorge Cardona.

Comissió Ciències 03/02/2021. José Campos Granell.

Comissió Ciències 03/02/2021. Recaredo Agulló.

Comissió Ciències 03/03/2021. Ana Lozano.

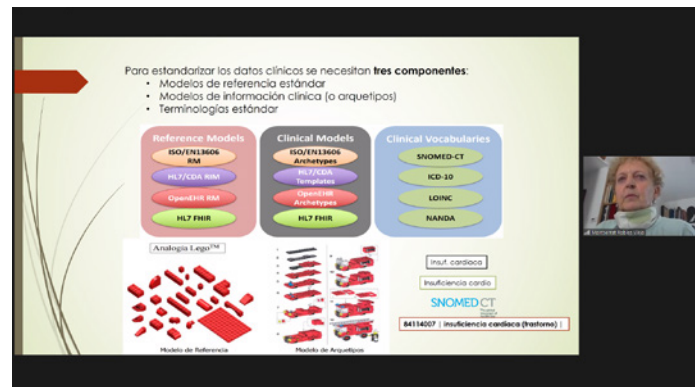
Comissió Ciències 03/03/2021. Patrici Calvo.

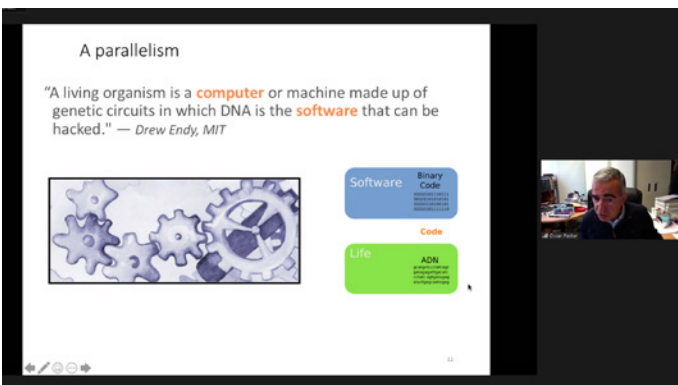
Comissió Jurídica 08/03/2021. Laura Silvestre.

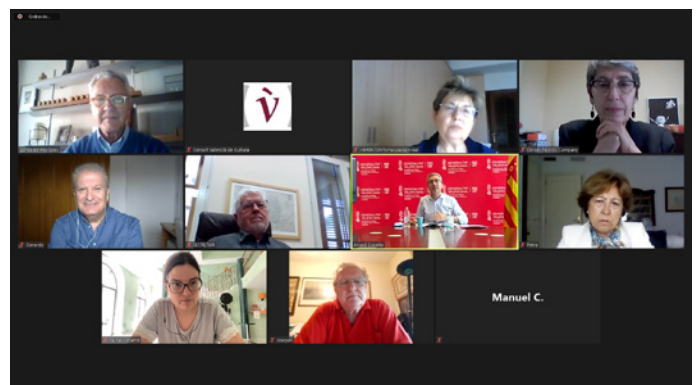
Comissió Jurídica 08/03/2021. Teresa Cháfer.

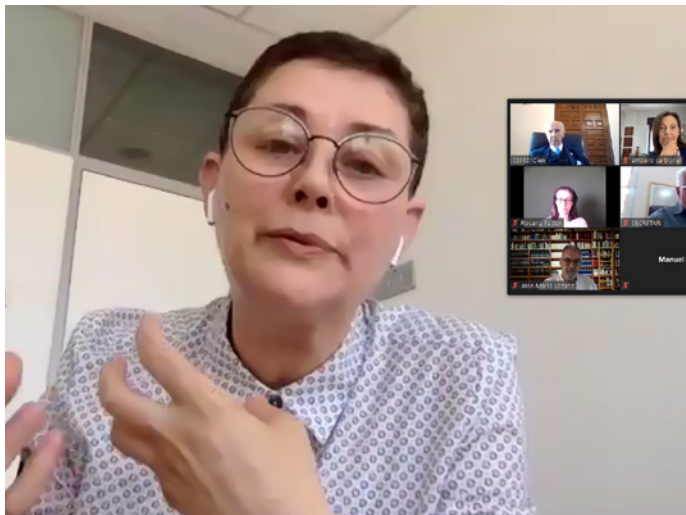
Comissió Jurídica 19/04/2021. Montserrat Robles.

Comissió Jurídica 19/04/2021. Óscar Pastor.

Comissió Llegat 01/06/2021. Arcadi España.

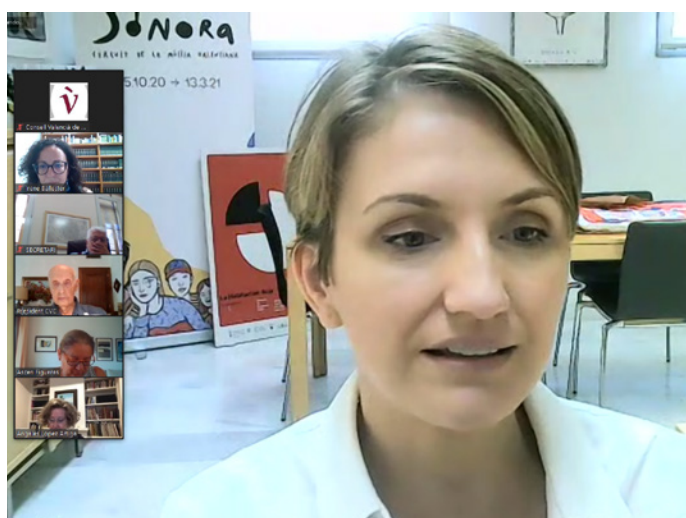
Comissió Ciències 02/06/2021. Salomé Cuesta.

Comissió Jurídica 08/06/2021. Javier Plaza.

Comissió Jurídica 08/06/2021. Manuel Esteve.

Comissió Promoció 05/07/2021. Marga Landete.

Comissió Ciències 07/07/2021. Sacramento Pinazo.

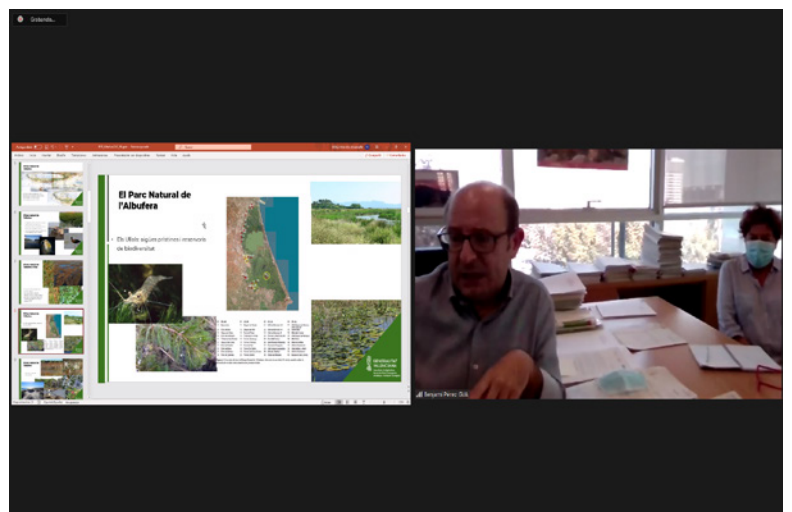
Comissió Llegat 21/07/2021. José M. Tomás Llavador.

Comissió Jurídica 13/09/2021. Fernando Flores.

Comissió Promoció 04/10/2021. José March.

Comissió Ciències 06/10/2021. Benjamí Pérez i María Sahuquillo.

Comissió Ciències 03/11/2021. Marc García.

Comissió Jurídica 08/11/2021. J. M. Àngel i Manuela Roldán.

Comissió Llegat 30/11/2021. Manuel Olcina.

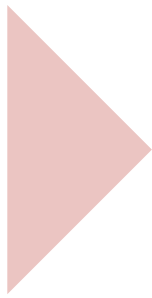
Comissió Ciències 01/12/2021. Juan Ors.

Comissió Jurídica 13/12/2021. Guillermo Llorente i Santiago Grisolí.

Comissió Jurídica 13/12/2021. Guillermo Llorente.

Representació del CVC en altres Institucions

INSTITUCIONS CULTURALS PÚBLIQUES	MEMBRE REPRESENTANT
Comissió Consultiva d'Avaluació i Seguiment de la Protecció i Conservació del Patrimoni Arbori.	Vicente González Móstoles
Comité Tècnic d'Experts per a la valoració de la retirada de vestigis relatius a la Guerra Civil i la dictadura a la Comunitat Valenciana i dels supòsits determinants d'excel·lència.	Maribel Peris Muiños
Consell del CEVEX, Centres Valencians a l'Exterior.	Irene Ballester Buigues
Patronat de la Fundació per a la Investigació de l'Hospital Clínic de València (INCLIVA).	Joaquín Santo Matas
Consell General del Consorci de Museus de la Generalitat Valenciana.	Begoña Martínez Deltell Irene Ballester Buigues (a partir del 28-05-2021)
Consell Tècnic d'Heràldica i Vexil·lologia.	Jesús Huguet Pascual
Observatori del Dret Civil Valencià.	Josefa Frau Ribes
Fundació Comunitat Valenciana-Regió Europea (FCVRE).	Jesús Huguet Pascual
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió del Llibre, Arxius i Biblioteques.	Dolors Pedrós Company
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió de Patrimoni, Museus i Arts Plàstiques.	Inmaculada Vidal Bernabé
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió Audiovisual i Cinematografia.	Amparo Carbonell Tatay
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió Música i Cultura Popular.	Ángeles López Artiga
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió de les Arts Escèniques.	Núria Vizcarro Boix Suplent: Rosana Pastor Muñoz
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió d'Educació i Cultura.	Petra M ^a Pérez Alonso-Geta
Fundació Palau de les Arts Reina Sofía.	Ramón Rosselló Ivars

INSTITUCIONS CULTURALS PÚBLIQUES	MEMBRE REPRESENTANT
Consell de la Ciutadania. CVMC.	Vicente Muñoz Puelles
Consell de Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.	Petra M ^a Pérez Alonso-Geta (fins el 24-02-2020) Rosana Pastor Muñoz (des de 24-02-2020) Suplent: Ana Noguera Montagud (fins 01-10-2020) Jesús Huguet Pascual (des de 01-10-2020)
Pla Valencià de Democratització Cultural. Capital Cultural Valenciana. Comissió de Valoració.	Irene Ballester Buigues
Junta de Valoració de Béns del Patrimoni Cultural Valencià.	José V. Navarro Raga Begoña Martínez Deltell Amparo Carbonell Tatay
Consell Social de les Llengües.	Ramón Rosselló Ivars
Alt Consell per al Desenvolupament de l'Agenda 2030.	Ana Noguera Montagud Suplent: Irene Ballester Buigues
Institut Superior d'Ensenyaments Artístics de la CV.	José M ^a Lozano Velasco
Museu Nacional de Ceràmica González Martí.	Vicente González Móstoles
Consell Assessor del Mecenatge (CASMEC)	Ana Noguera Montagud Suplent: Ángeles López Artiga
Consell Rector Institut Valencià de Conservació, Restauració i Investigació (IVCR+I)	Amparo Carbonell Tatay
Patronat del Museu de Belles Arts de València.	Amparo Carbonell Tatay
Comissió de Reforma del Passeig de l'Albereda.	Vicente González Móstoles
Consell d'Administració Ciutat de les Arts i les Ciències. CACSA.	Santiago Grisolí
Consell Assessor IVAM	Amparo Carbonell Tatay

3

Publicaciones

A la niebla. Francisco Brines

Agenda 2022

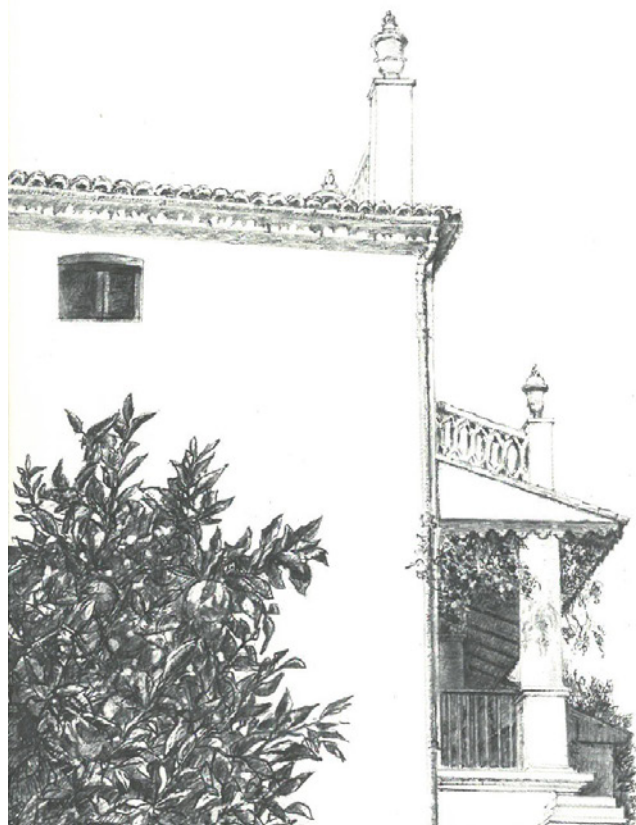
Edició

Francisco Brines

**A LA NIEBLA
PARA A NÉVOA
CAP A LA BOIRA**

*Una antología trilingüe de
La última costa*

*Tradução de Saturnino Valladares
Traducció de Josep Piera*

Salutació

Vicent Garcés

President de la Fundació ACM
President d'Honor de Mostra Viva del Mediterrani
Exregidor de l'Ajuntament de València
(1979-1987)

Potser ha arribat el moment de dir que el projecte literari de fer una col·lecció d'autors del Mediterrani en edicions trilingües, s'ha consolidat. O això volem pensar. Perquè després de les reedicions que s'han fet dels dos primers autors escollits, Konstandinos Kavafis, i Ibn Khafaja, i de l'edició d'Ausiàs March, ara se li dedica aquest quart volum a Francisco Brines. La idea inicial de Ricard Pérez Casado, exalcalde de València, per tant, segueix viva, i amb futur.

El projecte actual i la seua continuïtat es deuen, si més no, a la col·laboració del Consell Valencià de Cultura en el context ampli de la Mostra Viva del Mediterrani (MVM), i dels Encontres d'Escriptors del Mediterrani. Una activitat cultural coorganitzada per la Fundació Assemblea de Ciutadans i Ciutadanes del Mediterrani (FACM) amb el suport institucional de l'Ajuntament de València i la Generalitat Valenciana. Són aquestes institucions, per tant, les que estan fent possible que aquella originària idea esperançada tinga ara una tradició destacable.

Dit això, només insistiré que la nostra voluntat és continuar compartint el patrimoni literari que els autors esmentats, junt amb d'altres, representen. Convençuts com estem que el diàleg entre els pobles i les llengües i les cultures del Mediterrani ha de ser un espai de convivència en la diversitat i en el respecte a l'altre. Aquesta és la nostra Mediterrània, que volem en pau i llibertat, vista des de València.

El llibre que presentem dedicat a Francisco Brines té, per als que l'hem fet possible, una singularitat i emotivitat especials. Perquè el projecte començà a plantejar-se, i a posar-se en marxa, la tardor de 2020, abans dels esdeveniments que ens han trasbalsat; i m'estic referint, per descomptat, a ser concedit el Premio Cervantes al poeta d'Oliva; però també a la posterior defunció de Francisco Brines fa uns mesos, als 89 anys.

Aquests atzarosos esdeveniments han convertit aquest llibre en un singular homenatge i recordatori de l'autor. Esperem, per tant, que aquesta edició ajude a una encara major projecció hispànica, ibèrica, mediterrània, i universal, de la poesia de Francisco Brines. Cal agrair a Àngels Gregori, l'actual directora de la Fundació Francisco Brines, i a Josep Piera, com a poeta, el seu compromís actiu en tot plegat. A ella, pel seu activisme entusiasta, i per la seua eficàcia en la gestió del projecte. A ell, per les seues traduccions al valencià. I a Saturnino Valladares, per les traduccions portugueses de *La última costa*. Sense els tres no hauria estat possible aquesta antologia trilingüe.

◆ Un mar d'entesa ◆

Àngels Gregori

La poesia de Francisco Brines ens té acostumats al serè balanceig de la Mediterrània, a la calma d'aquell mar de plom, sempre teló de fons dels seus poemes, que tant havia evocat des de qualsevol indret —estiguera a Madrid, a Oxford o a Essauira—. Quan va arribar *La última costa*, el darrer dels seus llibres publicat en vida, el poeta ens va tornar a sacsejar de dalt a baix, aquesta vegada amb l'empeny de la força que prenia la mar, imprevisible i fora de control com la mort. Havia canviat les dimensions abraçables i tranquil·les de la nostra mar, a les quals tant acostumats ens tenia, per l'ímpetu d'unes ones amb voluntat atlàntica, ferotges com l'últim i inevitable adéu.

“Mi madre me miraba, muy fija, desde el barco, / en el viaje aquel de todos a la niebla”. Amb aquests versos acaba *La última costa*, on la boira es presenta com un paisatge de resistència, a l'igual que en els primers versos del poeta trobem aquelles brases que, una vegada encesa la flama, es neguen a extingir-se. Malgrat el

dolor per tot allò perdut, en la poesia de Brines sempre hi ha un exercici últim de bellesa, la conscient i lúcida fermesa de copsar l' instant final, siga en la forma de les brases de la seua joventut o en la boira del paisatge de la seua vellesa. Així es disposa *Cap a la boira*, amb l' infant que s' emmiralla en la bellesa de les estances de l' Elca i del vell que arriba a la costa exhaust (aquesta vegada, una costa atlàntica i indomable) per emprendre el viatge definitiu, sempre des de la gratitud i la bellesa d' haver pogut ser i estar al món, de conèixer, participar i posar paraules a “ese emocionado balbuceo que es la creación”.

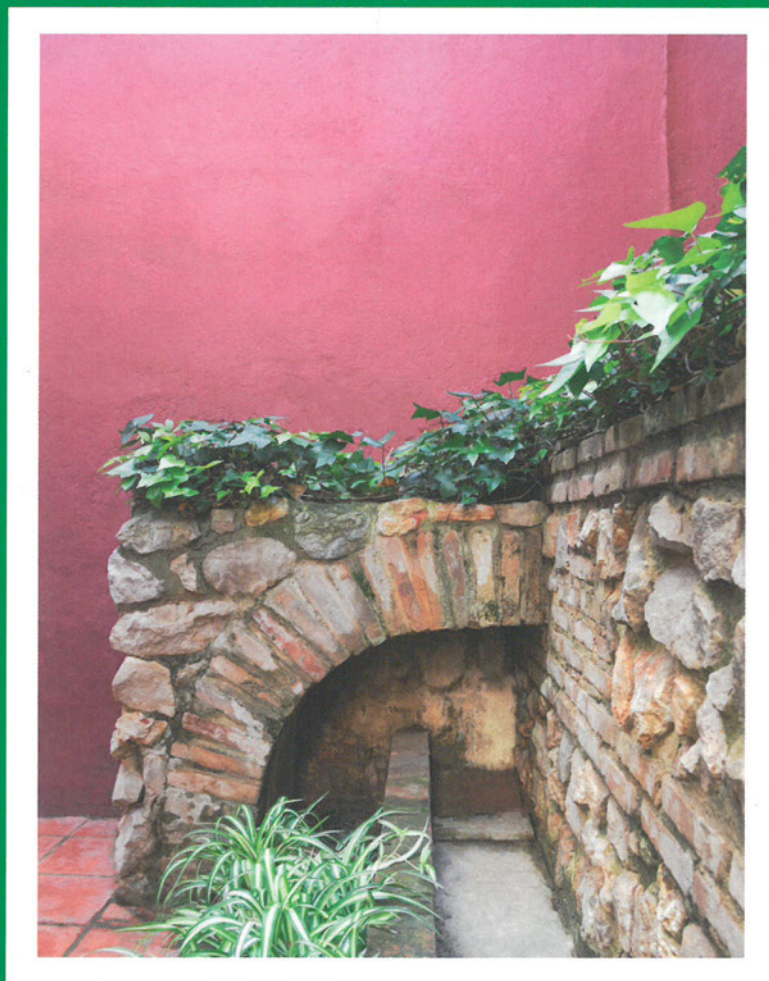
Quan Vicent Garcés i Jesús Huguet, des de la Fundació Assemblea de Ciutadans i Ciutadanes de la Mediterrània i el Consell Valencià de Cultura, respectivament, i amb la col·laboració de l' Ajuntament de València i la Mostra Viva, em van demanar traslladar-li la proposta de publicar una antologia de poemes seus en tres llengües, des de l' afecte personal i l' admiració total que li tenien al poeta, Brines es va mostrar sorprès. Josep Piera faria les versions valencianes i Saturnino Valladares, les portugueses. A Saturnino no el va arribar a conèixer personalment, tot i que sabia que estava treballant en la seua poesia per difondre-la al Brasil i es va quedar pendent la seua visita a l' Elca. Tampoc no va poder arribar a sentir les versions que Piera li havia fet i que tanta curiositat li despertava veure com sonarien, els seus versos, en valencià. La trobada amb Vicent Garcés i Jesús Huguet a l' Elca tampoc no va poder realitzar-se. Per això aquest llibre, d' alguna manera, pren la forma

d'una conversa pendent, d'una trobada inacabable entre tots ells a la casa del poeta.

Els trenta-tres poemes que conformen aquesta tria confirmen la sort que ha tingut el paisatge mediterrani comptant amb la mirada d'un dels seus observadors més delicats. Des de l'Elca, aquella casa materna que havia estat testimoni del poeta en totes les seues edats, va aprendre els interrogants del món i va emmirallar-se descobrint la bellesa de l'entorn; la celebració de l'instant, malgrat la seua fugacitat, fent dels seus versos una eterna elegia. Brines ens deixa l'Elca, el paisatge valencià expressat en algunes de les pàgines més altes de la literatura castellana, un mar que ens apropa a les llengües de la Mediterrània que ell tant estimava. Una mar d'entesa. També era això la seua poesia, una forma de tolerància per comprendre i estendre la mà a l'altre.

2022

CONSELL
VALENCIÀ
de CULTURA

La Germania, 500 anys

Cinc-cents anys després, en la memòria dels valencians la Germania apareix com un esdeveniment confús, difícil d'entendre i d'integrar, sotmès des del principi a interpretacions diverses, molt diverses, sovint enfrontades. Fins i tot en la denominació ja tenim un escull: revolta, guerra, alçament, revolució, rebel·lió, moviment? Germania en singular, Germanies?

Per a entendre millor els fets que succeïren entre el novembre de 1519, amb la creació de la Junta dels Tretze a la ciutat de València, i el desembre de 1522, amb la caiguda de Xàtiva i Alzira i el final de la guerra (que no de la repressió), convé saber què passava en els regnes peninsulars que acabava d'heretar Carles de Gant, el futur emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, què passava a la resta d'Europa, i també l'expectativa que alçava el nou regnat després d'anys de crisi social, econòmica i política.

La Germania valenciana és contemporània de la *Comuna* de Castella. Tenen semblances, però també diferències. Ens remuntem al regnat de Ferran el Catòlic, ara ja vidu d'Isabel, i al seu intent d'afavorir el poder central amb la utilització, entre altres instruments, del Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició, creat en 1478. La monarquia el controlava directament gràcies a una jurisdicció que abastava tots els seus regnes peninsulars i passava per damunt de les institucions pròpies de cada territori. També els Reis Catòlics pagaven l'expansió americana (just en aquell moment Hernán Cortés conquistava l'imperi asteca) i les guerres d'Itàlia, Granada i el nord d'Àfrica, amb una demanda desmesurada de recursos als seus regnes. El resultat: un empobriment general i l'agreujament de les condicions de vida. El Regne de València, que havia prosperat en la major part del segle XV (*el Segle d'Or*), al contrari que els altres regnes de la Corona d'Aragó, havia començat la decadència. Relativa al principi, més greu després.

Si ampliem el focus a Europa, veiem que eren nombroses les revoltes de les ciutats i del camp contra les monarquies, que representarien la política moderna dels Estats. N'hi va haver, entre altres, a

Sicília (els motins de Palerm), a Alemanya (guerra dels camperols), a Galícia (la guerra *irmandinha*), a Àustria (per la successió de Maximilià per Carles de Gant). Tenien un component de defensa del sistema econòmic tradicional, però també el del sistema propi de les ciutats contra una autoritat reial en augment, basada en el *patrimonialisme*, els territoris propis del rei.

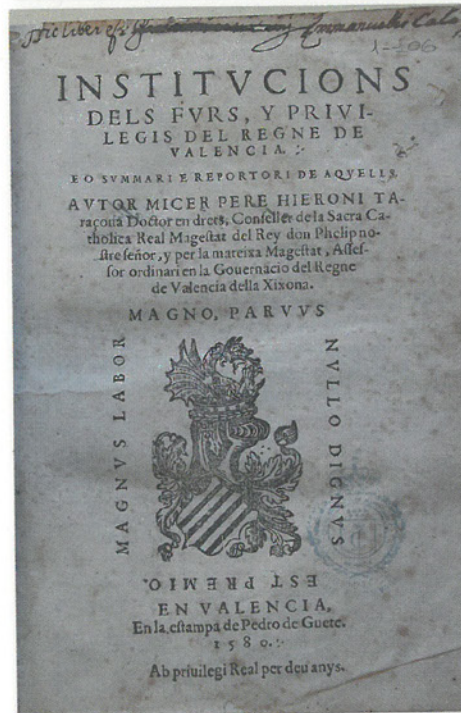

Representants civils de les ciutats i viles reials del Regne de València del pintor Vicente Mestre. Sala Nova al Palau de la Generalitat. Foto Mateo Gamón

Encara que les diferències entre la Germania i el moviment *comunero* també són importants. Ferran el Catòlic moria l'any 1516, però amb ell no estava clar que morira la seua política. A Castella (i a Andalusia) ja feia temps que es movia el tauler polític per davall la taula per a canviar-la. El que volien les ciutats castellaneres era posar límits a la Inquisició, augmentar la representació política de les ciutats a les *Cortes*, controlar el poder dels bisbats i potenciar el comerç atlàntic, que era molt més rendible que una expansió cap a Amèrica, caríssima i només controlada per la monarquia. En resum, canviar dràsticament el rumb del regnat del Catòlic a través d'unes institucions (*Cortes*) més fortes políticament i més representatives. I en este objectiu les ciutats no estaven soles: tenien el suport de la noblesa mitjana. Però, en contra, l'hostilitat de la molt poderosa alta noblesa, la dels dominics i, és clar, la de la Inquisició. La llarga mà del rei.

A València, en canvi, les institucions civils eren més robustes. Era un país amb Constitucions. Tot i això, també ací la Inquisició del Catòlic havia començat a interindre a través de sentències que se saltaven les lleis aprofitant el contrafur del rei. Cosa que contravenia directament el sistema processal propi, les lleis de propietat, de família, d'herències. Actuacions confiscatòries sense fre, contra els jueus per exemple, s'afegien a demandes contínues de diners, a l'augment i, de nou, a la confiscació d'impostos locals i del Regne, que només enfortien una monarquia immersa en campanyes militars. La ciutat de València, abans relativament rica, ara s'arruïnava.

La situació es complicà a la mort del Catòlic. En el seu testament últim, l'herència dels seus regnes era per a Carles de Gant. Però a Castella i a Aragó no el volien. El veien com un estrany. Preferien el seu germà Ferran, el preferit del Catòlic, que s'havia criat amb ell. Sospitaven que Carles de Gant, com a probable futur emperador del Sacre

Dalt: Edició dels Furs de 1515
Baix: Edició dels Furs de 1580

Derrota dels comuneros a la batalla de Villalar. Pintura de Manuel Pico, 23 d'abril de 1521

Imperi Romanogermànic, continuaria la política d'extracció econòmica del rei Catòlic per a pagar-se l'imperi. I també preferien Ferran per la idea que seria un monarca centrat en els regnes peninsulars, un rei propi que podria debilitar la Inquisició i enfortir l'equilibri dels poders entre les classes socials més dinàmiques, de cultura mercantil, i la noblesa. Tot, a través de les institucions *naturals*, les pròpies de cada regne.

La cosa no va anar així. A Castella, els partidaris externs de Carles (els seus partidaris flamencs i borgonyons), i els interns (l'alta noblesa, els dominics, la Inquisició), els antics partidaris del rei Catòlic en suma, saberen trencar l'aliança de les classes urbanes amb la noblesa mitjana. Els *comuneros* es quedaren sols, dividits, només amb classes urbanes i camperols al darrere, i perderen la guerra contra les tropes imperials en pràcticament una sola batalla, la de Villalar, el 23 d'abril de 1521.

En canvi, la Germania de València va nàixer en un Regne consolidat i constitucional, en què la

Representació del braç eclesiàstic de les Corts del Regne al Palau de la Generalitat

ciutat de València era la primera, però un *primus inter pares* entre moltes altres ciutats importants també regides per lleis. La insurrecció valenciana no buscava crear una constitució com a Castella, perquè ja la tenia. Es tractava de preservar-la. Defensar les llibertats i les lleis del Regne creat per Jaume I era un dels propòsits, en considerar-les pròpies i millors que les que proposava la política de Ferran el Catòlic.

Té importància remarcar que les tensions socials que afloraven en la Germania no eren uns simples conflictes de classe. Els artesans empobrits i els camperols n'eren l'espina dorsal, però

també hi havia classes urbanes amb consciència política i membres del baix clergat. Per això la Germania no es pot considerar un moviment homogeni, ni tampoc que tinguera un programa polític ben calculat. Es demanava bàsicament la supressió dels impostos censals (amb els gremis tèxtils, de la llana i de la seda al capdavant), i una reforma que gravara la propietat agrària, però no preveia solucions reals als problemes que se'n derivarien. Això creà desafecció en la noblesa amb interessos agraris i en la població musulmana que, sense poder negociar alternatives, van veure amenaçada de mort la seua supervivència.

El problema de la propietat agrària s'havia anat traduint en l'odi cap al musulmà. Els *mudèjars* eren la mà d'obra dels senyors del camp, barata i competent. La Germania considerava que competia deslleialment amb els camperols i artesans cristians, i que per això calia suprimir el règim de *senyorijs* en què es basava esta mà d'obra. O convertir en cristians els musulmans, que tenien fur propi i no estaven lligats als gremis. D'acord amb el cronista Escolano (*Década*, 10-4), a l'església de Sant Martí de València, un centre d'operacions dels agermanats, se sentien raons com esta: *También les hicieron cargo, que los caballeros por sus intereses sustentaban los moros en el Reino, y eran causa de los sustos y alteraciones, con que se vivía perpetuamente, aguardando de cada día revueltas y levantamiento.*

La decisió dels agermanats durant la guerra de matar els musulmans o de forçar-ne la conversió va donar lloc a episodis de terror i, a la llarga, a un trencament social que només es resol-

gué amb l'expulsió l'any 1609 de tota la població valenciana de cultura musulmana.

Un assumpte important que també s'ha de considerar és la raó per la qual la Corona d'Aragó com a conjunt va quedar políticament desactivada. Per quina raó els altres regnes de la Corona, llevat de Mallorca, no van fer seua la causa de València? També ací ens hem de remuntar a dècades anteriors, fins al temps d'Alfons el Magnànim. Un segle abans dels fets que contem en l'Agenda del CVC, el rei va fer de València el pont de la corona amb les possessions d'Itàlia. A l'expansió de la ciutat es va correspondre la decadència de Barcelona. Però Barcelona ja s'havia convertit durant el temps del Catòlic, i Carles de Gant no va fer sinó continuar esta política, en l'enllaç amb Itàlia, incloent-hi Sicília. Itàlia era ara un espai d'alta tensió amb França, i Barcelona va aprofitar l'ocasió per a pactar amb Carles, que s'hi va estar tot un any, va celebrar Corts i va jurar les Constitucions catalanes.

El pacte de Carles amb el Principat va deixar València òrfena d'ajuda, i Carles la va menysprear reiteradament: no va acudir al Regne, no va convocar Corts com era preceptiu, no va jurar les Constitucions pròpies i no va fer cas de les demandes reiterades per a fer-ho. El pes de Mallorca, comparat amb el Principat, era menor, i la Germania que s'hi desenvolupà en els mateixos anys tingué el mateix final desastrosos que la valenciana i una repressió semblant.

En qualsevol cas, i en aquell moment, a València, el poder estava en mans d'una oligarquia urbana que excloïa els gremis, els menestrals i el poble pla del poder polític i de la riquesa, minvant, de la ciutat. Els gremis en què se sostenia esta riquesa patien la competència de les mercaderies importades i del treball d'artesans no agremiats. Estos fets trencaven els monopolis històrics, comportaven superproducció, reducció de la qualitat i pèrdua de beneficis.

Els gremis van reaccionar amb el reforçament d'uns estatuts en què s'establí la restauració dels

monopolis i la demanda de participar en el poder de la ciutat. Surava en això la idea d'una ciutat lliure, a la manera de moltes ciutats italianes, d'una *ciutat republicana*; compatible, però, amb la monarquia i el sistema constitucional del Regne.

I, mentre això passava, en l'últim moment l'oligarquia urbana es va allunyar de la ciutat a causa de la riuada de 1517 i, sobretot, per l'epidèmia de pesta negra que es va declarar en 1519. Un buit de poder que, amb les causes esmentades abans, portaren els gremis a demanar a Carles armar-se, en teoria per a mantindre l'ordre en la ciutat i protegir la costa de les incursions de la flota barbaresca.

Els quatre jurats de la ciutat de València del pintor Joan Sarinyena. Sala Nova al Palau de la Generalitat. Foto Mateo Gamón

(v) CONSELL
VALENCIÀ
de CULTURA

4 Annexos

Informes

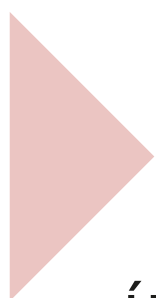
Memòria de gestió interna

Memòria de les comissions

Gestió econòmica-financera 2021

El Consell en els mitjans de comunicació

Concurs literari i de dibuix sobre viure en confinament durant la pandèmia

Informes

ÍNDEX

CONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

- Informe sobre la protecció de l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Agrícola (EUITA) de València (inclou vot particular) (Bilingüe)71
- Informe sobre la tramitació de declaració de BIC, con categoría de zona arqueológica, del yacimiento La Picola de Santa Pola 95
- Informe sobre la tramitació de declaració como BIC, con la categoría de monumento, de los azudes de Mutxamel y Sant Joan, en el término municipal de Mutxamel 99
- Informe sobre la protecció del Patrimoni dels antics traçats de tren de via estreta, elements arquitectònics i reconversió en Camins Naturals – Vies Verdes107
- Consideracions entorn de l'estat de conservació de l'estació del Grau de València133
- Informe sobre la declaració com a BIC de l'església de Pedreguer.....135

POLÍTICA CULTURAL

- Informe sobre el Cor de la Generalitat Valenciana147
- Declaració al voltant dels pressupostos de la Generalitat Valenciana 2021 en matèria cultural153
- Declaración del CVC sobre el retorno de la Dama de Elche155
- Informe sobre l'accessibilitat als museus de la Comunitat Valenciana163
- Informe sobre la devolució al Ayuntamiento Orihuela del *Llibre dels Repartiments* que se encuentra en la Biblioteca de Catalunya173
- Informe sobre la recuperació del patrimoni musical del compositor valenciano Salvador Giner Vidal177

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

- Informe de seguimiento sobre el Pacto por la Ciencia y la Innovación187
- Informe sobre l'Estratègia d'Intel·ligència Artificial (IA)
de la Comunitat Valenciana (bilingüe)195
- Les dones investigadores científiques en temps de coronavirus211
- Informe sobre Dones i Esports219
- Educació en Drets Humans235

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (PATRIMONI IMMATERIAL)

- Informe sobre la declaració de Bé d'Interés Cultural Inmaterial (B.I.C.i.)
de la Cordà de Paterna249

SALUT I QUALITAT AMBIENTAL

- La pobresa infantil i la incidència de la COVID-19253
- Informe sobre los beneficios de la Cultura en la salud de las personas267
- Cultura deportiva. Consideraciones sobre la actualidad277
- Informe Salud y Tecnología285
- Informe sobre Envejecimiento Activo y Saludable y Derechos
de las Personas Mayores (bilingüe)295

ALTRES

- Declaración del CVC sobre el mantenimiento del trasvase Tajo-Segura315
- Declaració en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual319

C ONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

Informe sobre la protecció de l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Agrícola (EUITA) de València (inclou vot particular) (bilingüe)

Autor: Css. de Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 22 de febrer 2021

"El mussol de Minerva només emprén el vol al capvespre"
"Línies fonamentals de la filosofia del dret" F. Hegel

I

Antecedents

Sol·licitud dels grups municipals de Ciutadans i Partit Popular.

El Consell Valencià de Cultura rep en 20 de desembre de 2020 escrit remés pel Grup Municipal Popular del Ajuntament de València signat pels regidors Juan Giner Corell i Carlos Mundina Gómez, en nom i representació del citat Grup en el qual després de diverses consideracions i aportant la documentació que creen adequada per a l'objecte del seu escrit, conclouen:

"SOLICITAMOS DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA que, teniendo por presentado este escrito con las manifestaciones en él contenidas y los documentos que se acompañan, se sirva admitirlo y, de conformidad con la normativa invocada, proceda a emitir informe sobre la valoración patrimonial de las naves traseras de la antigua Escuela Universitaria de Ingenieros Técnicos Agrícolas (EUITA), y sobre el impacto y la afección de dichas obras de derribo en concordancia con la legislación de protección patrimonial vigente y, en concreto, con las Normas Urbanísticas del Plan General de Ordenación Urbana de Valencia (1988) y con la Ley 4/1998, de 11 de junio, de Patrimonio Cultural Valenciano.

Recolzen la seua petició argumentant el que s'exposa:

Primero - El Plan Especial de Protección constituye el instrumento normativo y urbanístico que permite, tras un estudio detallado de las características de los inmuebles y espacios protegidos, determinar con exactitud el régimen de intervención y protección de éstos. Ante la falta del mismo y expresadas las dudas sobre el interés patrimonial de las naves a derribar, la Generalitat Valenciana debería haber solicitado un estudio sobre los valores históricos y arquitectónicos del inmueble con carácter previo a su demolición parcial, así como haber consultado a nuestras principales instituciones consultivas autonómicas en materia de patrimonio cultural, entre ellas, el Consell Valencià de Cultura.

Segundo- El artículo 3.70.3 de las Normas Urbanísticas del Plan General de Ordenación Urbana (PGOU) de 1988 dispone que "la protección se extiende a la totalidad de la parcela en que se encuentra situado el edificio, afectando a la totalidad del arbolado y jardinería existente en ella". En el mismo sentido, la correspondiente ficha del Catálogo de Espacios y Bienes Protegidos del Ayuntamiento de Valencia (incluida en la Memoria técnica, pp. 20-23) cuya aprobación queda sujeta al desarrollo del aludido Plan Especial, se adelantaba que "todo el conjunto arquitectónico de la antigua Escuela Universitaria de 3 Ingenieros Técnicos y Agrícolas reviste interés patrimonial, tanto los edificios y sus distintas partes como los espacios que las relacionan y el vallado de la parcela".

Tercero - La propia Memoria técnica de estas obras consideraba las naves a demoler como parte intrínseca del edificio de la antigua Escuela de Agrónomos, contemporáneas en el tiempo y obra del mismo arquitecto. Así, en la página 10 se dice lo siguiente: "Según referencias del Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos y otras publicaciones y autores (CTAV, Juan Blat Pizarro) tenemos que, todo el conjunto arquitectónico fue proyectado entre los años 1960 y 1962, y construidos entre 1963 (según Catastro) y 1967 (según Catálogo Bienes y Espacios Protegidos) sobre terrenos que cedió en su día la Universitat de Valencia y que ocupaban sus pistas deportivas. El arquitecto autor de los trabajos fue Fernando Moreno Barberá (FMB) con la colaboración de Cayetano Borso di Carminatti".

El Consell Valencià de Cultura rep en 20 de desembre de 2020 escrit remès per els regidors Fernando Giner Grima, en condició de portaveu del Grupo Ciudadanos de l'Ajuntament de València, i Narciso Estellés Escorihuela, en el que després de diverses consideracions i aportant la documentació que creuen adequada per al objecte del seu escrit, conclouen:

"SOLICITA A ESTE ORGANISMO, que tenga por presentado este escrito y los documentos a él adjuntos y que, tras la revisión de los hechos en el relatados, se pronuncie respecto al derribo precipitado y de las edificaciones de la Antigua Escuela de Agrónomos, al provocar la desaparición de patrimonio protegido valenciano.

Del mismo modo, que se pronuncie la Dirección General de Cultura sobre si existe un informe técnico que valide tales obras, así como un Plan Especial de la Universidad sobre esas edificaciones, cuya redacción y aprobación ya tendrían que haberse dado.

Que el Consell Valencia de Cultura valore e informe respecto a esta operación de derribo recayente sobre una edificación con protección patrimonial que, recientemente, cumplió 50 años de existencia.

En recolzament de la seua petició argumenten el següent:

"Ponemos en conocimiento del Consell Valencia de Cultura, que la Conselleria de Sanidad de la Generalitat Valenciana inició, el 10 de diciembre, el derribo de una gran parte de las naves de la Antigua Escuela de Ingenieros Agrónomos, sitas en el número 21 de la Avenida Blasco Ibáñez de Valencia, para ampliar el complejo sanitario correspondiente al Hospital Clínico Universitario de Valencia. Todo ello con licencia de derribo concedida por el Ayuntamiento de Valencia en fecha 9 de diciembre de 2012 (DOCUMENTO NUM. UNO).

De ese mismo día es la firma del "Informe sobre autorización para la licencia de demolición, correspondiente al Servicio de Planeamiento de la Delegación de Renovación y Desarrollo Urbano del Ayuntamiento de Valencia, enviado al departamento de Licencias Urbanísticas, también del consistorio valenciano.

La Comisión Municipal de Patrimonio, Órgano mixto con representación de la Conselleria de Cultura, en sesión extraordinaria a la que no asistió, precisamente, el miembro de la administración autonómica se inhibió, también en esa misma fecha, de informar sobre el asunto que nos ocupa. Y ello por considerar que "el contenido de los informes del Servicio de Planeamiento y de la Directora General de Patrimonio, que ponla ciertos reparos, eran suficientes para validar la licencia de derribo solicitada", sin emitir, por tanto, informe técnico alguno.

La comisión no entró a informar a pesar de ser un Bien de Relevancia Local (aprobado en el PGOU de 1988). Algo que figura en su ficha pormenorizada del Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos, tanto de 2010 como de 2012, que lo considerada como BRL (DOCUMENTOS NUM. DOS Y TRES). La Dirección General de Cultura en 2014, instó a la Conselleria de Infraestructuras a retirar la protección, debido a que la Universidad de Valencia es quien se debe encargar y redactar el Plan Especial de las Universidades, algo que no había hecho hasta ese momento.

Sobre el informe del Secretario de Urbanismo del Ayuntamiento de Valencia

Las edificaciones que han sufrido el derribo fueron diseñadas por el arquitecto D. Fernando Moreno Barbera, quien lo proyecto en 1960, conjuntamente con la Escuela de Peritos Industriales, entre los años 1964 y 1967 en terrenos cedidos a la Universidad de Valencia y que, entonces, ocupaban sus pistas deportivas.

Esta Antigua Escuela de Agrónomos ya fue objeto de un informe del secretario del Área de Urbanismo del Ayuntamiento de Valencia, a petición de la Dirección General del Sector Público de la Conselleria de Hacienda, con fecha 2 de noviembre de 2017, donde se incluyen las fichas urbanísticas, de fecha 31 de octubre de 2017, en las que se indica, mediante anotaciones, que el edificio goza de un estado de protección (DOCUMENTO NUM. CUATRO).

Y es precisamente en este último documento donde consta que, de acuerdo con el informe de la Directora General de Cultura de fecha 24 de noviembre de 2014 “queda pendiente de su tramitación definitiva las fichas de los edificios universitarios de la Avenida de Blasco Ibáñez y queda supeditada la intervención sobre esos al informe concreto de la Dirección General de Cultura”, del mismo modo, se señala que “la ficha propuesta como Bien de Relevancia Local que consta en dicho documento, y que se adjunta igualmente, tiene el carácter de protección cautelar, hasta su aprobación definitiva”.

De la compra de los terrenos a la Universidad

La Generalitat Valenciana adquirió, a través de compraventa, los terrenos de la antigua escuela. Operación aprobada por el Consejo de Gobierno de la Universitat Politècnica de Valencia (UPV) en fecha 2 de noviembre de 2017. En el escrito rector de aquel negocio, se incluye una cláusula cuyo tenor literal es “el acuerdo decaerá si no se ejecuta con anterioridad a la disolución de las Cortes Valencianas al final de su legislatura”. Es decir, que tal acuerdo debía de haberse ejecutado antes de abril del año 2019. Además, el documento de compraventa obliga expresamente a “respetar los valores arquitectónicos del inmueble”, entre otras cuestiones. Un hecho que, en la práctica, no se ha producido. La Generalitat y la UPV acordaron la compraventa del inmueble en 2008, pero todo quedó paralizado en 2012 ya que la Conselleria de Sanidad argumentó carecer de presupuesto para la ampliación. En todo este tiempo no se ha articulado alternativa alguna para ubicar el centro hospitalario fuera del casco urbano, como si se demanda a otras empresas propietarias de equipamientos sanitarios.

Adjuntamos enlace con la información de ese día, donde indica como fuente una nota sobre la reunión de la UPV.

<https://www.abcesiespana/comunidad-valenciana/abci-universidad-politecnica-valencia-vende-antiguo-edificio-agronomos-para-ampliar-hospital-clinico-201711022041-noticia.html> “

El President del Consell Valencià de Cultura, Sr. Grisolí, resol remetre a la Comissió de Llegat els citats escrits perquè formule els informes sol·licitats, dels quals deriva o resulta el present.

II

Controvèrsia sobre la demolició de les naus integrants del conjunt edificat format per la ETSIA i la EUITA, presumptament protegides pel PGOU.

Sintèticament exposada, els peticionaris estableixen una controvèrsia o oposició entre, d’una banda, la invocada protecció patrimonial del conjunt format per les ETSIA i la EUITA en tot el seu conjunt, tant els edificis i les seues diferents parts com els espais que les relacionen i el clos de la parcel·la, segons “...fitxa del Catàleg d’Espais i Béns Protegits de l’Ajuntament de València (inclosa en la Memòria tècnica, pàg. 20-23)

l’aprovació de la qual queda subjecta al desenvolupament de l’al·ludit Pla Especial”.

I per un altre, la demolició duta a terme de part de les naus del costat nord-est de la parcel·la que donen al carrer Menéndez Pelayo, prèvia autorització de la Conselleria de Cultura i informe del Servei de Planejament del Ajuntament de València.

Tractarem de dilucidar si la invocada protecció del conjunt edificat constituït per les dues Escoles, projectades i alçades pels arquitectes Fernando Moreno Barberá i Cayetano Borso de Carminatti entre 1960 i 1967, abasta a totes les seues parts o elements constitutius, d’acord amb les normes de protecció patrimonial del Ajuntament de València. I, consegüentment, si la demolició de les naus citades s’ajustava o violentava tals normes.

Així, el present informa abordarà l’anàlisi d’aquest carreu conceptual que és, essencialment, el fonament de la protecció dels béns, més enllà de qualsevol consideració d’arrel no positiva i racional, com la memòria històrica, entre altres.

III

Sobre el conjunt edificat de les Escoles d'Enginyers Agrònoms (ETSIA) i la de Perits Agrícoles (EUITA)

Per a l'anàlisi del conjunt edificat s'ha recorregut als textos elaborats pels autors referits en la Bibliografia. Amb algunes oscil·lacions de menor abast, però significatives, els autors daten la redacció del projecte entre 1960 i 1962 i la seua construcció entre 1962 i 1967 a càrrec de l'empresa CLEOP. L'autoria s'atribueix amb claredat a Moreno Barberà amb la col·laboració de Borso de Carminatti, si bé en l'arxiu del primer, buidat per Blat Pizarro, no figura la EUITA. En el Registre Docomomo tampoc apareix la EUITA.

La imatge inferior mostra l'estat de les obres finalitzades mancant la jardineria dels patis.

S'aprecia clarament la disposició dels dos cossos elevats d'igual altura, un formant L i un altre com a paral·lelepípede exempt, tots dos sobre una plataforma d'una altura en la qual es conjuguen amb habilitat els buits entre els plens i la cara que dona a l'avinguda de Blasco Ibáñez és element essencial en la configuració del conjunt, com s'aprecia en la imatge següent. Després de tot això, un conjunt de quatre naus de desigual longitud seguint l'alineació del carrer Menéndez Pelayo.

Les dues Escoles formen part d'un conjunt d'edificacions universitàries disposades al llarg del tram central del sector històric de l'Avinguda, i sobre la seua adscripció estilística hi ha convergència entre els estudiosos per a situar-les en l'estela miesiana i corbusierana, vistos els seus estilemes, si bé aquesta anàlisi escapa del contingut central de l'informe present.

Resulta inevitable, no obstant això, quan es transita per aquests assumptes, portar a col·lació la immensa, per la seua precisió i rigor, obra de Aloïs Riegl que en el seu “Culte modern als monuments” assenyalava els valors històrics que resideixen en la representació d’un “moment determinat de l’evolució dels camps creatius de la humanitat” al costat dels valors de contemporaneïtat, particularment el valor artístic que “representa la capacitat de satisfer les exigències modernes de l’art”. Aquesta precisa observació troba la seua expressió concreta en l’exposició que segueix.

Pel que respecta a la seua valoració patrimonial cal apel·lar al sistema d’objectivació que el professor Alonso de Armiño, redactor del Pla Especial de Protecció de l’Eixample, va utilitzar en la redacció de l’Informe denominat “Estudi detallat sobre els valors arquitectònics i culturals de l’edifici situat al carrer Hernán Cortés núm. 9, antic Cinema Metropol”, sistema que, al nostre judici, reuneix les millors condicions d’objectivitat, mètode, precisió i amplitud doctrinal.

Així exposa:

“El sistema d’objectivació de l’interés es resumeix en la valoració de huit camps. Els quatre primers responen a valors urbanístics; els tres segons s’ocupen dels valors arquitectònics.” Els urbanístics: “Caràcter estructural, Caràcter articulador, Pertinença a un conjunt homogeni, Valor ambiental.” Els arquitectònics: “Referència Cultural-Arquitectònica, Caràcter de Model de Referència, Adscripció Tipològica” Finalment, afig el que denominen “Valoració sociocultural.”

Arribat a aquest punt és necessari assenyalar que les obres de referència, el conjunt format per la ETSIA i la EUITA integrat amb les Facultats de Dret i de Filosofia, van poder complir amb caramull amb els requisits abans exposats i aconseguir la protecció patrimonial que haguera evitat les alteracions que es van produir a partir de 1986 i de les quals es parla a continuació. No és arriscat aventurar que l’humus cultural proteccionista de la dècada dels seixanta era pràcticament inexistent, estèril, i s’estava a considerable distància de l’aprovació de la primera llei moderna de 1985- més enllà de la de 1933 - que abordaria la protecció del patrimoni superant el monumentalisme dels seus precedents.

Però tal anàlisi patrimonial no es va produir i per tant no es va generar la substanciació del seu interès cultural que, és necessari recordar, es fa exclusivament a través de la declaració de les administracions actants, cosa que no va ocórrer.

Aquest exercici de retrospecció no condueix sinó a la melancolia, tan improductiva en aquests camps.

IV

Alteracions al llarg de la seua vida.

Des de l’any 1967 en què van finalitzar l’obres, el conjunt de referència ha conegut diverses intervencions que en l’una o l’altra mesura l’han alterat.

En primer lloc, una vegada desafectat l’ús com ETSIA per a adaptar-lo al de Facultat de Psicologia i transferida la propietat immoble, es produeix en 1986 la sobreelevació d’un cos en L que mira a Blasco Ibáñez, així com als patis enjardinats de l’interior. D’amplària superior a la dels cossos que surmouen, la intervenció altera notablement tant la traça com el perfil i la composició dels volums originals, com s’aprecia en les imatges següents.

Vista aèria mostrant l’addició en forma de L sobreelevada

Vista del cos sobrelevat donant a l'avinguda Blasco Ibáñez.
Arquitecte: Miguel Colomina Barberá, 1986

La segona intervenció rellevant va consistir en la construcció d'un cos en O de costats desiguals, destinat a Aulari i que mira al carrer Menéndez Pelayo, prèvia demolició parcial de les naus sobre les quals havia d'assentar-se, en la pràctica totalitat de la longitud de la ETSIA, la qual cosa tindria com a conseqüència l'ocultació de la façana nord-est de la ETSIA, produint-se una greu alteració en l'apreciació del cos alt.

Totes dues circumstàncies queden de manifest en les imatges següents.

Vistes de l'Aulari que
dóna a Menéndez
Pelayo
Arquitecte: Juan García
Carrillo.2009-2010.

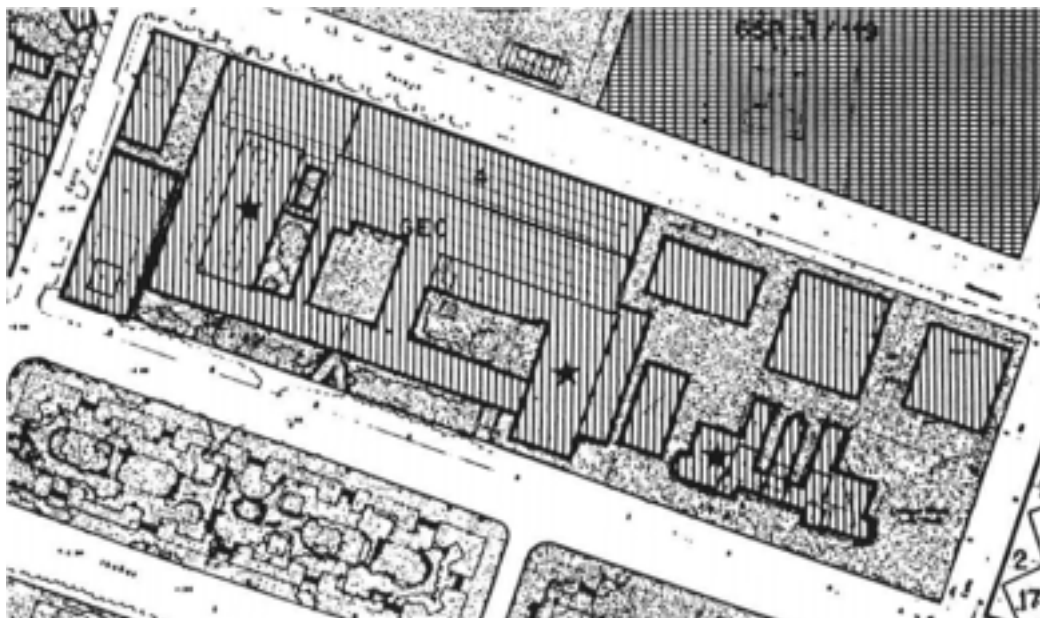
Totes dues modificacions del conjunt ETSIA i EUITA cal suposar que van ser autoritzades per les autoritats competents en els anys de la seua realització, això és, entre 1986 i 2010, sense que hi haguera cap controvèrsia de la naturalesa hui plantejada

V

Sobre la Protecció Patrimonial i Regulació Urbanística del conjunt ETSIA i EUITA.

El Pla General de Ordenacion Urbana aprovat en 1988 qualifica el conjunt de referència com GEC Sistema General Universitari i protegeix els edificis en altura com a Béns de Rellevància Local (BRL) significant-los com a tal mitjançant un asterisc en cadascun d'ells, com igualment ocorre amb el Col·legi Major Luis Vives.

La resta manca de protecció com BRL i s'ha de ressaltar que permet la construcció d'un cos de 4 altures que dóna a Menéndez Pelayo en la quasi totalitat de la longitud de façana del conjunt, la qual cosa evidencia l'absència de protecció de les naus posteriors part de les quals seran demolides en 2010 amb motiu de la construcció de l'Aulari de Psicologia.

PGOU1988

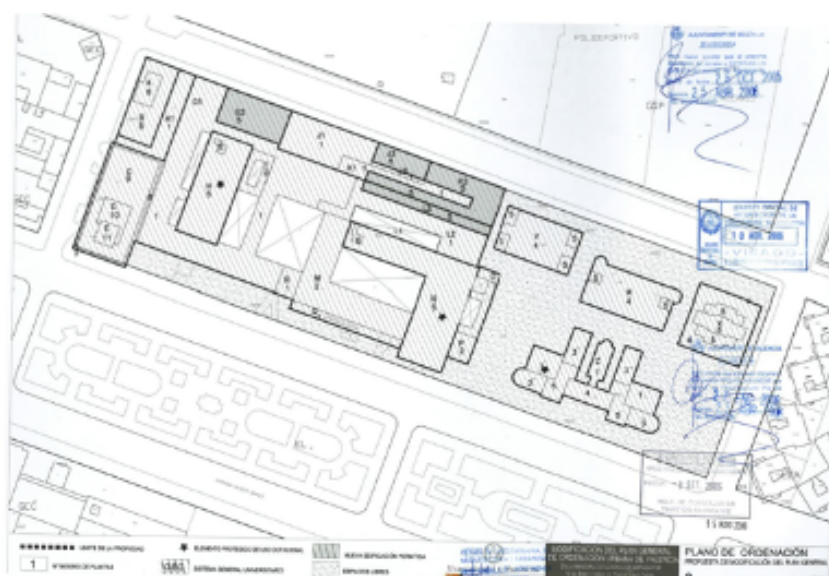
Aquesta descripció del nivell de protecció patrimonial queda confirmada per l'aportació com a Pla d'Informació de la Modificació Puntual del PGOU portada a terme en 2006, en el qual de nou resulten com protegits els cossos alts solament i al seu torn permet la construcció d'un nou de 4 altures al llarg del carrer Menéndez Pelayo, tal com mostra la imatge següent.

Modificació PGOU 2006
Pla d'Informació

La Modificació del PGOU aprovada en 2006 reitera la protecció dels cossos alts exclusivament mitjançant l'asterisc identificatiu i permet alçar un cos de 5 altures, al costat del cos alt de la EUITA i sobre les naus de Menéndez Pelayo que haurien de ser demolides amb tal fi.

Així, l'aprovació definitiva de la Modificació Puntual del Pla General d'Ordenació Urbana en l'Illa Dotacional de referència, promoguda per la Universitat de València i redactada per Vetges-tu i Mediterrània S.L. arquitectes "...té per objecte la redistribució de volums en la poma, sense canvi d'ús del sòl. Se substitueix el bloc previst en el PGOU de 1988 de 4 plantes que dona al carrer Menéndez Pelayo per dos edificis separats, pròxims als edificis protegits, cadascun d'ells de 5 plantes...S'inclou la possibilitat d'executar semisoterranis, que podran ser il·luminats i ventilats a través de patis situats per davall de la rasant ". Aquesta modificació del PG és la que va permetre realitzar l'ampliació de Psicologia en la seua part posterior amb façana a l'avinguda Menéndez Pelayo, demolint la part de les naus coincidents amb la Facultat de Psicologia.

Modificació Puntual del
PGOU, Pla d'Ordenació
Vetges-tu i Mediterrània,
arquitectes, 2006

La Revisió Simplificada del PGOU 2015 no va alterar els continguts de la citada Modificació del PGOU de 2006 atès que, com s'exposa a continuació en la resolució aprovatòria de la Direcció General de Cultura:

"...Queden pendents de la seua tramitació definitiva via pla especial, en aquest moment en fase de redacció, les fitxes dels edificis universitaris de l'Av. Blasco Ibáñez, quedant supeditada la seua intervenció sobre els mateixos a l'informe concret de la Direcció General de Cultura. (...) atès que "...la Universitat ha sol·licitat que es paralitze la tramitació de les fitxes de catàleg que els afecten mentre procedeixen a concretar i fer aquests treballs (...) Sobre la base d'això, l'Ajuntament procedeix a acceptar aqueixa sol·licitud i posposar l'aprovació provisional de les fitxes afectades"

Pot veure's quant queda dit en les imatges que segueixen, referides tan sols, per cert, a l'Antiga Escola d'Enginyers Agrònoms

Tot això ve corroborat en l'Informe de Circumstàncies urbanístiques que tanca aquest capítol

VI Conclusions

El conjunt format per les Escola Tècnica Superior d'Enginyers Agrònoms i l'Escola Universitària d'Enginyeria Agrícola, projectats per l'arquitecte Fernando Moreno Barberá amb la col·laboració de Cayetano Borso de Carminatti entre 1960 i 1962, i construïts entre 1962 i 1967 per l'empresa CLEOP, ha patit alteracions severes des de la seua finalització, perdent en bona part la seua traça, el joc de volums i masses i els perfils urbans, fonamentalment arran de la instal·lació de la Facultat de Psicologia de la Universitat de València, una vegada traslladades les Escoles Tècniques al Campus de Vera de la Universitat Politècnica de València, que determinà la pèrdua de funcionalitat de les naus de referència.

La protecció patrimonial invocada pels peticionaris només recau expressament, a la vista de la documentació aportada i de

la pròpia elaboració, sobre els cossos en altura, segons la Modificació Puntual del Pla General d'Ordenació Urbana de 2006, que a més permetia l'elevació d'un cos de 5 altures en la traça de les naus subsistents després de l'enderrocament de les de la ETSIA, la qual cosa òbviament pressuposa absència de protecció patrimonial i comporta la seua demolició prèvia.

La regulació urbanística continguda en la citada Modificació és l'única en vigor, atès que la posterior Revisió Simplificada del PGOU de 2015, pel que respecta als edificis propietat de la Universitat de València situats en l'Avinguda de Blasco Ibáñez, no va aconseguir ni tan sols més no l'Aprovació Provisional de les fitxes del Catàleg que els contenia, a la vista de la petició de la Universitat de València, acceptada pel Ajuntament de València, i per tant no es van alterar els continguts de la citada Modificació del PGOU 2006

L'assenyalat resol la inicial controvèrsia atès que no ha existit ni en el PGOU 1988 ni en la seua Modificació de 2006, cap nivell de protecció sobre les naus posteriors de totes dues Escoles, sobre les quals es preveia des de 1988 la construcció de cossos d'edificis en altura, per la qual cosa seria un genuí oxímoron urbanístic que estigueren protegides i alhora pogueren ser demolides segons un mateix document de planejament.

El present informe serà remès als peticionaris, a l'Ajuntament de València, a la Direcció General de Cultura i Patrimoni i al protocol habitual.

Bibliografia

Alonso de Armiño, L. "Estudio detallado sobre los valores arquitectónicos y culturales del edificio situado en la calle Hernán Cortés núm. 9, antiguo Cinema Metropol". Ajuntament de València

Blat Pizarro, J. "Fernando Moreno Barberà. Modernidad y arquitectura" Arquithemas. Fundación Caja de Arquitectos, 2006

Domingo J. i Murad M. Ed. "La arquitectura de Fernando Moreno Barberá" General de Ediciones de Arquitectura, 2018

Iborra F. i Palomares, M. "Escuela de Agrónomos 1962-1967" Registro DCOMOMO Ibérico. Fundación Caja de Arquitectos, 2010
Riegl, Aloïs. "El culto moderno a los monumentos" La balsa de la medusa, 2017

VOT PARTICULAR

VOT PARTICULAR del Sr. José María Lozano Velasco, al qual s'adhereixen la Sra. Petra María Pérez Alonso-Geta, el Sr. Joaquín Santo Mata, la Sra. Ascensión Figueres Górriz, el Sr. José Vicente Navarro Raga i la Sra. Inmaculada Vidal Bernabé.

En relación con los Informes denominados indistintamente "Informe sobre l'actuació urbanística que afecta l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Agrícola (EUITA) de València" que se presentan hoy a sufragio del plenario de este CVC, y en cumplimiento de lo previsto en el art. 25.1 de la Ley de creación del CVC y los correspondientes del Reglamento, se presenta este Voto Particular contrario a lo acordado mayoritariamente, sobre la base de los siguientes argumentos:

1. Aun desconociendo formalmente las solicitudes a las que responden, entiendo que la cuestión principal es dirimir sobre los valores patrimoniales propios del inmueble objeto de consulta: el resultado construido del proyecto conjunto de los arquitectos Fernando Moreno Barberá y Cayetano Borso di Carminati. Y no son pocos según los expertos y la literatura especializada en la materia.
2. Las llamativas incidencias administrativas no son irrelevantes. i) Manifiesta indecisión de los servicios municipales de Licencias Urbanísticas, Planeamiento y Patrimonio; ii) Hasta tres Informes distintos en cinco días hábiles, y contradictorios entre sí, de la Dirección General de Cultura y Patrimonio, todos carentes del Informe técnico pormenorizado como es habitual; iii) Retraso indebido en la tramitación del Plan Especial que se derivó a la UV en 2014; y iv) Inmediatez de las actuaciones sin las cautelas oportunas, recomendables y habituales.
3. El disgusto generalizado por la actuación entre entidades, académicos, expertos y profesionales representantes del mundo de la cultura arquitectónica y de la defensa del patrimonio cultural valenciano, ha llegado a través de los medios a la opinión pública. i) Inmediata reacción crítica del Colegio Territorial de Arquitectos de Valencia y del Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana; ii) Informe desfavorable de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos; iii) Manifestación pública en prensa del Director de la Escuela de Arquitectura de Valencia y del Director del Instituto de Conservación del Patrimonio de la UPV; iv) Manifiesto adverso y público de una cuarentena de profesionales de la arquitectura; v) Firme posición contraria a las demoliciones de representantes de DOCOMOMO e ICOMOS; vi) Muy crítica sesión abierta a propuesta de EDILICIA, Asociación para la promoción del Patrimonio, seguida y participada por un buen número de expertos y profesionales, organizada por el COACV; y vii) Numerosos artículos de opinión en la prensa valenciana.
4. Los indicios que, desde el propio Plan General de Valencia de 1988 -vigente en la actualidad con profusión de modificaciones parciales- aconsejaban una protección cautelar del conjunto de las antiguas Facultades de Agrónomos y Agrícolas (y del más amplio, en la Avenida de Blasco Ibáñez, también de la autoría de Moreno Barberá). i) Un asterisco (*) en los denominados planos C (pormenorizados) del PGOU de 1988 indica protección patrimonial, y el art. 3.70.3 de sus Normas Urbanísticas precisa que la protección se extiende a la totalidad de la parcela; ii) Pese a que no se produjera la aprobación definitiva se llegó a redactar la Ficha considerándolo Bien de Relevancia Local (lo que llega a afirmarse en el primer Informe de la DG de Cultura y Patrimonio; iii) La exclusión de Agrícolas en el recientemente conocido PEP (posterior al Informe propuesto hoy por la Comisión Legado, y por ende ajeno a su consideración en él) responde a razones de otra índole, no exentas de alguna interpretación no patrimonial, vinculadas a la propiedad de los inmuebles; iv) No se han respetado condiciones explícitas de protección patrimonial que figuran en la escritura pública de enajenación de la Universitat Politècnica de Valencia a favor de la Consellería de Sanitat; v) El Proyecto Básico de ampliación del Clínico presentado hace meses en el Ayuntamiento por la Consellería de Sanitat y redactado por la UTE CLÍNICO CONSULTAS EXTERNAS, naturalmente establece cautelas patrimoniales, que no han sido respetadas en la práctica; y vi) El alcance de la Declaración de Interés

General (también posterior a la fecha de este Informe y, en consecuencia, no contemplada en él) no tiene, naturalmente, efectos de retroactividad procesal.

Sobre esta base, hago constar el presente VOTO PARTICULAR, que como tal deberá unirse, como parte insoluble, a los Informes de referencia, en el caso de que aquellos fueran aprobados por mayoría en esta sesión plenaria.

En Valencia a veintidós de febrero del esperanzador año dos mil veintiuno.

Fdo. José María Lozano Velasco

Informe sobre la protección de la Escuela Universitaria de Ingeniería Técnica Agrícola (EUITA) de València (incluye voto particular)

Autor: Css. de Llegat Històric i Artístic
Aprobación: Pleno, 22 de febrero 2021

"El búho de Minerva solo emprende el vuelo al atardecer"
"Líneas fundamentales de la filosofía del derecho" F. Hegel

I Antecedentes

Solicitudes de los grupos municipales de Ciudadanos y Partido Popular.

El Consell Valencià de Cultura recibe en 20 de diciembre de 2020 escrito remitido por los concejales Fernando Giner Grima, en calidad de portavoz del Grupo Ciudadanos del Ajuntament de València, y Narciso Estellés Escorihuela, en el que tras diversas consideraciones y aportando la documentación que creen adecuada para el objeto de su escrito, concluyen:

"SOLICITA A ESTE ORGANISMO, que tenga por presentado este escrito y los documentos a él adjuntos y que, tras la revisión de los hechos en el relatados, se pronuncie respecto al derribo precipitado y de las edificaciones de la Antigua Escuela de Agrónomos, al provocar la desaparición de patrimonio protegido valenciano.

Del mismo modo, que se pronuncie la Dirección General de Cultura sobre si existe un informe técnico que valide tales obras, así como un Plan Especial de la Universidad sobre esas edificaciones, cuya redacción y aprobación ya tendrían que haberse dado. Que el Consell Valencia de Cultura valore e informe respecto a esta operación de derribo recayente sobre una edificación con protección patrimonial que, recientemente, cumplió 50 años de existencia."

En apoyo de su petición argumentan cuanto sigue:

"Ponemos en conocimiento del Consell Valencia de Cultura, que la Conselleria de Sanidad de la Generalitat Valenciana inició, el 10 de diciembre, el derribo de una gran parte de las naves de la Antigua Escuela de Ingenieros Agrónomos, sitas en el número 21 de la Avenida Blasco Ibáñez de Valencia, para ampliar el complejo sanitario correspondiente al Hospital Clínico Universitario de Valencia. Todo ello con licencia de derribo concedida por el Ayuntamiento de Valencia en fecha 9 de diciembre de 2012 (DOCUMENTO NUM. UNO).

De ese mismo día es la firma del "Informe sobre autorización para la licencia de demolición, correspondiente al Servicio de Planeamiento de la Delegación de Renovación y Desarrollo Urbano del Ayuntamiento de Valencia, enviado al departamento de Licencias Urbanísticas, también del consistorio valenciano.

La Comisión Municipal de Patrimonio, Órgano mixto con representación de la Conselleria de Cultura, en sesión extraordinaria a la que no asistió, precisamente, el miembro de la administración autonómica se inhibió, también en esa misma fecha, de informar sobre el asunto que nos ocupa. Y ello por considerar que "el contenido de los informes del Servicio de Planeamiento y de la

Directora General de Patrimonio, que ponla ciertos reparos, eran suficientes para validar la licencia de derribo solicitada”, sin emitir, por tanto, informe técnico alguno.

La comisión no entró a informar a pesar de ser un Bien de Relevancia Local (aprobado en el PGOU de 1988). Algo que figura en su ficha pormenorizada del Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos, tanto de 2010 como de 2012, que lo considerada como BRL (DOCUMENTOS NUM. DOS Y TRES). La Dirección General de Cultura en 2014, instó a la Conselleria de Infraestructuras a retirar la protección, debido a que la Universidad de Valencia es quien se debe encargar y redactar el Plan Especial de las Universidades, algo que no había hecho hasta ese momento.

Sobre el informe del Secretario de Urbanismo del Ayuntamiento de Valencia

Las edificaciones que han sufrido el derribo fueron diseñadas por el arquitecto D. Fernando Moreno Barbera, quien lo proyectó en 1960, conjuntamente con la Escuela de Peritos Industriales, entre los años 1964 y 1967 en terrenos cedidos a la Universidad de Valencia y que, entonces, ocupaban sus pistas deportivas.

Esta Antigua Escuela de Agrónomos ya fue objeto de un informe del secretario del Área de Urbanismo del Ayuntamiento de Valencia, a petición de la Dirección General del Sector Público de la Conselleria de Hacienda, con fecha 2 de noviembre de 2017, donde se incluyen las fichas urbanísticas, de fecha 31 de octubre de 2017, en las que se indica, mediante anotaciones, que el edificio goza de un estado de protección (DOCUMENTO NUM. CUATRO).

Y es precisamente en este último documento donde consta que, de acuerdo con el informe de la Directora General de Cultura de fecha 24 de noviembre de 2014 “queda pendiente de su tramitación definitiva las fichas de los edificios universitarios de la Avenida de Blasco Ibáñez y queda supeditada la intervención sobre esos al informe concreto de la Dirección General de Cultura”, del mismo modo, se señala que “la ficha propuesta como Bien de Relevancia Local que consta en dicho documento, y que se adjunta igualmente, tiene el carácter de protección cautelar, hasta su aprobación definitiva”.

De la compra de los terrenos a la Universidad

La Generalitat Valenciana adquirió, a través de compraventa, los terrenos de la antigua escuela. Operación aprobada por el Consejo de Gobierno de la Universitat Politècnica de Valencia (UPV) en fecha 2 de noviembre de 2017. En el escrito rector de aquel negocio, se incluye una cláusula cuyo tenor literal es “el acuerdo decaerá si no se ejecuta con anterioridad a la disolución de las Cortes Valencianas al final de su legislatura”. Es decir, que tal acuerdo debía de haberse ejecutado antes de abril del año 2019. Además, el documento de compraventa obliga expresamente a “respetar los valores arquitectónicos del inmueble”, entre otras cuestiones. Un hecho que, en la práctica, no se ha producido. La Generalitat y la UPV acordaron la compraventa del inmueble en 2008, pero todo quedó paralizado en 2012 ya que la Conselleria de Sanidad argumentó carecer de presupuesto para la ampliación. En todo este tiempo no se ha articulado alternativa alguna para ubicar el centro hospitalario fuera del casco urbano, como si se demanda a otras empresas propietarias de equipamientos sanitarios.

Adjuntamos enlace con la información de ese día, donde indica como fuente una nota sobre la reunión de la UPV.

<https://www.abcesiespana/comunidad-valenciana/abc-universidad-politecnica-valencia-vende-antiguo-edificio-agronomos-para-ampliar-hospital-clinico-201711022041-noticia.html> “

El Consell Valencià de Cultura recibe en 20 de diciembre de 2020 escrito remitido por el Grupo Municipal Popular del Ajuntament de València firmado por los concejales Juan Giner Corell y Carlos Mundina Gómez, en nombre y representación del citado Grupo en el que tras diversas consideraciones y aportando la documentación que creen adecuada para el objeto de su escrito, concluyen:

“SOLICITAMOS DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA que, teniendo por presentado este escrito con las manifestaciones en él contenidas y los documentos que se acompañan, se sirva admitirlo y, de conformidad con la normativa invocada, proceda a emitir informe sobre la valoración patrimonial de las naves traseras de la antigua Escuela Universitaria de Ingenieros Técnicos

Agrícolas (EUITA), y sobre el impacto y la afección de dichas obras de derribo en concordancia con la legislación de protección patrimonial vigente y, en concreto, con las Normas Urbanísticas del Plan General de Ordenación Urbana de Valencia (1988) y con la Ley 4/1998, de 11 de junio, de Patrimonio Cultural Valenciano.

En apoyo de su petición argumentan cuanto sigue:

Primero - El Plan Especial de Protección constituye el instrumento normativo y urbanístico que permite, tras un estudio detallado de las características de los inmuebles y espacios protegidos, determinar con exactitud el régimen de intervención y protección de éstos. Ante la falta del mismo y expresadas las dudas sobre el interés patrimonial de las naves a derribar, la Generalitat Valenciana debería haber solicitado un estudio sobre los valores históricos y arquitectónicos del inmueble con carácter previo a su demolición parcial, así como haber consultado a nuestras principales instituciones consultivas autonómicas en materia de patrimonio cultural, entre ellas, el Consell Valencià de Cultura.

Segundo- El artículo 3.70.3 de las Normas Urbanísticas del Plan General de Ordenación Urbana (PGOU) de 1988 dispone que “la protección se extiende a la totalidad de la parcela en que se encuentra situado el edificio, afectando a la totalidad del arbolado y jardinería existente en ella”. En el mismo sentido, la correspondiente ficha del Catálogo de Espacios y Bienes Protegidos del Ayuntamiento de Valencia (incluida en la Memoria técnica, pp. 20-23) cuya aprobación queda sujeta al desarrollo del aludido Plan Especial, se adelantaba que “todo el conjunto arquitectónico de la antigua Escuela Universitaria de 3 Ingenieros Técnicos y Agrícolas reviste interés patrimonial, tanto los edificios y sus distintas partes como los espacios que las relacionan y el vallado de la parcela”.

Tercero - La propia Memoria técnica de estas obras consideraba las naves a demoler como parte intrínseca del edificio de la antigua Escuela de Agrónomos, contemporáneas en el tiempo y obra del mismo arquitecto. Así, en la página 10 se dice lo siguiente: “Según referencias del Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos y otras publicaciones y autores (CTAV, Juan Blat Pizarro) tenemos que, todo el conjunto arquitectónico fue proyectado entre los años 1960 y 1962, y construidos entre 1963 (según Catastro) y 1967 (según Catálogo Bienes y Espacios Protegidos) sobre terrenos que cedió en su día la Universitat de Valencia y que ocupaban sus pistas deportivas. El arquitecto autor de los trabajos fue Fernando Moreno Barberá (FMB) con la colaboración de Cayetano Borso di Carminatti”.

El President del Consell Valencià de Cultura, Sr. Grisolí, resuelve remitir a la Comissió de Llegat los citados escritos para que formule los informes solicitados, de los que deriva o resulta el presente.

II

Controversia acerca de la demolición de las naves integrantes del conjunto edificado formado por la ETSIA y la EUITA, presuntamente protegidas por el PGOU.

Sintéticamente expuesta, los peticionarios establecen una controversia u oposición entre, por un lado, la invocada protección patrimonial del conjunto formado por las ETSIA y la UITA en todo su conjunto, tanto los edificios y sus distintas partes como los espacios que las relacionan y el vallado de la parcela, según “...ficha del Catálogo de Espacios y Bienes Protegidos del Ayuntamiento de Valencia (incluida en la Memoria técnica, pp. 20-23) cuya aprobación queda sujeta al desarrollo del aludido Plan Especial”.

Y por otro, la demolición llevada a cabo de parte de las naves del lado noreste de la parcela recayentes a la calle Menéndez Pelayo, previa autorización de la Conselleria de Cultura e informe del Servicio de Planeamiento del Ajuntament de València.

Trataremos de dilucidar si la invocada protección del conjunto edificado constituido por las dos Escuelas, proyectadas y levantadas por los arquitectos Fernando Moreno Barberá y Cayetano Borso de Carminatti entre 1960 y 1967, alcanza a todas sus

partes o elementos constitutivos, de acuerdo con las normas de protección patrimonial del Ajuntament de València. Y, consecuentemente, si la demolición de las naves citadas se ajustaba o violentaba tales normas.

Así, el presente informa abordará el análisis de este sillar conceptual que es, esencialmente, el fundamento de la protección de los bienes, más allá de cualquier consideración de raíz no positiva y racional, como la memoria histórica, entre otras.

III

Sobre el conjunto edificado de las Escuelas de Ingenieros Agrónomos (ETSIA) y la de Peritos Agrícolas (EUITA)

Para el análisis del conjunto edificado se ha recurrido a los textos elaborados por los autores referidos en la Bibliografía. Con algunas oscilaciones de menor alcance, pero significativas, los autores fechan la redacción del proyecto entre 1960 y 1962 y su construcción entre 1962 y 1967 a cargo de la empresa CLEOP. La autoría se atribuye con claridad a Moreno Barberà con la colaboración de Borso de Carminatti, si bien en el archivo del primero, vaciado por Blat Pizarro, no figura la EUITA. En el Registro Docomomo tampoco aparece la EUITA.

La imagen inferior muestra el estado de las obras finalizadas a falta de la jardinería de los patios.

Se aprecia claramente la disposición de los dos cuerpos elevados de igual altura, uno formando L y otro como paralelepípedo exento, ambos sobre una plataforma de una altura en la que se conjugan con habilidad los vacíos entre los llenos y cuya cara recayente a la avenida de Blasco Ibáñez es elemento esencial en la configuración del conjunto, como se aprecia en la imagen siguiente. Tras todo ello, un conjunto de cuatro naves de desigual longitud siguiendo la alineación de la calle Menéndez Pelayo. Las dos Escuelas forman parte de un conjunto de edificaciones universitarias dispuestas a lo largo del tramo central del sector histórico de la Avenida, y acerca de su adscripción estilística hay convergencia entre los estudiosos para situarlas en la estela miesiana y corbusierana, vistos sus estilemas, si bien este análisis escapa del contenido central del informe presente.

Resulta inevitable, sin embargo, cuando se transita por estos asuntos, traer a colación la inmensa, por su precisión y rigor, obra de Alois Riegl que en su "Culto moderno a los monumentos" señala los valores históricos que residen en la representación de un "momento determinado de la evolución de los campos creativos de la humanidad" junto a los valores de contemporaneidad, particularmente el valor artístico que "representa la capacidad de satisfacer las exigencias modernas del arte".

Esta certera observación halla su expresión concreta en la exposición que sigue.

Por cuanto respecta a su valoración patrimonial cabe apelar al sistema de objetivación que el profesor Alonso de Armiño, redactor del Pla

Especial de Protecció de l'Eixample, utilizó en la redacción del Informe denominado " Estudio pormenorizado sobre los valores arquitectónicos y culturales del edificio situado en la calle Hernán Cortés nº 9, antiguo Cine Metropol", sistema que, a nuestro juicio, reúne las mejores condiciones de objetividad, método, precisión y amplitud doctrinal.

Así expone:

"El sistema de objetivación del interés se resume en la valoración de ocho campos. Los cuatro primeros responden a valores urbanísticos; los tres segundos se ocupan de los valores arquitectónicos." Los urbanísticos: "Carácter estructural, Carácter articulador, Pertenencia a un conjunto homogéneo, Valor ambiental." Los arquitectónicos: "Referencia Cultural-Arquitectónica, Carácter de Modelo de Referencia, Adscripción Tipológica" Por último, añaden lo que denominan "Valoración sociocultural."

Llegado a este punto es necesario señalar que las obras de referencia, el conjunto formado por la ETSIA y la EUITA integrado con las Facultades de Derecho y de Filosofía, pudieron cumplir con holgura con los requisitos antes expuestos y alcanzar la protección patrimonial que hubiera evitado las alteraciones que se produjeron a partir de 1986 y de las que se habla a continuación.

No es arriesgado aventurar que el humus cultural proteccionista de la década de los sesenta era prácticamente inexistente, estéril, y se estaba a considerable distancia de la aprobación de la primera ley moderna de 1985 - más allá de la de 1933 - que abordara la protección del patrimonio superando el monumentalismo de sus precedentes.

Pero tal análisis patrimonial no se produjo y por tanto no se generó la sustanciación de su interés cultural que, es necesario recordar, se hace exclusivamente a través de la declaración de las administraciones actuantes, cosa que no ocurrió.

Este ejercicio de retrospectiva no conduce sino a la melancolía, tan improductiva en estos campos.

IV

Alteraciones a lo largo de su vida.

Desde el año 1967 en que finalizaron la obras, el conjunto de referencia ha conocido diversas intervenciones que en una u otra medida lo han alterado.

En primer lugar, una vez desafectado el uso como ETSIA para adaptarlo al de Facultat de Psicologia y transferida la propiedad inmueble, se produce en 1986 la sobreelevación de un cuerpo en L recayente a Blasco Ibáñez, así como a los patios ajardinados del interior. De anchura superior a la de los cuerpos que surmontan, la intervención altera notablemente tanto la traza como el perfil y la composición de los volúmenes originales, como se aprecia en las imágenes siguientes.

Vista aérea mostrando la adición en forma de L sobre-elevada

Vista del cuerpo sobreelevado dando a la Avenida Blasco Ibáñez.
Arquitecto: Miguel Colomina Barberá, 1986

La segunda intervención relevante consistió en la construcción de un cuerpo en U de lados desiguales, destinado a Aulario y recayente a la calle Menéndez Pelayo, previa demolición parcial de las naves sobre las que había de asentarse, en la práctica totalidad de la longitud de la ETSIA, lo que tendría como consecuencia la ocultación de la fachada noreste de la ETSIA, produciéndose una grave alteración en la apreciación del cuerpo alto.

Ambas circunstancias quedan de manifiesto en las imágenes siguientes.

Vistas del Aulario recayente a Menéndez Pelayo
Arquitecto: Juan García Carrillo.2009-2010.

Ambas modificaciones del conjunto ETSIA y EUITA cabe suponer que fueron autorizadas por las autoridades competentes en los años de su realización, esto es, entre 1986 y 2010, sin que mediara controversia alguna de la naturaleza hoy planteada.

V

Acerca de la Protección Patrimonial y Regulación Urbanística del conjunto ETSIA y EUITA.

El Plan General de Ordenación Urbana aprobado en 1988 califica el conjunto de referencia como GEC Sistema General Universitario y protege los edificios en altura como Bienes de Relevancia Local (BRL) significándolos como tal mediante un asterisco en cada uno de ellos, como igualmente ocurre con el Colegio Mayor Luis Vives.

El resto carece de protección como BRL y se debe resaltar que permite la construcción de un cuerpo de 4 alturas recayente a Menéndez Pelayo en la casi totalidad de la longitud de fachada del conjunto, lo que evidencia la ausencia de protección de las naves traseras parte de las cuales serán demolidas en 2010 con motivo de la construcción del Aulario de Psicología.

PGOU1988

Esta descripción del nivel de protección patrimonial queda refrendada por la aportación como Plano de Información de la Modificación Puntual del PGOU llevada a término en 2006, en el que de nuevo resultan como protegidos los cuerpos altos solamente y a su vez permite la construcción de uno nuevo de 4 alturas a lo largo de la calle Menéndez Pelayo, tal como muestra la imagen siguiente.

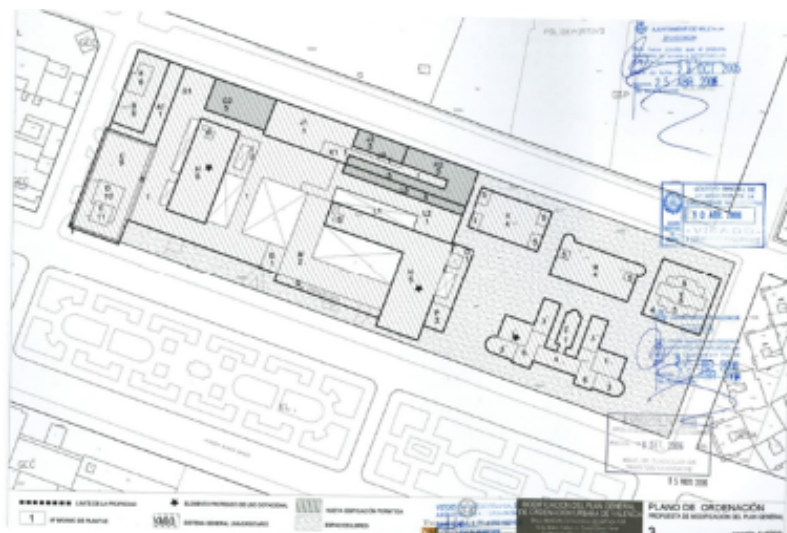

Modificación PGOU 2006
Plano de Información

La Modificación del PGOU aprobada en 2006 reitera la protección de los cuerpos altos exclusivamente mediante el asterisco identificativo y permite levantar un cuerpo de 5 alturas, junto al cuerpo alto de la EUITA y sobre las naves de Menéndez Pelayo que habrían de ser demolidas con tal fin.

Así, la aprobación definitiva de la Modificación Puntual del Plan General de Ordenación Urbana en la Manzana Dotacional de referencia, promovida por la Universidad de Valencia y redactada por Vetges tu i Mediterrània S.L. arquitectos. "...tiene por objeto la redistribución de volúmenes en la manzana, sin cambio de uso del suelo. Se sustituye el bloque previsto en el PGOU de 1988 de 4 plantas recayente a la calle Menéndez Pelayo por dos edificios separados, próximos a los edificios protegidos, cada uno de ellos de 5 plantas...Se incluye la posibilidad de ejecutar semisótanos, que podrán ser iluminados y ventilados a través de patios situados por debajo de la rasante".

Esta modificación del PG es la que permitió realizar la ampliación de Psicología en su parte posterior con fachada a la avenida Menéndez Pelayo, demoliendo la parte de las naves coincidentes con la Facultad de Psicología.

Modificación Puntual del PGOU, Plano de Ordenación
Vetges-tu i Mediterrània, arquitectos, 2006

La Revisión Simplificada del PGOU 2015 no alteró los contenidos de la citada Modificación del PGOU de 2006 toda vez que, como se expone a continuación en la resolución aprobatoria de la Dirección General de Cultura:

“...Quedan pendientes de su tramitación definitiva vía plan especial, en este momento en fase de redacción, las fichas de los edificios universitarios de la Avda. Blasco Ibáñez, quedando supeditada su intervención sobre los mismos al informe concreto de la Dirección General de Cultura. (...) dado que “...la Universidad ha solicitado que se paralice la tramitación de las fichas de catálogo que les afecten mientras proceden a concretar y realizar estos trabajos (...) En base a esto, el Ayuntamiento procede a aceptar esa solicitud y posponer la aprobación provisional de las fichas afectadas”

Puede verse cuanto queda dicho en las imágenes que siguen, referidas tan solo, por cierto, a la Antigua Escuela de Ingenieros Agrónomos.

Todo lo cual viene corroborado en el Informe de Circunstancias urbanísticas que cierra este capítulo.

VI
Conclusiones

El conjunto formado por las Escuela Técnica Superior de Ingenieros Agrónomos y la Escuela Universitaria de Ingeniería Agrícola, proyectados por el arquitecto Fernando Moreno Barberá con la colaboración de Cayetano Borso de Carminatti entre 1960 y 1962, y construidos entre 1962 y 1967 por la empresa CLEOP, ha sufrido alteraciones severas desde su finalización, perdiendo en buena medida su traza, el juego de volúmenes y masas y los perfiles urbanos, fundamentalmente a raíz de la instalación de la Facultat de Psicologia de la Universitat de València, una vez trasladadas las Escuelas Técnicas al Campus de Vera de la Universitat Politècnica de València, lo que determinó la pérdida de funcionalidad de las naves de referencia.

La protección patrimonial invocada por los peticionarios solo recae expresamente, a la vista de la documentación aportada y de la propia elaboración, sobre los cuerpos en altura, según la Modificación Puntual del Plan General de Ordenación Urbana de 2006, que además permitía la elevación de un cuerpo de 5 alturas en la traza de las naves subsistentes tras el derribo de las de la ETSIA, lo que obviamente

presupone ausencia de protección patrimonial y conlleva su demolición previa.

La regulación urbanística contenida en la citada Modificación es la única en vigor, dado que la posterior Revisión Simplificada del PGOU de 2015, por lo que respeta a los edificios propiedad de la Universitat de València ubicados en la Avenida de Blasco Ibáñez, no alcanzó siquiera la Aprobación Provisional de las fichas del Catálogo que los contenía, a la vista de la petición de la Universitat de València, aceptada por el Ajuntament de València, y por tanto no se alteraron los contenidos de la citada Modificación del PGOU 2006

Lo señalado resuelve la inicial controversia toda vez que no ha existido ni en el PGOU 1988 ni en su Modificación de 2006, nivel alguno de protección sobre las naves traseras de ambas Escuelas, sobre las que se preveía desde 1988 la construcción de cuerpos de edificios en altura, por lo que sería un genuino oxímoron urbanístico que estuvieran protegidas y a la vez pudieran ser demolidas según un mismo documento de planeamiento.

El presente informe será remitido a los peticionarios, al Ayuntamiento de València, a la Dirección General de Cultura y Patrimonio y al protocolo habitual.

Bibliografía

Alonso de Armiño, L. - "Estudio pormenorizado sobre los valores arquitectónicos y culturales del edificio situado en la calle Hernán Cortés nº 9, antiguo Cine Metropol". Ajuntament de València

Blat Pizarro, J. - "Fernando Moreno Barberà. Modernidad y arquitectura" Arquithemas. Fundación Caja de Arquitectos, 2006

Domingo J. y Murad M., - Ed. "La arquitectura de Fernando Moreno Barberá" General de Ediciones de Arquitectura, 2018

Iborra F. y Palomares, M. - "Escuela de Agrónomos 1962-1967" Registro DOCOMOMO Ibérico. Fundación Caja de Arquitectos, 2010

Riegl, Aloïs. - "El culto moderno a los monumentos" La balsa de la medusa, 2017

VOTO PARTICULAR

VOTO PARTICULAR de D. José María Lozano Velasco, al que se adhieren Da. Petra María Pérez Alonso-Geta, D. Joaquín Santo Mata, Da. Ascensión Figueres Górriz, D. José Vicente Navarro Raga i Da. Inmaculada Vidal Bernabé.

En relación con los Informes denominados indistintamente “Informe sobre l’actuació urbanística que afecta l’Escola Universitària d’Enginyeria Tècnica Agrícola (EUITA) de València” que se presentan hoy a sufragio del plenario de este CVC, y en cumplimiento de lo previsto en el art. 25.1 de la Ley de creación del CVC y los correspondientes del Reglamento, se presenta este Voto Particular contrario a lo acordado mayoritariamente, sobre la base de los siguientes argumentos:

1. Aun desconociendo formalmente las solicitudes a las que responden, entiendo que la cuestión principal es dirimir sobre los valores patrimoniales propios del inmueble objeto de consulta: el resultado construido del proyecto conjunto de los arquitectos Fernando Moreno Barberá y Cayetano Borso di Carminati. Y no son pocos según los expertos y la literatura especializada en la materia.
2. Las llamadas incidencias administrativas no son irrelevantes. i) Manifiesta indecisión de los servicios municipales de Licencias Urbanísticas, Planeamiento y Patrimonio; ii) Hasta tres Informes distintos en cinco días hábiles, y contradictorios entre sí, de la Dirección General de Cultura y Patrimonio, todos carentes del Informe técnico pormenorizado como es habitual; iii) Retraso indebido en la tramitación del Plan Especial que se derivó a la UV en 2014; y iv) Inmediatez de las actuaciones sin las cautelas oportunas, recomendables y habituales.
3. El disgusto generalizado por la actuación entre entidades, académicos, expertos y profesionales representantes del mundo de la cultura arquitectónica y de la defensa del patrimonio cultural valenciano, ha llegado a través de los medios a la opinión pública. i) Inmediata reacción crítica del Colegio Territorial de Arquitectos de Valencia y del Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana; ii) Informe desfavorable de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos; iii) Manifestación pública en prensa del Director de la Escuela de Arquitectura de Valencia y del Director del Instituto de Conservación del Patrimonio de la UPV; iv) Manifiesto adverso y público de una cuarentena de profesionales de la arquitectura; v) Firme posición contraria a las demoliciones de representantes de DOCOMOMO e ICOMOS; vi) Muy crítica sesión abierta a propuesta de EDILICIA, Asociación para la promoción del Patrimonio, seguida y participada por un buen número de expertos y profesionales, organizada por el COACV; y vii) Numerosos artículos de opinión en la prensa valenciana.
4. Los indicios que, desde el propio Plan General de Valencia de 1988 -vigente en la actualidad con profusión de modificaciones parciales- aconsejaban una protección cautelar del conjunto de las antiguas Facultades de Agrónomos y Agrícolas (y del más amplio, en la Avenida de Blasco Ibáñez, también de la autoría de Moreno Barberá). i) Un asterisco (*) en los denominados planos C (pormenorizados) del PGOU de 1988 indica protección patrimonial, y el art. 3.70.3 de sus Normas Urbanísticas precisa que la protección se extiende a la totalidad de la parcela; ii) Pese a que no se produjera la aprobación definitiva se llegó a redactar la Ficha considerándolo Bien de Relevancia Local (lo que llega a afirmarse en el primer Informe de la DG de Cultura y Patrimonio); iii) La exclusión de Agrícolas en el recientemente conocido PEP (posterior al Informe propuesto hoy por la Comisión Legado, y por ende ajeno a su consideración en él) responde a razones de otra índole, no exentas de alguna interpretación no patrimonial, vinculadas a la propiedad de los inmuebles; iv) No se han respetado condiciones explícitas de protección patrimonial que figuran en la escritura pública de enajenación de la Universitat Politècnica de Valencia a favor de la Consellería de Sanitat; v) El Proyecto Básico de ampliación del Clínico presentado hace meses en el Ayuntamiento por la

Consellería de Sanitat y redactado por la UTE CLÍNICO CONSULTAS EXTERNAS, naturalmente establece cautelas patrimoniales, que no han sido respetadas en la práctica; y vi) El alcance de la Declaración de Interés General (también posterior a la fecha de este Informe y, en consecuencia, no contemplada en él) no tiene, naturalmente, efectos de retroactividad procesal.

Sobre esta base, hago constar el presente VOTO PARTICULAR, que como tal deberá unirse, como parte indisoluble, a los Informes de referencia, en el caso de que aquellos fueran aprobados por mayoría en esta sesión plenaria.

En Valencia a veintidós de febrero del esperanzador año dos mil veintiuno.

Fdo. José María Lozano Velasco

Informe sobre la tramitación de declaración de BIC, con categoría de zona arqueológica, del yacimiento La Picola de Santa Pola

Autor: Css. de Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 22 de febrer 2021

ANTECEDENTES

Dña. Carmen Amoraga Toledo, Directora General de Cultura y Patrimonio, mediante escrito que dirige al Presidente del CVC el 18 de noviembre de 2020, solicita, de acuerdo con lo dispuesto en los artículos 7 y 27.5 de la Ley 4/98, de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano, el informe preceptivo de esta institución ante la Resolución de 9 de noviembre de 2020 (DOGV 18-11-20) por la que se incoa expediente para la declaración de Bien de Interés Cultural, con la categoría de Zona Arqueológica, el yacimiento de La Picola, situado en Santa Pola (Alicante). El presidente del CVC mediante escrito con registro de salida fechado el 30 de noviembre de 2020, traslada la referida solicitud al presidente de la Comisión de Legado Histórico y Artístico.

A partir de la información que hemos recabado en distintas fuentes gráficas, orales y de la que proporcionan las publicaciones, reseñadas en la bibliografía adjunta, con la que figura en el DOGV nº 8955, de fecha 18 de noviembre de 2020, páginas 45015 – 45031, a propósito de la precitada Resolución, hemos elaborado el presente informe.

OBJETO

El yacimiento ibérico y romano de La Picola - Portus Illicitanus está incluido en la Carta arqueológica de la Comunidad Valenciana. Esta zona arqueológica comprende los denominados: Yacimiento Ibérico siglo IV a.C.; Factoría romana de salazones; Yacimiento romano de la Avenida *Portus Illicitanus* y la Zona arqueológica del *Portus Illicitanus* y antiguo Cementerio.

Todos son bienes inmuebles de relevancia local y, como tales, están inscritos en el Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano, con la categoría de Espacios de Protección Arqueológica (Capítulo IV, Sección 1ª, artículo 46.2, letra f) y se contemplan en el PGOU de Santa Pola, como figura en el BOP de Alicante de 30 de abril de 2009, nº 80-1.

El yacimiento de Picola, está situado en el paraje de igual nombre, en el polígono urbano de Salinas, junto a la carretera Elche-Santa Pola, es decir, a las afueras del actual casco antiguo de la población. Actualmente el yacimiento y su entorno

espacial, fácilmente accesibles, ofrecen la imagen de un polígono muy irregular por la ubicación de los distintos yacimientos que comprende y por la presión urbanística a la se ha visto sometida la zona.

Es importante indicar que, si bien hoy el núcleo arqueológico se encuentra en el interior del casco urbano, a unos 570 metros del mar, en la Antigüedad se hallaba en la misma playa. Este hecho, consecuencia de un fenómeno constante y secular de sedimentación natural y de oscilaciones del nivel del mar, es fundamental para comprender la propia evolución del asentamiento y su finalidad primero como emporio comercial y fortín militar ibérico y más tarde como *portus illicitanus*, como era conocida Santa Pola desde época romana, puesto que fue el puerto de la importante colonia de Ilici (La Alcudia de Elche) y de su amplio territorio de influencia.

Se trata de un amplio conjunto arqueológico cuya secuencia estratigráfica abarca desde mitad el siglo V a. de C. hasta el siglo VI d. de C. ya en época bajoimperial romana.

Fue a partir de los años sesenta del siglo XX cuando se descubrió en la partida de Picola este significativo conjunto arqueológico ibérico y romano (parte del *Portus Ilicitanus*). A lo largo de las siguientes décadas un número considerable de profesionales ha centrado su atención en los muy diversos aspectos que proporcionaban sus hallazgos e investigaciones resultado muchas veces de la colaboración entre distintos centros, instituciones y universidades.

En este sentido hay que mencionar el proyecto hispano-francés en el que participaron la Casa de Velázquez, el CNRS y el Museo del Mar de Santa Pola, quienes a partir de 1991 llevaron a cabo la excavación y estudio de las fases ibéricas del yacimiento. Entre sus resultados hay que destacar el descubrimiento de un núcleo fortificado de características defensivas nada frecuentes en territorio valenciano para esa época (mitad del siglo V a tercer cuarto del siglo IV a.C.) y, especialmente, el carácter de emporion o puerto de comercio que tenía el enclave. Es decir, se trataría de un lugar de encuentro para el intercambio comercial entre distintos pueblos del Mediterráneo. Este último aspecto hay que ponerlo en relación con La Alcudia de Elche, de la que sólo dista 14 Km., y su territorio de influencia.

Desde finales del siglo XX el interés por el yacimiento La Picola ha merecido una especial atención. Los esfuerzos de los arqueólogos se han centrado en la recuperación y estudio del *Portus Ilicitanus* situado debajo de la actual ciudad de Santa Pola. Al incremento de ese interés ha contribuido sin duda el Servicio de Investigación Arqueológica del Museo del Mar que desde 1987 comenzó la delimitación del conjunto arqueológico en el que ya se diferenciaban distintas fases.

A partir de 1997 un equipo de la universidad de Alicante y el precitado museo acometió sistemáticamente la excavación y estudio de las estructuras romanas del referido yacimiento. Lo descubierto hasta ahora es un hábitat romano que comienza en época alto imperial y que constituye una ciudad -*Portus Ilicitanus*- con viviendas, aljibes, almacenes para las mercancías, necrópolis y una importante factoría de salazón de pescado.

Esta última construida en la segunda mitad del siglo IV d.C., un periodo de auge económico y comercial del puerto, que permaneció en funcionamiento hasta que se produjo el abandono del yacimiento en el siglo VI de nuestra era. En esta factoría se producía, en cantidades considerables, *garum*, producto muy apreciado en el mundo antiguo en todo el Mediterráneo que se usaba como condimento en las comidas y que alcanzaba un alto precio.

Además de los valores históricos y arqueológicos, brevemente expuestos, el yacimiento de Picola – *Portus Illicitanus* ha permitido desarrollar otros valores de carácter colaborativo, formativo y docente puesto que han sido numerosos los alumnos universitarios y profesores que han participado en las excavaciones y en el estudio y análisis de los restos exhumados.

No menos interesante es la labor de difusión de todo este patrimonio. Desde 2019 se ha venido realizando la campaña “Abierto por Excavaciones” en la que participa el Ayuntamiento de Santa Pola y el Museo del Mar. Consiste en realizar visitas guiadas al yacimiento, una vez ha finalizado la campaña de excavación, con el fin de acercar a la ciudadanía a este bien patrimonial habitualmente “cerrado” por una valla para su mejor protección.

Por otra parte, muy recientemente, se ha creado con fondos FEDER el proyecto “Puesta en Valor del Yacimiento *Portus Illicitanus*” con miras a musealizar al aire libre una pequeña parte del mismo y abrirlo al público. En este caso, además de utilizar los recursos habituales de paneles informativos, recorridos sobre pasarelas, etc. se han empleado dos nuevas tecnologías: la realidad aumentada y la realidad virtual, con objeto de hacer mucho más comprensible, atractiva y didáctica la visita.

Para difundir este producto turístico-cultural se han realizado varios audiovisuales, disponibles en la página web de Santa Pola Turismo, en los que el Catedrático de la Universidad de Alicante Jaime Molina y el Doctor en Historia Antigua Juan Francisco Álvarez narran diversos aspectos del *Portus Illicitanus*.

CONSIDERACIONES

Un Bien de Interés Cultural como el yacimiento de la Picola es inseparable de la totalidad del conjunto arqueológico ya que no es posible deslindar la parte Ibérica de la romana y se sabe que esta, a su vez, formaba parte del *Portus Illicitanus*.

La delimitación de su entorno de protección debe, por tanto, circunscribirse a lo que se especifica en los anexos II, III y IV de la Resolución de 9 de noviembre de 2020 (DOGV 18-11-20) de la Conselleria de Educació, Cultura y Deporte. En líneas generales, el entorno de protección propuesto de la zona arqueológica del yacimiento de La Picola, al encontrarse en ámbito urbano, “sería el espacio resultante de sumar a la parcela donde se sitúa el inmueble (yacimiento), los espacios públicos confrontados con esta y las parcelas que entran en contacto con estos espacios públicos”, según la citada Resolución.

CONCLUSIÓN

A la vista de los valores históricos, arqueológicos, didáctico-formativos, turísticos y culturales, consideramos favorable la declaración de Bien de Interés Cultural, con la categoría de Zona Arqueológica, el yacimiento arqueológico La Picola en Santa Pola, para el que se ha de redactar un Plan Especial de Protección.

El presente informe se remitirá a la Dirección General de Cultura y Patrimonio de la Conselleria de Educació, Cultura y Deporte, así como al Ayuntamiento de Santa Pola y al protocolo habitual.

BIBLIOGRAFÍA

BADIE, A., GAILLED RAT, E., MORET, P., ROUILLARD, P., SÁNCHEZ, Mª J., SILLIÉRES, P., 2000, *Le site antique de La Picola à Santa Pola* (Alicante, Espagne), Paris-Madrid.

MORET, P. y BADIE, A., 1998, "Metrología y arquitectura modular en el puerto de la Picola (Santa Pola, alicante) al final del siglo v a.C." *Archivo Español de Arqueología*, 71, Madrid, CSIC, págs. 53 a 61.

MOLINA VIDAL, J., 2005, La cetaria de Picola y la evolución del *portus illicitanus* (Santa Pola, alicante), en: MOLINA VIDAL, J. SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, M^a. J. (Eds.), 2005: III Cong. Int. de Est. Históricos. El Mediterráneo: la cultura del mar y la sal, Elche, 95-112 (paginación original)

ILUSTRACIONES

Localización de los principales yacimientos antiguos del Bajo Segura (según BADIE et alii, 2000, *Le site La Picola*, Fig.2)

Factoría de salazones.

<https://foro.todoavante.es/viewtopic.php?f=36&t=4843&view=next>
<https://foro.todoavante.es/viewtopic.php?f=36&t=4843&view=next>

Informe sobre la tramitación de declaración como BIC, con la categoría de monumento, de los azudes de Mutxamel y Sant Joan, en el término municipal de Mutxamel

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 22 febrer 2021

ANTECEDENTES:

Con registro de entrada de fecha 28 de enero de 2021 se recibe en este Consell Valencià de Cultura escrito de doña Mª Carmen Amoraga Toledo, directora general de Cultura y Patrimonio de la conselleria de Educación, Cultura y Deporte, solicitando, de conformidad con lo dispuesto en los artículos 7 y 27.5 de la Ley 4/98, de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano, preceptivo informe del Consell Valencià de Cultura ante la Resolución de 3 de junio de 2020 de la precitada conselleria, DOGV n° 8838, de 18 de junio, mediante la cual se incoa expediente para declarar Bien de Interés Cultural, con la categoría de Monumento, los azudes de Mutxamel y Sant Joan, ubicados ambos en el término municipal de Mutxamel.

Según consta en el precitado escrito, por un error en el registro de salida de esta conselleria no se tramitó en su día, por lo que se demanda al Consell Valencià de Cultura, como institución consultiva de la Administración de la Generalitat en materia de patrimonio cultural, que emita con carácter urgente el preceptivo informe de conformidad con lo que dispone el artículo 27.5 de la Ley 4/98, de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano.

DESCRIPCIÓN:

El azud, assut en valenciano, palabra de origen árabe que proviene de as sad, que significa barrera, es una pequeña presa de derivación que se ubica en el cauce de los ríos para aumentar su caudal y de esa manera poder desviarlos más fácilmente por acequias, brazales e hijuelas.

En las tierras valencianas han sido muy habituales, más cuando prevalecen las corrientes fluviales irregulares a expensas de la intensidad pluviométrica.

Los azudes de Mutxamel y Sant Joan se encuentran sobre el río Montnegre, a veces denominado erróneamente Monnegre, y en su desembocadura Seco, si bien para un recorrido de solo 39,9 km. de longitud y 486,6 km² de cuenca, recibe también en su cabecera los nombres de Castalla o Cabanes, y Verde hasta su llegada al pantano de Tibi. Desde ahí hacia abajo, se le llama Montnegre debido a la coloración oscura de los yesos cristalizados de la formación triásica que afloran por su lecho fluvial. Con el aprovechamiento integral de todos los recursos hídricos que detienen, regulan y derivan los azudes, se com-

prende que desde ellos reciba el nombre de Seco aunque riadas ha habido en la historia que han llegado a derribar el puente de su desembocadura.

Cuando en 2011 se inauguró la Estación Depuradora de Aguas Residuales de Sant Joan, se comenzaron a verter sus aguas al Montnegre, creándose en su desembocadura un cauce ecológico que el Consell determinó incluir en noviembre de 2020 en el catálogo de Zonas Húmedas, aportando 700.000 m³ anuales para su preservación.

El uso y disfrute de esas aguas había sido concedido a perpetuidad por Alfonso X el Sabio a los agricultores de la huerta de Alicante cuyos propietarios, en estrecha comunión con el Concejo de la capital, proyectaron a finales del siglo XVI una impresionante obra de ingeniería hidráulica para la época, el pantano de Tibi. Construido entre 1580 y 1594 según proyecto de los ingenieros de origen italiano al servicio de la Corona Bautista Antonelli y su sobrino Cristóbal Garavelli Antonelli, con supervisión del hermano del primero Juan Bautista Antonelli, al involucrarse en su construcción el propio Felipe II que mandó supervisar las obras al mismísimo arquitecto real Juan de Herrera, tuvo por objeto aprovechar las crecidas del cauce cuando las lluvias torrenciales y así poder regular y garantizar los regadíos en los frecuentes ciclos de penuria hídrica.

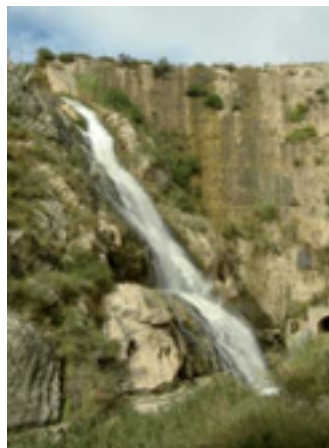
Hay que hacer constar que entre los siglos XVI y XVIII la huerta de Alicante llegó a tener una superficie cultivada de casi 3.600 ha. dedicadas fundamentalmente a la vid, frutales, olivos y hortalizas que suponían no solo la base de la economía rural sino del sustento y supervivencia de sus habitantes.

Estos labradores a los que Felipe II concediera una serie de privilegios por el esfuerzo realizado, corrieron con los gastos de ejecución de la presa cuya pared en forma de arco, compuesta de gruesos sillares labrados, tiene 59 m. de longitud, 42,7 m. de altura y un grosor que oscila entre los 33,7 m. de la base y los 20,5 m. de la coronación, siendo la más alta de su época, capaz de albergar tres millones setecientos mil metros cúbicos.

En 1994, cuarto centenario de su inauguración, fue declarado con el resto de instalaciones y edificaciones de su entorno inmediato, Bien de Interés Cultural con la categoría de Monumento según Decreto 84/1994, de 26 de abril del Consell de la Generalitat Valenciana. Está considerado por los expertos el hito más monumental de la ingeniería española renacentista.

Junto con su coetáneo de Almansa (1584) y de menores proporciones, es el de Tibi el más antiguo en uso de Europa que existe, solo superado en España por el embalse de Proserpina de Mérida, de distintas características técnicas y origen romano, comenzado a construir en el siglo I a.C.

El Pleno de este Consell Valencià de Cultura aprobó el 28 de octubre de 2019 un amplio informe sobre el Pantano de Tibi, redactado en la comisión de Legado por el conseller Muñoz Lorente.

Al margen de la detallada descripción que hace el Anexo I de la antedicha Resolución de 3 de junio de 2020, solo coincidente con el presente informe en la exposición básica del conjunto a valorar, nos hemos puesto en contacto personal con conocedores y expertos en estos azudes como son Rafael García Berenguer, concejal de Cultura del Ayuntamiento de Mutxamel que ya ha venido impulsando desde 1998 las obras de recuperación y puesta en valor monumental de los azudes, así como con Asunción Brotons, Archivera Municipal y Cronista Oficial de este municipio y María Teresa Riquelme, profesora del área de Antropología Social de la Universidad de Alicante, ambas autoras de numerosos trabajos sobre los mismos. De todos ellos hemos recabado gran parte de información documental, bibliográfica y fotográfica en la que se basa el presente informe.

En el plano que se incluye al final del texto pintado sobre un mosaico de azulejería, se puede observar la compleja red de brazales abastecedores de agua a pedanías y lugares no solo de Mutxamel sino también de Sant Joan d'Alacant, El Campello, El Palamó (municipio independiente hasta 1932) y Alicante. En total son veintidós repartidos por toda la huerta de los que salen hijuelas, ramales y subramales, en definitiva un enorme entramado que distribuye agua a los cultivos de la comarca de L'Alacantí y compone a la perfección una completa red de riego de origen musulmán cuya construcción siempre corrió a cargo de la iniciativa privada.

No podemos dejar de citar que a lo largo del cauce del río Montnegre existió también una red de catorce molinos hidráulicos para la elaboración de harina hoy en día desaparecidos o en estado ruinoso, habiendo dejado de funcionar el último en 1979.

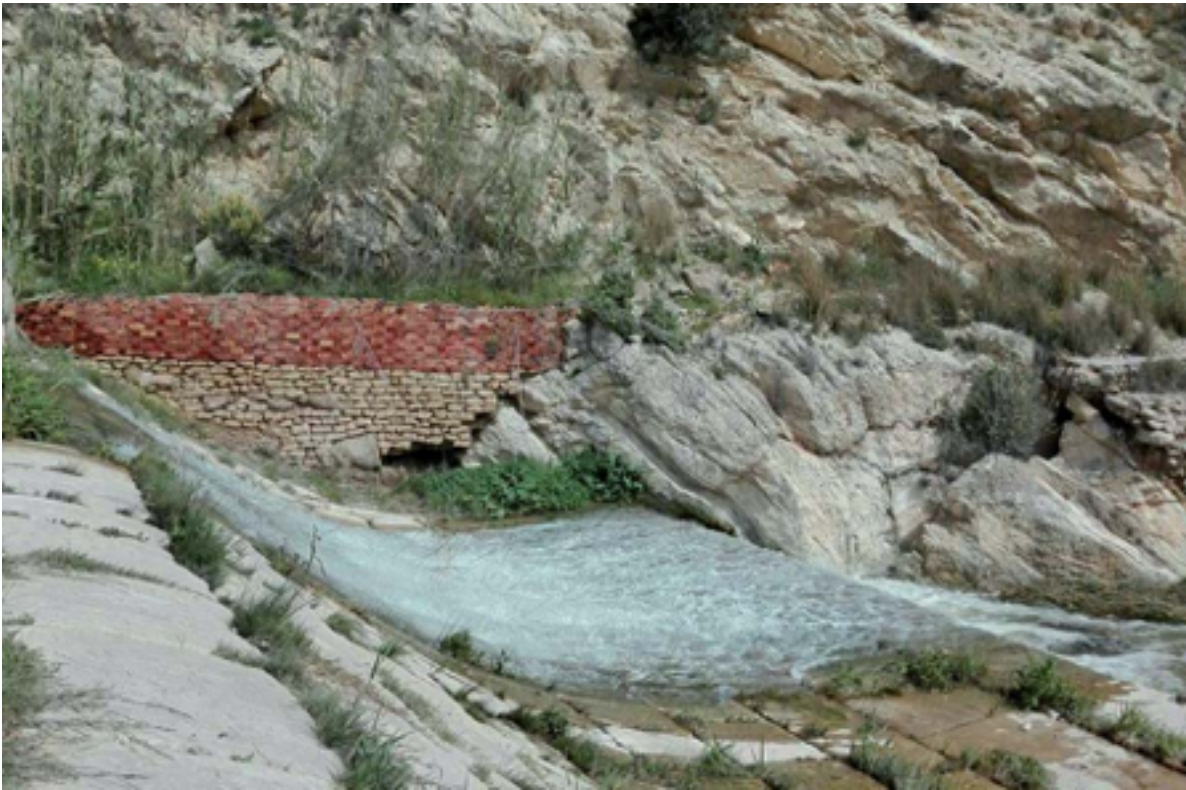
El primero de los azudes, el de Mutxamel, también llamado Assut Vell o Les Fontetes, denominación esta por unos pequeños manantiales que periódicamente aportan agua, es el más antiguo. De él ya hay referencias documentales en las postrimerías del siglo XV aunque se cree por los estudios realizados que se construyó en el s. XIII si bien se piensa que su origen fuera de tiempos de los romanos que levantaron una presa de arco de medio punto. Desvía las aguas al Pantanet, que es un pequeño embalse de forma trapezoidal construido en 1842, repartidor de las mismas por toda la huerta. Consta este azud de un muro de mampostería de 46 metros de longitud y 11 hiladas de sillería.

Afectado por el ímpetu de algunas lluvias torrenciales, ha sufrido a lo largo de la historia graves desperfectos, sobre todo en 1789 y 1793 que anegaron con los arrastres la acequia mayor también llamada Mare y del Consell. Las primeras descripciones más detalladas que recogen las obras de reforma realizadas y el valor de esta infraestructura hídrica, las encontramos en las Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia (1795-1797) de Antonio José Cavanilles donde llega a decir: "Si no quedaran rastros del estado antiguo de la huerta de Alicante, si no existieran las soberbias obras del pantano, azudes y canales, no podrían apreciarse los esfuerzos, los gastos y la dichosa transformación del suelo".

Igualmente una obra tan extensa y valiosa como fue el Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España (1845-1850) de Pascual Madoz relata la importancia que tenían el pantano de Tibi y los azudes de Mutxamel en la distribución entre los agricultores de aguas de caudales tan irregulares.

A principios del siglo XIX se llevó a cabo una profunda restauración, presentando el muro un perfil curvo construido a base de sillares con un altura de 3,40 m. Fue autor del proyecto el famoso arquitecto valenciano Vicente Gascó, decorador del interior de la Basílica de los Desamparados que llegara a estar al frente de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos. Dirigió los trabajos José Cascant, arquitecto municipal de Alicante. Desde este azud se articula el eje vertebrador del espacio agrario, partiendo de la acequia del Consell un total de veintidós brazales.

Como partes integrantes de este azud figuran las construcciones anexas a la Acequia Mare, la casamata de gobierno, que servía para tapar y resguardar los portones de las lluvias, la casa de las compuertas y la del azutero, personaje vital para avisar de la llegada de las avenidas o aiguaüts, lo que requería de la ayuda de algún miembro de su familia, de ahí que tuvieran su hogar junto al mismo azud.

Azud de Mutxamel

Azud de Sant Joan

Por lo que respecta al azud de Sant Joan, también conocido como Assut Nou, se pensaba que era posterior a la construcción del embalse ya que las referencias documentales más antiguas que hablaban del mismo databan de 1656. Pero investigaciones posteriores han descubierto un documento del 21 de junio de 1377 donde el rey Pedro IV el Ceremonioso de Aragón aprueba la construcción de esta obra.

Mucho después, hacia 1578 el Concejo alicantino decide construir un nuevo azud, aguas abajo del de Mutxamel para recoger las aguas pluviales y de avenidas que no pudiera contener este y reconducirlas a los cultivos de la huerta. No fue realizado hasta 1631, cuando se valoró que había aguas de escorrentía que rebasaban la pared del pantano y no podía asimilar el anterior azud.

También sufrió los efectos de la devastadora riada de 1793, obstruyéndose igualmente la acequia principal del mismo llamada del Gualeró. Reconstruido en 1800 igualmente según planos de Vicente Gascó y dirección de José Cascant, presenta una planta curva de 48 m. de cuerda y sus paramentos de sillería tienen 7,35 m. de altura por 3,60 m. de espesor, reforzado en los extremos por estribos.

Como parte integrante de este azud hay que citar las construcciones anexas a su acequia principal, la del Gualeró, como la caseta del azutero, reconstruida en 1998.

Hubo un tercer azud aguas abajo, el de El Campello, también en el término municipal de Mutxamel, que no es objeto de esta solicitud de declaración de BIC por ser posterior, ya que se concluyó en 1843, solo estuvo en uso hasta comienzos del siglo XX y en la actualidad apenas quedan restos de él.

Desde 1849 es el Sindicato de Riegos de la Huerta de Alicante, constituido en la actualidad en Comunidad de Regantes, quien se encarga de la distribución equitativa de los distintos caudales del Montnegre entre los comuneros si bien la mayoría de acequias y brazales de antaño se encuentra actualmente en desuso.

En 2017 el Ayuntamiento de Mutxamel ya anunció en la Jornada sobre Patrimonio Hidráulico organizada por el Aula Riusec, su deseo de solicitar a la conselleria de Educación, Cultura y Deporte la Declaración de Bien de Interés Cultural para los azudes de Mutxamel y Sant Joan por el valor y antigüedad que poseen como ejemplo de arquitectura hidráulica y el propósito firme de revitalizarlos y promocionarlos.

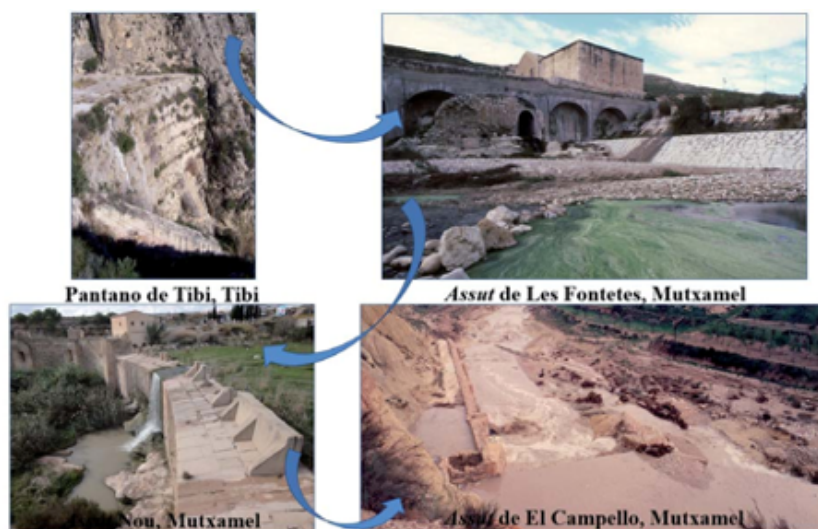
En esa línea han creado en el año 2019 la ruta guiada turístico-cultural denominada 'Camins de l'aigua' de 10 km. de longitud, dificultad media y una duración aproximada de tres horas que recorre los azudes con su entorno paisajístico, agrícola, monumental y urbano incluido. Con anterioridad ya señaló el Ayuntamiento una ruta que une ambos azudes para recorrerla de manera individual, partiendo del área recreativa de La Sabateta que posee aparcamiento, paneles informativos, mesas para pic-nic y jardines.

CONCLUSIÓN:

Habida cuenta las peculiaridades antes descritas, el valor de los azudes como patrimonio hidrológico de origen cuanto menos medieval, la buena conservación de los mismos y su entorno, unido ello al compromiso firme de trabajar por su mantenimiento y promoción tanto por parte del Ayuntamiento de Mutxamel como de la Comunidad de Regantes del Sindicato de

Riegos de la Huerta de Alicante, consideramos como FAVORABLE la declaración de Bien de Interés Cultural, con la categoría de Monumento, de los azudes de Mutxamel y Sant Joan, ubicados en el término municipal de Mutxamel.

El presente informe se remitirá a la dirección general de Cultura y Patrimonio de la conselleria de Educación, Cultura y Deporte así como al protocolo habitual.

BIBLIOGRAFÍA:

Brotons i Boix, Assumpció. (2011).- Arquitectura hidràulica tradicional a l'horta alacantina. Revista El Salt nº 24. Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert. Alicante.

Marquiegui Soloaga, Ágata (2013).- El patrimonio hidráulico de la provincia de Alicante: catálogo ilustrado de mil quinientas obras y actuaciones. Ed. Diputación de Alicante.

Medina Ramos, Agustín y Sánchez Molinero, Francisco (2011).- El Montnegre: un paisaje entre la tierra y el agua (II). Revista El Salt nº 24. Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert. Alicante.

Payá Sellés, Jorge Enrique (2017).- Régimen jurídico de las aguas de la cuenca del río Verde-Monnegre. Tesis doctoral. Facultad de Derecho. Universidad de Alicante.

Picó Sivestre, Juan Francisco (coord.) (2017).- Mutxamel. Patrimonio Hidráulico. Ed. Ayuntamiento de Mutxamel y Universitat Politècnica de València.

Riquelme Quiñonero, María Teresa (s.f).- Patrimonialización de la arquitectura hidráulica del río Seco (Mutxamel-Alicante). Revista PASOS nº 23. El Sauzal, Tenerife.

Santo Matas, Joaquín (2007).- Historia de la Sociedad del Canal de la Huerta de Alicante. 1907-2007. Ed. Diputación de Alicante y SCHA. Alicante.

Informe sobre la protecció del Patrimoni dels antics traçats de tren de via estreta, elements arquitectònics i reconversió en Camins Naturals – Vies Verdes

Autor: Css. Llegat Històric Artístic
Aprovació: Ple, 27 setembre 2021

“Afrontem el repte de futur de mantenir la difusió del patrimoni en una actualització ideològica permanent, on prevalen els valors humanístics, el compromís amb una gestió que no posa en perill el nostre patrimoni cultural i que aconseguix que totes les activitats que es duen a terme al voltant del patrimoni siguin un factor més de desenvolupament social i econòmic”.

MARCELO MARTÍN GUGLIELMINO
(ARQUITECTE. ASSESSOR EN INTERPRETACIÓ DEL PATRIMONI)¹

PRELIMINARS:

En la sessió de la Comissió de Llegat Històric i Artístic del CVC del dia 2 de març de 2021, es va debatre al voltant de la següent notícia “l’Ajuntament de Dénia demana un BIC per a dues locomotores angleses de la línia Carcaixent-Dénia, ara Via Verda en alguns dels trams del seu recorregut”. Actualment les locomotores són propietat d’un ferroveller de Saragossa. Aquest debat va impulsar l’interés pel tema que tractarem.²

En la sessió del 13 d’abril s’acordà la creació d’un text per tractar “L’aprofitament de les xarxes ferroviàries secundàries en desús, les estacions, baixadors i el material ferroviari conservat”. S’acordà presentar en la sessió del mes de maig un esquema de treball, i convidar a comparéixer en la sessió de juny al conseller de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat, senyor Arcadi España García, així com al senyor José Carlos Domínguez Curiel, director gerent de la Fundación de los Ferrocarriles Españoles, i la senyora Arantxa Hernández, cap de l’àrea de Vies Verdes i Turisme Ferroviari de la Fundación de los Ferrocarriles Españoles. Finalment només el conseller va acceptar la invitació.

El dia 1 de juny va comparéixer el conseller de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat, Arcadi España García, per informar-nos de les actuacions que s’estan realitzant en la Conselleria que dirigeix des de les vessants patrimonial, històrica, cultural, turística i esportiva, concretant algunes de les actuacions que afecten a la consolidació de diverses Vies Verdes (compareixença telemàtica que pot ser consultada pels membres del CVC).

1 SOSTENIBILIDAD DEL PATRIMONIO (UNESCO) Índice de desarrollo de un marco multidimensional para la sostenibilidad del patrimonio.
2 <http://www.denia.es/es/denia/actualitat/noticia.aspx?id=5755>

Via Verda Ulls Negres.

Altres:

Són diverses les notícies que han propiciat l'actual treball:

- València acollirà la X Edició dels prestigiosos Premis Europeus de Vies Verdes 2021 *"European Greenways Award"*. Una associació en la qual la Fundación de los Ferrocarriles Españoles ostenta la Secretaria General i en la qual la Generalitat Valenciana és membre fundador.
- 15 de desembre de 2020 el Parlament Europeu va declarar l'Any 2021 *"L'any europeu del ferrocarril"*.
- Una enquesta realitzada l'estiu del 2020 per avaluar els usos culturals i d'oci entre usuaris de Vies Verdes i Camins Naturals ha destacat que el 71.4% dels enquestats (gestors i empreses) manifesten un important creixement d'usuaris. Segurament com a conseqüència d'un nou paradigma al qual ha contribuït la situació de pandèmia sanitària i el canvi climàtic.
- En aquesta línia, en una de les seues manifestacions, el conseller de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat, Arcadi España, ha declarat: *"és el moment per a adoptar mesures per a una planificació de la mobilitat amb perspectiva de gènere, sostenible i eficaç, per això, hem encarregat un estudi a la Càtedra de Transporte y Sociedad de la Universitat Politècnica de València, per avaluar com han canviat les pautes de mobilitat en temps de pandèmia, i tindre una diagnosi que ajude a construir la mobilitat del futur"*.

ANTECEDENTS

El Consell Valencià de Cultura en l'exercici de la seua funció consultiva ve elaborant des de fa anys diversos informes i declaracions sobre el patrimoni cultural i natural dels nostres pobles, amb l'objectiu de posar en valor els béns materials i immaterials, alguns d'ells en perill de pèrdua, i sumar en el camí necessari de la preservació i creixement cultural.

Alguns informes destacables vinculats al tema a tractar:

- La cultura como elemento de progreso en la Vega Baja (propuesta de vía verde entre Orihuela y San Isidro de 11 km) (2020).
- Informe sobre estacions ferroviàries abandonades de la ciutat de València (2014).
- Informe sobre l'Avantprojecte de Llei de Vies Pecuàries (2013).*
- Informe sobre Patrimoni Cultural en nuclis poblacionals despoblats (2013).
- Informe sobre l'avantprojecte de Llei d'Ordenació del Territori (2012).
- Informe sobre els Ponts de Ferro, Barques i Camins de Sirga a la Ribera del Xúquer (2012).
- Sobre turisme cultural (2011).
- Dictamen del CVC sobre les mesures de protecció del Patrimoni Cultural Valencià (2004).
- Publicació del llibre d'Inmaculada Aguilar Estaciones y ferrocarriles valencianos (1995), sèrie Minor CVC.

INTRODUCCIÓ

Una aproximació a la creació de vies fèrries secundàries

Som moltes les persones que ens preguntem què tenen els trens que fan que ens agraden tant? Algunes de nosaltres contuem emocionant-nos davant la imatge d'una locomotora a vapor. Una experiència que forma part de l'imaginari col·lectiu al qual sovint contribueix la literatura, el cinema i, sobretot, la transmissió oral de persones que han vibrat amb el traqueteig dels trens.

Les antigues línies fèrries que circularen al llarg del País Valencià són tota una llegenda per a cadascuna de les comarques per les quals varen passar unint, en molts casos, per primera vegada, entre elles, a les comarques d'interior, i també amb les poblacions costaneres dotades d'importants ports que serviren d'eixida a l'exterior de productes manufacturats i agrícoles (mineria, vins, fruites...), així com de persones.

Segons Vicent Ferrer i Hermenegildo, un important coneixedor i divulgador de la història ferroviària de trens de via estreta: *"Els projectes ferroviaris de via estreta i les seues realitzacions constitueixen tot un fenomen en l'òrbita ferroviària del nostre país. Respecte dels primers es va arribar a dir que si tots o part s'hagueren realitzat no hi hauria ciutat o poble per xicotet que fóra sense ferrocarril.*

Moltes de les concessions i projectes no sobrepassaren aquesta fase inicial i teòrica i van ser únicament simples especulacions de caràcter econòmic dedicades a enganyar una bona part del públic que fins i tot de vegades havia d'invertir en ells. Altres, tanmateix, arribaren a constituir-se en societats constructores sense arribar a més, i alguns arribaren a efectuar obres d'explanació i fins i tot a estendre carrils pels quals no arribaria a circular cap tren".³

3 Projectes ferroviaris i ferrocarrils a la comarca de la Marina Alta. Vicent Ferrer i Hermenegildo. Aiguaites-7 (tardor, 1991)

Un exemple va ser el ferrocarril V.A.Y. o Xitxarra que no arribaria a Alcoi per la seua explanació, arribant fins a Muro des d'on gràcies a un acord d'exploració amb l'Alcoi-Gandia passaria a utilitzar les vies de mètric ample fins Alcoi.

Tren de passatgers Carcaixent-Dènia.

Una mirada des del conjunt general espanyol

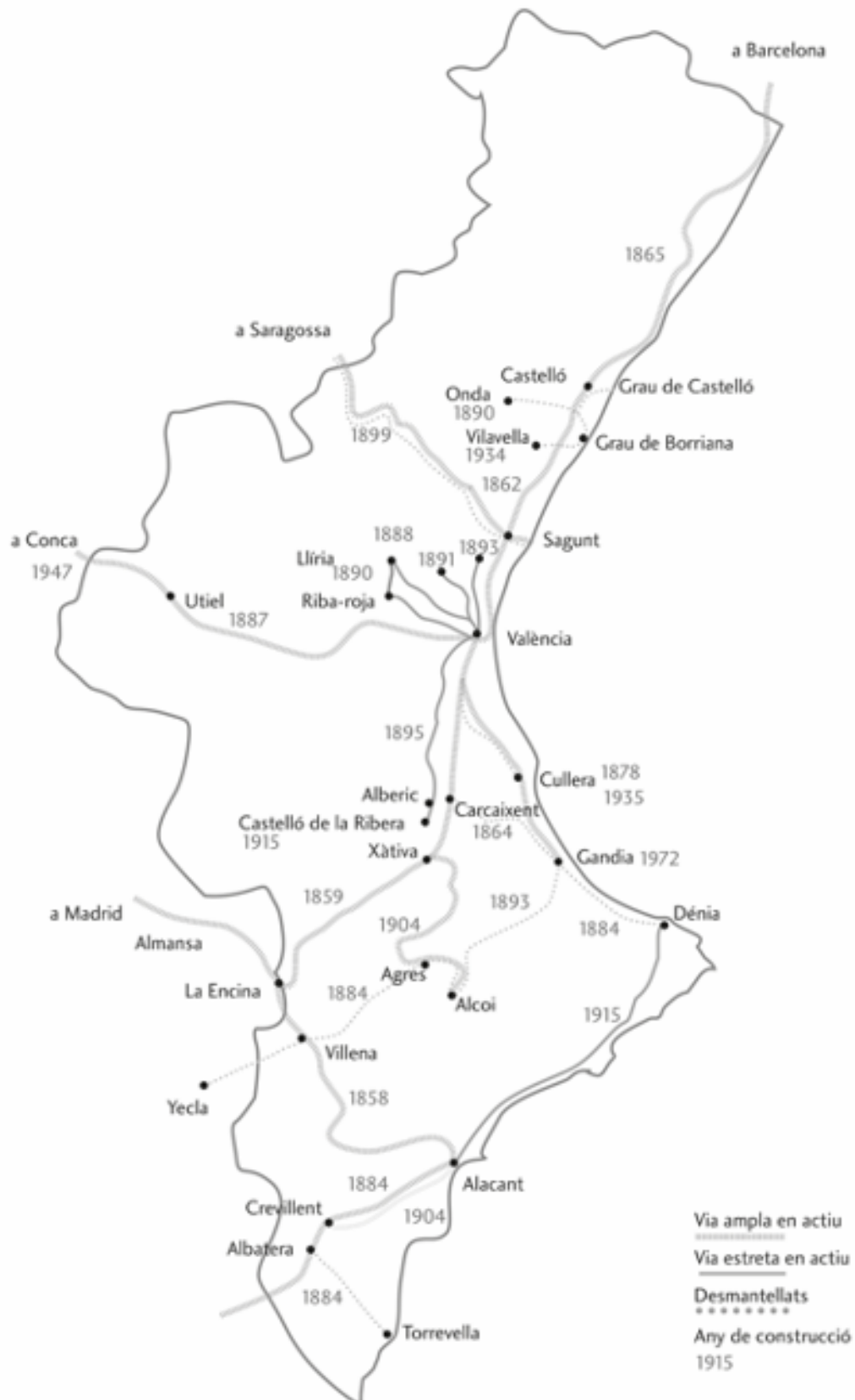
Arribats a aquest punt podem afirmar que les construccions ferroviàries espanyoles, junt als projectes fallats, són el fenomen econòmic més important en la història econòmica de l'Espanya de mitjans del segle XIX en un context econòmic marcat per un cicle internacional expansiu (1844-1875) amb l'arribada de capitals estrangers.

La construcció del ferrocarril s'inscriu en el marc del procés de modernització econòmica dins del període que els historiadors han denominat Revolució Industrial o procés d'industrialització. Una expansió que va significar que a l'any 1868 comptabilitzaren 5000 quilòmetres de via i 10000 quilòmetres de camins creats o millorats per facilitar un transport més ràpid i efectiu amb la finalitat de creació d'un mercat nacional. Mercat recolzat per la burgesia i que estava encaminat a suavitzar les enormes diferències de preus entre les diverses zones espanyoles i a suprimir definitivament l'escassetat d'aliments.

Per aconseguir aquests objectius es configurà entre 1855 i 1896, una xarxa radial d'ample normal, amb l'epicentre a Madrid, donant lloc a una xarxa nacional molt semblant a l'actual. Aquesta nova implantació ferroviària va impulsar la creació de les grans companyies que dominarien el panorama ferroviari espanyol fins ben entrat el segle XX: Compañía de los Caminos de Hierro del Norte de España (de capital francès), la Compañía de Ferrocarriles de Madrid, Zaragoza y Alicante MZA (de capital nacional), la Xarxa Catalana, la compañía Ferrocarriles Andaluces i la Compañía Nacional de Ferrocarriles del Oeste.

XARXA DE FERROCARRILS AL PAÍS VALENCIÀ

Font: Carmen Sanchis Deusa, El transport en el País Valencià, Alfons el Magnànim, València, 1988.

El panorama històric valencià

Una vegada vertebrada la xarxa nacional, es posà la mirada en les diverses necessitats d'altres zones. En el cas valencià, apareix un doble repte: 1) crear les connexions necessàries que asseguraren els enllaços amb les vies principals dins d'Espanya i amb Europa i 2) articular el propi territori valencià.

A més la indústria exigia ampliar les xarxes ferroviàries creades fins aquell moment. S'encetaria així una segona etapa a partir de la Llei General de Ferrocarrils i Tramvies de 1877 amb els objectius de:

- a) Connectar les zones litorals del sud de València i Alacant amb el principal eix ferroviari (Almansa-València-Tarragona).
- b) Establir comunicacions amb comarques d'importància econòmica que havien quedat aïllades dels fluxos ferroviaris.

La potencialitat econòmica que va fer possible la consolidació del ferrocarril a finals del segle XIX, la trobem en factors, demogràfics, financers, i econòmics, a més de la demanda que les principals poblacions situades al llarg dels trajectes exerciren donada la necessitat de transportar productes i persones.

Estació de Carcaixent de la línia Carcaixent-Dénia.

Estació de Carcaixent de la línia Carcaixent-Dénia.

Breu història de les línies ferroviàries en desús

Trenet de la Panderola, també anomenat Tramvia a Vapor d'Onda al Grau de Castelló (TVOGC).

- Traçat de la línia: Castelló, Grau de Castelló, Almassora, Vila-real, Baixador de Betxí, Onda, Borriana, Port de Borriana.
- Ús de passatgers i mercaderies: principalment taulellets i taronges, però també fusta, garrofes, ciment, tova...
- El 31 d'octubre de 1889 s'inaugura el tram Castelló-Almassora-Vila-real.
- El 17 d'abril de 1890 el tram Vila-real-Onda.

- El 24 de juny de 1907 el tram Vila-real-Borriana i Grau de Borriana.
- Es tanca el 31 d'agost de 1963.
- Actualment pràcticament desmantellat en la seua totalitat, es conserva una locomotora a Vila-real i una altra a la plaça la Panderola del Grau de Castelló.

Trenet de la Sal o Saliner

- 1882 la Compañía de los Ferrocarriles Andaluces assumeix la construcció de la línia d'Alacant a Múrcia. El projecte no es va consolidar.
- 1884 creen un ramal per arribar a Albaterra amb l'objectiu de transport de la sal i altres productes agrícoles.
- 1970 la línia tanca el servei de passatgers, mantenint el transport de sal.

La Panderola.

- 1986 –octubre, les inundacions en la zona provocades pel creixement del riu Segura destrossaren gran part de les infraestructures.
- 1988 tancament definitiu. Posteriorment la construcció de l'AP7 va soterrar definitivament les vies que quedaven.

El projecte de trenet Maigmo

- Amb l'objectiu d'arribar a Alcoi unint el traçat amb la línia d'Alacant-Madrid es va crear l'explanada del Maigmo, un traçat on s'hagueren de superar grans dificultats de construcció donat el territori muntanyós pel qual es projectava -66 quilòmetres entre Alcoi i Agost passant per Ibi i Castalla.

- Aquesta línia no arribà a funcionar mai com a tal quan només restaven a fer les estacions de les terminals.
- Alcoi va continuar utilitzant les línies d'Alcoi-Gandia construïdes en 1893 i la de connexió amb la xarxa nacional d'Alcoi-València per Xàtiva.

Trenet del Xitxarra o VAY

- El VAY (Villena-Alcoi-Yecla) tenia el centre logístic a Villena on sota la direcció de Miguel Ybern es fabricaven: vagons, cotxes i automotores.
- 1884 s'inaugurà. 1909 el traçat arribà fins a Muro, frustrant-se l'objectiu inicial d'arribar a Alcoi –se'ls havia avançat ja la línia Alcoi-Gandia o tren dels anglesos que cobria aquest tram final.
- Es va tancar el 1969. Durant els anys d'existència va transportar passatgers, productes manufacturats i carbó provinent d'Anglaterra.

El projecte de trenet Alcoi-Alacant

- 1873 comença a gestar-se aquest projecte, amb l'objectiu d'unir Alcoi (ciutat pròspera i industrial) amb Alacant i donar eixida ràpida i econòmica als nombrosos productes manufacturats a la zona.
- Les obres arrencaren a bon ritme i amb fortes inversions donades les dificultats orogràfiques del recorregut que obligaren a construir nombrosos viaductes i túnels.
- Finalment s'abandonà el projecte quan només restava la instal·lació de les vies i la construcció de les estacions i abaixadors, era temps de crisi degut a la Guerra Civil i Postguerra.

Trenet Carcaixent-Dénia

- Va ser el primer ferrocarril de via estreta d'Espanya.
- 1864 entra en funcionament el primer tram de 35 km: Carcaixent, La Barraca d'Aigües Vives, Simat-Benifairó, Tavernes de la Valldigna, Xeraco i Gandia. Amb un ample de via de 1380 mm. Era de tracció animal o de "sang".
- Ús de passatgers i transport de taronges que des del port de Gandia i Dénia es destinaven al mercat nacional i europeu.
- 1884 entrava en servei el nou ferrocarril a vapor amb ample de via d'un metre i l'ampliació del recorregut fins a Dénia.
- 1969 el Ministeri d'Obres Públiques decidí transformar els traçats al nou ample ibèric. Va optar per enllaçar la línia de Silla-Cullera amb Gandia, desmantellant el traçat històric del Trenet. El nou traçat Cullera-Gandia es va inaugurar en 1972.
- 1974, Feve va suprimir el tram que quedava de l'antic Trenet entre Gandia i Dénia. El projecte de reconversió en via ampla d'aquest tram continua sent una promesa.
- El traçat del Trenet compta actualment amb diversos trams recuperats i destinats a Vies Verdes: la de la Safor, diferents trams nous entre Carcaixent i Tavernes, a més dels del Verger i Dénia.

Via Verda utilitzant el traçat del tren de la mar.

Tren de la Via Xurra

- 1901 s'inaugurà el tram final d'una gran ruta que enllaçava València amb Calatayud passant per Terol.
- Va pertànyer a la Compañía del Ferrocarril Central de Aragón, fins la creació de Renfe en 1941.
- Era de via ampla i circulava en paral·lel a altres vies en diversos trams del seu recorregut –entre ells amb alguns trams del tren miner d'Ulls Verds.
- 1941 Renfe decideix anar desviant el traçat cap a la línia València-Castelló evitant així la duplicitat amb aquesta via xurra amb recorregut València-Puçol destinada a passatgers.
- 1968 es va desmantellar l'estació València-Albereda deixant només la connexió amb el Cabanyal per al reforç dels trens de mercaderies i accés als tallers del Port de València.
- 1985, tancament definitiu d'aquest darrer tram.

El Tren del Mar

- Un projecte ferroviari de la Companyia del Ferrocarril d'Almansa a València i Tarragona. Tenien el doble repte de: connectar València i Tarragona, i el Port de València amb Madrid.
- 1866 s'inaugurà un primer tram fins Ulldecona, després d'haver salvat distints entrebancs a conseqüència de l'orografia de la zona.
- 1891 la línia va passar a la Compañía del Norte i en 1941 a Renfe.
- 2005 dins del marc de millora del Corredor Mediterrani ferroviari es va construir una variant des de Les Palmes fins Orpesa, quedant 12 km de traçat que s'han reconvertit en una de les vies verdes més boniques de l'Estat.

Trenet miner de Sierra Menera, “Ulls Negres”

- 1907 comença a funcionar el tren miner propietat de l’empresa minera Sierra Menera de Ojos Negros.
- Concebut únicament per al transport del mineral de les mines d’Ulls Negres (Terol) fins al Port de Sagunt.
- 205 km d’un recorregut que seguia en paral·lel el traçat del tren de via ampla de la Compañía Ferroviaria Central de Aragón.
- 1972, la companyia minera passa a transportar el mineral per les altres vies propietat de Renfe, clausurant el trenet definitivament, tot i que Renfe aprofità els dos trams dels extrems per als seus trens de via ampla.
- En 2002 va començar la recuperació de l’antic traçat per reconvertir-lo en la via verda més llarga d’Espanya.

La fi

L’11 de novembre de 1942, decretaren la centralització de tots els ferrocarrils i vies que passarien a mans de l’Estat. Les de via ampla s’integraren en RENFE (Red Española Nacional de Ferrocarriles del Estado) i les d’amplada mètrica a FEVE (Ferrocarrils Espanyols de Via Estreta).

Aquesta integració arribà amb una administració franquista que no comptava amb recursos econòmics suficients. Al fet de no aconseguir la injecció d’inversions necessàries per renovar unes infraestructures obsoletes, se li va sumar la competència del transport per carretera que va dur a la progressiva degradació de les infraestructures ferroviàries de via estreta.

Amb aquest panorama la mort de les línies secundàries estava assegurada. A mode d’exemple constatem que entre 1943 i 1958 el trenet Carcaixent-Dénia va perdre el 50% dels passatgers i el 66% del transport de mercaderies. El tren decreixia i les comunicacions per carretera augmentaven vertiginosament (companyies de transport amb flotes importants de camions i autobusos així com autònoms amb dos o més vehicles). En xifres relatives ens trobarem amb una de les majors flotes de camions de tot el món, i a la cua en quilòmetres de via entre els països de la OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic). La xifra de turismes particulars va passar de 44.628 en 1963 a 180.786 en 1969, i a 297.659 en 1972.⁴

Decepció seria l’adjectiu associat a l’acta de defunció de tantes i tantes línies en les dècades entre 1960 i 1980, i més tenint en compte que moltes d’elles no passaren de ser projectes anunciats o línies que no s’arribaren a utilitzar malgrat haver-se fet gran part de les inversions. Un bon exemple és la línia Maigmó-Agost, que no fou inaugurada i a la qual només li faltava la construcció de les estacions.

Algunes de les conseqüències:

- Socials.** La desaparició d’aquestes línies va interrompre els nexes d’unió entre pobles i comarques veïnes que utilitzaven el tren per accedir a les zones de platja o les ciutats cap de comarca per fer gestions administratives.
- Econòmiques i laborals.** La pèrdua de llocs de treball vinculats al funcionament dels trens i manteniment de les infraestructures van ser importants, així com el declivi que de manera indirecta va provocar en indústries manufactureres, agrícoles, etc. Casos destacats trobem a Banyeres de Mariola, on les seues fàbriques de tèxtil i papereres tenien en el tren una eixida cap a l’exterior que perderen contribuint al seu declivi. Un cas semblant va ocórrer a Carcaixent, on es varen tancar molts dels seus magatzems de taronja.

⁴ Memoria anual de la Comisión IV-Trasportes y Comunicaciones, del Consejo Económico-Social Sindical de la Región Valenciana, 1974.

D'ençà del tancament definitiu de les línies s'han produït diverses reivindicacions socials que demanen el relançament d'alguns trams clausurats -línia del tren Gandia-Dénia.

Arribat aquest punt és oportú preguntar-nos: Per què a l'hora de decidir tancar les línies va prevaler la idea de què era un mitjà obsolet i antieconòmic? No s'hi valoraren les conseqüències que podrien tindre a llarg termini l'augment de població i el trànsit rodat. Un dels exemples el tenim a Torrevella, va passar de 9.735 habitants en 1970 a 105.205 habitants (INE 2013). El tren de la Sal va ser desmantellat arran de les fortes pluges que castigaren el Baix Segura en 1987 provocant en descarrilament del tren carregat de sal, potser era una bona ocasió per rehabilitar la línia en compte d'eliminar-la? Un altre cas seria la via ja esmentada d'Alcoi-Gandia amb unes poblacions de 74.562 i 60.613 habitants. Altre exemple el trobem a Castelló on veient les intencions posteriors de la Generalitat Valenciana podríem pensar que el tancament de la Panderola es va precipitar. Allí la GV ha projectat una inversió de 97 milions per habilitar una plataforma ferroviària que seguiria, en gran part, el trajecte de l'antiga Panderola que anava d'Onda a Castelló i d'aprovar-se el projecte actual, podria fer el recorregut de Castelló, Grau, Benicàssim, Campus de la Universitat Jaume I, Almassora, Vila-real i la possible extensió fins Borriana. ¿És una utopia continuar pensant en la reconversió d'algunes línies ferroviàries quan, a hores d'ara, la nostra societat amb l'administració al capdavant, pren consciència de la necessitat d'actuacions que contribuïsquen a frenar el canvi climàtic?

Iniciatives per a la preservació del patrimoni

Preservar el patrimoni que s'hi va generar al llarg dels antics traçats hauria d'haver estat una prioritat per a la nostra societat. Moltes de les obres han desaparegut per falta de consciència ciutadana amb el patrimoni industrial així com la poca valoració d'algunes institucions. A totes les línies trobarem casos significatius de pèrdua de patrimoni, edificis en estat d'abandó com les antigues estacions de la companyia VAY a Villena, Agres, Cocentaina... o l'estació de Tavernes de la Valldigna en la línia Carcaixent-Dénia que va desaparèixer i, ni tan sol, la toponímia de la plaça on s'ubicava manté el seu record. Hem de

sumar també el desmantellament de diversos ponts de ferro venuts com a ferralla i que a hores d'ara d'haver-los mantingut hagueren ajudat a la seua reconversió com a Via Verda –ex. l'antic recorregut del tren la Xitxarra. A mena d'exemple centrem l'atenció en la línia Carcaixent-Dénia a partir d'un treball dirigit per Inmaculada Aguilar i signat per Leonardo Donet.⁵

“A la web de la *Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià* només apareixen 9 elements protegits i 6 d'ells els trobarem a la zona de la Ribera”.

Els elements existents són:

- Carcaixent: 2 elements 1) els antics tallers 2) el dipòsit de locomotores, tots dos ben conservats i en ple ús, sent reutilitzats per l'Ajuntament (recentment, juny 2021, s'ha inaugurat com a seu social de l'Associació Amics de la Vieta l'antic hangar o dipòsit de les locomotores, sent utilitzat com a espai expositiu).
- Alzira - La Barraca d'Aigües Vives, carretera CV50: caseta de vigilància construïda l'any 1880 en mal estat de conservació i perill de desaparició.
- La Barraca d'Aigües Vives: estació construïda en 1880 i restaurada en 2009, sent destinada per l'Ajuntament a l'ús d'activitats de les associacions locals.
- La Barraca d'Aigües Vives: altra caseta de vigilància construïda l'any 1880 en mal estat de conservació i perill de desaparició.
- La Barraca d'Aigües Vives: l'abaixador, de construcció senzilla anys 1950 va ser restaurat en la dècada dels 70 s'utilitza com a parada d'autobús.
- Portitxol: en el límit comarcal entre la Ribera i la Valldigna-Safor trobarem una de les edificacions més antigues del traçat. Les antigues quadres de 1863 on es renovaven els cavalls quan el tren encara era de tracció animal. Tot i haver-se utilitzat posteriorment com a corral d'ovelles per un particular el seu estat de conservació és greu i amb perill de desaparició.

5 El Ferrocarril Carcaixent-Dénia. Història y Patrimoni, 2013.

Trinxera del Portitxol, a la Via Verda Carcaixent-Dénia.

- Simat de la Valldigna: estació en bon estat i catalogada per la Direcció General de Patrimoni Valencià, ha estat habilitada com a Centre d'Obres Públiques per a carreteres.
- Tavernes de la Valldigna, Xeraco i Xeresa: en les tres localitats han desaparegut les restes patrimonials de la línia. A Tavernes de la Valldigna s'hi conservà l'estació donant-li ús com a magatzem de mercaderies de l'estació d'autobusos fins que l'any 1999 s'enderrocaren els edificis en cessar les activitats. A Xeresa i Xeraco desaparegueren les instal·lacions amb la creació de la línia de via ampla.
- Gandia: l'estació va ser enderrocada i ferer servir l'espai per al soterrament de l'actual de RENFE. Només s'han conservat les pilastres del pont sobre el Serpis: aquest pont va ser l'obra més important de tot el recorregut . En clausurar la línia s'hi va desmuntar a trossos deixant només les pilastres i substituint posteriorment el ferro desmantellat per un carril ciclopedestre de formigó.
- Oliva: no conserva l'antiga estació, però sí que han perdurat un dipòsit d'aigua i els urinaris que conserven la construcció original i han estat habilitats com a Oficina de Turisme. Cap element s'hi troba protegit.
- Al terme d'Oliva - partida de la Ratlla: troben la caseta de guardabarreres (1883) l'única que de la seua tipologia -dues altures- s'ha conservat. L'edifici corre un greu perill de desaparició a causa del seu estat.

- El Molinell: la primera parada de la província d'Alacant. Existia un abaixador situat al costat d'un balneari. Ara està en runes.
- El Verger: conserva l'estació (1883) havent-se perdut els molls de mercaderies.
- El Palmar: al terme de Dénia s'hi conserva en bon estat l'abaixador que trobarem al catàleg de la GVA.es caracteritza per la tipologia de riurau amb un sol arc.
- Dénia: final del trajecte que comptava amb gran quantitat d'elements; estació, moll cobert, dipòsit d'aigua, placa giratòria o reserva de locomotores. En l'actualitat només s'ha conservat l'estació (1883) actualment destinada al Museu del joguet i sala d'exposicions.

Podem concloure que són molts els elements arquitectònics desapareguts i molts altres s'hi troben en una situació delicada. Amb la desaparició d'aquests béns patrimonials perdem part de la memòria col·lectiva de la nostra història recent.

Antigues cavallerisses a la línia Carcaixent-Dénia.

Alguns elements destacables que s'han conservat

- Situada a Gandia -al parc situat entre l'actual estació ADIF i l'estació d'autobusos trobarem una locomotora a vapor de l'antiga línia Alcoi-Gandia.
- Una altra locomotora de la mateixa línia la trobarem sobre un gran pedestal de pedra al parc Al-Azraq d'Alcoi. Són les dues úniques que encara conservem al nostre territori.

Destacarem també iniciatives ciutadanes que han creat associacions de familiars i antics treballadors dels trenets de via estreta, contribuint a la recuperació d'objectes i documents, a més de ser una plataforma de divulgació de la nostra història ferroviària.

Alguns casos destacables són:

- Almoines; Associació Ferrocarril Alcoi-Gandia, (2002), compten amb un museu local.
- Carcaixent; Associació Amics de la Vieta línia Carcaixent-Dénia.
- Associació d'Amics del Ferrocarril de Castelló.
- Torrellano; Associació Alacantina d'Amics del Ferrocarril, compten amb un important museu (1998) que recull la història dels trens de la província d'Alacant. Amb diverses sales on classifiquen per temàtiques tot el patrimoni ferroviari. Podem dir que actualment és el museu més important per conèixer la història dels nostres trens. Cal apuntar també la reivindicació a favor de recuperar el tren de la Sal d'Albatera a Torrevella, que serviria de connexió del litoral sud del Baix Segura.
- València; parc de Marxalenes (cotxeres del s. XIX) Museu Municipal del Trenet: tot i correspondre només al traçat metropolità de València ens proporciona informació per entendre la història dels "trenets". A través de 9 unitats temàtiques podem conèixer història, estadístiques d'ús, dades tècniques constructives... del Trenet que circulava per València i la seua àrea metropolitana.
- Reconversió de l'antiga estació de Bocarent en l'actual hotel rural Hotel l'Estació <https://hotelestacio.com/index.php/hotel/>

Propostes frustrades

Museu del Transport.

*"L'any 2003 es signà un conveni entre la Universitat de València-Estudi General (UVEG) i l'homòloga de l'actual Conselleria de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat, per crear la Càtedra Demetrio Ribes (arquitecte valencià especialitzat en construccions industrials i ferroviàries) Un dels principals reptes va ser la realització d'un projecte per al Museu del Transport de la Comunitat Valenciana. Un museu de caràcter tècnic i històric amb la intenció de mostrar, de forma pedagògica i innovadora, els mitjans de transport i la seua incidència sobre el territori a través de dos itineraris: el cronològic i el temàtic. Finalment el museu no va arribar a desenvolupar-se."*⁶

En els darrers anys, l'interés pel Patrimoni Industrial ha adquirit una gran importància entre la societat que veu reflectit en ell la seua pròpia història. Molts dels elements industrials s'han destruït, bé per abandonament, o bé pel creixement urbanístic. També els elements ferroviaris han sofert aquest abandonament tot i estar reconeguts en el Plan Nacional del Patrimonio

Industrial del Instituto del Patrimonio Histórico Español. Centenars de quilòmetres de “camins de ferro” que configuren un patrimoni industrial i natural valuós. La major part d’ells són de titularitat pública i representen un potencial extraordinari de cara a la seua reutilització en projectes vinculats amb la mobilitat sostenible així com ofertes d’oci alternatives al turisme de sol i platja.

Estació de Dénia de la línia Carcaixent-Dénia.

Dipòsit de locomotores de Carcaixent, a la línia Carcaixent-Dénia.

Introducció al Programa de Camins Naturals i Vies Verdes en Espanya

Les Vies Verdes tenen un paper fonamental en el desenvolupament del pla de "Estrategia de Movilidad Segura, Sostenible y Conectada 2030 del Ministerio de Transportes, Movilidad y Agenda Urbana (MITMA)", en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'ONU i el Pacte Verd de la Unió Europea.

L'any 1993 va arrancar el Programa de Vies Verdes amb l'objectiu de reconvertir el patrimoni ferroviari en desús. La Fundació de Ferrocarriles Españoles mitjançant un conveni de col·laboració amb, aleshores, el Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente, RENFE i FEVE va assumir l'elaboració d'un Inventari de Línies Ferroviàries en Desús -amb un pressupost global de 10 milions de pessetes- recollint dades com:

Infraestructures ferroviàries, immobles, situació patrimonial i estat de conservació, entorn social, natural i cultural dels municipis afectats. Analitzant-se 5.764 quilòmetres de via corresponents a 96 línies dependents de les tres administracions. L'Inventari incloïa 954 estacions, 501 túnels, 1.070 ponts i viaductes.

A les dades recollides cal afegir la tasca important d'assessorament i informació a les entitats locals i associacions interessades en la potenciació de la xarxa de vies verdes.

L'any 1996 va arrancar el **Programa de Camins Naturals** amb l'objectiu de sumar més itineraris als dels antics traçats ferroviaris, donat que aquests no possibilitaven per si sols la creació d'un corredor verd. Aquest programa afegia altres infraestructures de transport que havien quedat obsoletes malgrat ser històricament importants: camins reals, vies pecuàries, camins de sirga i, fins i tot, sendes de muntanya, sendes de ribera, camins de conservació d'antics canals, carreteres abandonades i els propis camins històrics.

Les webs de Vias Verdes i la de Camins Naturals contenen informació interessant sobre: dades estadístiques, mapes de localització, manuals informatius, vídeos, visites virtuals a través APP o descàrrega de coordenades per a GPS.⁷

Vies pecuàries

Rutes de trànsit ramader amb diferents denominacions en funció de la seua amplària -canyades (fins a 75 metres), cordills (fins a 37,5 metres), corriols, assegadors o bugades (fins a 20 metres).

El País Valencià compta amb un ric patrimoni de vies pecuàries que conformen una xarxa de més de 14.000 quilòmetres, ocupant una superfície superior a 36.000 hectàrees, sent béns de domini públic propietat de la Generalitat.

Camins Reals

Realitzades pel l'estat, unien ciutats importants i foren els camins més importants durant la segona meitat del segle XVIII. Entre alguns dels desapareguts podem destacar el Camí Real de Madrid a Xàtiva.

⁷ <https://www.viasverdes.com/>
<https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/temas/caminos-naturales/>

Camins de Sirga

Circulaven en paral·lel a rius i Canals amb la finalitat principal de servir per arrossegar les barques riu amunt. Cal assenyalar que en l'actualitat, l'article 553 del Codi Civil Espanyol diu: *"las riberas de los ríos aun cuando sean dominio privado, están sujetas en toda su extensión y sus márgenes, en una zona de tres metros, a la servidumbre de uso público e interés general de la navegación, la flotación, la pesca y el salvamento"*.

Via Verda de Torrevella.

Resum: *"Des de l'any 1993, el Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació ha condicionat , dins del Programa de Camins Naturals, més de 10.300 quilòmetres repartits en 130 itineraris -amb una inversió que a finals de l'any 2020 era de 250,5 milions d'euros. Dels 10.300 quilòmetres 1.578 corresponen a Vies Verdes"* ⁸.

Vies Verdes a les Comarques Valencianes

Extret de la publicació *"Guía de las Vias Verdes Sur, Centro y Levante"* de Fundación de los Ferrocarriles españoles. Edic. Anaya Touring, febrer 2021.

8 https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/temas/caminos-naturales/caminosnaturalesyviasverdes2020online_tcm30-553002.pdf

Via Verda de Torrevella. Entre Salines i la Ilacuna Rosa.

Localització: entre Torrevella i la carretera a los Montesinos.

Longitud: 6,70 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda.

Camí: en el tram urbà; doble carril d'asfalt i lloses la resta amb asfalt.

Medi Natural: Parc Natural de les Llacunes de la Mata i Torrevella.

Patrimoni cultural: Museu del Mar i de la Sal, església de la Immaculada Concepció, Eras de la Sal, Museus Flotants (Submarí S-61 Delfín y Patrullero Albatros). Església del Sagrat Cor de Jesús.

Patrimoni ferroviari recuperat: antiga estació de Torrevella (línia tren de la Sal).

Coordenades GPS: inici; 37.978752º,-0.691947º.//final; 38.030304º,-0.719214º.

Aquest Via Verda ha estat executada per Iberdrola i la Generalitat Valenciana.

Via Verda del Maigó. Túnel i viaductes en terres de picapedrers.

Localització: des de l'Abaixador d'Agost i el port del Maigó.

Longitud: 22 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista.

Camí: de terra compactada.

Infraestructura: 7 túnels (no enllumenats), 2 viaductes i 2 passarel·les.

Medi Natural: LIC i ZEPA Maigó, serres de la Foia de Castalla, Serra del Sit i Paisatge Protegit de la Serra del Maigó.

Patrimoni cultural: Museu de la pedreria d'Agost.

Coordenades GPS: inici; 38.407282º,-0.614982º.//final; 38.500334º,-0.602963º.

Aquest Camí Natural-Via Verda s'ha executat en el marc del Programa de Caminos Naturales del Ministerio de Medio Ambiente.

Via Verda de la Xitxarra. Seguint les petjades del ferrocarril per la falda de la Mariola.

Localització: Virtudes (Villena)-Biar.

Longitud: 16 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda.

Camí: de terra condicionada.

Infraestructura: 1 viaducte.

Medi Natural: serra de Salines, Maigó, serres de la Foia de Castalla, el LIC Salero i Cabecicos de Villena y ZEPA Moratillas-Almela i Zona Humida, la Laguna i Saleros de Villena.

Patrimoni cultural: Villena; Castillo de la Atalaya, s.XII, santuario de las Virtudes, iglesias de Santa María de Santiago i 3 museus: Tesoro de Villena y Arqueológico, Museo Festero i Museo Escultor Navarro Santafé, i diverses cases visitables.

Biar; Castell de Biar, s. XII, casc antic i santuari de Biar, aqüeducte ogival, s. XV, i museu etnogràfic.

Coordenades GPS: inici; 38.621083º,-0.934702º.//final; 38.638252º,-0.780165º

Aquesta Via Verda ha estat executada per la Diputació d'Alacant.

Via Verda d'Alcoi. Pel Parc Natural de la Font Roja entre pins i viaductes.

Localització: Alcoi-Ibi.

Longitud: 20 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda.

Camí: de terra compactada.

Infraestructura: 10 túnels, 3 viaductes.

Medi Natural: Parc Natural del Carrascal de la Font Roja, Parc Natural de la Serra Mariola i cova Juliana.

Patrimoni cultural: casc urbà d'Alcoi. Festa de Moros i Cristians i Art Rupestre de l'arc mediterrani de la Península Ibèrica (cova de la Sarga a Alcoi), declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.

Coordenades GPS: inici; 38.709172º,-0.470671º.//final; 38.627322º,-0.545576º

Aquesta Via Verda he estat executada pel Ministerio de Fomento i la Generalitat Valenciana.

Via Verda de Dénia. Un passeig entre tarongers i la mar.

Localització: Dénia-Els Poblets (Dénia).

Longitud: 6 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda.

Camí: amb doble tractament d'asfalt cobert de grava i grava compactada.

Infraestructura: 3 passarel·les de fusta i 1 metàl·lica.

Medi Natural: paisatge agrícola amb predomini de tarongers. Vegetació de ribera. Panoràmiques del massís del Montgó.

Patrimoni cultural: conjunt monumental de Dénia.

Patrimoni ferroviari recuperat: antiga estació de Dénia, línia Carcaixent-Dénia.

Coordenades GPS: inici; 38.841976º,-0.091316º.//final; 38.8469667º,-0.02441473º.

Aquest Camí Natural-Via Verda s'ha executat en el marc del Programa de Caminos Naturales del Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural Marino.

Via Verda de la Safor. Rectes entre flors de taronger.

Localització: Entre Gandia i Oliva.

Longitud: 7 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda.

Camí: d'asfalt.

Infraestructura: 1 pont, dos passos inferiors i 1 pas superior.

Medi Natural: Parc Natural Marjal de Pego Oliva i el Paisatge Protegit del Serpis.

Patrimoni cultural: conjunt monumental de Gandia i Oliva. Art Rupestre de l'arc mediterrani de la Península Ibèrica (cova del Parpalló a Gandia), declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO pel seu art rupestre.

Patrimoni ferroviari recuperat: Màquina del tren a vapor línia Alcoi-Gandia.

Coordenades GPS: inici; 38.969604º,-0.179367º.//final; 38.926168º,-0.121778º.

Aquest Camí Natural-Via Verda s'ha executat en el marc del Programa de Caminos Naturales del Ministerio de Medio Ambiente.

Via Verda Xurra. Per l'Horta de València.

Localització: De València a Pobla de Farnals passant per, Alboraià, Meliana, Albalat, i Massamagrell.

Longitud: 16,20 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda en tot el recorregut.

Camí: carril bici d'asfalt, exceptuant un tram curt entre Meliana i Albalat.

Infraestructura: 2 ponts.

Medi natural: barrancs, a prop dels Parcs Naturals de la Serra Calderona i la Costera.

Patrimoni cultural: conjunt històric de València. Horts de xufa i tarongers. Xarxa de séquies. Monestir del Puig.

Coordenades GPS: inici; 39.482875º, -0.351183º//final; 39.617068º,-0.307674º.

Aquesta Via Verda ha estat executada per la Generalitat Valenciana.

Via Verda del Mar. La joia de la costa mediterrània.

Localització: De Benicàssim a Orpesa.

Longitud: 5,70+5,30 (carril bici que travessa la ciutat).

Ús: zona de vianants, ciclista i a cavall, adaptada a mobilitat reduïda.

Camí: d'asfalt i grava compactada.

Infraestructura: 1 túnel enllumenat, 2 falsos túnels i 1 pont metàl·lic.

Medi natural: platges de Benicàssim i Orpesa. Litoral rocós i penya-segats (en estat natural) als peus de la serra d'Orpesa.

Parc Natural Desert de les Palmes. Platja la Renegà (Orpesa).

Patrimoni cultural: Benicàssim; casc antic, església de Sant Tomàs de Vilanova, Centre d'Interpretació Torre de Sant Vicent, conjunt de viles palatines, monestir Carmelita del Desert de les Palmes i bodegues Carmelitano. Orpesa; Castell, església Verge de la Paciència, casc antic històric, Museus: d'Orpesa; del Naip; del Ferro; antiga presó, restes de muralles, Pou del Ravalet, poblat iber d'Orpesa la Vella, far, torre del Rei i torres de guaita de la Corda i la Colomera.

Coordenades GPS: inici; 40.057803º, -0.085720º//final; 40.082159º,-0.136319.

Aquesta Via Verda ha estat executada pel Ministerio de Fomento.

Via Verda d'Ulls Negres. La més llarga d'Espanya amb 167,5 quilòmetres. 92 d'ells per Aragó (Santa Eulàlia-Teruel fins Barracas-Castelló).

Localització: De Barracas a Albalat dels Tarongers passant per Torás, Caudiel, Benafer, Viver, Jérica, Navajas, Altura, Segorbe, Soneja, Sot de Ferrer, Algar de Palància, Alfara de la Baronia, Algímia d'Alfara i Torres Torres.

Longitud: 75,50 quilòmetres.

Ús: zona de vianants i ciclista, adaptada a mobilitat reduïda, excepte alguna rampa fora del trajecte original.

Camí: d'asfalt i terra compactada.

Infraestructura: 16 túnels i 8 ponts.

Medi natural: els altos del Ragudo i la meseta de Barracas, la vall del Palància (entre els Parcs Naturals de la serra Espadà i la serra Calderona) són els més destacats.

Patrimoni cultural: cascs històrics de Segorbe i Jérica.

Coordenades GPS: inici; 39.698671º, -0.085720342563º//final; 40.041561º,-0.731295º.

Aquesta Via Verda ha estat executada per la Generalitat Valenciana.

2021 un any important en Política Territorial autonòmica i de Mobilitat Sostenible

*Extracte de les darreres notícies sobre projectes de la Conselleria de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat al voltant de la mobilitat ciclopedestre:

- Comunitat Valenciana comptem amb 340,8 km de camins naturals i vies verdes.
- Noves rutes en els darrers anys: 2017 Via Verda de Llíria. -6 km; 2018 tram de 1,35 Km a Manuel; 2019 ampliació Via d'Ulls Negres en 8,45 Km entre Algímia d'Alfara i Albalat dels Tarongers, 2020 s'hi va completar en 5,7 Km nous la Via entre Benifairó i la Barraca d'Aigües Vives.

Actuacions en cartera

- S'han programat actuacions, en part provinents de fons europeus, en: via verda Xàtiva-Carcaixent, 16 Km, construcció d'una rotonda per a millorar la seguretat viària en l'encreuament via verda en la Barraca d'Aigües Vives, via verda del Serpis, entre Alcoi-Cocentaina-fins a Vilallonga, condicionar dos trams - entre Muro d'Alcoi-l'Orxa, de 15 km i entre l'Orxa-Vilallonga, de quasi 13 km. Finalment per donar continuïtat a la via verda d'Ulls Negres, es finalitzarà el recorregut des d'Albalat dels Tarongers fins a Sagunt i s'executarà la connexió amb la Via Xurra que arriba fins a Puçol, 16 km.
- Un pla ambiciós al qual s'hi sumarà L'Anell Verd Metropolità amb el subrem tres de la via ciclopedestre que envolta la ciutat de València, el traçat tindrà, quan estiga acabat, 56,1 Km. A més dels treballs en una part de la zona sud de l'anell, entre Picanya i Alaquàs, amb un recorregut de 5,7 km.⁹
- La Generalitat ha presentat (06.07.21) el projecte de Via Verda del Tren de la Sal dins del pla RenHace. Amb un pressupost de 3 milions d'euros i una temporalitat de 2-3 anys per construir 33 quilòmetres de vies verdes en tres trams: Nord, Centre i Sud amb voluntat de vertebració de la comarca del Baix Segura.¹⁰
- Per últim, en referència als premis "S'ha firmat un conveni amb la Fundació dels Ferrocarrils Espanyols i l'Associació Europea de Vies Verdes per a la celebració de la desena edició dels Premis Europeus de Vies Verdes 2021 que se celebraran al setembre a València".

9 <https://val-ocio.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2021/02/27/340-km-vias-verdes-caminos-35755547.html>

10 <https://vegabajadigital.com/la-generalitat-presenta-la-via-verde-del-tren-de-la-sal-que-vertebra-toda-la-vega-baja/>

Túnel del tren Alcoi-Gandia.

RECOMANACIONS-CONCLUSIONS

- Valorem positivament les actuacions administratives a favor de la recuperació d'infraestructures ferroviàries actualment en desús. La seua reconversió en camins naturals i vies verdes és una oportunitat que facilita l'apropament al paisatge i l'entorn natural d'una societat cada vegada més conscienciada. Demanem al Govern Valencià que s'incloga dins de l'Agenda Valenciana d'Infraestructures, la construcció d'una línia fèrria entre Gandia i Dénia. Una reivindicació que ve des que en 1974 desapareguera la línia de via estreta entre Carcaixent i Dénia. Aquest projecte i el del corredor mediterrani són fonamentals per al nostre país: pel seu caràcter vertebrador, la millora de la mobilitat sostenible i el creixement econòmic.
- És necessari continuar fent créixer les xarxes de Camins Naturals i Vies Verdes, eliminant els obstacles i talls dels camins que fan de la xarxa un seguit de trams inconnexes (fideus) de curt recorregut amb l'objectiu d'afavorir el desenvolupament sostenible de les nostres comarques i la vertebració del territori contribuint a la consolidació d'un turisme verd de qualitat.
- Ens cal més pedagogia a l'hora d'explicar com d'important ha estat la història dels nostres trens com a generadors de riquesa cultural, patrimonial, econòmica i sociològica. En aquest punt seria interessant promoure la divulgació dels nombrosos estudis fets així com incentivar els estudis del tema en el marc acadèmic: la història dels trens i de la societat que la va protagonitzar -treballadors ferroviaris, enginyers, maquinistes, guardianes...- així com dels veïns i veïnes que viatjaren en els trenets amb interessos diversos. Projectes de recerca en escoles, instituts i universitats com a motor que impulsara el coneixement del tema en les generacions més joves i contribuïra a l'augment de la conscienciació ciutadana envers el patrimoni industrial.
- Ens cal un catàleg actualitzat exhaustiu del patrimoni ferroviari ponts, passarel·les, túnels, guardabarreres, abaixadors, estacions, objectes ferroviaris, estacions...-, màquines de vapor, catàleg gràfic. Inventariar i protegir el conjunt.
- Per fer-ho possible caldrà assessorar i donar suport tècnic i econòmic, a les administracions locals i comarcals per on transcorrien els trens -existeixen ajudes com el Pla Conviure que podrien destinar a la rehabilitació dels espais amb finalitat d'usos socials.

- Potenciar el foment de l'associacionisme social a favor de la protecció, la divulgació i l'ús del patrimoni cultural ferroviari. En aquest camp destaquem els bons resultats de les associacions que ja estan treballant en aquesta línia com: Associació Ferrocarril Alcoi-Gandia (Almoines), Associació Amics de la Vieta (Carcaixent), l'Associació Alacantina Amics del Ferrocarril (Torrellano), o l'Associació d'Amics del Ferrocarril de Castelló, entre altres.

Aquest Informe es remetrà, al protocol habitual, Conselleria de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat, Direcció General de Cultura i Patrimoni de la Conselleria d'Educació Cultura i Esports, Federació Valenciana de Municipis i Províncies, Fundación de Ferrocarriles Españoles i la seua Àrea de Vías Verdes. Universitats públiques i privades del País Valencià. Ministerio de Transportes, Movilidad y Agenda Urbana. Secretaría de Estado de Infraestructuras, Transporte y Vivienda. Càtedra de Transport i Societat de la Universitat Politècnica de València. Càtedra Demetrio Ribes de la Universitat de València.

BIBLIOGRAFIA I RECURSOS CONSULTATS

- AGUILAR, Inmaculada. (1995) Estaciones y ferrocarriles valencianos, serie Minor CVC
- AYCART LUENGO, C. (2001). Vías Verdes, Reutilización de Ferrocarriles en Desuso para Movilidad Sostenible, Ocio y Turismo. Editor: Consejo Superior de Investigaciones Científicas (España) Informes de la Constmccibn, Vol. 53 (no 475), septiembre/octubre (2001)
- AYCART LUENGO, C. (2004). Vías Verdes: la Experiencia Española. El Proyecto Rever, Ingeniería y Terriorio núm. 69, Revista Dialnet.
- AYCART LUENGO, C. (2006). El Programa Español de Vías Verdes. IV Congreso Historia Ferroviaria: Málaga, Consejería de Obras Públicas y Transportes, 46 páginas.
- AYCART LUENGO, C. (2007). Vías Verdes: las Pioneras. Ambianta: la Revista del Ministerio de Medio Ambiente, núm. 65.
- AYCART LUENGO, C. (2007). Caminos Naturales-Vías Verdes: su Adecuación al Desarrollo Rural Sostenible. Madrid: Ministerio de Agricultura, Alimentacion, y Medio Ambiente, Ecosostenible.
- BATALLER, Josep V.; FERNÁNDEZ, José M.; RODRÍGUEZ, Fernando. (2014) La Vieta. Una aproximació al ferrocarril de via estreta Carcaixent-Dénia, Edicions 96.
- DONET DONET, Leonardo. El Ferrocarril Carcaixent-Dénia. Historia y Patrimonio – Màster Historia del Arte y Cultura Visual dirigit per Inmaculada Aguilar.
- FERRER I HERMENEGILDO, Vicent. (1.991) Projectes ferroviaris i ferrocarrils a la comarca de la Marina Alta. Revista Aguaites núm. 7.
- M E S E G U E R C O L O M I N A, Rosa Mª Gema. (2016) La problemática de las Vías Verdes. Metodología de intervención y aplicación práctica de la Vía Verde de la "Xixarra". Màster, Universitat Politècnica de València.
- NICOLAU GARCÍA, Vicente. (2005) La Panderola. Treball d'investigació UJI. Tutora Pilar Escuder Mollón.
- TERUEL GARCÍA, Antonio J. Efectos sociales del cierre de ferrocarriles secundarios en la Comunidad Valenciana 1963-1974. (2008) I Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo / coord. por Carlos Navajas Zubeldia, Diego Iturriaga Barco.
- TORTOSA PASTOR, Paco. (2008) Paisajes y sensaciones. Vías Verdes de España y Portugal. Fundación Eca Bureau Veritas.
- SANSALONI MARTÍ, Encarna. (2011) El tren Carcaixent-Dénia al seu pas per la Valldigna. Estudi premiat i editat per la Mancomunitat de la Valldigna.

RECURSOS WEB i PERIODÍSTICS:

- https://www.mitma.gob.es/recursos_mfom/comodin/recursos/ofe_2019_mar2021.pdf

- WEBINAR

“EL PAPEL DE LAS VÍAS VERDES EN LA MOVILIDAD SOSTENIBLE Y CONECTADA”

Evento colaborador del Diálogo abierto de Movilidad. 01.12.2020

<https://www.viasverdes.com/img/archivos/Documento%20resumen%20Jornadas.pdf>

Resum del WEBINAR:

- S'informa sobre el desenvolupament del Pla de mobilitat UNEIX i dels objectius de la XINM, Xarxa d'itineraris no motoritzats, fent constar els avanços i la descripció dels projectes.
- Es proposa la creació de 2.350 km d'itineraris nous. En completar-se el 95% dels valencians i valencianes podríem accedir a la xarxa de Vies Verdes.
- Pressupost d'Inversió: 141 milions d'euros.
- Destaca la connectivitat entre: Ojos Negros-Xurra, nova VV del Serpis.

Vies pecuàries? (DOGV núm. 7319 de 17.07.2014) Ref. 006516/2014 aprovació

Les vies pecuàries són rutes o itineraris per on discorre o ha vingut discorrent tradicionalment el bestiar. Actualment les vies pecuàries poden funcionar com a connectors ecològics i acollir diferents usos recreatius (passeig, senderisme, cavalcada). Els elements associats a les mateixes (descansadors, abeuradors, comptadors o ponts) constitueixen un important patrimoni històric i cultural.

EUROVELO és un projecte europeu format per ciclistes i entitats amb l'objectiu de facilitar les infraestructures necessàries per recórrer Europa de punta a punta practicant cicloturisme i que mou més de 44.000 milions d'euros a l'any en Europa.

Mapa i projecte Ruta Eurovelo

<https://politicaterritorial.gva.es/documentos/162422276/167255900/EV-8+Completo/0038d445-4f92-4a98-92bd-e479d-6c2068a>

<https://politicaterritorial.gva.es/documentos/162422276/167152974/Memoria+Estudio+de+Trazado++EV8/163e8372-e408-498c-82c2-da0295137267>

Recurs “cases i instal·lacions forestals”

<https://agroambient.gva.es/documentos/20551003/172952553/Manual+de+Cartograf%C3%ADa+construcciones+forestales+junio+2021/8f3536af-b079-4405-b36b-e9be118b3f0b>

Consideracions entorn de l'estat de conservació de l'estació del Grau de València

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 25 octubre 2021

I

Introducció

El passat 9 de juliol de 2021 el president Grisolí va demanar a aquesta Comissió la consideració de l'escrit remés al Consell pel senyor Vicent Martínez, vicepresident de l'Associació de Veïns i Veïnes Grau-Port en el qual exposava el que qualificava de "situació d'abandonament d'un patrimoni industrial" de l'estació del Grau de València i requeria aquesta institució que fera palesa la seua posició davant l'estat d'abandó del bé patrimonial protegit.

II

Estudiat el tema plantejat cal exposar:

- Que com encertadament exposa el peticionari, el bé patrimonial Estació del Grau de València, gaudeix de protecció patrimonial derivada de la Llei 4/1988 de Patrimoni Cultural Valencià com a Bé de Rellevància Local i això pel fet de ser una de les primeres estacions ferroviàries d'Espanya, aixecada en el 1852 com a part de la línia de València a Xàtiva i reunir un conjunt de trets estilístics ben característics de l'estètica isabelina.
- Que a hores d'ara el bé és propietat de la societat pública ADIF encara que està de fa dècades fora de servei.
- Que en aquests moments es troba dintre de l'interior o perímetre d'un Pla d'Actuació Integrada denominat Grau-Cocoters que es troba pendent de desenvolupament urbanístic i que tot i això el seu destí és el de Servei Públic.

III

- Que totes aquestes circumstàncies han estat debatudes i conegudes per aquesta institució que va aprovar en 2014 un informe de la Comissió de Llegat anomenat "Estaciones abandonadas de la ciudad de Valencia" on s'exposava:
 1. "A la ciutat de València hi ha diverses estacions ferroviàries fora d'ús, tan de via estreta com d'amplària normal, i algunes d'elles són objecte d'un ús alié a l'original que els permet, però, i en certa manera, mantenir les seues característiques formals o arquitectòniques. Dissortadament no és el cas de les de Natzaret i el Grau, les quals es troben en una situació d'abandonament notori que pot conduir-les a un deteriorament greu o irreversible..."

2. Desaparegudes la major part d'elles, en queden, però, dos fora d'ús de les quals tracta aquest informe: l'Estació de Natzaret i la del Grau.
3. Estació del Grau. Com ha quedat dit pertanyia a la línia del Grau a València, allargada més tard fins a Xàtiva i Madrid, la primera a establir-se a les nostres terres. Construïda en 1865, segons projecte de James Beatty de 1852, i d'acord amb el que exposa la *Guía de Arquitectura de Valencia II*, "constituye probablemente la estación de ferrocarril más antigua de España... y permaneció en servicio, si bien reducido a mercancías, hasta el 2005", encara que probablement es refereix a la més antiga de les que es troben en peu.

El model arquitectònic és de fort classicisme acadèmic, exemple per a molts altres edificis de ferrocarril d'aquesta primera etapa. D'una única planta, construït sobre murs de càrrega amb sòcol de pedra calcària de Montcada, només les pilastres de la façana nord inclouen certa ornamentació. La composició de la façana urbana o Nord i també de les laterals es forma a partir de cinc portes i sis finestres, totes de punt redó, mentre que la façana de les vies està proveïda de marquesina de ferro. L'autor - cal dir que hi ha discrepàncies entre les fonts en l'atribució de l'autoria -, Cardenal Domingo, expressa en la Memòria del Projecte: «...”Toda idea de lujo ha de desterrarse porque el gasto que produce es completamente improductivo”».

L'interior de l'edifici està profundament alterat i la façana Sud va desaparèixer en els bombardejos de la Guerra Civil. L'edifici està tancat i és propietat d'ADIF. El Catàleg de béns i espais protegits de la Revisió Simplificada del Pla General de València III el considera Bé de Rellevància Local i li atribueix valor: ambiental, tipològic i històric. Està inclòs en la modificació del PGOU, en l'àmbit Grau-Cocoters, esperant l'execució urbanística del sector.

IV

Vistes aquestes circumstàncies resulta procedent recordar a ADIF les obligacions com a propietari d'un Bé de Rellevància Local protegit per la llei 4/1988 que obliga als titulars dels béns a procurar el seu manteniment i cura d'acord amb l'article 5 que exigeix la seua custòdia i conservació per tal d'assegurar el manteniment del seu valor cultural i evitar la seua pèrdua, destrucció o deteriorament.

I tot amb independència del desenvolupament de l'instrument urbanístic en què es troba comprés l'edifici encara que la col·laboració de l'Ajuntament de València podria significar un pas endavant en la desitjada cura de l'edifici i la disposició esperada com a dotació pública.

Aquestes Consideracions es lliuraran al peticionari, a la societat pública ADIF i a l'Ajuntament de València.

Informe sobre la declaració com a BIC de l'església de Pedreguer

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 22 novembre 2021

I. Objecte de l'informe

Es redacta el present Informe d'acord amb la decisió presa per la Comissió de Llegat del CVC per tal d'atendre la sol·licitud feta pel rector de Pedreguer en 2014 de donar suport a la iniciació per la Conselleria de Cultura d'expedient administratiu tendent a la declaració com a Bé d'Interés Cultural de l'església parroquial de la Santa Creu de Pedreguer.

Cal dir que aquesta sol·licitud es va dirigir també a la Reial Acadèmia de Belles Arts i al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València i en ambdós casos els informes varen ser favorables a la pretesa iniciació de l'expedient declaratiu.

II. El bé patrimonial

L'església de la Santa Creu ocupa el lloc d'una anterior mesquita i posterior vicaria depenent de la Parròquia de Dénia des de l'any 1244 i serà en 1575 quan s'inicien els treballs de construcció del temple actual que per tant s'aixeca en ple Renaixement sota el mandat del Patriarca Joan de Ribera, gran impulsor de les arquitectures de la Contrareforma. L'any 1574 el Papa Gregori XIII havia ascendit la parròquia de Pedreguer a curat, conjuntament amb molts altres pobles de la comarca i un any després tenim constància de l'inici de la construcció de l'església. Desconeixem l'autoria de l'obra i sovint s'atribueix el seu disseny a l'arquitecte Joan Cambra ¹ de qui són les esglésies de Santa Caterina a Teulada i de l'Assumpció a Pego, a la Marina Alta, a banda de participar en el monestir de Sant Miquel dels Reis on alçà l'escala imperial i va concloure la Capella Dels Reis.

La composició de l'immafront o façana principal, es basa en la conjugació plana de l'hastial amb una sòbria ornamentació de l'entrada formada per tres pisos, el pòrtic arquivat i frontó partit que allotja la porta major. Sota el frontó partit i damunt de la porta, trobem un escut amb el calze i la sagrada forma, emblema de l'arquebisbe sant Joan de Ribera, promotor de la construcció, fins i tot, i segons sembla amb diners del patrimoni personal ². En el segon cos apareix el nínxol d'advocació a Sant Bonaventura, patró de la població, emmarcat per pilastres acanalades i volutes amb perles als dos costats. El tercer

1 Ivars Pérez, J. (1993): "Antoni Gilabert i l'arquitectura clàssica a la Marina Alta", Aguaites, número 9, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, p. 13-14.

2 Ballester, Teresa; Costa Pasqual; Garcia, Pepa: Pedreguer, memòria d'un poble, Ajuntament de Pedreguer, Pedreguer, 2009, p. 238.

cos està compost per la lluern superior i una potent coronació formada per dues motlures que corren al llarg de l'hastial i suporten un remat lobulat. Al damunt d'aquest cos trobem un altre escut que correspon a la família dels Pujades, senyors de Pedreguer al segle XVI, els quals també van participar en la construcció de l'edifici. Finalment trobem en la part superior dues espitlleres que ens fan pensar en un ús militar de l'església front els atacs de pirateria, tal i com veiem en altres esglésies de la Marina Alta com en la de Xàbia i Teulada. La façana finalitza amb dues cornises rematades amb boles. Al centre trobem el motiu de la Santa Creu realitzada amb peces quadrades de pissarra negra, formant una mena d'escaquer.

En el lateral dret s'alça la torre-campanar, la qual queda integrada en la composició de la façana renaixentista. És de planta quadrada i s'observen quatre cossos separats per cornises. Els dos primers són llisos, en el tercer trobem el rellotge, mentre que en l'últim es disposen les campanes, els buits de les quals són emmarcats a la clàssica manera d'arc triomfal amb dobles pilastres dòriques a cada costat sostenint l'entaulament, tot d'un cert gust herrerian.

Façana de l'església de la Santa Creu a Pedreguer i campanar

La planta respon a l'arquetip de la Contrareforma, model propugnat pel Concili de Trento, de creu llatina, de nau única coberta de volta de canó, arcs formers i llunetes, amb cinc capelles laterals entre contraforts lleument comunicades per pilastres d'orde corinti cobertes per una volta de mocador. El creuer o transsepte està cobert per un volta de mitja taronja sobre petxines.

Nau principal de l'església de Pedreguer

Del costat de l'epístola, el transepte dona pas a la capella de la Comunió de factura fortament neoclàssica, de planta en creu i cúpula, que és atribuïda al disseny de l'arquitecte Antoni Gilibert Fornés, fill de Pedreguer i de trajectòria professional ben reconeguda, a més de ser l'introduïdor en terres valencianes de l'estil neoclàssic. Començà a construir-se l'any 1775 quan la construcció de l'església ja havia finalitzat. És de planta de creu llatina amb capelles laterals i una cúpula central en el creuer. L'altar principal està dedicat a la Verge Maria.

Els revestiments o arrebossats de l'església són potser la part més valorada del conjunt, fets amb la tècnica de l'esgrafiats amb motius variats, com ara roleus, grotescs, figures mitològiques i vegetals.

Detalls dels esgrafiats i estucs (roleus)

L'església es troba protegida a hores d'ara i inclosa en el Catàleg de Béns com a Bé de Rellevància Local, d'acord amb la Llei 4/1988 de Patrimoni Cultural Valencià.

Detall d'un dels estucs i esgrafiats de l'església situat a la nau principal

III. Estucs i esgrafiats

Sens dubte un dels aspectes que caracteritza el temple de la Santa Creu de Pedreguer és el de la seua ornamentació interior amb estucs i esgrafiats realitzats en les últimes dècades del segle XVII o primers anys del XVIII. Una ornamentació que, com en moltes altres poblacions de l'antic Regne de València, va revestir l'interior de nombrosos temples, capelles i ermites amb estucs i esgrafiats contribuint així a canviar substancialment el seu aspecte, enriquint el seu interior i convertint-se a més en moltes ocasions, en suport de programes iconogràfics, el significat dels quals va més enllà del purament formal que albirem a simple vista.

Estucs i esgrafiats es complementen en cobrir ordenadament els carcanyols dels arcs d'ingrés a les capelles, l'entaulament de la fàbrica, els arcs de la volta que cobreix la nau, i els marcs al voltant de les obertures per a aconseguir tota la seua esplendor en la zona del creuer i el presbiteri.

És sota la cúpula del creuer on figura un dels conjunts més significatius del temple en disposar en cadascuna de les petxines parelles d'àngels que porten els Instruments de la Passió de Crist.

Cúpula del creuer

Encara que bona part del repertori temàtic (enfilalls de fruits, querubins, àngels, grimpes i roleus) dels estucs pugua derivar del cercle de Pérez Castiel i es perceba, en general, el seu influx, tal i com podem vore en les esglésies de Sant Andreu, de Sant Joan de l'Hospital, en concret en la capella de Santa Bàrbara, i de Sant Esteve a València, la diferència en la factura és evident en particular en la zona de la nau. No obstant açò, en aquesta església de Pedreguer crida l'atenció la singularitat d'alguns elements (mènsoles) per la seua estilització i també la diversitat de models de claus "pinjantes" que s'utilitzen, especialment les que es disposen en els trams de la volta de la nau. Els trobem, molt similars, en l'església de la Immaculada a Castellnou (Terol) realitzades ja en el segle XVIII.

Nau principal de l'església de la Santa Creu

Tot aquest revestiment d'estuc és de formes rotundes i adquireix major corporeïtat en les petxines i en l'entorn de les obertures en les zones altes del temple.

L'altre aspecte fonamental en l'ornamentació d'aquesta església parroquial de la Santa Creu són els esgrafiats que recobreixen els suports, cúpula i voltes del creuer i presbiteri, juntament amb el fris i algun altre element de la nau i arcs de la volta.

Aquesta ornamentació ha romàs oculta sota una capa de calç durant bona part dels segles XIX i XX, i només en 1974³ i en 2003 es repristinà el temple, la qual cosa ha permès conèixer els colors originals amb què es van fer: blanc sobre fons negre i roig en alguns motius del fris i de la cúpula (enfilalls de fruits). Després de les intervencions esmentades, els suports, arcs, llunetes i fris de la nau de l'església, es van pintar o van cobrir amb un peculiar color verd de manera que els esgrafiats recuperats en aquelles parts són blancs sobre verd. Els colors originals dels esgrafiats a més de resultar més efectistes guardaven, possiblement, un simbolisme relacionat amb l'advocació del temple.

Pel que sembla el color negre es va emprar amb freqüència a Aragó (església d'El Salvador a Terol) encara que també en territori valencià limítrof amb aquell, com succeeix amb l'església parroquial de Vallanca (Racó d'Ademús) l'ornamentació de la qual es data al voltant del 1698-1705.

En el cas de Pedreguer els esgrafiats que ofereixen la millor factura i qualitat són els que cobreixen l'intradós de la cúpula i les voltes del creuer i presbiteri. En la cúpula, separats pels nervis, aniran alternant dos motius disposats de forma simètrica entorn d'un eix, un d'ells és una sirena, flanquejada per lleons, que sosté un fruiter, rematant la composició un parell d'àngels, tot embolicat en un fons replet de roleus i fullatge. El segon és el d'un mascaró, de nissaga manierista, que porta una argolla en la seua boca de la qual pengen enfilalls de fruits i flors que enllacen amb vinyes, raïms picotejats per aus i el que semblen ser raboses enfrontades.

Detall dels esgrafiats de la nau principal

El motiu de la sirena, amb escasses variants, es reitera, entre grutescs, en la volta del presbiteri. Es tracta d'un motiu d'inspiració clàssica trobat en altres esglésies parroquials de Fanzara (1683) a la comarca de l'Alt Millars i en la de Vallanca al Racó d'Ademús.

En les voltes dels braços del creuer de l'església de la Santa Creu el que figura és un elegant pitxer entre fullatge i encintats, mentre les pilastres s'ornamenten amb trofeus i cuirs retallats. Motius que van tenir, en general, com a fonts d'inspiració els gravats, portades i orles de llibres impresos durant els segles XVI i XVII.

Detall dels esgrafiats estucs de la nau principal

IV. L'entorn urbà

L'església es troba construïda en la Plaça Major envoltada per algunes edificacions que han perdut l'escala tradicional de dos o tres altures i composició de façana derivada del sistema constructiu de murs, observable en bona part del nucli urbà. Aquesta irrupció arquitectònica dels anys setanta i vuitanta del segle XX, perjudica l'apreciació del bé patrimonial que a més a més es troba entre mitgeres. A la part del campanar, l'església llinda amb l'antic repés de Pedreguer, edifici Bé de Rellevància Local (BRL) on fins l'any 2021 s'han ubicat les dependències de la policia municipal. Aquest edifici de façana historicista, fou construït l'any 1905 en el lloc que ocupava l'antic fossar de l'església de la Santa Creu. La porta principal és la que comunica amb la Capella de la Comunió. El pati interior és l'espai que durant les festes de juliol es transforma en el corral de bous i vaques. A la part esquerra de l'església a l'actualitat s'alça la nova casa abadia construïda a la primera meitat dels anys 90 del segle XX. L'enderroc de l'anterior casa abadia permeté estudiar el mur de tanca nord de l'església realitzat amb la tècnica de la tàpia amb crosta de morter de calç i tongades de rajola d'uns 19 metres de llarg per 6 d'alçada, el qual forma part de les restes més antigues de la construcció.

Església de la Santa Creu i repés

A la Plaça Major número 20, al costat dret de l'antic repés de Pedreguer, es troba un edifici inventariat al catàleg de béns patrimonials de la població amb la seua façana protegida. És la construcció que durant anys ha sigut la seu del Centre Artístic Musical de la banda de Pedreguer i del seu corresponent bar. Aquest edifici senyorial de dues plantes, fou donat pels germans Clementina i Josep-Antoni Comes Ballester a la població de Pedreguer el juliol del 2018. No ha sigut l'únic ja que anys enrere donaren la casa de la Pajarera, actual plaça de l'Amistat i l'antic edifici que ocupava la seu de la banca Comes, a l'actualitat centre social per a les persones majors de la població. L'antic Centre Artístic Musical, haurà de ser convenientment restaurat i rehabilitat. La intenció del Consistori és mantindre el bar a la planta baixa i destinar els pisos superiors a finalitats socioculturals. Tant l'edifici del repés com l'edifici conegut com la Musical ocupen el lloc de l'antic cementiri de la població.

A curta distància de l'església s'hi troba una construcció de dues naus paral·leles aixecades amb columnes de ferro colat que suporten teulades de dues aigües i no tenen tancament, presentant la imatge característica d'un mercat a l'aire lliure, i a l'igual que l'església i el repés de la població, ha estat mereixedora de la protecció patrimonial de Bé de Rellevància Local (BRL). Són els coneguts per la població de Pedreguer com els Pòrxens situats a la Plaça del Dr. Calatayud, en una lateral de la plaça major. Es desconeix la data de construcció dels Pòrxens però tenint en compte les dates de construcció de mercats similars, possiblement foren construïts en el darrer quart del segle XIX. Tots els dissabtes alberguen part del mercat de la població. A l'actualitat, a més, aquest és un espai de reunió per a tota la població on es duen a terme esdeveniments culturals i festius de tot tipus.

Els Pòrxens de Pedreguer

Tant la Plaça Major com la Plaça del Dr. Calatayud durant les festes de juliol celebrades en honor a Sant Bonaventura, es transformen per acollir els palcos (cadafals) que famílies i/o grups d'amics i amigues construeixen per poder vore les entrades de bous i els actes festius que es duen a terme durant els deu dies que duren les festes.

Exterior de l'església de Pedreguer amb les dues cúpules que cobreixen el creuer i la Capella de la Comunió. També apareix el repès i la casa que ha sigut la seu del Centre Artístic musical de la població

V. Estat actual, intervencions recents

L'any 1974 es decidí recuperar la decoració original de l'església de Pedreguer després de l'emblanquinat realitzat el 1827. La restauració tornà a descobrir els esgrafiats barrocs en blanc i negre i els esgrafiats rojos en el fris de l'entaulament i en determinats ramells de fruites de la cúpula, però per evitar la foscor del negre, el fons de l'esgrafiats fou repintat en verd tal i com es pot vore a l'actualitat. Sols a l'altar major, i després de la seua restauració l'any 2003 s'ha mantés el fons original en blanc i negre. És en aquest espai on podem observar les característiques de la decoració barroca primitiva.

Els anys setanta del segle XX i en un context d'industrialització i de creixement econòmic de la població, l'església de la Santa Creu sofreix diverses remodelacions que encara són visibles a l'actualitat. Les capelles laterals són remodelades amb la col·locació d'uns altars en fusta d'inspiració minimalista, mentre que el lloc que ocupava l'antic retaule de la Santa Creu, desaparegut durant la Guerra Civil, fou substituït per un altre de factura contemporània. Amb la restauració de l'any 2003, gràcies al testament del poeta Vicent Pons i Fornés nascut a Pedreguer, l'altar dels anys setanta fou substituït per l'altar actual d'inspiració neobarroca i neoclàssica. L'àtic del retaule està ocupat per un quadre⁴ que representa l'escena de la Crucifixió, junt amb les tres Maries (Maria de Cleofàs, Maria Magdalena i Maria Salomé). Aquest quadre formava part de l'antic altar major de l'església de la Santa Creu de Pedreguer del segle XVIII, probablement realitzat pel cercle dels Vergara i desaparegut l'any 1936. La família Fournier, descendent de Pedreguer, el donà a l'església en els inicis del segle XXI. Es desconeix l'autor o autora del quadre així com l'any de la seua realització.

El 15 de juliol de l'any 1997 fou inaugurat l'orgue Grenzing a l'església de la Santa Creu de Pedreguer, una donació de la Fundació Rolser - Server i Pérez al poble, qui l'encarregà al prestigiós Gerard Grenzing, mestre organer alemany establert a Catalunya, sota disseny de l'arquitecte Simon Platt. L'orgue ocupa la capella abans dedicada a Sant Bonaventura, en el braç esquerre del creuer, enfront de la Capella de la Comunió. Des de l'any 1997 es celebren els Concerts de la Tardor al voltant del mes d'octubre, un festival internacional d'orgue, dirigit per Josep Vicent Giner, mestre organer, un esdeveniment cultural a la Marina Alta que atrau a persones de diferents nacionalitats, residents i no residents, i que enguany, l'any 2021, compleix el seu 25 aniversari. L'orgue consta de 1.500 tubs sonors, dos teclats manuals de 56 notes i un teclat de pedal de 30 notes. La bona sonoritat del temple és procliu a l'organització de concerts durant tot l'any.

Orgue Grenzing a l'església de la Santa Creu de Pedreguer, una donació de la Fundació Rolser - Server i Pérez al poble

4 Sols tenim constància oral de la donació del quadre per part de la família Fournier a l'església de Pedreguer.

VI. Valoració per a la consideració com a BIC i recomanacions

Durant els últims anys, l'església de Pedreguer, a més de ser un lloc de culte per als i les habitants de la població, també s'ha convertit en un espai en el qual poder gaudir de la música d'orgue, no sols durant el temps dedicat al Festival Internacional dels Concerts de la Tardor, sinó també durant la resta de l'any. És l'edifici històric i artístic més important del poble el qual aglutina part de les tradicions i dels sentiments que conformen la pertinença a un lloc determinat. I a més s'ha convertit en un espai singular pel seu caràcter històric i artístic, enriquit pel seu ús sociocultural.

La qualitat arquitectònica de l'església, la influència neoclàssica de l'arquitectura d'Antoni Gilabert i sobretot la qualitat dels seus esgrafiats, són exemples per a valorar i recolzar positivament la declaració de Bé d'Interés Cultural de l'església de la Santa Creu de Pedreguer, com ja ho ha fet el Departament d'Història de l'Art de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València i la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València. A més, el Consell Valencià de Cultura considera oportuna i convenientment la declaració de Bé d'Interés Cultural de l'església de la Santa Creu de Pedreguer per ser un lloc on es duen a terme esdeveniments culturals que aglutinen diferents sensibilitats artístiques i culturals vives.

No obstant, el Consell Valencià de Cultura vol dur a terme les següents recomanacions:

- Repristinar les capelles laterals on encara s'observen els afegits dels anys setanta del segle XX, els quals no concorden amb la qualitat artística i arquitectònica de l'església de la Santa Creu. El projecte d'estudi i recomanació dels esgrafiats s'inicià l'any 1974. Posteriorment continuà en l'altar major motiu pel qual probablement es trobe continuïtat de la decoració amb esgrafiats en les capelles laterals.
- Continuar amb la restauració i conservació dels esgrafiats i estucs de la nau principal sobretot amb la intenció de previndre les humitats i la corresponent pèrdua de la decoració.
- Valoració i continuació de l'inventari i estudi del patrimoni moble de l'església: pintura, orfebreria, arxius, biblioteca i altres elements patrimonials del temple.
- Eliminar el corral de bous i vaques del pati obert que trobem entre l'entrada a la Capella de la Comunió i de l'antic repès, espai que, a més, ocupa l'antic fossar de l'església de la Santa Creu. Aquest espai s'utilitza cada any com a corral de bous i vaques durant les festes de juliol celebrades en honor a Sant Bonaventura. Tractant-se de l'antic fossar de la població, el Consell Valencià de Cultura recomana la seua excavació.
- Protegir l'entorn urbà de la Plaça Major de Pedreguer per tal de previndre modificacions en qualsevol dels edificis, siguen mitgers amb l'església o no, amb la finalitat de no afectar a la seua percepció visual.

Aquest informe serà enviat a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, a la Direcció General de Patrimoni, a la Fundació Rolser-Server i Pérez i a l'Ajuntament de Pedreguer.

Bibliografia:

- Aldana Fernández, Salvador: Antonio Gilabert: arquitecto neoclásico. Ajuntament de Pedreguer, Pedreguer, 1986.
- Bérchez, Joaquín: Los comienzos de la arquitectura académica en Valencia: Antonio Gilabert, Doménech, València, 1987.
- Costa, Pasqual; Ballester, Teresa; García, Pepa: Pedreguer, memòria d'un poble. Ajuntament de Pedreguer, Pedreguer, 2009.
- Ivars Pérez, Josep: "Antoni Gilabert i l'arquitectura clàssica a la Marina alta", Aguaites, número 9, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Pedreguer, 1993.

POLÍTICA CULTURAL

Informe sobre el Cor de la Generalitat Valenciana

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, 28 gener 2021

ANTECEDENTS

En maig de 1998 les Corts Valencianes van aprovar, d'acord amb la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, la Llei 2/1998, Valenciana de la Música. Al preàmbul de la Llei trobem la següent declaració:

“La música en les seues múltiples formes i manifestacions és una de les arts més conreades a la Comunitat Valenciana. Forma part de la seua cultura i és una de les arts que més la identifica com a poble”.

Més endavant la Llei assenyala la competència de les institucions consultives en matèria musical:

Article 36. Institucions consultives

1. A la Generalitat li correspon el coneixement, el foment i la difusió del patrimoni musical valencià.
2. Són institucions consultives de l'administració pública de la Generalitat Valenciana en matèria musical a l'efecte establert en la normativa reguladora del patrimoni cultural valencià, el Consell Valencià de Cultura, la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València, el Consell Escolar Valencià, l'Institut Valencià de la Música, els conservatoris superiors de música, els conservatoris superiors de dansa, la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana i totes aquelles institucions que puga reconèixer el Consell mitjançant un decret, i això sense perjudici de l'assessorament que, si escau, puga demanar d'uns altres organismes professionals i d'entitats culturals públiques i privades.

A la Llei Valenciana de la Música, es fa també menció expressa a l'objecte d'aquest informe:

Article 51. Del Cor de la Generalitat Valenciana

1. Es crea el Cor de la Generalitat Valenciana amb caràcter professional.
2. La composició i funcionament del Cor de la Generalitat Valenciana seran regulats reglamentàriament.
3. El Cor de la Generalitat Valenciana s'adscriu a l'Institut Valencià de la Música.

El CVC ha mostrat la seua preocupació i ha abordat des de múltiples vessants informes relacionats amb la música a la Comunitat Valenciana. A l'Informe sobre la situació actual, presència y ensenyanza de la música tradicional valenciana ¹, aprovat al juliol de 2015 podem llegir:

1 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/Informe_BIC_Musica_Valenciana

“El Consell Valencià de Cultura es consciente que la música valenciana, en cualquiera de sus apartados y formas, es un elemento esencial de la propia identidad de los valencianos, y desde sus inicios ha manifestado suprema preocupación por cualquier acción o causa que tenga relación con la música valenciana”.

Una mostra de l'interés del CVC, queda patent en la següent relació de documents, per anys:

2008, Recomanació sobre la presència de programes de música clàssica en els mitjans públics de comunicació de masses ².

2009, Informe sobre l'oportunitat d'un museu de la música i dels instruments musicals ³.

2009, Informe sobre les obres proposades per la Societat “Unió Musical de Lliria”⁴

2016, Informe sobre la sol·licitud de reconeixement com a Acadèmia de la Comunitat Valenciana de l'Acadèmia Valenciana de la Música ⁵.

2016, Informe sobre la inclusió del Jazz en els ensenyaments professionals de Música ⁶.

2018, Declaració de BIC Immaterial de la tradició musical valenciana materialitzada per les societats musicals de la Comunitat Valenciana ⁷.

2018, Informe sobre la influència del jazz en les músiques populars i tradicionals ⁸.

2020, Informe sobre la situació de la Cultura Valenciana a conseqüència del Covid-19⁹

Igualment, el Ple del CVC va aprovar en abril de 2016 un informe dedicat a la vasta tradició d'agrupacions corals a la Comunitat Valenciana, l'Informe sobre las agrupaciones corales en la Comunidad Valenciana ¹⁰, on es declarava:

“La mayoría de las sociedades musicales, además de tener la banda como conjunto primordial y principal, están creando diversas clases de orquestas (de cámara, de cuerda o sinfónicas) y coros de todo tipo (de niños, de personas mayores, mixtos, de voces blancas o de voces graves.”

A l'apartat de conclusions d'aquest informe, llegim:

“El Cor de la Generalitat es un modelo profesional que demuestra la musicalidad y la calidad de voces que tenemos en nuestra Comunidad. De la misma manera que nos encontramos instrumentistas valencianos en orquestas y bandas de todo el mundo, también comprobamos que hay solistas vocales importantes en los teatros de ópera. Así pues, parece conveniente potenciar las agrupaciones corales que fomenten la existencia de futuros cantantes profesionales.”

ANTECEDENTS COR: CONFORMACIÓ I RÈGIM DEL PERSONAL ARTÍSTIC

Per a la redacció d'aquest punt, s'ha comptat amb la informació facilitada per l'IVC, Direcció Adjunta de Música i Cultura Popular Valenciana, de la qual es desprenen les dades laborals referenciades.

En 1987, sota l'auspici de l'Institut Valencià de les Arts Escèniques, Cinematografia i Música (IVAECM), va ser fundat el Cor de

2 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/308.pdf#page=1&zoom=auto,-94,848>

3 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/314.pdf#page=1&zoom=auto,-94,842>

4 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/325.pdf#page=1&zoom=auto,-94,842>

5 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/540.pdf#page=1&zoom=auto,-20,843>

6 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/557.pdf#page=1&zoom=auto,-94,843>

7 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/612.pdf#page=1&zoom=auto,-94,843>

8 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/622-2.pdf#page=1&zoom=auto,-94,843>

9 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/669-1.pdf#page=1&zoom=auto,-20,842>

10 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/547.pdf>

València, amb l'objectiu de cobrir les representacions líriques del projecte Música 92 amb cantants que no tenien dedicació exclusiva.

Mitjançant la Llei 2/1998, de la Música Valenciana ¹¹, aquest mateix cor, es va constituir com una unitat artística professional passant a anomenar-se Cor de la Generalitat Valenciana.

Una data clau, en aquesta cronologia és 2003, amb el Decret 211/2003, de 17 d'octubre, del Consell de la Generalitat ¹², on s'aprova el Reglament de Composició i Funcionament del Cor de la Generalitat Valenciana, pel qual els i les cantants que tenien un contracte subscrit amb l'IVM, per haver superat en el seu dia les corresponents proves d'aptitud -audicions públiques, similars a les realitzades en qualsevol institució pública europea de les seues característiques-, passaven a ser contractats per l'IVM en règim d'interinitat.

En 2005 el Cor de la Generalitat Valenciana es va convertir en el Cor Titular de Les Arts ja que la seua impecable trajectòria l'havia portat a ser considerat un dels millors cors d'Europa, amb presència en les programacions dels principals teatres i festivals nacionals i europeus. A partir d'aquest moment, el Cor de la Generalitat passa a realitzar la major part de la seua activitat artística per a aquest centre, tenint dins de les seues instal·lacions l'espai pels assajos i els despatxos de l'oficina tècnica i del director artístic.

Posteriorment, i com a conseqüència del Decret Llei del Consell 7/2012, de 19 d'octubre, de Mesures de Reestructuració i Racionalització del Sector Públic Empresarial i Fundacional de la Generalitat¹³, l'Institut Valencià de la Música (IVM) s'extingeix i passa a formar part de CulturArts Generalitat. L'ERO que es va aplicar a les entitats que passaren a formar part de CulturArts, va suposar una reducció de plantilla del Cor de la Generalitat, de 67 a 59 cantants, distribuïts en quatre cordes, 15 sopranos, 15 alts, 15 tenors i 14 baixos.

En desembre de 2017 els components de la unitat artística Cor de la Generalitat apareixen per primera vegada en la Relació de Llocs de Treball de CulturArts Generalitat¹⁴, entitat que passa a denominar-se Institut Valencià de Cultura en febrer de 2018.

En desembre de 2017 els components de la unitat artística Cor de la Generalitat apareixen per primera vegada en la Relació de Llocs de Treball de CulturArts Generalitat, entitat que passa a denominar-se Institut Valencià de Cultura (IVC), en febrer de 2018.

Segons detalla la informació aportada per l'IVC, en aplicació del *II Acuerdo Gobierno-Sindicatos para la mejora del empleo público y las condiciones de Trabajo i de l' Acord de la Comissió de Diàleg Social del Sector Públic Instrumental de la Generalitat relatiu a criteris per a la reducció de temporalitat del sector públic instrumental de la Generalitat i l'oferta d'ocupació pública per al període 2017-2019*; s'inicien els processos d'estabilització de les places de l'IVC ocupades de forma temporal ininterrompuda en els tres anys anteriors al 31 de desembre de 2017, entre les quals es troben les places del cor. Per a donar compliment a aquest acord de consolidació, l'IVC va incloure 10 places del Cor en la OPO de 2019 ¹⁵.

11 http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion_pc.jsp?sig=0879/1998
 12 http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion.jsp?L=0&sig=4623%2F2003&url_lista=
 13 http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion_pc.jsp?sig=009545/2012
 14 <https://ivc.gva.es/admin/assets/docs/2/0/201712093.pdf>
 15 http://www.dogv.gva.es/datos/2019/12/27/pdf/2019_12393.pdf

D'acord amb l'exposat, i a fi de donar compliment als referits acords en el marc del Tribunal d'Arbitratge Laboral, el 30 d'octubre de 2019, des de l'Institut Valencià de Cultura, es va traslladar a la Comissió de Diàleg Social una sol·licitud de pronunciament respecte la possibilitat d'escalonar en diversos exercicis l'Oferta Pública d'Ocupació de l'IVC per al col·lectiu del Cor de la Generalitat i els criteris per a això, atenent la seua singularitat, unicitat, especificitat i excepcionalitat artístiques, tenint en compte que la pràctica totalitat de les places estan ocupades per personal laboral temporal des d'una data anterior a 2005, en concret des de 2002.

A data del 30 de desembre de 2020, l'esmentada sol·licitud no havia rebut cap resposta. El 31 de desembre de 2020, l'IVC publica en el DOGV l'Oferta d'Ocupació Pública de l'any 2020 [2020/11429]¹⁶, en la què s'inclouen les 22 places del cor, que junt amb les 10 places de 2019, fan un total de 32 places oferides, d'un total de 59, que hauran de convocar-se, en els propers tres anys segons.

Igualment, segons la informació que refereix l'IVC, aquesta OPO de 2020 compta, amb l'Informe favorable de la Direcció General de Pressupostos de la Conselleria d'Hisenda i Model econòmic.

JUSTIFICACIÓ. L'ESDEVENIR DE LA UNITAT ARTÍSTICA

Entre les funcions del Consell Valencià de Cultura, es troba la de vetlar per la defensa i promoció dels valors culturals; en aquest sentit, el present informe vol deixar constància de la tasca escamesa pel Cor de la Generalitat Valenciana al llarg dels seus més de 30 anys de trajectòria, i ponderar la importància de la seua continuïtat com a vehicle cultural.

El Cor de la Generalitat Valenciana, com a unitat artística professional de caràcter musical, està integrat en l'actualitat pels següents membres: 59 cantants, més pianista acompanyant, assistent de direcció, i direcció artística. Pràcticament des de la seua fundació el Cor de la Generalitat ha comptat amb la direcció del Mestre Francesc Perales, que ha sigut vital per a consolidar una unitat artística de primer nivell internacional

El Cor, adscrit orgànicament i funcionalment a l'actual Institut Valencià de Cultura, responsable de la seua direcció i gestió, té entre les seues funcions la de servir d'instrument per al foment, difusió i promoció de la música en l'àmbit de la Comunitat Valenciana. Així mateix, el Cor de la Generalitat Valenciana desenvolupa part de la seua activitat fora del nostre territori, sent un eficaç instrument de difusió cultural a nivell nacional i internacional.

En 1991, la col·laboració amb el geni musical del gran Carles Santos, va convertir el Cor de la Generalitat en protagonista absolut de l'obra Tramuntana Tremens. Amb ella el Cor va recórrer els principals festivals europeus, marcant un punt d'inflexió en la seua trajectòria.

A partir d'aquell moment, i donada la complexitat escènica a la qual van haver d'enfrontar-se els components del Cor, per tal de satisfer l'alta exigència musical i interpretativa de la peça de Santos, el Cor de la Generalitat va guanyar-se la fama de ser un cor extremadament àgil i versàtil en l'escenari.

Posteriorment arribaren les col·laboracions amb directors d'escena com José Carlos Plaza, Emilio Sagi, Díaz Zamora, Núria Espert, Lindsay Kemp, Bigas Luna, Irene Papas, així com la Fura del Baus o Comediats.

16 http://www.dogv.gva.es/datos/2020/12/31/pdf/2020_11429.pdf

La mitjana anual d'actuacions del Cor de la Generalitat dels últims anys és de 60, atenent la temporada de Les Arts i oferint concerts de producció pròpia, tant a capella com amb acompanyament de piano o xicotets grups instrumentals, amb presència per tot el territori valencià.

El Cor ha sigut guardonat amb la Medalla d'Honor del Festival Internacional de Música i Dansa de Granada, la Medalla Commemorativa del XXV Aniversari del Palau de la Música de València, el premi Clar de Llums, de la Universitat de València, l'Important, de l'Editorial Premsa Valenciana, i la Medalla al Mèrit en les Belles Arts, de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles.

Grans mestres a nivell nacional, entre els quals podem destacar Ros Marbà, García Navarro, Josep Pons, García Asensio, Manuel Galduf, així com batutes de renom internacional com Helmuth Rilling, Claudio Abbado, Robert King, Alessandrini, Rozhdéstvenski, Minkowki, Plasson entre altres, es van posar al capdavant del Cor de la Generalitat i van reconèixer la qualitat del seu treball i l'alt nivell dels resultats musicals, tot aconseguint crítiques excepcionals.

La relació establida amb el mestre Lorin Maazel, va aconseguir autèntiques versions de referència, tant en concerts simfònics corals com en representacions d'òpera. Una altra gran fita del Cor va ser el treball desenvolupat a les ordres del mestre Zubin Mehta, titular també de l'Orquestra de la Comunitat Valenciana durant uns anys.

Biondi, Guérguiev, Domingo, Franklin i altres grandíssims directors han aportat la seua genialitat perquè el Cor assolira l'excel·lència que a hores d'ara té.

El Cor ha enregistrat treballs per a les companyies més consolidades del panorama musical, com ara Sony, Decca i Deutsche Grammophon, de la mà de l'Orquestra de la Comunitat Valenciana i solistes de reconeguda trajectòria. Ha enregistrat monogràfics sobre Mompou, Manuel de Falla, Joaquín Rodrigo, Luis de Pablo, Matilde Salvador o Alfredo Aracil.

El seu disc Verdi Domingo va ser guardonat amb el Grammy Llatí al millor àlbum de música clàssica de 2014. A més d'intervindre en DVDs amb Maazel, Mehta o La Fura dels Baus, entre altres responsables artístics.

El Cor de la Generalitat és un projecte d'una singularitat excepcional, és l'únic cor professional i públic de la Comunitat Valenciana, i és, tant a nivell nacional com internacional, reconegut per la seua qualitat interpretativa. Com ja s'ha dit, va ser dissenyat amb la voluntat de consolidar una unitat artística de primer nivell internacional i responsables de teatres com el Liceu o el Real han sol·licitat assistir als processos de selecció de cantants per a implementar-los en els seus teatres, convidant el mestre Perales a les seues proves d'admissió.

Matilde Salvador, Llàcer Pla, Enedina Lloris, Ana Luisa Chova, Ana María Iriarte, Montserrat Pueyo, Tomás Cabrera, Josep Miquel Ramón són alguns dels grans professionals que han participat en els processos selectius.

A nivell artístic, el propòsit ha sigut àmpliament aconseguit i cal per tant, reconèixer la tasca, en primer lloc del propi Cor de la Generalitat, del personal tècnic i de suport, i també de l'Administració Valenciana.

A nivell laboral, tots els i les cantants que integren la plantilla del Cor -59 veus que han treballat conjuntament i madurat en termes professionals i vitals, en alguns casos des de la seua fundació-, continuen mantenint la condició de personal interí i es troben en una situació que es torna cada vegada més precària.

EL COR I EL SEU FUTUR

La necessària estabilització del personal temporal o interí, tal com es recull en normes de diferent rang, no admet cap dubte i no està en qüestió. Ara bé, ocupa al Consell Valencià de Cultura, la continuïtat del Cor de la Generalitat, una unitat artística i referent cultural dins i fora de la nostra Comunitat

La consolidació professional de l'actual Cor i la incorporació gradual de noves veus conforme es vagen generant vacants, per baixes o jubilacions -tal com s'ha argumentat des de diferents àmbits culturals, com ara el propi IVC-, podria ser una fórmula òptima per tal d'aprofitar l'experiència dels i les cantants que integren la plantilla, mantenint l'alt nivell aconseguit durant aquests més de 30 anys, i donant tranquil·litat als i les artistes que han sostingut el projecte al llarg del temps.

Un procés d'estabilització laboral massiu podria acabar amb el magnífic cabdal de experiència acumulada: l'especificitat del fet artístic comporta que les i els membres d'una unitat artística no puguen ser substituïts sense afectar l'equilibri del conjunt del qual en són part i, per tant, a la qualitat de les seues produccions.

El Reial Decret del 23 de juny de 2020, ha ampliat fins el 31 de desembre de 2021, el termini per publicar les Ofertes d'Ocupació Pública vinculades a processos d'estabilització. Dos mocions recentment aprovades en la Comisión de Función Pública del Senat d'Espanya (núms. exp. 661/00029 i 661/000543), així com diferents actuacions i acords portats a bon port en aquest sentit, tant en l'àmbit de l'administració estatal com en les administracions municipals o autonòmiques, deixen constància de que hi ha marge dins la llei, per continuar treballant per salvaguardar l'excel·lència del Cor de la Generalitat.

L'Administració valenciana ha reconegut sobradament i pública, la singularitat, unitat, especificitat i excepcionalitat artística del Cor de la Generalitat Valenciana. A tal efecte s'havia arribat a acords en relació als processos per realitzar una oferta de places progressiva per garantir l'equilibri artístic de l'agrupació. Ara per ara, hi ha oferides 32 places, que previsiblement s'hauran de cobrir en els tres propers anys.

El Cor de la Generalitat forma part del patrimoni artístic de la Comunitat Valenciana, per la qual cosa es fa necessari vetlar per l'equilibri del seu funcionament i trobar una fórmula per assegurar l'estabilitat del projecte artístic i dels treballadors i treballadores que el substancien.

RECOMANACIONS

- Seria prudent arribar a un acord que faça possible la consolidació professional del Cor, sense perjudicar la integritat de la unitat artística.
- Igualment i, sempre dins l'excepcionalitat que contempla la llei, seria convenient habilitar els procediments que garantisquen la pervivència d'un projecte únic que ha assolit l'excel·lència.
- Per tot el que hem exposat, el CVC recomana aprofundir en un procés de diàleg entre totes les parts implicades, per tal de preservar de manera efectiva, el caràcter singular i específic del Cor de la Generalitat Valenciana.

Seguint el protocol habitual aquest Informe es remetrà a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, l'Institut Valencià de Cultura (IVC), la Direcció Adjunta de Música i Cultura Popular de l'Institut Valencià de Cultura (IVC), i la Secretaria Autonòmica de Model Econòmic i Finançament Comisió de Diàleg Social del Sector Públic).

Declaració al voltant dels pressupostos de la Generalitat Valenciana 2021 en matèria cultural

Autor: Css. Promoció Cultural
Aprovació: Ple, 29 març 2021

És tradició del Consell Valencià de Cultura preparar cada any un informe o declaració al voltant de les assignacions culturals contingudes en els pressupostos de la Generalitat i de l'Estat per a cada anualitat.

El passat 31 de desembre va ser publicat al DOGV la LLEI 4/2020, de 30 de desembre, de Pressupostos de la Generalitat per a l'exercici 2021. Fidels al seu costum, els i les membres del Consell Valencià de Cultura volem fer una declaració sobre els pressupostos que la Generalitat Valenciana ha previst destinar al sector cultural.

El total destinat a Cultura és de 144.093.330 € (un 9,63 % més que el 2020). Si tenim en compte la sèrie 2015-2021, l'augment ha estat d'un 84,70 %, percentatge que ha suposat un augment de 66.076.610.

Si concretem les assignacions del pressupost de 2021 respecte als programes vinculats a Cultura són les següents:

- Llibre, arxius i biblioteques: 18.051.930 (un 6,85% més)
- Arts plàstiques i escèniques: 87.497.580 (un 8,76% més)
- Museu de Belles Arts de València: 5.463.480 (un 1,52 % més)
- Promoció cultural, patrimoni artístic i museus: 33.080.340 (un 15,24 % més)

Respecte al sector públic instrumental, les assignacions són les següents:

- El Consorci de Museus: 6.000.000 (un 26,49 % més)
- El Palau de les Arts: 19.355.090 (un 2,65 % més)
- L'Institut Valencià de Cultura: 45.315.000 (un 7 % més)
- L'IVAM: 11.159.700 (un 13,41 % més)
- L'IVACOR: 3.183.800 (un 3,61 % més)
- El Misteri d'Elx: 70.000 (es manté igual)

Volem fer constar que, a l'hora de valorar la inversió en cultura, resultaria important tindre en compte com es concreta en termes territorials, per la qual cosa considerem desitjable posar en marxa una anàlisi sobre com ha evolucionat la inversió a les diferents comarques, províncies i capitals.

Sobre les dades exposades, volem assenyalar que els augments aplicats per al 2021 mostren diferències significatives. En este sentit, comprovem que l'augment fixat per al Museu de Belles Arts de València ha quedat per davall dels que han estat assignats a altres organismes o institucions.

Vistes en conjunt estes dades, el Consell Valencià de Cultura considera positiu l'augment percentual de la inversió en cultura per al 2021, en línia del que ha anat ocorrent des dels darrers anys, i això a pesar de l'infrafinançament i de la crisi sanitària i econòmica que estem patint. Com és sabut –i més en un context tan complex i incert com l'actual–, el sector de les arts i la cultura necessita que es mantinga i es reforce la inversió en els pressupostos dels pròxims anys.

Declaración del CVC sobre el retorno de la Dama de Elche

Autor: Ccs. de Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 26 d'abril 2021

REGRESO A ESPAÑA

Se acaba de cumplir el ochenta aniversario del retorno del busto ibérico de la Dama de Elche a España, procedente del Museo Ingres de Bellas Artes de la ciudad de Montauban, donde se había depositado con otras obras de incalculable valor como la Gioconda, con el objeto de salvaguardarlas del posible expolio que pudieran realizar los nazis en caso de invadir Francia.

Aunque ello no sucedería hasta junio de 1940, en vista del tenso panorama internacional, las autoridades galas determinaron trasladar la Dama de Elche desde el Louvre al castillo de Chèverny en el Loira el 29 de agosto de 1939, tres días antes del inicio de la II Guerra Mundial. Y no sería hasta el 1 de diciembre de 1940 cuando fuera llevada a la ciudad de Montauban, en la 'Francia Libre', y no al castillo del mismo nombre, ubicado a 380 kilómetros de distancia, como erróneamente se hace constar en numerosos estudios.

Al día siguiente, fue desembalada y se da la circunstancia de que un mes antes, el 3 de noviembre, había fallecido en esa misma ciudad Manuel Azaña, ex presidente de la II República Española, a la que llegaría el 25 de junio.

Las fuerzas alemanas habían entrado en París el 14 de junio de 1940 y Francia capituló formalmente ante Hitler el 27 de junio de ese año.

Entretanto, el día 18 se dio un hecho curioso y muy poco conocido. El alcalde de Alicante, Ambrosio Luciáñez, y no el de Elche, fue el pionero en reivindicar la devolución de la Dama, enviando un telegrama al ministro de la Gobernación que este trasladó al de Educación Nacional el 24, en el que se decía entre otras cosas:

“Históricas trascendentales circunstancias presentes permitirían gestionar eficaz recuperación famoso busto ibérico Dama de Elche (...) hónrase solicitando Gobierno español recabe interés sea reintegrado patria”.

Tras múltiples negociaciones llevadas a cabo entre los gobiernos de España y Vichy para recuperar piezas importantes del patrimonio histórico-artístico español, donde jugaron un papel muy importante el marqués de Lozoya, director general de Bellas Artes, y el pintor José María Sert, el 8 de febrero de 1941 arribaba por vía férrea a la estación fronteriza de Port-Bou la Dama de Elche que en la mañana del día siguiente en un tren correo llegó a Madrid, siendo trasladada al Museo del Prado que recepcionó treinta y cinco cajas más de material artístico devuelto por las autoridades francesas. El 27 de junio ya fue exhibida por vez primera.

La pinacoteca poseía una reproducción exacta de la Dama que el 22 de octubre de 1940 contempló el jefe de las SS y número dos del Partido Nacionalsocialista Heinrich Himmler que quedó tan maravillado del busto que se le prometió hacerle una copia y remitírsela a Berlín. No sabía el jerarca nazi que el original estaba en Chèverny, dentro de la zona invadida por Alemania.

**Hoy llegará a España la
DAMA DE ELCHE**

**DE PORT-BOU A BARCELONA,
Y DE ALLI A MADRID**

BARCELONA, 7.—Mañana, a mediodía, llegará a Port-Bou la famosa escultura llamada «Dama de Elche», uno de los más valiosos tesoros arqueológicos que se guardaban en el Museo del Louvre y que son devueltas como resultado del canje acordado entre los Gobiernos español y francés. Dichos objetos entrarán por Port-Bou, porque estaban recogidos en el Castillo de Montauban, en la zona no ocupada. Al mismo tiempo, entrará por Irún la corona visigótica de Guarrazar y los documentos del archivo de Somancas. Dirige la expedición M. Huyghe, conservador de pintura del Museo del Louvre, y se hará cargo de ella en la frontera española, el comisario del Patronato Artístico en esta zona, Luis Monreal y el agente del mismo servicio, venido especialmente de Madrid, capitán Angel Olivares, que acompañará la expedición hasta la capital. El vagón especial con este tesoro artístico llegará por la noche a esta ciudad, y el domingo por la mañana saldrá para Madrid.—(CIFRA).

Portada de Gaceta de Alicante,
8 de febrero 1941

Sería en 1971 cuando se trasladó al Museo Arqueológico Nacional, siendo la pieza principal de la sala dedicada a las joyas del arte ibérico, compartiendo espacio con las otras 'damas', las de Baza y el Cerro de Los Santos.

EL DESCUBRIMIENTO

Haciendo un poco de historia digamos que un 4 de agosto de 1897 -en 2022 hará 125 años- un joven de 18 años llamado Manuel Campello Esclapez, que se encontraba ayudando a su padre en unos trabajos de nivelación de una ladera para hacer bancales, en la finca del paraje de La Alcudia llamada Villa Illice, propiedad del doctor en Medicina Manuel Campello Antón, que carecía de vínculos familiares con el anterior, cuando con un pico estaba derribando un ribazo, tropezó con un objeto muy sólido cuyos impactos dejó marcados en la parte inferior derecha mirando de frente a la escultura. Al retirar la tierra se encontró con el rostro de una figura, enmarcada por la base y los laterales por losas de piedra. Acababa de descubrirse la que se vino a llamar 'Reina Mora', al pensarse en un principio que se trataba de una pieza de la época musulmana.

Lugar exacto donde se descubrió
la Dama

Enterado el doctor Campello, la trasladó a su domicilio, avisando al tío de su mujer Pedro Ibarra, arqueólogo, historiador y a la par archivero municipal que mandó enseguida fotografiarla desde varias perspectivas.

A pesar de la importancia que se le dio al hallazgo, siendo centenares las personas que fueron a verla, hasta tal punto que tuvo que colocarse sobre un taburete en el balcón de su casa para que fuera contemplada desde la calle, la repercusión nacional que tuvo fue exigua. España se encontraba en guerra con Cuba y Filipinas y la actividad administrativa paralizada por

ser agosto, siendo además el 8 de ese mes asesinado el presidente del Consejo de Ministros Antonio Cánovas del Castillo.

Cinzelada alrededor de los siglos V-IV a. C sobre piedra caliza porosa, pesaba 65 kg, siendo su altura de 56 cm., el ancho de 45 cm. y el fondo de 37 cm., resultando muy visibles restos de policromía en todo el conjunto.

El día 11 de agosto llegaba a Elche el arqueólogo e hispanista francés Pierre Paris invitado por Pedro Ibarra para presenciar la representación del Misteri d'Elx, viendo la escultura y quedando maravillado, lo que resultaría fatal porque, a pesar de las presiones ejercidas por los eruditos locales, el doctor Campello cedió a la oferta económica y le vendió el busto para el Museo del Louvre por 4.000 francos, 5.200 pesetas de las de entonces. El periodo vacacional propició que las autoridades nacionales no pudieran reaccionar.

El día 30 se consumó la venta, la 'Reina Mora' salió de Elche camino de Alicante; aquí embarcó con destino a Marsella y de allí a París, siendo ubicada a finales de diciembre en un lugar preeminente del Louvre, dándosele el título de 'Dama de Elche'.

En 1907 se encontraba el escultor valenciano Ignacio Pinazo Martínez en París para recibir clases de Rodin, logrando permiso del museo con el objeto de realizar un preciso modelado en barro de la Dama del que hizo un vaciado para conseguir un molde del que sacó varias decenas de copias que están repartidas por distintos lugares de España.

VISITAS TEMPORALES A ELCHE

El 23 de octubre de 1965 retornaría por vez primera a su ciudad de origen, con motivo de la celebración del VII Centenario del Misteri d'Elx. Por motivos de seguridad, su traslado y llegada no fue dado a conocer y sí el hecho de la suscripción de un seguro por una cantidad enorme para el momento, 300 millones de pesetas.

Estuvo diecinueve días ubicada en el Museo Arqueológico del Parque Municipal, siendo visitaba por última vez por un emocionado Manuel Campello Esclapez que fallecería menos de dos meses después.

Portada de
Información,
23 octubre 1965

Y tendrían que pasar más de cuatro décadas para que volviera temporalmente. Entre el 18 de mayo y el 1 de noviembre de 2006 se exhibió por última vez en el Museo Arqueológico y de Historia de Elche Alejandro Ramos Folqués (MAHE), inaugurado con tan fausto acontecimiento y cuyo director era Rafael Ramos Fernández, antiguo secretario del Consell Valencià de Cultura al que perteneció por espacio de doce años, de diciembre de 1985 a enero de 1998, presidiendo además la comisión de Legado Histórico y Artístico.

Aprovechando su estancia en Elche, el miércoles 27 de septiembre el Salón de Plenos de su Ayuntamiento acogió a los miembros del Consell Valencià de Cultura que celebraron un Pleno Ordinario. Su presidente, Santiago Grisolí, calificó la presencia en la ciudad de las palmeras del CVC de “hecho extraordinario por el lugar y porque no queríamos dejar pasar, sin compartir con todos ustedes, la estancia temporal de la Dama en su lugar de origen”, lamentando que no residiera allí. Rafael Ramos, quien más bibliografía ha desarrollado sobre el yacimiento de La Alcudia y la Dama, recibiría la medalla de plata de esta institución cultural.

EL YACIMIENTO DE LA ALCUDIA

Acceso al yacimiento de La Alcudia.

Con el objeto de conocer in situ el estado de las excavaciones y realizar las fotografías pertinentes que ilustren esta Declaración, nos desplazamos hasta La Alcudia para recorrer el yacimiento y su Centro de Interpretación, de la mano de su director Alejandro Ramos Molina que nos explicó los últimos hallazgos llevados a cabo por arqueólogos de la Universidad de Alicante, propietaria del mismo desde 1996, centrados actualmente en el conjunto termal, a día de hoy de los más grandes y lujosos de España e incluso del Imperio Romano, con una piscina o nautatio de 11 m. de largo por 8 m. de ancho y una profundidad de 1,70 m., la mayor conocida hasta ahora, a la que añadir salas de baños calientes y fríos, vestuarios, taquillas y un magnífico mosaico adyacente.

Considerado este parque arqueológico uno de los más importantes de la Península, tiene una extensión de 10 hectáreas, habiéndose hallado restos que van desde el Neolítico hasta la décima centuria. Reconocido como yacimiento desde el siglo XV, las obras de excavación por parte de Alejandro Ramos Folqués, que adquirió la finca, no se iniciaron formalmente hasta 1935.

Siempre, con mayor o menor intensidad según la situación política nacional, la ciudad de Elche ha venido reclamando el traslado definitivo de la Dama, reflejándose en las circunstancias que concurren en otra gran joya de la arqueología alicantina como es el Tesoro de Villena, descubierto en 1963 y que nunca salió de esta población.

Las termas con piscina o *nautatio*

En la actualidad hay lugares como el MAHE y el Museo Monográfico de La Alcudia que podrían albergarla sin menoscabo de que fuera factible en el futuro crear en Elche una filial o subsede del Museo Arqueológico Nacional, centrada en el arte ibérico.

Copia exacta de la Dama en el Centro de Interpretación de La Alcudia

CONCLUSIÓN

Siendo una de las funciones del Consell Valencià de Cultura, según se recoge en su Reglamento, realizar los informes y declaraciones que se considere oportunos por su relevancia social, su interés o la preocupación que generen en ámbitos culturales, creemos en todo punto necesario apoyar e incentivar toda iniciativa llevada a cabo por las administraciones públicas encaminada a lograr el retorno definitivo a su ciudad de origen del busto ibérico de la Dama de Elche en las condiciones que las mismas acuerden, instando a que de momento, ante la conmemoración del 125 aniversario de su descubrimiento en agosto de 2022, se gestione su traslado aunque fuera en principio temporalmente, como ya sucediera en 1965 y 2006.

La presente Declaración será remitida al presidente de la Generalitat Valenciana.

BIBLIOGRAFÍA

ABAD CASAL, Lorenzo; TENDERO PORRAS, Mercedes (2008).- *Ilici. La Alcudia de Elche, Alicante. Ed. Fundación Universitaria de Investigación Arqueológica La Alcudia*. Elche.

RAMOS FERNÁNDEZ, Rafael (2003).- *Documentos y reflexiones sobre una Dama*. Ed. Ayuntamiento de Elche.

RAMOS FERNÁNDEZ, Rafael (2008).- *El yacimiento arqueológico de La Alcudia de Elche*. Consell Valencià de Cultura. Valencia.

RAMOS FERNÁNDEZ, Rafael (2021).- *La Dama de Elche. Hallazgo, arqueología e historia*. Ed. Almuzara. Córdoba.

RAMOS FOLQUÉS, Alejandro (1970).- *Historia de Elche*. Impr. Lepanto. Elche.

RAMOS MOLINA, Alejandro (1997).- *La planimetría del yacimiento de La Alcudia de Elche*. Ed. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alicante.

Informe sobre l'accessibilitat als museus de la Comunitat Valenciana

Autor: Css. Promoció Cultural
Aprovació: Ple, 24 maig 2021

El febrer del 2008 el Consell Valencià de Cultura va aprovar un informe sobre l'aparcament accessible als museus de la Comunitat Valenciana. Tretze anys després hem considerat oportú ampliar l'estudi a la situació dins dels museus i des d'un punt de vista transversal del concepte d'accessibilitat.

Des dels darrers anys del segle passat, l'accessibilitat ja no és considerada com un aspecte més o menys intens de l'acció social o els serveis socials, sinó que és entesa com un pressupost essencial per a l'exercici dels drets fonamentals que assisteixen als ciutadans amb diversitat funcional. Actualment percebem l'accessibilitat com una qüestió horitzontal que afecta l'entorn físic i, a més, als àmbits socioculturals, a l'educació, a la informació i a les comunicacions, perquè les persones amb diversitat funcional puguen gaudir plenament de tots els drets i les llibertats fonamentals.

Així ho han reconegut i proclamat les Nacions Unides, en la Declaració Universal de Drets Humans i en els Pactes Internacionals de Drets Humans: «tota persona té els drets i llibertats enunciats en estos instruments sense cap distinció».

La millora de la qualitat de vida de tota la població, específicament de les persones amb diversitat funcional, mobilitat reduïda o qualsevol altra limitació, hauria de ser un dels objectius prioritaris dels poders públics.

LEGISLACIÓ

La **Constitució de 1978** proclama el principi d'igualtat (art. 14). A més a més, en l'article 9.2 declara: «Correspon als poders públics promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguen reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedisquen o en dificulten la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social». L'article 49 es refereix específicament als disminuïts físics, sensorials i psíquics, i exigeix als poders públics que els presten l'atenció especialitzada que requereixen i els emparen especialment en el gaudi dels drets.

Així mateix, el nostre **Estatut d'Autonomia (art. 10.3)** ordena a la Generalitat garantir «en tot cas a tota persona afectada de discapacitat, el dret a les prestacions públiques necessàries per a assegurar la seua autonomia personal, la seua integració socioprofessional i la seua participació en la vida social de la comunitat»; i especifica: «**La Generalitat** procurarà a les persones afectades de discapacitat la seua integració per mitjà d'una política d'igualtat d'oportunitats, mitjançant mesures d'acció positiva, i garantirà l'accessibilitat espacial de les instal·lacions, edificis i servicis públics.» (art.13).

D'acord amb això, i tenint en compte que el creixent envelliment de la població està convertint l'accessibilitat de l'entorn en una necessitat sentida cada vegada més per un major nombre de persones, les administracions públiques van emprendre en les últimes dècades del segle passat un procés de millora de les condicions d'accessibilitat per a les persones amb diversitat funcional o mobilitat reduïda en l'entorn urbà, en l'habitatge i els mitjans de transport, eliminant barreres arquitectòniques per a facilitar l'autonomia d'estes persones.

Tot i això, les físiques no són les úniques barreres que troben les persones amb diversitat funcional: per a participar en igualtat de condicions en els àmbits socials i culturals cal eliminar també altres entrebancs. La legislació de la Comunitat Valenciana dels últims anys s'ha fet ressò d'esta desigualtat i de la necessitat de combatre-la i ha apostat per fomentar amb una actitud decidida, la integració social i la millora de la qualitat de vida de les persones amb qualsevol mena de discapacitat.

La **Llei 1/1998, de 5 de maig, de la Generalitat Valenciana, d'accessibilitat i supressió de barreres arquitectòniques, urbanístiques i de la comunicació**, en el preàmbul diu:

«(...) Tots els ciutadans i les ciutadanes, sense discriminació possible, tenen dret a gaudir en condicions d'igualtat, no tan sols dels espais urbans sinó també de les **àrees de relació social i cultural**, sense oblidar, per la seua importància capital, la incorporació al món laboral, sense que la seua impossibilitat d'adaptació al marc físic ho impedisca»

A més l'article 18 mana que «cada Conselleria en l'àmbit de les seues competències (...) haurà d'establir un pla d'eliminació de barreres. Per a l'execució d'aquest pla es reglamentaran els terminis màxims. Així mateix haurà de reservar un percentatge del seu pressupost per a incentivar l'eliminació gradual de barreres arquitectòniques, urbanístiques i de la comunicació.»

l'article 20, pel que fa als edificis existents estableix que «les actuacions sobre aquests edificis han de fomentar l'obtenció d'un nivell d'accessibilitat practicable i, si és el cas, adaptat, per als tipus d'edificis detallats reglamentàriament i amb l'ordre de prioritat que s'establisca».

El Govern d'Espanya, al seu torn, mitjançant la **Llei 51/2003 d'igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat** va establir unes condicions bàsiques d'accessibilitat i no discriminació per a garantir la igualtat d'oportunitats a les persones amb discapacitat.

Per al desplegament normatiu d'esta llei es va aprovar el **RD 505/2007**, que determinava les condicions d'accessibilitat i no-discriminació per a l'accés i utilització dels espais públics urbanitzats i edificacions.

Així mateix, cal destacar la **Llei 27/2007 per la qual es reconeixen les llengües de signes espanyoles i es regulen els mitjans de suport a la comunicació oral de les persones sordes, amb discapacitat auditiva i sordcegues**.

També és un referent en matèria d'accessibilitat la **Convenció Internacional sobre els drets de les persones amb discapacitat i el seu Protocol Facultatiu, aprovats el 2006 per l'Assemblea General de les Nacions Unides i ratificats per Espanya el**

2008. Considera les persones amb discapacitat com a subjectes titulars de drets, i els poders públics estan obligats a garantir que l'exercici d'eixos drets siga ple i efectiu.

Per a adaptar la normativa espanyola a esta Convenció s'ha modificat la normativa existent en la matèria:

El RD 173/2010 modifica el Codi Tècnic d'Edificació (CTE) en matèria d'accessibilitat i no-discriminació de les persones amb discapacitat.

La **Llei General de drets de les persones amb discapacitat i de la seua inclusió social** (Reial Decret Legislatiu 1/2013, de 29 de novembre) refon i harmonitza tres lleis anteriors: la Llei 13/1982 d'integració social de les persones amb discapacitat, la Llei 51/2003 d'igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat, i la Llei 49/2007 per la qual s'estableix el règim d'infraccions i sancions en matèria d'igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat.

Per una altra banda, la Unió Europea va aprovar l'**Estratègia europea sobre discapacitat 2010- 2020**, perquè totes les persones amb diversitat funcional gaudisquen dels seus drets i participen en igualtat de condicions en l'economia i en la societat europees.

La normativa estatal, les directrius internacionals i el caràcter evolutiu de l'accessibilitat demanaven una revisió de la norma autonòmica. Així el 2019, el Consell de la Generalitat Valenciana va aprovar el **Decret 65/2019**, de 26 d'abril, de **regulació de l'accessibilitat en l'edificació i en els espais públics**, que es va aprofitar també per a contemplar àmbits que no s'havien inclòs, com ara els espais públics naturals (capítol II), i per a crear el Comitè Tècnic d'Accessibilitat (disposició addicional segona).

En este decret s'estableixen unes úniques condicions bàsiques d'accessibilitat que seran exigibles en tots els edificis i espais públics nous perquè siguen plenament accessibles. De la mateixa manera estes condicions són aplicables en les intervencions que es facen en els edificis i en els espais públics existents.

En alguns casos, quan hi haja una incompatibilitat o inviabilitat urbanística, tècnica o econòmica per a aplicar les condicions d'accessibilitat establides, es podran adoptar criteris de flexibilització justificats recurrent a les toleràncies admissibles que permeten el grau més gran possible d'adequació efectiva a eixes condicions.

El decret 65/2019 també exposa el criteri a seguir per a adequar les edificacions i espais públics existents que siguen susceptibles d'ajustos raonables a la normativa bàsica d'accessibilitat.

De l'estudi de la normativa exposada es desprén el caràcter evolutiu de l'accessibilitat, que comporta la necessitat que les normes es revisen periòdicament per a adequar-les als avanços que puguen donar-se en esta matèria.

Actualment s'està redactant una Llei d'accessibilitat universal i inclusiva, hi ha un avantprojecte de llei. El Govern l'ha anunciada com «un repte social que farà de la Comunitat Valenciana un territori plenament inclusiu (...) que promocionarà i garantirà els drets de la ciutadania per a accedir en condicions d'igualtat als béns, servicis i coneixements d'ús públic», i ha avançat que es tracta d'una llei transversal i que «el seu desenvolupament es complementarà amb la conscienciació social, la formació de les i els professionals i la coordinació entre les administracions.»

Si esta llei en projecte, i el desplegament que se'n faça, realment té en compte tots els col·lectius de persones amb diversitat funcional, siga física, intel·lectual o sensorial, i serveix per a l'eliminació de les barreres de tota mena, la Comunitat Valenciana serà pionera en accessibilitat i integració.

REQUISITS PER A L'ACCESSIBILITAT

El repertori de requisits per a garantir l'accessibilitat és molt divers segons la classe de discapacitat que es patisca, cada col·lectiu té unes necessitats específiques.

Podem exposar d'una manera esquematitzada que, per a garantir l'accessibilitat als museus i altres instal·lacions expositives, s'han de complir les condicions funcionals i de dotació d'elements accessibles que s'estableixen a continuació:

Places d'aparcament: una plaça accessible per cada 50 places d'aparcament o fracció, fins a 200 places, i una plaça accessible més per cada 100 places addicionals o fracció, totes senyalitzades i de les dimensions establides: disposarà d'un espai annex d'aproximació i transferència, lateral d'amplada 1,20 m si la plaça és en bateria, i es poden compartir per dos places contigües, i del darrere de longitud 3,00 m si la plaça és en línia.

Cal garantir l'accés des de l'aparcament a l'entrada de l'edifici de manera autònoma i segura. Haurà d'estar situada pròxima a l'accés de vianants a l'aparcament i comunicada amb este mitjançant un itinerari accessible (amb les exigències legals per a salvar els desnivells, si és el cas, espais de gir i amplària lliure de pas).

Entrada principal: Itinerari accessible: que comuniqui la via pública amb l'interior de l'edifici. Porta de > 90 cm.

Si hi haguera desnivell, per tractar-se d'un edifici protegit o de construcció anterior, haurà de salvar-se amb una rampa accessible o ascensor, ambdós de les dimensions i espais per a gir establits en la normativa de seguretat d'ús i accessibilitat.

Les entrades accessibles a l'edifici han d'estar senyalitzades amb el símbol internacional d'accessibilitat (SIA), complementat, si és el cas, amb una fletxa direccional.

Accessibilitat entre plantes de l'edifici: ascensor accessible o rampa accessible.

Els ascensors, de les mides mínimes per a considerar-se «accessible», han de proporcionar informació sonora i escrita sobre la planta i situació, i amb les indicacions escrites en braille i en macrocaràcters en alt relleu, a una altura entre 0,80 i 1,20 m, del número de planta en el costat dret en sentit sortida de la cabina; també cal un sistema de comunicació amb l'exterior per videoconferència.

Els ascensors accessibles s'han de senyalitzar mitjançant el símbol internacional d'accessibilitat (SIA).

Accessibilitat en les plantes: cada planta disposarà d'un itinerari accessible que comuniqui l'entrada, l'ascensor o la rampa amb les zones d'ús públic.

Les portes han de tindre una amplària lliure de pas de >80 cm. Els mecanismes d'obertura i tancament cal que estiguen

situats a una altura entre 0,80 i 1,20 m, de funcionament a pressió o palanca i maniobrables amb una sola mà, o que siguin automàtics. L'espai horitzontal lliure de l'escombrada de les fulles en les dos cares de les portes tindrà un diàmetre d'1,20 m.

La col·locació de plans esquemàtics amb un alt contrast visual i en relleu en les diferents dependències i plantes del museu facilitarà el reconeixement dels espais i la seua distribució.

La il·luminació ha de facilitar l'orientació puntual dins de les sales a les persones amb problemes visuals.

Lavabos accessibles: és obligatori 1 lavabo accessible per cada nucli de servicis higiènics, i s'incrementarà 1 per cada 10 unitats o fracció. Poden ser d'ús compartit per a dones i hòmens.

Les cabines han de tindre un diàmetre d'1,50 m lliures d'obstacles i les portes han de ser corredisses o abatibles d'una amplària mínima de 0,80 m. Disposaran de barres de suport i de mecanismes o accessoris diferenciats cromàticament de l'entorn. A més, tindran un lavabo amb una altura de 70 cm i una profunditat de 50 cm. Hi haurà dos barres de suport, una a cada costat del vàter, que tindran un diàmetre de 30 a 40 cm de gruix, i estaran situades a una altura de 70 a 75 cm.

No pot haver-hi il·luminació amb temporitzador.

Cal un dispositiu per a comunicar la necessitat d'assistència; així, s'ha de posar un polsador accessible perquè les persones que necessiten ajuda puguen sol·licitar-la.

Els interruptors, els dispositius d'intercomunicació i els polsadors d'alarma han de ser mecanismes accessibles.

Els lavabos accessibles hauran d'estar senyalitzats mitjançant SIA, complementat, si és el cas, amb una fletxa direccional. A més, s'han de senyalitzar amb pictogrames normalitzats de sexe en alt relleu i contrast cromàtic, a una altura entre 0,80 i 1,20 m, al costat del marc, a la dreta de la porta i en el sentit de l'entrada.

Bandes senyalitzadores visuals i tàctils: han de ser de color contrastat amb el paviment, amb relleu d'altura 3 ± 1 mm en interiors i 5 ± 1 mm en exteriors. Per senyalitzar l'inici d'escales, han de tindre 80 cm de longitud en el sentit de la marxa; d'amplària, la de l'itinerari, i estries perpendiculars a l'eix de l'escala. En els replanells de planta de les escales s'hi ha de disposar una franja de paviment visual i tàctil en l'inici dels trams. Les exigides per senyalitzar l'itinerari accessible fins a un punt de crida accessible o fins a un punt d'atenció accessible, han de ser d'estries paral·leles a la direcció de la marxa, i d'amplària, 40 cm.

A més hi ha d'altres elements que no són preceptius però són de gran ajuda per a les invidents o sordes:

Franja guia de direcció: s'utilitza per a oferir a la persona amb deficiència visual una possibilitat de direcció dins de l'entorn que la rodeja. La franja guia crea un itinerari orientatiu pel qual la persona pot desplaçar-se i arribar a una zona d'interés per a ella. Ha de disposar-se de manera paral·lela a la direcció de la marxa. Seran ininterrompudes des del seu inici fins a la zona d'interés (punt d'informació, ascensors, escales, taquilles, pas de vianants, etc.). Si cal salvar desnivells, la franja guia hi continuarà, sense intervals, realitzant un itinerari continu i orientatiu. La franja guia ha de tindre, en exteriors, una amplària de 120 cm perquè pugui ser detectada i seguida fàcilment; en interiors pot tindre una amplària menor. El paviment serà tàctil amb estries i es col·locarà de manera paral·lela a la direcció de la marxa, amb coloració diferent i ben contrastada amb la resta del paviment circumdant.

Es recomana la seua implantació en tots els edificis públics pertanyents a l'administració local, regional, provincial, autonòmica i de l'Estat, i en aquells edificis públics d'interés general que continguen grans vestíbuls, i on existisca una gran distància entre els accessos i el punt d'atenció al públic o zona d'interés més pròxima.

Plaques d'orientació: Són plaques que ajuden les persones amb ceguesa a orientar-se en l'entorn on es troben i els mostra la direcció a prendre per a arribar al seu destí. Es col·locaran: 1) En l'arrancada de les escales i rampes, justament en la vora lateral interna dels passamans, de tal forma que en agafar-se i anar lliscant la mà, la gemma dels dits entre en contacte amb esta placa, produint-s'hi una interacció. 2) En cada pis, a banda i banda de l'ascensor, si n'hi haguera, el número que identifique la planta en alt relleu contrastat, amb una dimensió mínima de 10 x 10 cm i a una altura de 140 cm, des del paviment. Estes plaques proporcionen informació a les persones amb problemes visuals sobre la zona on es troben i, en el cas d'escales o rampes, la direcció cap a on els condueixen. La informació que contenen es retolarà en sistema braille i la numeració en alt relleu.

Audioguies: a més de la informació que proporcionen a qualsevol visitant, són de gran ajuda per a les persones invidents.

Informació en braille: fonamental en les indicacions per a la mobilitat però també en els continguts del museu.

Llengua de signes: els museus públics més representatius haurien de disposar de guies amb coneixement bàsic de llengua de signes o acompanyament d'un intèrpret de llengua de signes.

Seria desitjable la presència constant d'informació en braille, en macrocaràcters, cintes d'àudio o DVD amb informació subtitulada i sonora i recursos tècnics que afavoriren l'accessibilitat a la informació als usuaris de pròtesis auditives.

També caldria tindre en compte les persones amb **paràlisi cerebral**, amb **discapacitat intel·lectual** i les que pateixen **discapacitats múltiples**; totes elles necessiten adaptacions, suports i recursos addicionals, pel que fa a la inclusió física i, sobretot, comunicativa.

Els problemes d'accessibilitat no afecten només a uns col·lectius determinats de persones amb diversitat funcional. Pensem en la gent major que té dificultat per a pujar escales o salvar bordells, en les famílies amb carrets, en les persones que de manera transitòria porten crosses...

Quan ens trobem en una d'estes circumstàncies ens resulta més fàcil solidaritzar-nos amb aquells que pateixen els obstacles de manera permanent. Eixos obstacles físics es converteixen en barreres que impedeixen o dificulten l'accés a la informació, al gaudi dels servicis i els béns culturals, i esdevenen en discriminació.

LA PERCEPCIÓ DE LES ASSOCIACIONS DE PERSONES AMB DIVERSITAT FUNCIONAL

És molt convenient a l'hora de fer un diagnòstic sobre el grau d'accessibilitat dels museus valencians conèixer la percepció de les persones usuàries que tenen alguna discapacitat, física o sensorial.

Així el *Comité de entidades representantes de personas con discapacidad de la Comunitat Valenciana (CERMI)* considera que «un museu (com la resta dels edificis públics) ha de permetre que totes les persones, amb discapacitat o no, puguen accedir-hi,

puguen circular per les seues instal·lacions, accedir als seus servicis i participar en totes les activitats que s'organitzen en igualtat de condicions.

La museologia inclusiva és un dret de totes les persones, és justa, és rendible socialment i econòmicament, enforteix la imatge de qualitat i prestigi de la nostra Comunitat i reforça la seua valoració social, i és competitiva, perquè s'adapta al present i, sobretot, al futur, ja que hem de tindre en compte l'envelliment progressiu de la població de la Comunitat Valenciana.

I hem de considerar que les barreres no existeixen, les creem quan dissenyem (siga arquitectura o museografia), i és quan ens veiem obligats a adaptar un edifici o una museografia ja executats quan venen els sobrecostos.

Podem també parlar de la discapacitat emocional que es provoca quan un museu no és accessible en el seu espectre global, ja que sense eixa accessibilitat estem transmetent solament la pell de les coses i no el tot que comporta un museu.

Encara que els museus siguen espais singulars, únics, això no els eximeix de complir i adaptar-se a eixes demandes socials; per contra, tenen l'obligació de fer-ho anticipant els desitjos del grup i materialitzant l'esperit de la futura llei d'accessibilitat.»

La **Fundació per a la Supressió de les Barreres de la Comunicació** té publicada una Guia d'accessibilitat per a **persones sordes** en les indústries culturals on posen de manifest que «les persones sordes i amb discapacitat auditiva necessiten, fonamentalment, respostes en matèria d'inclusió comunicativa, elements facilitadors de senyalització visual i una informació que responga a les seues necessitats tant des del punt de vista qualitatiu com quantitatiu, sobretot, en el tractament dels continguts. És un grup molt heterogeni, en funció de les característiques individuals i del sistema de comunicació emprat (llengua oral / llengua de signes). Per tant, per a respondre a esta heterogeneïtat i possibilitar l'accés a la comunicació en els servicis i programes d'oci de manera que puguen participar plenament, cal disposar de recursos tècnics i/o humans, segons requerisquen suports visuals i/o auditius».

Susan Plann, professora de la Universitat de Califòrnia, UCLA, en el llibre *Una minoria silenciosa*, considera que la comunitat sorda resulta ser la minoria lingüística més recent d'Espanya i la seua història constitueix un cas palpable d'opressió d'una minoria per part d'una majoria. L'autora es planteja la següent qüestió: per què les persones sordes no són comparables als parlants de qualsevol llengua cooficial, i fixa en 10.000 els usuaris de la Llengua de Signes Espanyola, als quals «no se'ls garanteix ni el dret a conèixer i usar la llengua de la seua comunitat, ni el dret a rebre l'educació en la seua llengua materna».

Els espais culturals, en general, no estan pensats per a les **persones invidents o amb altres discapacitats visuals**. Per tal de facilitar-los l'accessibilitat, l'ONCE ha desenvolupat un programa d'accés al Patrimoni cultural i natural buscant que, en la visita a museus, monuments, parcs naturals i altres espais, ja siga per motius d'estudi com d'oci, la discapacitat visual no constituïska una barrera insalvable. Per a aconseguir-ho, es duen a terme una sèrie d'actuacions adaptades a cada cas i orientades a conciliar dos principis bàsics: que les persones cegues necessiten tindre un contacte directe amb els objectes per a facilitar la seua exploració a través del tacte, i que, a l'hora de programar continguts, cal tindre en compte la conservació dels materials.

En tots els casos, estes intervencions sempre parteixen d'un projecte d'accessibilitat previ, on es valoren i estudien les mesures que cal prendre perquè siguen realment efectives, i es desenvolupen en el marc d'un conveni de col·laboració

on es detallen els compromisos que s'adquireixen, així com les actuacions que assumeix cadascuna de les institucions que el signen.

ESTUDI DE LA SITUACIÓ ACTUAL ALS MUSEUS VALENCIANS

Per a l'estudi s'ha fet una selecció de 37 museus de la Comunitat Valenciana: els museus més importants i alguns museus municipals, tot intentant cobrir la totalitat del territori, ciutats grans i pobles de les tres províncies.

Museu de Belles Arts de València, Institut Valencià d'Art Modern-IVAM, Museu Nacional de Ceràmica i Arts Sumptuàries 'González Martí', Museu de les Ciències 'Príncepe Felipe', L'Oceanogràfic, Museu Valencià de la Il·lustració i la Modernitat, Museu de Prehistòria de València, Museu Arqueològic de l'Almoina (València), Bombas Gens Centre d'Art (València), Museu Catedralici de València, Museu Faller (València), Museu de la Setmana Santa Marinera (València), Museu del Corpus Casa de les Roques (València), Museu de Ceràmica (Manises), Museu del Vi (Requena).

Museu Arqueològic Provincial d'Alacant-MARQ, Museu de Belles Arts Gravina-MUBAG, Museu de la Universitat d'Alacant-MUA, Museu Arqueològic i d'Història d'Eix-MAHE, Museu Monogràfic de l'Alcúdia (Sant Vicent del Raspeig), Llotja del Peix (Alacant), Centro Cultural Las Cigarreras (Alacant), Museu de la Mar (Dénia), Museu Valencià del Joguet (Ibi), Museu Arqueològic de Dénia, Museu dels Joguets de Dénia, Museu Etnològic de Dénia.

Museu de Belles Arts de Castelló, Parc Cultural Valltorta-Gassulla (Tírig), Museu d'Art Contemporani de Vilafamés, Planetari de Castelló, Museu de Medallística 'Enrique Giner' (Nules), Museu del Taulell 'Manolo Safont' (Onda), Museu de la Mar (Peníscola), Museu Temps de Dinosauris (Morella), Museu d'Història de Nules, Museu d'Història i Arqueologia d'Onda.

Els vam enviar un qüestionari amb els ítems següents:

- Aparcament propi o pròxim o places per a persones amb diversitat funcional pròximes.
- Entrada: sense obstacles, rampa reglamentària.
- Ascensors adaptats
- Amplària de les portes
- Informació en braille
- Canvi de textura de paviment per a invidents
- Recursos llengua de signes
- Recorreguts d'evacuació amb amplària suficient en funció de l'aforament

De les dades recollides es desprén que un percentatge alt dels museus valencians ha adaptat els seus espais pel que fa a les barreres de mobilitat, llevat de les que afecten les persones invidents:

- L'accés principal és accessible en el 95% dels casos. No hi ha obstacles o s'han salvat amb rampes reglamentàries.
- L'amplària de les portes és la reglamentària (+ 80 cm) en el 97 % dels museus.
- Els ascensors només estan adaptats en el 39%
- Els lavabos compleixen la normativa d'accessibilitat en el 68% dels museus.

- El 74% tenen recorreguts d'evacuació amb amplària suficient en funció de l'aforament.
- Canvi de textura de paviment per a invidents només hi ha en un museu.

Pel que fa a l'aparcament, el 45% tenen aparcament propi o un pàrquing públic a pocs metres i el 65% tenen places per a persones amb mobilitat reduïda.

Cal tindre en compte que molts museus estan en els nuclis antics de les ciutats i s'ubiquen en edificis històrics, amb la qual cosa ja ens trobem amb problemes d'accés abans d'arribar a l'edifici i, quan hi arribem, les característiques de l'immoble i la protecció que se li ha atorgat fan que les solucions per a l'accessibilitat hagen sigut molt difícils d'implantar i resulten, en el millor dels casos, insuficients.

L'avaluació és clarament deficient si atenem als continguts:

Només un 13% té informació en braille, i el 5% està en procés d'implantació. A més un museu té una ruta tàctil que permet a les persones invidents fer un recorregut.

Sols el 15,7% dels museus valencians disposen de recursos en llengua de signes i el 13% està en procés d'implantació.

Cal destacar el Museu d'Arqueologia d'Alacant, MARQ, per l'excel·lència en matèria d'accessibilitat, que ha rebut set premis i reconeixements de Telefònica, l'ONCE i la Universitat Miguel Hernández per la seua tasca d'integració, sobretot de les persones invidents.

CONCLUSIONS

- Tot i valorar molt positivament els avanços en les últimes dècades, tant pel que fa a la normativa aprovada com a l'eliminació efectiva de barreres de mobilitat, l'accessibilitat als museus de la Comunitat Valenciana encara té un camí llarg per recórrer. Encara estem lluny d'aconseguir una cultura inclusiva que garantisca el gaudi dels servicis i els béns culturals a tots els valencians en igualtat de condicions.
- Actualment estem encara en la via de l'accessibilitat: afrontem el problema quan el treball està finalitzat; és llavors quan decidim fer-lo accessible. L'objectiu ha de ser la inclusió: considerar esta qüestió des de l'origen de la proposta.
- L'adaptació dels museus perquè siguen accessibles a les persones invidents i sordes és molt deficient.
- La cultura pot constituir una ferramenta d'inclusió.

RECOMANACIONS

- a) Que les Corts Valencianes aproven la Llei d'accessibilitat universal i inclusiva (en procés d'elaboració).
- b) Que s'aprove un pla per a adaptar les institucions culturals públiques a les necessitats d'accessibilitat física, sensorial i intel·lectual i es dediquen els recursos necessaris en els pressupostos de les diferents administracions i de l'1,5% cultural.

- c) Que el pressupost de la Generalitat Valenciana incloga línies d'ajuda finalistes als ajuntaments i a les entitats culturals privades sense ànim de lucre per a fer els seus espais més accessibles.
- d) Que s'establisquen mesures i estàndards de qualitat reals en l'accessibilitat de continguts. En la creació o adaptació de nous espais culturals cal adoptar els principis de «disseny universal», perquè puguin ser usats per totes les persones sense necessitat d'adaptació. Cal dedicar una atenció especial a l'accessibilitat de les persones cegues i sordes als continguts dels museus, per la manca evident que es desprèn de les dades d'este informe.
- e) Que es facilite l'accés als museus dels voluntaris que acompanyen les persones amb diversitat funcional, sense un cost afegit d'entrada, i que els museus que tinguen zones àmplies d'aparcament o pàrquings públics a prop augmenten les places per a les persones amb mobilitat reduïda.
- f) Que s'incloga en els currículums dels estudis de Gestió Cultural, Museografia, Arquitectura, Disseny i d'altres el concepte de cultura inclusiva. Així mateix, cal crear programes de formació per als professionals del sector cultural, perquè tinguen en compte la diversitat funcional i l'accessibilitat com a part intrínseca del treball.
- g) Que es demane col·laboració a les associacions de persones amb diversitat funcional (CERMI, ONCE, FESORD...) en l'elaboració dels continguts dels museus i d'altres espais culturals implantant estratègies de cooperació institucional.
- h) Que es fomenti l'ocupació de persones amb diversitat funcional en museus i altres espais culturals.

Este informe es remetrà a la Conselleria de Cultura, Educació i Esport; a la Conselleria de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat; a l'Institut Valencià de Cultura; a les associacions CERMI, ONCE i FESORD; a les universitats valencianes, i als museus que han participat amb l'aportació de dades. Així mateix, es demanarà a la Direcció General de Cultura i Patrimoni que el faça arribar a tots els museus de la Comunitat Valenciana.

BIBLIOGRAFIA

CERMI. Ocio, cultura y deportes

VVAA. FERREIRO LAGO, E. (redacción y coordinación) Guía de accesibilidad para personas sordas en las industrias culturales. 2013. Fundación CNSE

CERMI. Manifiesto por un ocio inclusivo. www.cermi.es/sites/default/files/docs/coleccion/ocioinclusivo.pdf

Susan Plann. Una minoría silenciosa. 2004. Fundación CNSE

Informe sobre la devolución al Ayuntamiento de Orihuela del *Llibre dels Repartiments* que se encuentra en la Biblioteca de Catalunya

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 26 juliol 2021

JUSTIFICACIÓN

Con registro de entrada de fecha 4 de junio de 2021, se recibe en el Consell Valencià de Cultura certificado del Ayuntamiento de Orihuela, firmado digitalmente por el alcalde y el secretario del mismo, donde se adjunta la Declaración Institucional, presentada y aprobada por todos los grupos políticos del consistorio orcelitano en el Pleno del 27 de mayo del año en curso, sobre la Recuperación del *“Llibre dels Repartiments dels terres entre vehins de la molt Noble y Leal e Insigne Ciutat de Oriola. Fets per los sserenissims Reys de Aragó quant la conquesta. Era de 1310. Castella primer”*.

La citada Declaración acuerda en el punto tercero “elevar la presente moción a la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte de la Comunidad Valenciana así como al Consejo Valenciano de Cultura para solicitar su adhesión a la presente moción y su apoyo técnico e institucional a las acciones a emprender para la recuperación del meritado Códice”.

DESCRIPCIÓN

El *Llibre dels Repartiments* es una recopilación de documentos sobre el reparto de tierras para el uso del Consell Municipal de Orihuela que se realizó entre 1265 y 1314, tras la Reconquista llevada a cabo por el infante Alfonso de Castilla, futuro Alfonso X el Sabio, en 1243, siendo el único testimonio al respecto que se conserva y poseyendo una valiosa información sobre la onomástica y toponimia de los distintos lugares que hoy conforman la comarca de la Vega Baja del Segura, incorporada por Jaime II de Aragón al reino de Valencia en 1296 y de manera definitiva en 1304, con la Sentencia Arbitral de Torrellas.

Está compuesto este libro por 87 folios escritos en letra gótica, con añadidos posteriores hasta el siglo XVII que culminan con un índice onomástico.

ANTECEDENTES

El *Llibre dels Repartiments* de Oriola se conservaba desde antiguo en el Archivo Municipal de Orihuela hasta que fue sustraído del mismo entre 1907 y 1908, según investigaciones del historiador y archivero oriolano Justo García Soriano, que fuera bibliotecario de las Reales Academias de la Historia y de San Fernando, desconociéndose su paradero hasta 1921 en que se sabe que el librero barcelonés Salvador Babra i Rubinat, propietario de la Llibreria Antiga i Moderna de la Ciudad Condal, especialista en adquirir códices antiguos, se lo vendió a la Diputación de Barcelona que lo depositó en la biblioteca del Institut d'Estudis Catalans, hoy en día Biblioteca Nacional de Catalunya, donde continúa.

Enterado el Ayuntamiento de Orihuela de su localización, ya comenzó en 1931 a realizar gestiones para que le fuera devuelto, habida cuenta los antecedentes de su desaparición, proveniente de un robo efectuado por persona desconocida, y no serle notificado al consistorio en su momento su hallazgo por parte de quien lo poseía.

Se han venido repitiendo infructuosamente las reclamaciones en 1942, 1991, 1995, 2002, 2004, 2005 y 2006. Ni siquiera aceptó la Generalitat de Catalunya una cesión temporal para ser exhibido en 2003 cuando la exposición 'Semblantes de la Vida' de 'La Luz de las Imágenes'. Sin embargo sí que se conseguiría un préstamo por tres meses en abril-julio de 2010 con el objeto de formar parte de la exposición 'Historia y Leyenda en el Origen de la Orihuela Foral', realizando el Ayuntamiento una edición facsímil del libro.

El 19 de octubre de 2006, tras una reunión celebrada en la conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya entre altos representantes de esta y del Ayuntamiento de Orihuela, se aprobó redactar un convenio de colaboración en materia de cultura entre ambas instituciones que contemplaría el préstamo indefinido del *Llibre dels Repartiments*.

El 29 de marzo de 2007 la prensa comarcal da noticia de que Cataluña accede finalmente a devolver a Orihuela la precitada joya bibliográfica, manifestando el edil Manuel Culiáñez Celdrán, concejal de Patrimonio Histórico, encargado de las negociaciones con Josep Maria Carreté i Nadal, director general de Patrimonio Cultural de la Generalitat de Catalunya, que esta ha manifestado la voluntad política de retornar el libro a Orihuela en régimen de concesión y dentro de un convenio cultural más amplio pues otras vías resultaban inviables ya que hacía mucho tiempo que habían prescrito los plazos legales para reclamarlo. Finalmente, no se llevó a efecto.

El hecho de que el pasado 13 de enero de 2021 dictara sentencia la Sala Primera del Tribunal Supremo que vino a ratificar otra sentencia de la Audiencia Provincial de Huesca de 30 de noviembre de 2017 en el procedimiento instado por el Ayuntamiento de Villanueva de Sijena y la Comunidad Autónoma de Aragón frente a la Generalitat de Catalunya y el Museu Nacional d'Art de Catalunya, en cuanto a la nulidad de pleno derecho de la compraventa de obras de arte del monasterio de Sijena por parte del gobierno catalán, debiéndose reintegrarlas al mismo, ha animado al Ayuntamiento de Orihuela, con el apoyo de todos los grupos políticos con representación municipal, a solicitar le sea devuelto el *Llibre dels Repartiments* tal y como se acordara en 2007, al proceder de un robo y ser adquirido, vista su procedencia, de un modo irregular.

Si no se consiguiera, el Pleno del Consistorio oriolano aprobó unánimemente, como consta en la moción, que transcurridos tres meses desde la práctica del requerimiento, se solicite encargar a la asesoría jurídica de ese Ayuntamiento, el ejercicio de cuantas acciones extrajudiciales y judiciales resulten necesarias para la devolución pretendida.

Se da la circunstancia de que el actual presidente de la Generalitat Valenciana Ximo Puig Ferrer ya fue informado de este asunto el 17 de julio de 2012, cuando era secretario general del PSPV-PSOE y diputado a Cortes Generales, encontrándose en Orihuela para presenciar los actos conmemorativos de la Fiesta de la Reconquista, anunciando que impulsaría una iniciativa parlamentaria con el fin de recuperar el *Llibre dels Repartiments* y así adquirió este compromiso ante la primera teniente de alcalde Antonia Moreno Ruiz, actual delegada del Consell en Alicante, resultando igualmente infructuoso tal propósito.

CONCLUSIÓN

Habida cuenta los antecedentes expuestos, el inmenso valor histórico, documental y sentimental que para toda la ciudadanía oriolana y los estudiosos de su Medievo tiene la pieza singular del *Llibre dels Repartiments* y a tenor de la solicitud de mediación que le ha demandado el Excmo. Ayuntamiento de Orihuela a este Consell Valencià de Cultura, consideramos favorablemente el apoyo y la adhesión al empeño de aquel en la recuperación definitiva de la precitada obra, recomendando que las instituciones públicas involucradas, se pongan de acuerdo en su devolución.

El presente informe se remitirá a la presidencia de la Generalitat Valenciana, conselleria de Educación, Cultura y Deporte y Ayuntamiento de Orihuela.

Informe sobre la recuperación del patrimonio musical del compositor valenciano Salvador Giner Vidal mediante la publicación de sus óperas no editadas

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, 22 novembre 2021

Tomás Marco sobre Salvador Giner

“es una de las máximas cotas del romanticismo español, unido a un nacionalismo de primera ola, que deja abonado el terreno para un nacionalismo regionalista que en muchas ocasiones es capaz de universalizarse”¹.

1. Antecedentes

El Consell Valencià de Cultura, en su función de velador por la defensa y promoción de los valores lingüísticos y culturales valencianos, ha elaborado a lo largo de su historia numerosos informes sobre la protección del patrimonio cultural de nuestro pueblo. Esta función queda especialmente definida en su dictamen sobre las medidas de protección del patrimonio cultural valenciano aprobado en el Pleno de 28 de mayo de 2004.

Forma parte de dicho patrimonio cultural el patrimonio musical Valenciano, cuyo marco legal quedó definido en la Ley 2/1998, de 12 de mayo, Valenciana de la Música, recogida en el «DOCV» núm. 3242, de 14 de mayo de 1998 y en el «BOE» núm. 137, de 9 de junio de 1998. Concretamente en su título IV “Del patrimonio musical valenciano y su registro”, artículo 35, punto 1, especifica la mencionada ley que “Integran el patrimonio musical valenciano los bienes, actividades y entidades de carácter musical especialmente representativos de la historia y la cultura de la Comunidad Valenciana.”

2. Introducción biográfica de Salvador Giner Vidal

Salvador Giner Vidal (19 de enero de 1832 - 3 de noviembre de 1911, Valencia) es sin duda una de los más grandes compositores de la historia de la música valenciana. Desde su infancia empezó a recibir sus primeras lecciones musicales impartidas por sus padres Vicenta Vidal, excelente pianista, y Manuel Giner Rosseti, violinista profesional; posteriormente fue discípulo de otro eminente músico valenciano, el organista de la catedral de Valencia Pascual Pérez Gascón, que le enseñaría armonía, contrapunto y composición.

Salvador Giner Vidal

1 Marco, Tomás, Historia de la música española 6. El siglo XX, Alianza Editorial, Madrid, 1983, p. 95.

Con tan solo dieciocho años estrena su primera obra el 12 de octubre de 1850 en la Iglesia de los Santos Juanes de Valencia, una misa a cuatro voces y gran orquesta sinfónica.

Educado en un ambiente netamente musical, a pesar de las reticencias de su padre, empieza una carrera como músico profesional que le lleva a ser contratado como violinista en el Teatro Principal, sin que por ello dejase de lado su vocación de compositor, siendo varias las obras religiosas estrenadas por esa época. En esos momentos, en una Valencia en donde la cultura musical aún no tiene el arraigo y consideración

Salvador Giner Vidal

del que sí goza en Madrid y Barcelona, los esfuerzos del maestro Giner por afianzar su obra no desmayan, y llevado de su enorme vocación, sigue en su tarea consiguiendo que la sociedad valenciana empiece a reconocerle y considerarle.

Con la inquietud propia de todo creador artístico, Giner cree llegado el momento de abrir su horizonte artístico y se traslada a Madrid ² en busca de nuevos y más singulares escenarios en donde estrenar sus obras. De esa época datan entre otros sus estrenos *Elegía a Rossini*, *Recuerdos del Sarao* para orquesta sinfónica, *El llanto de una madre* para canto y piano y la *Marcha de exaltación de León XIII* al trono pontificio para coro mixto y orquesta, esta última estrenada en la Real Basílica de San Francisco el Grande de Madrid.

Pero su mayor éxito lo constituye la *Misa de Réquiem para las exequias de la Reina María de las Mercedes de Orleans*, primera esposa de Alfonso XII fallecida el 26 de junio de 1878. El encargo de dicha misa por la Diputación de Madrid parece ser que no encontraba al compositor que se comprometiese a realizarlo en tan breve espacio de tiempo. Por indicación del entonces ya famoso Asenjo Barbieri, la comisión se dirigió al maestro Giner que aceptó el reto. Dos días después entregaba la partitura que aún se pudo interpretar en las honras fúnebres constituyendo un gran éxito. Esta circunstancia contribuyó en gran manera a dar a conocer a nivel nacional la figura de este maestro valenciano.

En 1879 regresa a Valencia y prosigue incansable en su trabajo compositivo; en esta etapa de su vida es cuando ya con una dilatada experiencia en lo social, en lo cultural y sobre todo en su tarea de compositor, nacen a través del tiempo los títulos más representativos de su personalidad nacionalista: *Es txopa... hasta la moma*, *Nit d'albaes*, sus óperas *El Soñador*, *El Fantasma*, *Morel* y ¡Sagunto! que se estrenan en el teatro Principal de Valencia entre el 10 y 27 de Abril de 1901 con un éxito clamoroso. Zarzuelas como *Foc en l'era* y *El Roder* en las que también se adivina el enraizamiento y aprecio por su tierra natal por los argumentos elegidos y por los textos escritos en su lengua natal. Y sobre todo una ingente obra de música religiosa: misas, motetes, salmos e himnos. Ya en la actualidad su ópera *L'indovina* se estrenó en versión concierto el 1 de marzo de 2013 en el Palau de la Música de Valencia.

2 En alguna de sus biografías reseñan su viaje y estancia en Madrid entre los años 1871 a 1879 y en otras entre 1875/1879.

En la catalogación de sus obras³ figuran más de cuatrocientas ochenta composiciones predominando la música religiosa, música para orquesta sinfónica y música de cámara, inspiradas muchas de ellas en nuestras costumbres populares, que le sirvieron de base para a través de su sensible y culta personalidad, hacer una extraordinaria aportación de nuestro nacionalismo a la cultura nacional e internacional. También hay muchas otras en archivos familiares, desaparecidas o no registradas que no han podido ser censadas.

3. Salvador Giner Vidal como referente del patrimonio musical valenciano

De la lectura de los diferentes estudios que de Salvador Giner se han realizado, se deduce que su inquietud intelectual no solo le permite ser un referente en lo musical, sino que su obra y actividades forman parte intrínseca del patrimonio cultural valenciano.

A modo de ejemplo podemos nombrar su activa colaboración con el Orfeo el Micalet desde su fundación en 1893, y que en el año 1905 pasaría a denominarse Sociedad Coral El Micalet. En honor a la aportación cultural, musical y al prestigio proporcionado por Salvador Giner a dicha institución, ésta sociedad acordó el 27 de Septiembre de 1928, llevar el sobrenombre de Instituto Musical Giner.

Asimismo, contribuyó muy eficazmente en la creación de la Banda Municipal de Valencia. Tanto en la faceta administrativa redactando su reglamento y realizando los ejercicios de ingreso entre otras actividades, como en el aspecto artístico componiendo para su primer concierto el afamado pasodoble "L'entrà de la murta".⁴

Página manuscrita de la ópera ¡Sagunto!, Acto I, de Salvador Giner

3 Galbis López, Vicente y García Gázquez, Hilari. *Catàleg de la producció musical de Salvador Giner*. Fundació General de la Universitat de València, Patronat d'Activitats Musicals. Valencia, 2010.

4 Adam Ferrero, Bernardo. *Músicos valencianos*. PROIP S.A. Valencia, 1988, Pag. 125.

También dejó su insigne huella en el Conservatorio de Música de Valencia del que fue nombrado director técnico, actividad que compaginó con la plaza de profesor de composición. Plaza desde la que se erigió en profesor de alumnos tan ilustres como Mariano Baixauli, José Fayos, Manuel Penella, Vicente Peydró, Vicente Ripollés, José Serrano y un largo etcétera de nombres que bajo su impronta han formado parte de la historia musical valenciana ⁵. En 1894 cesa por voluntad propia.

Dentro de su amplia producción musical, sus cinco óperas - por otra parte objetivo final del presente informe - jugaron un papel fundamental en el impulso y definición de la ópera valenciana tal y como queda reflejado en el estudio "La relació intel·lectual de Vicent Garcés i Joan Fuster: l'intent de creació de l'òpera valenciana" de Sergi Arrando y Robert Ferrer en la revista Braçal del Centre d'estudis del Camp de Morvedre.⁶

Dentro de su extenso catálogo, sus poemas sinfónicos son un referente fundamental en nuestro país para comprender el fenómeno del nacionalismo valenciano. Salvador Giner fue artífice de la primera ola que se encargó de poner en valor el folclore popular que hasta entonces no había sido encauzado por ninguna de las corrientes musicales valencianas. En efecto esto lo encontramos muy bien representado en sus obras "Una nit d'albaes" y "Es txopá... hasta la moma". Giner elevó al género sinfónico el folclore popular. En la misma línea se manifiesta el investigador Manuel Sancho García en su obra "El compositor Salvador Giner. Vida y obra musical"⁷.

Valencia admiró a Salvador Giner. No había entidad cultural, institución musical o círculo social que no le invitase a presidir actos, homenajes o entregas de premios. Entre otros honores, es nombrado Hijo Predilecto de Valencia en 1901. En 1903 se sustituye el nombre de la calle Liria en donde vivía, por calle Salvador Giner. En 1909 es galardonado con el Diploma de Honor de la Exposición Regional de Valencia. La siguiente relación de nombramientos y honores denotan el aprecio, admiración y consideración que la sociedad le tuvo en vida:

- Hijo Predilecto y Meritísimo de la ciudad de Valencia
- Hijo adoptivo de Sagunto
- Hijo adoptivo de Torrente
- Director Honorario del Conservatorio de Música y Declamación de Valencia
- Director Artístico de la Banda Municipal
- Director Artístico y técnico de la Sociedad Coral El Micalet
- Presidente Honorario del Ateneo Musical
- Presidente efectivo de la Asociación de Profesores Músicos
- Socio de Mérito de la Real Sociedad Económica de Amigos del País
- Socio de Mérito de lo Rat Penat
- Socio de Mérito del Ateneo Científico Artístico y Literario
- Socio de Mérito del Ateneo Mercantil
- Socio de Mérito del Círculo de Bellas Artes
- Socio Honorario de la Unión Artístico-Musical de Madrid
- Socio de Honor de la Academia de Música de Huelva
- Socio de Honor de la Sociedad Musical y de Socorros Mutuos de Alicante

5 Sancho García, Manuel. El compositor Salvador Giner. Vida y obra musical. Ajuntament de València, 2002. Pag. 80.

6 Arrando Mañez, Sergi y Ferrer Lluca, Robert. "La relació intel·lectual de Vicent Garcés i Joan Fuster: L'intent de creació de l'òpera valenciana". Braçal: revista del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre. Nº 51-52. Centre d'Estudis del Camp de Morvedre. Valencia, 2015.

7 Sancho García, Manuel. El compositor Salvador Giner. Vida y obra musical. Ajuntament de València, 2002. Pag. 91.

- Socio Honorario de La Señera de Castellón
- Socio de Honor de la Sociedad de Conciertos de Alcoy

De la colaboración entre la Sociedad Coral El Micalet y el Ayuntamiento de Valencia, nace el acuerdo de erigir un monumento que ensalce la figura del maestro Giner. Se inauguró el 22 de mayo de 1921. Actualmente está emplazado frente al número 25 de la Gran Vía de Fernando el Católico de Valencia.

4. La ópera de Salvador Giner como referente musical de su época

El siguiente estudio del catedrático de musicología Emilio Casares sobre el valor de las obras de Salvador Giner *¡Sagunto!* y *El soñador* en su obra operística, nos ha sido cedido gentilmente por el Sr. Jorge García, jefe del servicio de Documentación en la dirección adjunta de Música i Cultura Popular en el Institut Valencià de Cultura, y se ha autorizado a su reproducción en el presente informe por su propio autor y que a continuación reproduzco:

“En el todavía inédito volumen III de su obra *La ópera en España. Procesos de recepción y modelos de creación*, el catedrático de Musicología de la Universidad Complutense, Emilio Casares, analiza las óperas de Salvador Giner. Concluye en su estudio que Giner es uno de los grandes operistas españoles de su época, que todas sus obras contienen pasajes muy valiosos y que los dos títulos más redondos son *Sagunto* (1891) y *El soñador* (1893). Sobre la primera escribe:”

“El estreno de *Sagunto* fue considerado como un acto cultural de primer orden y un éxito. Las nueve funciones que alcanzó solo las conseguían obras como *La Africana* o *Aida*. La fortuna crítica de la obra no pudo ser mejor. Es cierto que el estreno se produjo en un clima de emoción nacionalista. La obra inmortalizaba la gloriosa epopeya saguntina y el público lo agradeció con «tempestades de aplausos», pero es cierto que la crítica fue consciente de la importancia de la obra.”

“*Sagunto* colocaba por fin a Valencia en la ruta de la búsqueda de la ópera patria, a la que todos aspiraban. Giner era un compositor con gran preparación y *Sagunto* uno de los grandes títulos de esta restauración. En consecuencia, toda la prensa valenciana y también la nacional, especialmente de Madrid, dio cuenta del estreno con largas crónicas. El crítico más importante del momento, Busó, comentaba: «Las fundadas esperanzas que teníamos [...] se vieron confirmadas anoche. La pericia del compositor práctico y concienzudo, se ha puesto una vez más de relieve [...] El estreno de la ópera *Sagunto* formará época en los anales de nuestro Teatro Principal [...] La nueva ópera del maestro Giner revela un talento de primer orden. Creíamos que se colocaría a gran altura, pero no que llegaría a medir sus fuerzas con los grandes clásicos».”

“En cuanto a *El soñador*, Casares recuerda las palabras de Blasco Ibáñez, amigo de Giner, que calificaba *El soñador* como la mejor de sus óperas y se refería así a lo que el género operístico era para el maestro: «¡Las óperas de Giner! ¡El trabajo oculto y metódico de quince o veinte años, realizado en la sombra y el misterio, con timidez, sin esperanza de hacerlo llegar hasta el público [...] Me imagino a D. Salvador en su casa conventual de la calle Liria, rodeado de la calma monástica de su familia, escribiendo sus óperas porque sí, por la necesidad imperiosa que siente el artista verdadero de exteriorizar lo que lleva dentro y producir de este modo una ópera tan completa como *El Soñador* [...] sin esperanza de verlas en escena».”

“Prosigue Casares: “*El Soñador* fue definido por la prensa como una creación entroncada con Italia y más concretamente con el Verdi que trascurre entre *Otello* y *Aida*. El crítico de El Mercantil Valenciano Aveño Lanuza captó los cambios de Giner:

«En mi humilde concepto, la obra del eminente músico valenciano reúne todas las condiciones que se exigen al drama lírico moderno; una orquestación robusta [...] una instrumentación rica y brillante [...] Se desarrolla la acción con espontaneidad, sin nada de los antiguos convencionalismos con sus caballetas, sus arias y sus dúos, la obligada fermata y el imprescindible allegro. Nada de eso; solamente el discurso musical, en el que resaltan las frases apasionadas, o brillantes que del drama se desprenden en momento determinantes y todo en su justa medida.»⁸

5. Obra operística de Salvador Giner Vidal

La obra operística de Salvador Giner está compuesta por cinco óperas que se detallan a continuación. Existen otras dos óperas, pero por estar incompletas o sin localizar no forman parte de este informe ⁸

El fantasma

Ópera en tres actos

Libreto de Salvador Giner

S (Filomena) - S (Aurora) - T (Daniel) - T (Jorobado) - Bar (D. León) -

Bar (Pregonero) - SSTTBar - 3.2.2.2 - 2.0.2.1 - 2 ct - tim - perc - pno - co

Estreno: 13/04/1901, València, Teatro Principal

El soñador

Ópera en tres actos

Libreto de Augusto Danvila Jaldero

S (Asenet) - T (Josef) - Bar (Mestaf) - B (el faraón Apofis) - Sopranos (coro esclavos) - STBarB (cor esclavos, cortesanos, pueblo, soldados, etc.) - 3.2.2.2 - 4.0.2.1 - 2 ct - tim - perc - ar - co

Estreno: 10/04/1901, València, Teatro Principal

L'Indovina

Ópera en cuatro actos

Libreto de Temistocle Solera

S (Indovina) - S (Aba) - S (Cunirza) - S (Beatrice) -T (Sordello) - T (Qualtiero) - Bar (Ezzelino) - Bar (Fercanzzano) - B (Altres) - B (Azzo) - B (Sanbonifacio) - SSTTB - 2.2.2.2 - 4.0.3.1 - 2 ct - fi - tim - ar - pno - co

Estreno: 01/03/2013, València, Palau de la Música

Morel

Ópera en tres actos

Libreto de Antonio Chocomeli

S (Luisa) - S (Blanca) - T (Marqués) - Bar (Jorge) - Bar (Hoël) - B (Pedro) -

SSTTBarB - 2.2.2.2 - 4.0.3.1 - 2 ct - tim - co

Estreno: 18/04/1901, València, Teatro Principal

¡Sagunto!

Ópera en tres actos

Libreto de Lluís Cebrián Mezquita

S (Febas) - T (Halcón) - T (un soldado) - T (un saguntino) - Bar (Halorco) - Bar (Hanníbal) - Bar (Murro, Pretor) - SATB i niños - 2.4.4.2 - a.sax - t.sax - 3.0.3.0 - 2 fis - 2 ct - fi - tim - perc - ar - pno - co

Estreno: 20/12/1890, València, Teatro Principal

⁸ Galbis López, Vicente y García Gázquez, Hilari. Catàleg de la producció musical de Salvador Giner. Fundació General de la Universitat de València, Patronat d'Activitats Musicals. Valencia, 2010.

Portada de la partitura manuscrita de la ópera *El Soñador* de Salvador Giner.

6. Investigación

A través del trabajo desarrollado para efectuar este informe, nos hemos puesto en contacto con la Sociedad General de Autores y Editores S.G.A.E. en su sede de la calle Blanquerías 6 de Valencia, para solicitar un informe sobre las obras registradas de Salvador Giner. La Sra. Ana Olmos Segovia del Área Socios SGAE de Valencia, atendiendo a nuestra petición, pone a nuestra disposición el informe abajo detallado en el que se colige que en esa sociedad se encuentran registradas las óperas *El fantasma*, *L'Indovina* y *¡Sagunto!*. Tal y como nos informan, ni la ópera *El soñador* ni la ópera *Morel* se encuentran registradas en el repertorio del socio Salvador Giner Vidal.

Título	Tipo de título	Código	Nombre Derechohabiente	Género
EL FANTASMA	Título	3.861.831	SALVADOR GINER VIDAL	Dramáticos
L INDOVINA	Título	11.057.456	SALVADOR GINER VIDAL	Ópera dramáticos
L INDOVINA	Título	11.057.437	SALVADOR GINER VIDAL	Ópera (generales)
SAGUNTO	Título	16.399.671	SALVADOR GINER VIDAL	Ópera (generales)

EL FANTASMA Título 3.861.831 **SALVADOR GINER VIDAL** Espec. Dramáticos sin determinar

Esta obra está en DOMINIO PUBLICO y es de total autoría de SALVADOR GINER VIDAL

L INDOVINA Título 11.057.456 **SALVADOR GINER VIDAL** Ópera dramáticos

Se trata del registro de la versión operística dramática (representada) y no está en dominio público. Además de Salvador Giner, hay otro autor CRISTOBAL SOLER ALMUDEVER y una editora SGAE EDITORIAL

L INDOVINA Título 11.057.437 **SALVADOR GINER VIDAL** Ópera (generales)

Se trata del registro de la versión concierto de la obra y no está en dominio público. Además de Salvador Giner, hay otro autor CRISTOBAL SOLER ALMUDEVER y una editora SGAE EDITORIAL

SAGUNTO Título 16.399.671 **SALVADOR GINER VIDAL** Ópera (generales)

Se trata del registro de la versión operística dramática (representada) y no está en dominio público. Además de Salvador Giner, hay otro dos autores LLUIS CEBRIAN I MEZQUITA Y DAVID GOMEZ RAMIREZ

Eso no significa que no fueran suyas pero en cualquier caso, no se encuentran registradas en esa sociedad.

Posteriormente, tras la visita efectuada a la Dirección Adjunta de Música y Cultura Popular del Institut Valencià de Cultura, su directora adjunta Sra. Marga Landete y el jefe del Servicio de Documentación Sr. Jorge García, nos informan que en el Institut Valencià de Cultura existen ya transcritas digitalmente las cuatro óperas no editadas de Salvador Giner en su versión de canto y piano y que son las siguientes:

El Soñador, con música de Salvador Giner y libreto de Augusto Danvila. Estrenada el 10 de abril de 1901 en el Teatro Principal.

El Fantasma, con música y libreto de Salvador Giner. Estrenada el 13 de abril de 1901 en el Teatro Principal de Valencia.

Morel, con música de Salvador Giner y libreto de Antonio Chocomeli. Estrenada en el Teatro Principal de Valencia el 18 de abril de 1901

¡Sagunto!, con música de Salvador Giner y libreto de Lluís Cebrián Mezquita. Estrenada en el Teatro Principal de Valencia el 27 de abril de 1901.

La ópera *L'Indovina* con música de Salvador Giner y libreto de Temistocle Solera, ya se encuentra editada según comprobamos en el informe de la S.G.A.E.

Al estar ya realizado este trabajo, que es uno de los que entraña mayor dificultad por la alta especialización que requiere, suprime así el mayor de los inconvenientes que para su edición tienen las obras musicales, facilitando en gran manera el proyecto de su publicación.

También se nos informa desde el servicio de documentación del Institut Valencià de Cultura de que algunos músicos, como por ejemplo el director y compositor David Gómez Ramírez, han estudiado a fondo la partitura de la ópera ¡Sagunto! y han hecho su transcripción informática, lo cual facilitaría su interpretación y edición.

7. Conclusiones

Uno de los problemas que tienen los compositores es que su obra no puede ser disfrutada por el público ya que no es tangible ni se puede percibir si no es través de su audición. Este inconveniente se ha paliado desde siempre con la escritura manual de la notación al efecto de que se pudiera interpretar y hacerla llegar al público.

A través del tiempo las nuevas técnicas permiten hacer la notación y las dinámicas expresivas con los ordenadores, con lo que la ejecución de las partituras es mucho más cómoda para los intérpretes. A día de hoy se hace impensable que cualquier grupo instrumental u orquesta sitúe en el atril una obra manuscrita de un compositor del pasado por la dificultad de su lectura, dificultad que se acrecienta mucho más cuando normalmente la obra, debido al tiempo transcurrido desde su creación, ha perdido visibilidad, y los trazos y las notas están difuminadas o desteñidas.

Esta es la causa de que muchas de las obras de afamados compositores no se ejecuten por falta de su transcripción con los medios actuales y la correspondiente edición de la partitura.

En el caso del compositor que nos ocupa, observamos que una parte fundamental de su producción musical, como es su obra operística, no se puede difundir correctamente y por lo tanto no se pone en escena por la falta de su edición y publicación. Lo cual es un requisito indispensable para los ensayos y posteriores representaciones de una obra operística de acuerdo con los actuales estándares.

Afortunadamente, hemos comprobado que en el Institut Valencià de Cultura están transcritas digitalmente en su versión de canto y piano las cuatro óperas que faltan por publicar y que son *El fantasma*, *El soñador*, *Morel* y *¡Sagunto!*.

8. Recomendaciones

En el caso de este insigne compositor es recomendable la recuperación de toda su obra inédita mediante la publicación editorial de la misma. No obstante, transcribir toda su obra inédita dada su numerosísima producción y la investigación musicológica inherente a dicha tarea, es una labor que necesitaría de muchos recursos y varios años de trabajo. Sin embargo, dada la alta calidad de su obra y el reconocimiento nacional e internacional de su creador, es la intención de este informe reclamar la atención de las distintas instituciones hacia la recuperación de la obra de Giner. Tras la constatación de la transcripción digital de sus cuatro óperas depositadas en el Institut Valencià de Cultura, se considera muy relevante y a la vez factible, la publicación de dichas óperas.

Por lo tanto, se recomienda al Institut Valencià de Cultura su publicación en su versión de canto y piano, tal y como realizan las editoriales especializadas en publicaciones musicales. Esta labor podría iniciarse con la publicación de la ópera *¡Sagunto!* o la ópera *El soñador* por ser sus obras operísticas más exitosas y relevantes en su época.

Este informe se trasladará siguiendo el protocolo habitual al Institut Valencià de Cultura, al Institut Valencià de la Música y a la Diputació de València.

Bibliografía

- Adam Ferrero, Bernardo. *Músicos valencianos*. PROIP S.A. Valencia, 1988.
- Añon Marco, Vicente y Soriano Esteve, Juan. *101 hijos ilustres de Valencia*. Añon. Valencia, 1978.
- Arrando Mañez, Sergi y Ferrer Llueca, Robert. *La relació intel.lectual de Vicent Garcés i Joan Fuster: L'intent de creació de l'òpera valenciana*. Braçal: revista del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre. Nº 51-52. Centre d'Éstudis del Camp de Morvedre. Valencia, 2015.
- Casares, Emilio. *La ópera en España. III Volumen*. Inédito (cedido por su autor).
- Galbis López, Vicente y García Gázquez, Hilari. *Catàleg de la producció musical de Salvador Giner*. Fundació General de la Universitat de València, Patronat d'Activitats Musicals. Valencia, 2010.
- Honegger, Marc. *Diccionario biográfico de los grandes compositores de la música*. Espasa-Calpe. Madrid, 1994.
- Lopez-Chavarri Andujar, Eduardo y Domenech Part, José. *100 años de música valenciana, 1878-1978*. Caja de Ahorros de Valencia. Valencia, 1978.
- Loras Villalonga, Roberto. *El patriarca de la música valenciana*. Editorial UPV. Valencia, 2007.
- Marco, Tomás. *Historia de la música española 6. El siglo XX*, Alianza Editorial, Madrid, 1983.
- Ricart Matas, J. *Diccionario Biográfico de la Música*. 3ª edición. Editorial Iberia. Barcelona, 1980.
- Sancho García, Manuel. *El compositor Salvador Giner. Vida y obra musical*. Ajuntament de València, 2002.

E

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

Informe de seguimiento sobre el Pacto por la Ciencia y la Innovación

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 29 març 2021

ANTECEDENTES

El 10 de noviembre de 2015, Día Mundial de la Ciencia, el Consell Valencià de Cultura organizó un acto público en apoyo de la Ciencia y la Investigación.

El acto se celebró en la sala Santiago Grisolí de la Ciudad de las Ciencias, en el que intervinieron Avelino Corma, José Luis Rubio, Ana Lluch, Adela Cortina, Angela Nieto y Carlos Romá-Mateo, con la participación del alcalde de Valencia, Joan Ribó, el Conseller de Educación, Investigación, Cultura y Deportes, Vicent Marzà, y el President de la Generalitat Ximo Puig.

Además, se contó con la presencia de numerosos agentes sociales como los rectores de todas las universidades valencianas, los secretarios generales de CCOO y UGT, los Presidentes de Cierval, CEV, Cámara de Comercio de Valencia, Autoridad Portuaria, empresarios del conjunto de la Comunitat Valenciana, y representantes de los institutos científicos valencianos como el Centro Príncipe Felipe o el CSIC, además de prestigiosos científicos como Pedro Cavadas, José Mir Pallardó, Antonio Pellicer, Juan Lerma y Rafael Carmena entre otros, y numerosos representantes de la sociedad civil. Presentó el acto la actriz, hoy miembro del CVC, Rosana Pastor.

En ese acto, el Consell Valencià de Cultura presentó una Declaración de Apoyo a la Ciencia y la Investigación, que fue firmada por cerca de 300 personas, como representantes de distintos ámbitos sociales.

DECLARACIÓN DEL CVC

El objetivo de la firma de la Declaración en un acto público fue demandar un PACTO SOCIAL que defienda un modelo económico y productivo, capaz de competir a nivel internacional y de ofrecer cohesión social, basado en dos ejes: la Sociedad del Conocimiento, que ha de hacernos más libres, y la Cultura de la Conservación, ya que en nuestro planeta sólo disponemos de unos recursos limitados, que deben gestionarse con sensibilidad e inteligencia.

Consideramos a la ciencia como pilar básico de la cultura y de la sociedad, siendo la respuesta adecuada y necesaria a muchos problemas de nuestra aldea global. La desigualdad social, el cambio climático, la calidad medioambiental, la hidroeficiencia, el ahorro y el aprovechamiento energético, la eliminación de residuos, el mantenimiento y el progreso de

las ciudades, la movilidad sostenible, la salud, los avances en agricultura y ecología, la obtención de nuevos materiales, la informática, la apertura de nuevos horizontes sociales, son aspectos que atañen a todos y deben ser considerados mediante criterios científicos.

COMPROMISO CON LA CIENCIA Y LA INNOVACIÓN

Aquella declaración supuso la voluntad por parte del CVC de sumar esfuerzos y unir al conjunto de la sociedad valenciana en torno a la defensa por la Ciencia y la Investigación. No obstante, el compromiso de esta institución ha sido constante, antes y después de la Declaración de noviembre del 2015.

La preocupación por los incendios forestales, los recursos hídricos, la deforestación, el cambio climático, la contaminación de nuestros mares, la contaminación atmosférica, la organización de las ciudades, los residuos y los plásticos, la salud, o incluso por las enfermedades contagiosas ha sido objeto de estudio e informes del CVC.

Y, más específicamente, en el terreno concreto de la ciencia, podemos mencionar: el Informe sobre un cambio de paradigma. La Cultura y la Ciencia: oportunidad ante la crisis (2012); Informe sobre Ciencia e Investigación, con especial mención a la Comunitat Valenciana (2014); Informe específico referido al estado de la Ciencia y la Investigación en la Comunitat Valenciana (2014); Informe sobre la situación de los jóvenes investigadores (2016); Informe Mujer y Ciencia (2017); Informe sobre la innovación en la Comunitat Valenciana (2018); e Informe sobre la Mujer en la Tecnología (2019).

Actualmente, la Comisión de Ciencias está trabajando en un informe sobre mujeres investigadoras y otro informe sobre la inteligencia artificial

SITUACIÓN ACTUAL

Han pasado algo más de cinco años de aquel propósito. La situación que estamos sufriendo con la pandemia Covid-19 nos obliga a entender la importancia esencial de la investigación científica en la resolución de este drama sanitario. Solo será mediante la vacuna como la población mundial podrá superar este virus.

Los investigadores científicos son hoy referentes esenciales; su trabajo se ha convertido en imprescindible. La sociedad civil sigue con interés cada una de las recomendaciones y consejos de los científicos. Somos conscientes que solo superaremos esta situación mediante el éxito de la investigación científica.

Hoy más que nunca, los recursos humanos y presupuestarios son imprescindibles.

El CVC no fue la primera institución ni la única en demandar un Pacto Social por la Ciencia y la Innovación, pero sí hemos mantenido un trabajo constante que se suma a los esfuerzos y reivindicaciones realizadas desde otras instancias y, sobre todo, al grito unánime que desde hace muchos más años ha venido reivindicando el colectivo científico español, y que finalmente ha conseguido visibilizar esta demanda y recabar el apoyo social.

Sin duda, una de las manifestaciones más impactantes, debido a su efecto mediático y su capacidad de difundir el mensaje a una inmensa mayoría ciudadana, fue la campaña realizada por el grupo de comunicación Atresmedia, que recabaron más de 900.000 firmas para solicitar que la inversión en ciencia se eleve al 2% del PIB.

Tales demandas y la situación de la pandemia, que ha alterado absolutamente todas las prioridades presupuestarias de inversión de los gobiernos mundiales, se han recogido parcialmente en tres iniciativas: los presupuestos generales del Estado 2021, la EECTI Estrategia Española de Ciencia Tecnología e Innovación 2021-2027, y el Pacto por la Ciencia y la Innovación puesto en marcha por el Ministerio de Ciencia e Innovación.

PRESUPUESTOS GENERALES 2021

Según la información oficial del Ministerio de Ciencia e Innovación ⁽¹⁾, los presupuestos del ejercicio 2021 aumenta un 59,4% respecto a 2020 (1.204 millones de euros) en partidas no financieras, hasta alcanzar los 3.232 millones, que, según palabras del ministro Pedro Duque, "supone la mayor financiación de la historia de la democracia para la ciencia y la innovación españolas". El presupuesto no financiero del Ministerio de Ciencia e Innovación se incrementa por encima de la media del aumento del presupuesto total del Estado (59,4%, frente al 41% general). Las cifras del presupuesto financiero (créditos) son las mismas que en 2020 (2.800 millones).

El gráfico adjunto es información del Ministerio de Ciencia e Innovación:

Entre los objetivos presentados, destacamos algunos referenciados por el propio Ministerio, con el fin de ofrecer la información sin ninguna valoración previa:

- La mejora de la carrera científica, para proporcionar mayor estabilidad y contribuir a la recuperación y atracción de talento.
- La Agencia Estatal de Investigación que pone en marcha nuevas convocatorias para promover la colaboración público-privada en el análisis de la viabilidad científico-técnica y empresarial de los resultados de proyectos de I+D+I.
- El Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) consigue los presupuestos más altos desde su creación. Lo mismo ocurre para otros OPIs, como el Instituto de Salud Carlos III (ISCIII). Y el Instituto Español de Oceanografía (IEO) es el organismo que registra un mayor incremento respecto a 2020, con un 63,6% más de financiación que el año anterior.
- La Agencia de Innovación CDTI reforzará el programa 'Misiones de Ciencia e Innovación', destinado a apoyar iniciativas estratégicas sectoriales de innovación empresarial, en particular para los proyectos que busquen soluciones en el campo de la transformación ecológica, incluidas la energía renovable, la innovación ecológica, la eficiencia de recursos, la economía circular o la sostenibilidad industrial.

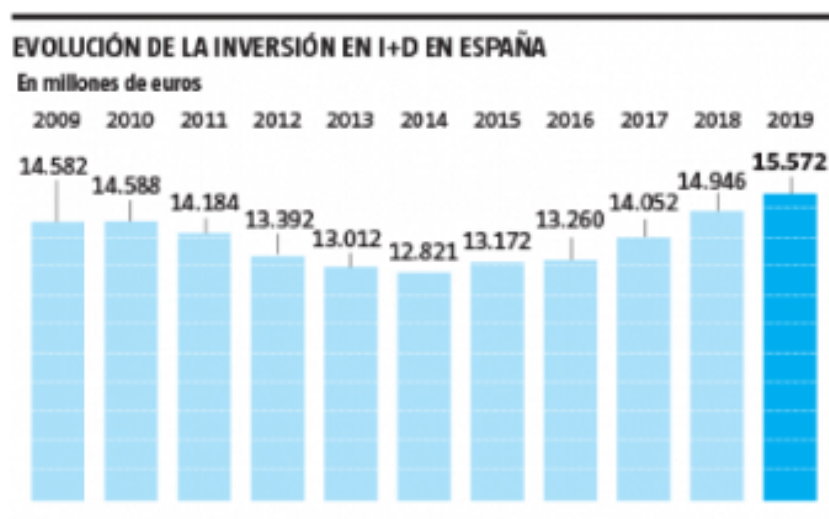
1 <https://www.ciencia.gob.es/portal/site/MICINN/menuitem.edc7f2029a2be27d7010721001432ea0/?vgnnextoid=069c146f9c-326710VgnVCM1000001d04140aRCRD>

- Se refuerza el Instituto de Salud Carlos III, que verá incrementadas sus capacidades estratégicas a través de nuevas convocatorias para el codesarrollo y la renovación de equipamiento científico-técnico y un aumento de la dotación de la convocatoria de Acción Estratégica de Salud. Asimismo, el ISCIII liderará la Estrategia de Medicina Personalizada para la reactivación económica y social. También se reforzarán los Centros Nacionales de Microbiología y de Epidemiología.
- El CSIC también tendrá un papel destacado en el refuerzo de la investigación biosanitaria y en salud pública. O, en el ámbito de la energía, el medio ambiente y el cambio climático.

El propio ministro Pedro Duque hace dos observaciones: la situación actual de la pandemia requiere mucho esfuerzo presupuestario y las inversiones deben ser sostenibles en el tiempo.

Efectivamente, España todavía está lejos de las recomendaciones que realiza la Unión Europea de una inversión del 2% del PIB, con una meta para 2030 del 3% entre público y privado, siendo un 1,25% la aportación pública.

En España, el último dato consolidado 2019, arroja unas cifras de 0,52% de inversión pública, y un total de 1,25%. ⁽²⁾

LA UNIÓN EUROPA EN EL CONTEXTO GLOBAL

La media de la Unión Europea se encuentra en el 2,18% (lejos del objetivo del 3%). Los países punteros en inversión actualmente son: Israel (4,9%), Corea del Sur (4,5%), Suecia (3,3%), Japón (3,2%), Alemania (3,1%) o Estados Unidos (2,8%).

Para obtener información de la situación a nivel mundial, resulta de interés el último informe publicado por la Unesco, titulado El Estado de la Ciencia 2020 ⁽³⁾. En dicho estudio se alerta que la inversión en I+D del conjunto de países de ALC (Asociación de Libre Comercio) representa el 2,8% del total, mientras que el bloque de países asiáticos representa el 45,4% de la inversión a nivel mundial, impulsado principalmente por el crecimiento de inversión en China, Japón, Israel y Corea.

Por otra parte, los investigadores que pertenecen al bloque ALC representan el 4,1% del total mundial en 2018, mientras que el bloque de países asiáticos es el que más ha crecido, representando el 45,7% de los investigadores a nivel mundial, ampliando la brecha con respecto a la Unión Europea y a EEUU junto con Canadá.

² Fuente INE y Eurostat, publicado por La Vanguardia 28 de noviembre 2020.

³ http://www.ricyt.org/wp-content/uploads/2020/11/ElEstadoDeLaCiencia_2020.pdf, realizado por:

La Red Iberoamericana de Indicadores de Ciencia y Tecnología (RICYT), con sede en el Observatorio Iberoamericano de la Ciencia, la Tecnología y la Sociedad de la OEI, con el apoyo de la Oficina Regional de Ciencias para América Latina y el Caribe de UNESCO.

El informe alerta del empeoramiento de las previsiones económicas como consecuencia de la pandemia mundial de Covid-19, por lo que advierte de la necesidad de adoptar medidas que eviten un retroceso en el fortalecimiento de los sistemas científicos (4).

ESTRATEGIA ESPAÑOLA DE CIENCIA, TECNOLOGÍA E INNOVACIÓN EECTI 2021-2027

Desde hace algún tiempo, el Ministerio ha trabajado en la elaboración de la Estrategia Española de Ciencia, Tecnología e Innovación (5), en colaboración con diferentes ministerios, con organismos científicos y, especialmente, con las comunidades autónomas. Una estrategia que se estaba elaborando cuando llegó la pandemia. Dicha estrategia se ha diseñado en dos fases:

- 1) 2021-2023: los esfuerzos se enfocarán a garantizar las fortalezas del sistema, reforzar la programación actual, las infraestructuras y los recursos humanos. Será esencial apoyar la I+D+I en el ámbito sanitario, así como la inversión en transición ecológica y digitalización.
- 2) 2024-2027: permitirá situar a la I+D+I entre los pilares fundamentales y consolidar su valor como herramienta para el desarrollo de una economía basada en el conocimiento.

Los sectores estratégicos nacionales son, a grandes rasgos:

- Salud;
- cultura, creatividad y sociedad inclusiva;
- seguridad para la sociedad (desigualdad y migraciones);
- el mercado y sus tensiones;
- mundo digital, industria, espacio y defensa;
- clima, energía y movilidad: cambio climático;
- alimentación, bioeconomía, recursos naturales y medio ambiente.

La Estrategia presenta, entre otras cuestiones, un DAFO del sistema español de ciencia, modelos de actuación y calendario, los ejes de actuación y la financiación, la internacionalización y el marco europeo, la cooperación público-privado, los recursos humanos, el sector empresarial, y un objetivo esencial es la implicación ciudadana en la ciencia y la innovación.

El estudio recoge también la evolución de la financiación estatal desde el inicio del siglo XXI.

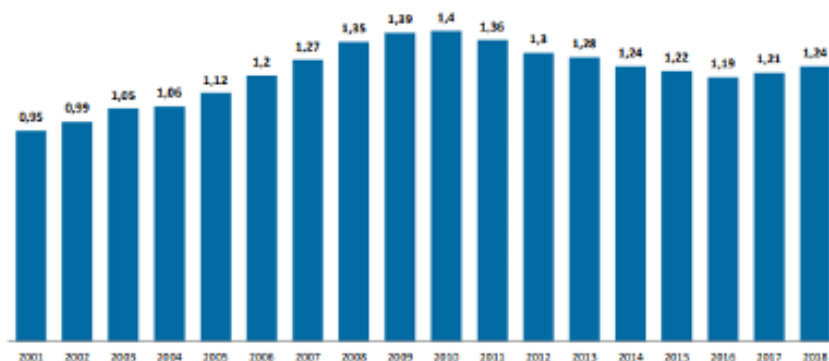

Gráfico 3. Inversión interna en I+D respecto al PIB (%)
Fuente: Estadística I+D. INE

4 <https://es.unesco.org/news/publicado-estado-ciencia-2020>

5 <https://www.ciencia.gob.es/stfls/MICINN/Ministerio/FICHEROS/EECTI-2021-2027.pdf>

También el análisis del esfuerzo en I+D+I por Comunidad Autónoma. En este sentido, la inversión en gasto no financiero, según los últimos presupuestos del 2018, indica que La Rioja es la comunidad en la que se realiza un esfuerzo mayor (6.52%), seguida de País Vasco (3,01%) y de Andalucía (1,79%). En cambio, Madrid (0.72%) y Cataluña (0,98%) se sitúan claramente por debajo de la media. Al final de la lista se sitúan Castilla la Mancha (0,43%) y Cantabria (0,36%). La Comunidad Valenciana se sitúa en el 1,37%.

Esto se traduce en la siguiente distribución del gasto en I+D respecto al PIB por CCAA:

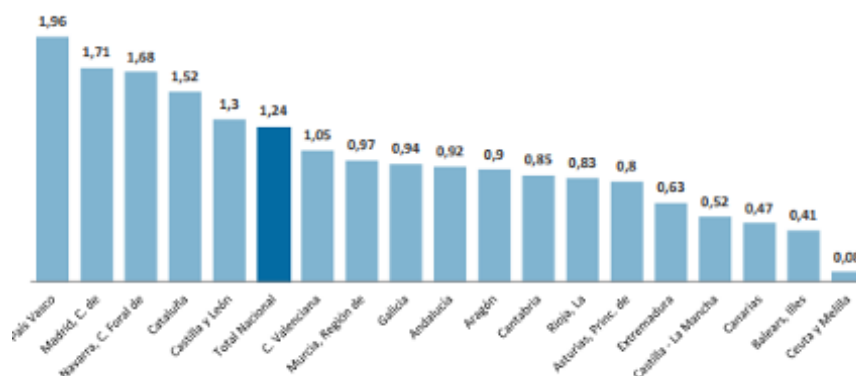

Gráfico 7. Gasto en I+D sobre PIB por Comunidad Autónoma (%). Año 2018. Fuente: Estadística I+D. INE

FACTO POR LA CIENCIA Y LA INNOVACIÓN

El Ministerio de Ciencia e Innovación lanzó el Pacto por la Ciencia y la Innovación (), presentado el 21 de enero de 2021, que incluye tres compromisos de mínimos:

- Financiación público a medio y largo plazo para converger con la UE con objetivos concretos en 2024 y 2030.
- Dotar de independencia y de recursos a las agencias financiadoras de la I+D+I (la Agencia Estatal de Investigación, el CDTI y el Instituto de Sanidad Carlos III)
- Consolidar una carrera investigadora pública estable para promover la incorporación de personal científico en las empresas.

Este Pacto recoge las ideas fundamentales expuestas por el Ministerio en el documento estratégico denominado Plan de Choque para la Ciencia y la Innovación: hacia una economía basada en el conocimiento ().

Actualmente, la iniciativa ha sido suscrita por más de 50 organizaciones españolas vinculadas a los ámbitos científicos, universitarios, empresariales, laborales y de comunicación (a pie de página, adjuntamos el listado de adhesiones).

EN LA COMUNITAT VALENCIANA

En relación a nuestra Comunitat, consideramos que aún queda un largo camino para garantizar una inversión que se aproxime a los parámetros nacionales.

Hay que mencionar que los presupuestos 2021 de la Generalitat Valenciana, la Consellería de Innovación, Universidades y Ciencia crece un 16,8%, cifra por encima de la media de aumento del presupuesto autonómico, que aumenta un 10,1% sobre las cifras del 2020.

Entre los organismos, destaca la Agencia Valenciana de la Innovación, que aumenta un 84,2%, con un presupuesto total de 50 millones.

CONCLUSIONES

Desde que en 2015 se realizó el Pacto Social promovido desde el CVC, el apoyo social a favor de la Ciencia ha ido claramente en aumento. Sin embargo, esto solo indica que el camino está abierto pero aún queda mucho por recorrer.

- 1) Nos satisface el aumento en los presupuestos generales del Estado 2021 para la ciencia y la innovación. Sin embargo, recordamos y reivindicamos la total y necesaria ejecución de las inversiones para que este aumento sea una realidad.
- 2) Resulta imprescindible la colaboración y coordinación entre el Ministerio de Ciencia, las CCAA, los ayuntamientos, y las instituciones científicas e investigadoras, tanto públicas como privadas, para el eficaz cumplimiento de la EECTI 2021-2027.
- 3) Sigue siendo necesaria la constante divulgación mediática que acerque el conocimiento de la ciencia a la sociedad civil, así como la consolidación de referentes científicos-investigadores.
- 4) El imprescindible acuerdo social para preservar la cultura científica de los vaivenes económicos y políticos.
- 5) El pleno del CVC ratifica la adhesión del Presidente Santiago Grisolía al Pacto Social por la Ciencia y la Innovación promovido por el Ministerio de Ciencia.

Este informe se enviará al protocolo habitual, al Ministerio de Ciencia e Innovación, así como a las instituciones y personas firmantes del Pacto por la Ciencia realizado por el CVC el 10 de noviembre del 2015.

Informe sobre l'Estratègia d'Intel·ligència Artificial (IA) de la Comunitat Valenciana (bilingüe)

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 26 d'abril 2021

1. Antecedents

La Generalitat, d'acord amb la sensibilitat institucional sobre aquesta poderosa i innovadora eina considerada "la quarta revolució industrial", va elaborar en 2019 el document denominat *Estratègia d'Intel·ligència Artificial (IA) de la Comunitat Valenciana*, amb caràcter pioner entre les diferents administracions autonòmiques (únicament Catalunya ja en disposa d'una pròpia, i està pendent d'elaboració un document de caràcter nacional).

La seua consideració com a "disciplina de propòsit general", el seu "caràcter transversal" i els objectius d' "augment de productivitat i eficiència" estableixen el marc conceptual que sol ser generalment compartit.

La Comissió de les Ciències del CVC ha abordat el seu estudi assistida de la comissionada de la GV, la doctora Nuria Oliver, el professor emèrit Elías de los Reyes (UPV), la coordinadora de la càtedra IA de la UPV, Marta Monleón, el professor d'Ètica de la UJI, doctor Patrici Calvo, i la professora i arquitecta Ana Lozano.

2. Definició

Són nombroses les definicions que s'han fet de la IA des que el terme va aparéixer a mitjan segle XX. Si ens fixem en el document que ens ocupa, veurem que es defineix com la *disciplina dins de la informàtica i l'enginyeria per al desenvolupament de sistemes intel·ligents, prenent com a referència la intel·ligència humana*.¹

Un altre document de característiques similars, *Catalonia.AI*, l'estratègia feta a Catalunya, ens diu que la *intel·ligència artificial és una tecnologia digital avançada que permet a les màquines reproduir o superar algunes de les habilitats que requereixen intel·ligència quan són realitzades per humans. Això inclou tecnologies que permeten a les màquines aprendre i adaptar-se, sentir i interactuar, raonar i planificar, optimitzar els procediments i paràmetres, per extreure coneixement de grans quantitats de dades i operar de manera autònoma*.²

1 www.presidencia.gva.es/documents/172345415/172485485/Dossier_val.pdf/5685d3fe-9de7-4133-8a3e-f41166d23f0c
2 politiquesdigitals.gencat.cat/ca/tic/catalonia-ai

En altres definicions, veurem que la IA és la simulació de processos similars a la intel·ligència humana. Aquests inclouen els processos d'aprenentatge (adquisició de la informació i regles per a l'ús de la informació), el raonament (utilitzant regles per a arribar a conclusions aproximades i definitives), i l'autocorrecció.

Tot i que el terme existeix des de fa quasi un segle, ha sigut durant els darrers anys que la disciplina ha anat guanyant terreny fins a convertir-se en el que des del document citat anomenen la Quarta Revolució Industrial. Això ha sigut possible per tota una sèrie de factors, com ara la disponibilitat d'una quantitat ingent de dades, fruit de la facilitat i la democratització de l'accés a la tecnologia, la disponibilitat de grans capacitats de computació a baix cost, l'avanç constant en els dissenys de processadors i el coneixement de mecanismes complexos d'aprenentatge i de xarxes neuronals que permeten el desenvolupament d'arquitectures d'intel·ligència artificial a partir d'aqueixos models.

3. Aplicabilitat

Malgrat que el terme disrupció, stricto sensu, es refereix a un "trencament o interrupció brusca", és habitual la utilització -com a qualificatiu- de tecnologies d'innovació, enfront de les tecnologies ordinàries o dominants.

El document de referència anuncia un ampli llistat de camps d'aplicació que van des de l'agricultura fins a les telecomunicacions (turisme, indústria, medicina, comerç, energia, transport, educació, comunicació i idiomes i ciutat). Tot i no sent extensiva, cal incloure de manera específica el territori en el seu conjunt i, en relació amb el medi ambient, la prevenció i l'extinció d'incendis.

4. Beneficis, objectius i riscos

Indiscutiblement són molts els beneficis que la intel·ligència artificial pot procurar en l'objectiu principal que convé a l'Administració pública i que no són altres -com la mateixa estratègia indica- que accions per a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans.

No resulta evident, no obstant açò i com afirma el document de referència, que s'erradique la subjectivitat de les decisions preses o acompanyades per aquesta eina, ni que la capacitat de còmput -que naturalment supera la de la intel·ligència humana- siga garantia d'efectivitat i certesa.

Les immediates referències a l'ètica com a mecanisme de prevenció de manipulacions, decisions esbiaixades o generació de continguts falsos, encara que siguen procedents, requereixen un discurs més ampli i profund.

Un objectiu implícit és promoure l'expansió de la IA entre la societat i l'administració.

5. Context socioeconòmic i característiques

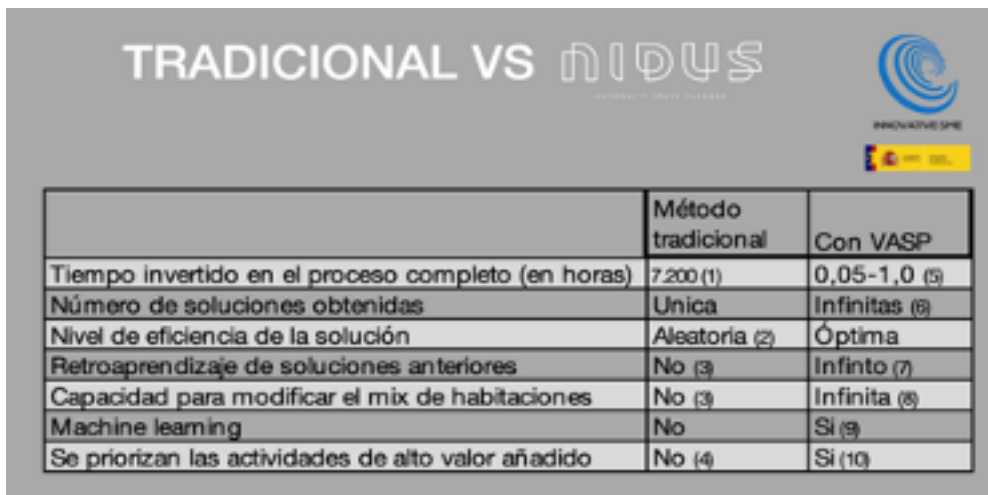
En un context socioeconòmic que, encertadament, se centra en els estàndards de coneixement avançat i talent (presents amb nivells d'excel·lència en el teixit intel·lectual i productiu valencià), d'una escala empresarial en la qual les pimes (99,86%)

i les anomenades “microempreses” de fins a nou treballadors (95,40%) són protagonistes, la polarització del mercat laboral, detectada pel que sembla en 2018, les barreres financeres al creixement emprenedor i l’absència d’una cultura específica de capital-risc a la CV, resulten obstacles a vèncer.

Competitivitat, inclusió, prioritat de les persones i sostenibilitat del planeta s’enuncien com a característiques principals de l’estratègia, basades en una hipòtesi de treball que pressuposa una major productivitat dels treballadors i les treballadores millor qualificats, i una expectativa (per confirmar) d’un dèficit, en 2020, de més de mig milió de professionals TIC (Tecnologies de la Informació i el Coneixement) a la Unió Europea.

En aquest ordre de coses, la compareixença de la professora i arquitecta Lozano, exposant una eina real de la seua pròpia invenció denominada NIDUS (Automatic Space Planner), i reconeguda pel Ministeri d’Innovació, se situa en el que la seua autora anomena “economia real”, fent ús de l’algorísmia en eixam i de la *wetware* aplicada a formes de vida biològiques (referida al sistema nerviós central i a la ment humana).

La següent taula, extreta de la seua presentació, estableix una comparació en set camps, des de l’economia de temps fins a la prioritització d’actius de valor afegit:³

	Método tradicional	Con VASP
Tiempo invertido en el proceso completo (en horas)	7.200 (1)	0,05-1,0 (5)
Número de soluciones obtenidas	Única	Infinitas (6)
Nivel de eficiencia de la solución	Aleatoria (2)	Óptima
Retroaprendizaje de soluciones anteriores	No (3)	Infinito (7)
Capacidad para modificar el mix de habitaciones	No (3)	Infinita (8)
Machine learning	No	Si (9)
Se priorizan las actividades de alto valor añadido	No (4)	Si (10)

6. L’estratègia pròpiament dita

Sobre els pilars bàsics: i) impuls d’un ecosistema productiu, innovador i integrador; ii) preparació per als canvis socioeconòmics previsibles; i iii) adopció de la IA en l’administració pública, es desgranen fins a vuit fites i les seues corresponents accions derivades, que van des de la inversió en la investigació relacionada amb la IA, fins a un marc que garantisca la privadesa dels ciutadans mentre augmenta la qualitat i disponibilitat de les dades. La promoció d’emprenedors, l’impuls d’una cultura de transformació tecnològica, la seguretat jurídica, el desenvolupament d’infraestructures informàtiques i de telecomunicacions, l’atracció de fonts de finançament europees i, en suma, un “impuls polític”, són alguns dels desideratums -més que propostes pròpiament dites- que inclouen accions com la Unitat ELLIS o el TECH4CV (iniciades), el Districte Digital, programes d’atracció de talent, nous productes de l’Institut Valencià de Finances (IVF), nous graus de FP, xarxes de banda ampla, 5G i Internet de les coses (IoT), entre moltes altres.

3 FONT: Imatge de la presentació feta per la senyora Ana Lozano a la compareixença de la comissió de Ciències.

Per la compareixença de la Sra. Oliver hem sabut de les inversions previstes en aquest sentit en els pressupostos i del desenvolupament incipient d'alguna d'aquestes accions.

Altres inversions, no obstant açò, estan lluny de resultar efectives. Per exemple, l'anunciada Llei valenciana per al Desenvolupament de la Societat Digital amb prou feines s'ha portat a nivell d'Avantprojecte, i la participació ciutadana -en consulta realitzada al juliol de 2020- s'ha saldat sense una sola aportació. No és molt diferent el cas de l'Observatori de la IA, en la web del qual no hi ha més informació que la recent creació en la UPV d'una càtedra d'IA aplicada a l'administració pública, finançada amb 60.000 euros.

Seria desitjable una major implicació de les conselleries amb responsabilitat en la matèria en el que es denomina "hibridació universitària" i en la implantació dels nous graus de FP. La Sra. Monleón, en qualitat de coordinadora de la Càtedra Universitat/Empresa sobre Intel·ligència Artificial aplicada a l'Administració Pública, creada en la UPV sota l'auspici de la Generalitat i amb un pressupost anual de 60.000 euros, va exposar els seus principals objectius, accions i projectes, així com el mètode de treball.

La càtedra la presideix excepcionalment la consellera d'Innovació, Universitats, Ciència i Societat digital, Carolina Pascual, i el director és el gerent de la UPV, Salvador Navarro. El seu objectiu és potenciar i fomentar el desenvolupament de la IA en l'Administració Pública. Concretament, en relació amb la Covid-19 s'ha treballat per detectar la sobreocupació i identificar contactes en cas de contagi. En l'actualitat es treballa per trobar vies de comunicació òptima per afavorir la menor presencialitat dels usuaris.⁴

MÉTODO DE TRABAJO

7. Preparació per als canvis socioeconòmics i adopció de la IA en l'Administració Pública

Una relació de futuribles componen el panorama d'anticipació als més que probables canvis socials i econòmics en la CV i en la implantació de l'eina en la seua administració pública.

Es busca doncs, prioritzar un "treball de qualitat" que identifique impactes socials, invertisca en nínxols tecnològics o en ciberseguretat, incentius fiscals a pimes, enderrocament de barreres d'accés a l'educació tecnològica, programes contra la bretxa de gènere i personal vulnerable, enfocament democratitzador i anticipatori en l'educació i preveure conseqüències de l'envelliment de la població.

⁴ FONT: Imatge de la presentació feta per la senyora Marta Monleón a la compareixença de la comissió de Ciències.

Respecte a l'Administració Pública pròpiament dita, es tracta en essència de preparar la Generalitat per al canvi i implantar la IA, mitjançant programes de formació del funcionariat, definició de nous perfils professionals, desenvolupament d'una política pròpia d'infraestructures (big data) i una relació estreta amb start up digitals per a l'adquisició de productes i serveis per a "proves de concepte" i compres innovadores.

8. Aspectes ètics

Davant el que es dibuixa com una revolució imparabile i que té sobrants avantatges, cal parar atenció també a tots aquells aspectes que comprenen el vessant ètic. Així, ja advertia en la seua compareixença la Sra. Oliver que es fa necessària la regulació de totes aquelles pràctiques que, per noves i fruit de la rapidesa a aparéixer en el mercat, no tenen encara correspondència a nivell legislatiu. Cal tenir present que la gran majoria dels avanços venen de molt poques empreses, macroempreses com Apple, Google i Amazon.

A més, respecte a l'estratègia, segons la compareixença del professor Patrici Calvo, no només existeixen els ecosistemes ciberfísics, on tot està connectat des de la hiperconnectivitat digital, sinó que també cal parlar d'ecosistemes ciberètics⁵ per tal d'elaborar una estratègia que responga a les necessitats de la ciutadania i que evite al màxim qualsevol tipus de discriminació. Les possibles conseqüències de l'adopció de la IA, al nostre entendre, estan relacionades majoritàriament amb la presa de decisions basades en algorismes. Així, si parlem d'indústria cultural, ja és possible trobar sistemes d'IA que publiquen notícies en periòdics digitals, pinten quadres o fan prediccions (i per tant poden marcar tendències) de les preferències dels i les usuàries a l'hora de triar una sèrie, un llibre o un grup de música, de la mateixa manera que l'algoritme també pot escriure microrelats, publicacions científiques o guions de cine. També és l'algoritme qui pot arribar a decidir sobre la idoneïtat per a ocupar un lloc de treball o demanar una hipoteca.

Aquest protagonisme digital, que facilita en moltes ocasions la vida i ofereix tot un món de possibilitats, també pot caure en perills que s'han de tenir presents i evitar. Els enumerem a continuació:

- El biaix de l'algoritme, tant de gènere com econòmic, social, generacional o racial: determinar quines són les característiques que objectivament classifiquen els grups en un tipus o en un altre pot ser una missió complicada. Aquest biaix pot afectar des de la presa de decisions per a un lloc de treball fins als controls de seguretat que es puguen fer a partir d'algorismes, amb el perill de l'exclusió que pot comportar.
- La cosificació digital. Pensant que la quantitat de dades produïdes per determinat aparell o persona és la base per al funcionament òptim dels sistemes regulats mitjançant IA, cal tenir especial atenció de no caure en l'avaluació de l'ésser humà en funció de les dades que genera, i es podria arribar, en última instància, a posar en qüestió els principis en què es fonamenten els drets humans.
- La distorsió digital. Els algorismes ens mostren, majoritàriament, només allò que ens és afí. Això pot dur a una falsa sensació d'informació i a una pèrdua de coneixement d'altres realitats amb les quals podem dissentir, amb la progressiva pèrdua d'esperit crític que pot comportar.
- Opacitat digital. Sovint els sistemes són tan complexos que es pot fer impossible determinar les causes o els fonaments d'algunes decisions.

5 Un ecosistema ciberètic comprén tots aquells "(...) elements, processos, mecanismes i factors implicats en la recreació i implementació d'un entorn de comunicació i deliberació per a la gestió, monitorització i acompliment de l'ètica en l'àmbit pràctic capaç de donar resposta als reptes actuals de la digitalització en diferents àmbits i activitats" (Calvo, 2020), com, per exemple, el de la investigació científica.

- Irresponsabilitat digital. Lligat a l'anterior, la manca en l'explicació dels processos pot conduir a la dificultat de determinar la responsabilitat de les accions.

Són moltes i demostrades les possibilitats i millores que suposarà l'adopció proposada de la IA. Tot i això, cal tenir en compte que la capacitat d'adaptabilitat davant els canvis no forma part de les característiques dels algoritmes, i és ací on caldria preservar el factor humà per sobre de l'algorítmic.⁶

9. Interseccions entre l'estratègia i cultura

Tenint clars els avantatges i els possibles riscos o reptes que inclou l'adopció de determinada estratègia i obrint la mirada a un vessant més humanístic, se'ns plantegen una sèrie de qüestions que, tot i estar apuntades en el document, podrien tenir més pes en el camí a seguir.

Existeixen tota una sèrie d'interseccions entre l'adopció de la IA dins les administracions i el contacte amb la ciutadania, la més destacable la trobaríem en el camp de l'educació. Es fa necessari que el contacte amb els mecanismes de pensament computacionals, la IA i l'accés a la tecnologia estiga present a l'educació; amb convivència i amb el mateix pes que hauria d'estar present l'aprenentatge des dels mecanismes de pensament de la creativitat i les arts. D'aquesta manera, es podria pensar en uns sistemes educatius que abastaren la sensibilitat més plural possible i que dotaren l'alumnat de totes les eines necessàries per a entendre el món contemporani, així com es reforçaria l'atracció de vocacions tecnològiques des de la infantesa amb independència del gènere de l'alumnat, entre d'altres.

Això demana la inversió consegüent en la formació del professorat en aquests camps, l'augment de la sensibilitat respecte d'aquesta necessitat tant d'institucions com de la ciutadania i de la cooperació entre el sector públic, el privat i la ciutadania per a aconseguir-ho.

Un altre dels camps on la IA pot tenir un paper rellevant i que ja apuntàvem en l'informe "Aplicació de les noves tecnologies per a la defensa del patrimoni històric-artístic valencià"⁷ fet pel CVC, és l'adopció de mètodes informàtics complexos i la utilització de tota la tecnologia digital avançada per a la identificació, catalogació i salvaguarda del patrimoni cultural.

6 FONT: Imatge de la presentació feta pel senyor Patrici Calvo a la compareixença de la comissió de Ciències.
7 <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/668.pdf>

10. Consideracions de síntesi

- El CVC considera d'extrem interès l'Estratègia d'Intel·ligència Artificial (IA) de la Generalitat i una reflexiva, cautelosa i efectiva posada en pràctica de les accions que se'n deriven.
- Haurà de preservar-se sempre el dret a la intimitat de les persones.
- S'haurà de cuidar la inexistència de biaixos racials, de gènere, generacionals o per raons socioeconòmiques i evitar així l'exclusió en els diferents àmbits de la vida social i professional, per tenir sempre present que la Intel·ligència artificial està al Servei de la intel·ligència humana i no a l'inrevés.
- S'alerta d'excessos digitals que hauran d'evitar-se o d'erradicar-se, com ara l'opacitat, la distorsió, l'exclusió, la intromissió i la irresponsabilitat.
- Serà convenient establir com a marc de referència, en la conceptualització, la producció i les aplicacions, allò que s'entén i defineix com a "ecosistema ciberètic".
- S'hauria d'afavorir la presència en els currículums educatius del pensament computacional, amb la mateixa presència que el pensament artístic i creatiu. Tant per a la formació de persones amb amplis coneixements i capacitat de creació com per a l'atracció de vocacions tecnològiques en determinats grups de població on ara no està present.
- Animem el treball conjunt entre entitats i amb professionals de diversos camps tecnològics, però també filosòfics i artístics, per a l'elaboració d'una Estratègia de la IA àmplia i curosa respecte a aquells aspectes que assegurin la diversitat, la creativitat i la no discriminació de cap tipus.

Aquest informe es remetrà al president de la Generalitat, seguint el protocol habitual, als compareixents i a la professora Cortina.

Informe sobre la Estrategia de Inteligencia Artificial (IA) de la Comunidad Valenciana

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 26 d'abril 2021

1. Antecedentes

La Generalitat Valenciana, en consonancia con la sensibilidad institucional sobre esta poderosa e innovadora herramienta considerada como “la cuarta revolución industrial” elaboró en 2019 el documento denominado *Estrategia de Inteligencia Artificial (IA) de la Comunidad Valenciana*, con carácter pionero entre las distintas administraciones autonómicas (únicamente Cataluña cuenta con anterioridad con la suya propia, y está pendiente de elaboración un documento de carácter nacional).

Su consideración como “disciplina de propósito general”, su “carácter transversal” y los objetivos de “aumento de productividad y eficiencia” establecen el marco conceptual que suele ser generalmente compartido.

La Comisión de las Ciencias del CVC ha abordado su estudio asistida de la Comisionada de la GV doctora Nuria Oliver, el profesor emérito Elías de los Reyes (UPV), la coordinadora de la Cátedra IA de la UPV, Marta Monlón, el profesor de Ética de la UJI doctor Patrici Calvo y la profesora y arquitecto Ana Lozano.

2. Definición

Son numerosas las definiciones que se han hecho del término IA desde su aparición a mediados del siglo XX. Si nos fijamos en el documento que nos ocupa, veremos que se define como la *disciplina dentro de la informática y la ingeniería para el desarrollo de sistemas inteligentes, tomando como referencia la inteligencia humana*⁸.

Otro documento de características similares, Catalonia.AI, la estrategia dictada en Cataluña, establece que “la *inteligencia artificial es una tecnología digital avanzada que permite en las máquinas reproducir o superar algunas de las habilidades que requieren inteligencia cuando son realizadas por humanos. Eso incluye tecnologías que permiten en las máquinas aprender y adaptarse, sentir e interactuar, razonar y planificar, optimizar los procedimientos y parámetros, por extraer conocimiento de grandes cantidades de datos y operar de manera autónoma*”⁹.

En otras definiciones, veremos que la IA es la simulación de procesos similares a la inteligencia humana. Estos incluyen los procesos de aprendizaje (adquisición de la información y reglas para el uso de la información), el razonamiento (utilizando reglas para llegar a conclusiones aproximadas y definitivas) y la autocorrección.

8 www.presidencia.gva.es/documents/172345415/172485485/Dossier_val.pdf/5685d3fe-9de7-4133-8a3e-f41166d23f0c
9 politiquesdigitals.gencat.cat/ca/tic/catalonia-ai

Con todo, y aunque el término existe desde hace casi un siglo, ha sido durante los últimos años cuando la disciplina ha ido ganando terreno hasta convertirse en lo que desde el documento citado se llama la Cuarta Revolución Industrial. Eso ha sido posible por toda una serie de factores como la disponibilidad de una cantidad ingente de datos, fruto de la facilidad y la democratización del acceso a la tecnología, la disponibilidad de grandes capacidades de computación a bajo coste y el avance constante en el diseño de procesadores y el conocimiento de mecanismos complejos de aprendizaje y de redes neuronales que permitan el desarrollo de arquitecturas de inteligencia artificial a partir de esos modelos.

3. Aplicabilidad

Pese a que el término *disrupción*, *strictu sensu*, se refiere a una “rotura o interrupción brusca”, es habitual la utilización -como calificativo- de tecnologías de innovación, frente a las tecnologías ordinarias o dominantes.

El documento de referencia anuncia un amplio listado de campos de aplicación que van desde la agricultura hasta las telecomunicaciones (turismo, industria, medicina, comercio, energía, transporte, educación, comunicación e idiomas y ciudad). Aun no siendo extensiva, cabe incluir de manera específica el territorio en su conjunto y, en relación con el medio ambiente, la prevención y extinción de incendios.

4. Beneficios, objetivos y riesgos

Indiscutiblemente son muchos los beneficios que la inteligencia artificial puede procurar en el objetivo principal que conviene a la Administración pública y que no es otro -como la propia estrategia indica- que una mejora de la calidad de vida de los ciudadanos.

No resulta evidente, sin embargo y como afirma el documento de referencia, que se erradique la subjetividad de las decisiones tomadas o acompañadas por esta herramienta, ni que la capacidad de cómputo -que naturalmente supera la de la inteligencia humana- sea garantía de efectividad y certeza.

Las inmediatas referencias a la ética como mecanismo de prevención de manipulaciones, decisiones sesgadas o generación de contenidos falsos, siendo procedentes, requieren un discurso más amplio y profundo.

Un objetivo implícito es promover la expansión de la propia IA entre la sociedad y la administración.

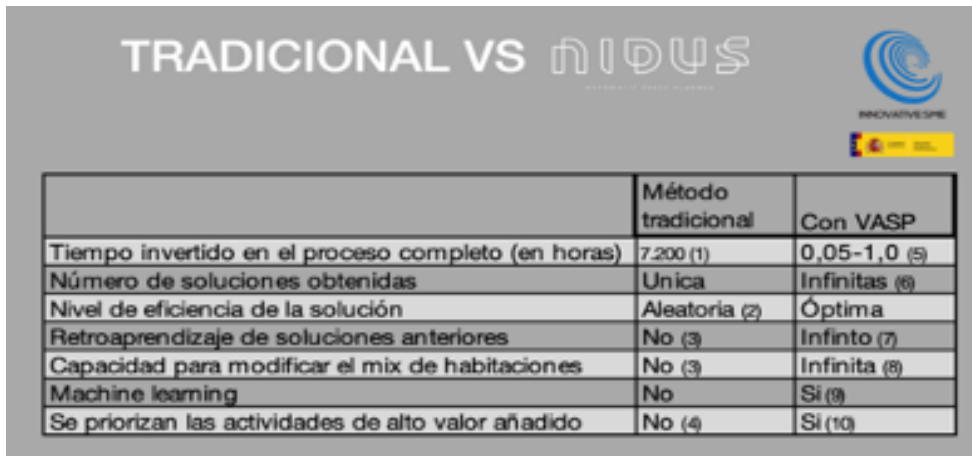
5. Contexto socio-económico y características

En un contexto socio-económico que, acertadamente, se centra en los estándares de conocimiento avanzado y talento (presentes con niveles de excelencia en el tejido intelectual y productivo valenciano), de una escala empresarial en la que las PYMES (99,86%) y las llamadas “microempresas” de no más de nueve trabajadores (95,40%) son protagonistas, la polarización del mercado laboral, detectada al parecer en 2018, y las barreras financieras al crecimiento emprendedor y la ausencia de una cultura específica de capital- riesgo en la CV, resultan obstáculos a vencer.

Competitividad, inclusividad, prioridad de las personas y sostenibilidad del planeta, se enuncian como características principales de la estrategia, asentadas en una hipótesis de trabajo que presupone una mayor productividad de los trabajadores mejor cualificados y una expectativa (por confirmar) de que 2020 arrojaría un déficit de más de medio millón de profesionales TIC (Tecnologías de la Información y el Conocimiento) en la Unión Europea.

En este orden de cosas, la comparecencia de la profesora y arquitecto Lozano, exponiendo una herramienta real de su propia invención denominada NIDUS (automatic space planner), y reconocida por el Ministerio de Innovación, se sitúa en lo que su autora llama “economía real”, haciendo uso de la algoritmia en enjambre y de la “wetcare” aplicada a formas de vida biológicas (referida al sistema nervioso central y a la mente humana).

La siguiente tabla, extraída de su presentación, establece una comparación en siete campos, desde la economía de tiempo hasta la priorización de activos de valor añadido:¹⁰

	Método tradicional	Con VASP
Tiempo invertido en el proceso completo (en horas)	7.200 (1)	0,05-1,0 (5)
Número de soluciones obtenidas	Unica	Infinitas (6)
Nivel de eficiencia de la solución	Aleatoria (2)	Óptima
Retroaprendizaje de soluciones anteriores	No (3)	Infinito (7)
Capacidad para modificar el mix de habitaciones	No (3)	Infinita (8)
Machine learning	No	Sí (9)
Se priorizan las actividades de alto valor añadido	No (4)	Sí (10)

6. La estrategia propiamente dicha

Sobre los pilares básicos: i) impulso de un ecosistema productivo, innovador e integrador; ii) preparación para los cambios socio-económicos previsibles; y iii) adopción de la IA en la administración pública, se desgranar hasta ocho hitos y sus correspondientes acciones derivadas, que van desde la inversión en la investigación relacionada con la IA, hasta un marco que garantice la privacidad de los ciudadanos mientras aumente la calidad y disponibilidad de los datos. La promoción de emprendedores, el impulso de una cultura de transformación tecnológica, la seguridad jurídica, el desarrollo de infraestructuras informáticas y de telecomunicaciones, la atracción de fuentes de financiación europeas y, en suma, un “impulso político”, son algunos de los desiderátum -más que propuestas propiamente dichas- que incluyen acciones como la Unidad ELLIS o el TECH4CV (iniciadas), el Distrito Digital, programas de atracción de talento, nuevos productos del Instituto Valenciano de Finanzas (IVF), nuevos grados de FP, redes de banda ancha, 5G e Internet de las cosas (IoT), entre otras muchas.

Por la comparecencia de la sra. Oliver hemos sabido de las inversiones previstas en este sentido en los presupuestos y del desarrollo incipiente de alguna de estas acciones.

10 FUENTE: Imagen de la presentación en la comparecencia de la comisión de las Ciencias de la señora Ana Lozano.

Otras inversiones, sin embargo, están lejos de resultar efectivas. Por ejemplo, la anunciada Ley valenciana para el Desarrollo de la Sociedad Digital apenas se ha llevado a nivel de Anteproyecto, y la participación ciudadana -en consulta realizada en julio 2020- se ha saldado sin una sola aportación. No es muy distinto el caso del Observatorio de la IA, en cuya web no hay mayor información que la reciente creación en la UPV de una Cátedra de IA aplicada a la administración pública, financiada con 60.000 euros.

Sería deseable mayor implicación de las Consellerías con responsabilidad en la materia en lo que se denomina “hibridación universitaria” y en la implantación de los nuevos grados de FP.

La sra. Monleón, en su calidad de Coordinadora de la Cátedra Universidad/Empresa sobre Inteligencia Artificial aplicada a la Administración Pública, creada en la UPV con el auspicio de la GV y un presupuesto anual de 60.000 euros, expuso sus principales objetivos, acciones y proyectos, así como su método de trabajo.

La cátedra la preside excepcionalmente la Consellera de Innovación, Universidades, Ciencia y Sociedad digital, Carolina Pascual y es director el Gerente de la UPV, Salvador Navarro. Su objetivo es potenciar y fomentar el desarrollo de la IA en la Administración Pública. Concretamente, en relación con el Covid 19 se ha trabajado en detectar sobreocupación e identificar contactos en caso de contagio. En la actualidad se trabaja para encontrar vías de comunicación óptima para atender la menor presencialidad de los usuarios.¹¹

MÉTODO DE TRABAJO

7. Preparación para los cambios socio-económicos y adopción de la IA en la administración pública

Una relación de futuribles componen el panorama de anticipación a los más que probables cambios sociales y económicos en la CV y en la implantación de la herramienta en su administración pública.

Se busca, pues, priorizar un “trabajo de calidad” que identifique impactos sociales, invierta en nichos tecnológicos o en ciberseguridad, incentivos fiscales a Pymes, derribo de barreras de acceso a la educación tecnológica, programas contra la brecha de género y personal vulnerable, enfoque democratizador y anticipatorio en la educación y prever consecuencias del envejecimiento de la población.

11 FUENTE: Imagen de la presentación de la comparecencia en la comisión de Ciencias de la señora Marta Monleón.

En cuanto a la administración pública propiamente dicha, se trata en esencia de preparar a la Generalitat para el cambio e implantar la IA, mediante programas de formación del funcionariado, definición de nuevos perfiles profesionales, desarrollo de una política propia de infraestructuras (big data) y una relación estrecha con start up digitales para la adquisición de productos y servicios por “pruebas de concepto” y compras innovadoras.

8. Aspectos éticos

Ante lo que se dibuja como una revolución imparable y que tiene sobradas ventajas, hay que prestar especial atención también a todos aquellos aspectos que comprenden la vertiente ética. Así, como ya advertía en su comparecencia la señora Nuria Oliver, se hace necesaria la regulación de todas aquellas prácticas que, por novedosas y fruto de la rapidez en aparecer en el mercado, no tienen aún correspondencia a nivel legislativo. Hay que tener presente que la gran mayoría de los avances vienen de muy pocas empresas, macroempresas como Apple, Google y Amazon. Además, con respecto a la estrategia, según la comparecencia del profesor Patrici Calvo, no solo existen los ecosistemas ciberfísicos, donde todo está conectado desde la hiperconectividad digital, sino que también hay que hablar de ecosistemas ciberéticos con tal de elaborar una estrategia que responda a las necesidades de la ciudadanía y que evite cualquier tipo de discriminación.

Las posibles consecuencias de la adopción de la IA a nuestro entender, están relacionadas mayoritariamente con la toma de decisiones basadas en algoritmos. Así, si hablamos de industria cultural, ya es posible encontrar sistemas de AI que publican notificaciones en periódicos digitales, pintan cuadros o hacen predicciones (y por lo tanto pueden marcar tendencias) de las preferencias de los y las usuarios a la hora de elegir una serie, un libro o un grupo de música, de la misma manera que el algoritmo también puede escribir microrrelatos, publicaciones científicas o guiones de cine. También es el algoritmo que puede llegar a decidir sobre la idoneidad para ocupar un puesto de trabajo u obtener una hipoteca.

Este protagonismo digital, que facilita en muchas ocasiones la vida y ofrece todo un mundo de posibilidades, también puede caer en peligros que se han de tener presentes y evitar. Los enumeramos a continuación:

- Los excesos del algoritmo, tanto en género, como en los económico, social, generacional o racial: determinar cuáles son las características que objetivamente clasifican los grupos en un tipo u otro puede ser una misión complicada. Este exceso puede afectar desde la toma de decisiones para un puesto de trabajo, hasta los controles de seguridad que se pueda hacer a partir de los algoritmos, con el peligro de la exclusión que puede comportar.
- La cosificación digital. Pensando en que la cantidad de datos producidos por determinado aparato o persona es la base para el funcionamiento óptimo de los sistemas regulados mediante IA, hay que tener especial atención en no caer en la evaluación del ser humano en función de los datos que genera, pudiendo llegar, en última instancia a poner en cuestión los principios en los que se fundamentan los derechos humanos.
- La distorsión digital. Los algoritmos nos muestran, mayoritariamente, solo lo que nos es afín, eso puede llevar a una falsa sensación de información y a una pérdida de conocimiento de otras realidades con las que podemos disentir, con la paulatina pérdida de espíritu crítico que puede comportar.
- Opacidad digital. A menudo los sistemas son tan complejos que se puede hacer imposible determinar las causas o los fundamentos de algunas decisiones.

- Irresponsabilidad digital. Atado a lo anterior, la falta de “explicabilidad” de los procesos puede conducir a la dificultad de determinar las responsabilidades de las acciones. Son muchas y demostradas las posibilidades y mejoras que supondrá la adopción propuesta de la IA. Pese a ello, hay que tener en cuenta que la capacidad de adaptación ante los cambios no forma parte de las características de los algoritmos y es aquí donde habría que preservar el factor humano sobre el algorítmico.

9. Intersecciones entre la estrategia y la cultura.

Teniendo claras las ventajas y los posibles riesgos o retos que incluye la adopción de determinada estrategia y abriendo la mirada en una vertiente más humanística, se nos plantean una serie de cuestiones que, a pesar de estar apuntadas en el documento, podrían tener más peso en el camino a seguir. Existen toda una serie de intersecciones entre la adopción de la IA dentro de las administraciones y el contacto con la ciudadanía, la más destacable la encontraríamos en el campo de la educación.

Se hace necesario que el contacto con los mecanismos de pensamiento computacionales, la IA y el acceso a la tecnología esté presente en la educación; con convivencia y con el mismo peso que habría de estar presente el aprendizaje desde los mecanismos de pensamiento de la creatividad y las artes. De esta manera, se podría pensar en unos sistemas educativos que abarcaran la sensibilidad más plural posible y que dotaran al alumnado de todas las herramientas necesarias para entender el mundo contemporáneo, así como se reforzaría la atracción de vocaciones tecnológicas desde la infancia con independencia del género del alumnado entre otras cosas.

Para ello es necesaria la consecuente inversión en la formación del profesorado para esos campos; un aumento de la sensibilidad al respecto; necesidad tanto de las instituciones como de la ciudadanía y de la cooperación entre el sector público, y privado para conseguirlo.

Otro de los campos donde la IA puede tener un papel relevante y que ya se apunta en el informe “Aplicación de las nuevas tecnologías para la defensa del patrimonio Histórico-Artístico Valenciano” hecho por el CVC, es la adopción de métodos in-

formáticos complejos y la utilización de toda la tecnología digital avanzada para la identificación, catalogación y salvaguarda del patrimonio cultural.

10.Consideraciones de síntesis.

- El CVC considera de extremo interés la Estrategia de IA de la GV y una reflexiva, cautelosa y efectiva puesta en práctica de las acciones que de ella se derivan.
- Deberá preservarse siempre el derecho a la intimidad de las personas.
- Para ello se deberá cuidar la inexistencia de sesgo racial, de género, generacional o por razones socioeconómicas y evitar así su exclusión en diferentes ámbitos de la vida social y profesional, teniendo en cuenta que la Inteligencia Artificial está al servicio de la inteligencia humana i no al revés.
- Se alerta de excesos digitales que deberán evitarse o erradicarse como la opacidad, distorsión, exclusión, intromisión e irresponsabilidad.
- Será conveniente establecer como marco de referencia, tanto en su conceptualización, producción y aplicaciones, lo que se entiende y define como “ecosistema ciberético”.
- Favorecer la presencia en los currículos educativos del pensamiento computacional, con la misma presencia que el pensamiento artístico y creativo. Tanto para la formación de personas con amplios conocimientos y capacidad de creación como la atracción de vocaciones tecnológicas en determinados grupos de población donde ahora no está presente.
- Animamos al trabajo conjunto entre entidades y con profesionales de varios campos tecnológicos, pero también filosóficos y artísticos para la elaboración de una Estrategia de la IA amplia y cuidadosa con respecto a aquellos aspectos que aseguran la diversidad, la creatividad y la no discriminación de ningún tipo.

Este informe se remitirá al presidente de la Generalitat, siguiendo el protocolo habitual, así como a los comparecientes y a la profesora Cortina.

Les dones investigadores científiques en temps de coronavirus¹

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 21 juny 2021

1. Antecedents

Des del seu origen, el Consell Valencià de Cultura ha destacat, sempre que ha tingut ocasió, el caràcter de la Ciència com a pilar bàsic de la Cultura. A més, ha insistit en la defensa de la Cultura i la Ciència com a ferramentes imprescindibles per a canviar el nostre sistema productiu, econòmic i social. En aquesta línia, el CVC ha realitzat diversos informes, també des de la perspectiva de gènere, amb especial menció a la presència de dones científiques en les diferents vessants de la cultura. Citem: *l'Informe sobre un canvi de paradigma. La cultura i la Ciència: oportunitat davant la crisi*, aprovat en el Ple del 29 d'octubre del 2021; *l'Informe sobre la ciència i la investigació*, aprovat en el Ple del 24 de novembre del 2014; *l'Informe sobre dona i ciència* aprovat pel Ple el 30 de gener del 2017 i *l'Informe sobre la Dona en la Tecnologia* aprovat pel Ple del 15 de juny de 2019, fent referència en tots ells a la necessària contribució de la Ciència en la construcció d'una societat més justa i igualitària.

En el marc de les taules sobre Cultura i Pandèmia, portades a terme pel CVC durant aquest any 2021, s'ha presentat i debatut la temàtica de les dones investigadores científiques i en particular en aquests temps de la pandèmia. Una taula rodona on participaren quatre investigadores que des de les seues especialitats, ens han exposat els resultats dels seus treballs d'investigació així com també les seues experiències personals.²

1.1 Marc legislatiu

La Constitució Espanyola indica en el seu article 44.1 i 44.2 que els poders públics promouran i tutelaran l'accés a la cultura, a la qual totes les persones tenim dret així com també a la ciència i a la investigació científica i tècnica en benefici de l'interés general. La Llei Orgànica 3/2007 de 22 de maig per a la igualtat efectiva entre dones i homes, en el seu article 3 assenyalava que el principi d'igualtat de tracte entre dones i homes suposa l'absència de tota discriminació, directa o indirecta, per raó de sexe i, especialment, per les derivades de la maternitat, l'assumpció d'obligacions familiars i l'estat civil. A l'article 5 de la mateixa llei es fa referència a la igualtat de tracte i d'oportunitats en l'accés al treball, en la formació i en la promoció professional, així com en les condicions de treball, principi d'igualtat que s'haurà de garantir en l'ocupació pública i privada,

1 Aquest informe ha sigut realitzat durant la pandèmia del Covid-19. Sabem de la dificultat i de la precarització laboral del personal investigador. En temps de pandèmia, la investigació duta a terme per les dones científiques s'ha vist encara més precaritzada ja que la responsabilitat de les cures principalment ha recaigut en elles.

2 CVC CULTURA I PANDÈMIA: DONES INVESTIGADORES CIENTÍFIQUES - YouTube

en l'accés a l'ocupació, en la formació professional, en la promoció professional i en les condicions de treball, incloses les retributives i les d'acomiadament. L'article 44, el qual fa referència a la igualtat i a la conciliació, en el seu punt 1 indica que els drets de conciliació de la vida personal familiar i laboral es reconeixeran als treballadors i treballadores de manera que fomenten l'assumpció equilibrada de les responsabilitats familiars, i evitar tota discriminació basada en el seu exercici. El marc legislatiu valencià considera en la Llei d'Igualtat 9/2003 al seu article 28 sobre l'accés a les noves tecnologies, i en concret en el seu punt 1, que la Generalitat facilitarà l'accés de les dones al maneig de les noves tecnologies de la comunicació i informació, amb especial incidència en la població femenina.

2. Raó de l'estudi

La perspectiva de gènere en la investigació científica i la incorporació de les dones en el món científic a Espanya es produeix amb dilació en relació als hòmens. Aquest retard es deriva de les funcions i els rols que la societat ha atribuït a les dones durant segles. Per poder contextualitzar la consolidació de les dones a l'esfera investigadora acadèmica hem de retrocedir a l'anomenat feminisme acadèmic amb la manifestació de la preocupació per la presència i relació de gènere a les institucions socials i a un treball crític que suavitzava la prevalença masculina i incorpora els ideals feministes a les universitats. No es pot obviar que la veritable consolidació de la presència femenina a la Universitat va arribar a meitat de la dècada dels 70, quan el nombre de dones comença a ser significatiu i s'inicien els estudis i els grups de recerca amb perspectiva de gènere. Així ens va il·lustrar l'enginyera, professora i investigadora Mª Ángeles Lluch en la taula redona sobre les dones investigadores científiques. Catedràtica en l'àrea de coneixement de Tecnologia dels Aliments de la Universitat Politècnica de València, des del anys setanta, ha sigut una dona pionera per la seua carrera universitària i per les seues investigacions, en un món completament masculí. Fou la primera dona amb càrrec en l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials i la seua investigació va ser en el Departament de la Tecnologia dels Aliments, i com ella apunta, es trobà davant d'una societat sorpresa i no preparada per a l'arribada de les dones al món de la investigació universitària, per la qual cosa no fou fàcil la seua acceptació. Foren anys complexos i de crítiques cap a la seua feina amb comentaris com: estàs llevant-li la feina a un home. El recorregut professional i acadèmic de la professora Mª Ángeles Lluch és exemple de com la Universitat i la investigació han avançat en igualtat i en conciliació. El camí sabem que és llarg i que encara queda molt per recórrer, motiu pel qual la raó d'estudi principal d'aquest informe és que les lleis anteriorment citades en l'apartat de marc legislatiu, junt amb els seus articles corresponents, es complisquen. Des de la seua perspectiva personal i des de la seua experiència, la professora Mª Ángeles Lluch ens ha aportat el seu testimoni de com va lluitar per a fer del coneixement la seua professió i transmetre'l com a professora en un entorn universitari masculí i amb una dotació econòmica precària, a més de l'esforç afegit per la seua condició de dona en una societat sense cultura del treball i on el concepte de conciliació era inaudit. El coratge com a dona i científica per a exercir un càrrec directiu, les complicacions per iniciar la investigació i obrir-se pas en l'entramat del món científic, són de lloar.

Si bé la transformació del paper de les dones a les universitats s'ha estudiat des de diferents perspectives: enfocaments docents, perspectives de lideratge polític i organitzatiu a la institució, i malgrat el creixent interès derivat de l'auge i consolidació dels estudis de gènere, el coneixement del paper i el protagonisme que van adquirint les dones a l'activitat científica i investigadora, es troba encara a una fase incipient. Tot i trobar-nos en un camí de progrés en la igualtat, les dones encara es troben davant problemes d'assetjament laboral, violència de gènere, lluita pel poder i competitivitat, així com la complicada situació de les dones pel que fa a la promoció a llocs de lideratge superior que tradicionalment han estat ocupats per hòmens a causa de l'anomenat sostre de vidre. En els darrers anys a Espanya s'ha materialitzat un creixent interès per afavorir la igualtat governamental i científica d'hòmens i dones i destaca la creació de la Unitat de Dones i Ciència adscrita al Ministeri

de Ciència, Innovació i Universitats que junt amb la creació d'organismes públics i privats, afavoreixen l'equilibri real entre gèneres. No obstant això, la realitat mostra dades dispars ja que els homes continuen tenint més presència desenvolupant les carreres científiques de més prestigi. Tanmateix estadístiques apunten cap a un creixement continuat i estable de la presència de dones a l'esfera universitària.

La física Elena Pinilla Cienfuegos, investigadora en tecnologia nanofotònica, ara en els moments actuals, com a contrapunt cronològic generacional a la investigadora Mª Ángeles Lluch, ens parlava de com les dones són minoritàries i la investigació a hores d'ara no és igualitària i com la bretxa de gènere procedeix des dels Instituts d'Ensenyament Secundari. Una minoria més acusada en carreres més qualificades. A més de com la importància de la meritocràcia i el fet de la maternitat repercuteix en la possibilitat de seguir el ritme del treball, d'investigar, viatjar i publicar. Per esbrinar la situació cal descriure i valorar els mecanismes i els processos que permeten el creixement i el reconeixement d'hòmens i dones en el context científic i investigador. Així trobem que actualment a Espanya la carrera científica i el seu ascens està vinculat a la publicació en revistes de reconegut prestigi. Les publicacions científiques es posicionen com a mèrit preferent davant altres iniciatives de divulgació i aplicació científica. Per altra part, per al reconeixement de la tasca i la trajectòria en el coneixement científic tenen un lloc predominant els premis nacionals d'investigació com a màxim guardó. Alguns dels estudis demostren que les dones dediquen menys temps a la recerca i més a la docència i la gestió i si és així es perpetua la desigualtat en funció dels sistemes de promoció i acreditació vigents. També cal destacar les dificultats que tenen les científiques per a fer estades de recerca prolongades quan tenen menors al seu càrrec, així com els obstacles relacionats amb la conciliació de la vida laboral i social. Per tant, es continua evidenciant la supremacia de la figura masculina sobre la femenina pel que fa a publicacions científiques i al reconeixement, mèrit i lliurament de premis nacionals d'investigació a Espanya. Si bé els darrers anys les dones han obtingut un major reconeixement, la qual cosa permetia albirar una obertura a un equilibri. Els estudis i bases de dades de plataformes científiques permeten confirmar l'abast de difusió de persones que investiguen i amplificar la visibilitat, i tot plegat servir d'inspiració a les actuals i futures generacions que es dediquen a la investigació a Espanya. Restava molta feina per a millorar la situació de les dones a la ciència tant a l'hora de despertar vocacions en infants i adolescents com també de trencar certs estereotips arrelats de temps que perviuen. Vindria a ser com una alfabetització en ciència sense el biaix de gènere.

3. La pandèmia sobrevinguda - Estat de la qüestió

Quan es va decretar a Espanya l'estat d'alarma el 14 de març del 2020, una gran part de la investigació va entrar en pausa, menys alguns laboratoris per a treballar en la investigació del Covid. La pandèmia ha estat una prova per a la societat i és necessari analitzar el que està passant des de les diferents vessants i una d'elles és la de gènere. Anem doncs a aproximar-nos a la situació de les dones i en aquest cas què investiguen les investigadores científiques en temps de pandèmia. La pandèmia ha paralitzat el món i de sobte el terme coronavirus ha entrat a format part de les nostres vides. Moltes dones investigadores han vist tancats els seus laboratoris mentre han crescut les seues responsabilitats al voltant de les cures. Malgrat els obstacles, i sent una minoria en disciplines com les matemàtiques, la informàtica, la enginyeria i la intel·ligència artificial, les dones continuen brillant en la ciència segons l'ONU³. L'informe "Género y ciencia frente al coronavirus", publicat pel Ministeri de Ciència i Innovació⁴, ha assenyalat que fer ciència durant el confinament en l'interior de les nostres cases, no sempre ha sigut un espai igualitari on les tasques al voltant de les cures i del treball domèstic no han sigut compartides, la qual cosa ha afectat en major mesura a les dones i a les seues carreres professionals.

3 Pese a los obstáculos de la desigualdad de género, las mujeres y niñas brillan en la ciencia | Noticias ONU (un.org)

4 Género y ciencia frente al coronavirus | FECYT

Els efectes del Covid 19 i del confinament són diferents en la salut segons les persones. Les dades desagregades per edat i sexe a Espanya mostren que el virus infecta de forma semblant hòmens i dones i la letalitat segons dades de diversos països pareix més alta en els hòmens. Perquè aquestes dades siguem científicament vàlides cal comptar amb dissenys experimentals robustos, i completats des de la transversalitat: països, ètnies, classes socials... A més els efectes del confinament no només són diferents segons les persones, també s'ha estudiat que tenen diferències segons el gènere. Segons les dades aportades per la doctora en medicina, M.ª Teresa Ruiz Cantero, investigadora de salut pública i medicina preventiva i investigadora del Covid 19, tot plegat des de la perspectiva de gènere, es produeix una evidència en el retard i error del diagnòstic en les malalties en les dones perquè no s'atenen al fet que els símptomes i els signes clínics són diferents als dels hòmens. Això suposa també un retard en l'atenció sanitària de les dones i major risc de morir. Segons els treballs d'investigació que va aportar a la taula rodona sobre les dones investigadores científiques, aquest problema afecta a 700 malalties de les dones i entre elles el Covid 19. Com bé va explicar no és tota una responsabilitat de la pràctica professional, sinó de la transmissió d'una informació esbiaixada. No és correcte igualar les malalties en els hòmens i les dones, els factors de risc, els símptomes, les respostes als tractaments i els pronòstics són diferents. Segons les seues paraules, a Espanya es treballa clínicament des de la perspectiva de gènere però no s'ha arribat encara a la pràctica professional. Segons l'Organització Internacional del Treball⁵, les dones realitzen un alt percentatge del total de les hores de treball de cures no retribuït en tot el món en situació normal. Per altra part durant el confinament i les escoles tancades va augmentar considerablement a les llars les hores d'atenció als fills i filles. Si no es trenquen els estereotips tradicionals, la càrrega de treball sobre les dones pot augmentar perillosament, més estrès i menys temps per a les activitats professionals. El confinament ha portat també un risc afegit als casos de violència de gènere a la convivència. Es plantegen doncs també aquests temes en els marcs de la vulnerabilitat laboral i de la violència de gènere. En aquest sentit la Universitat de València, des de la Unitat d'Investigació d'Economia Feminista del departament d'Economia Aplicada, ha fet un estudi preliminar on constata que si bé hòmens i dones s'han vist afectades per la crisi, han estat les dones les que han augmentat el temps de dedicació a les tasques de la llar i de les persones dependents. Però també en aquesta investigació s'ha considerat, degut al seu alt impacte, que les primeres publicacions sobre el Covid han sigut d'hòmens ja que es troben majoritàriament als lideratges i en conseqüència les primeres publicacions sobre el Covid s'encarregaren als hòmens.

3.1. Dones científiques en el context del coronavirus. Investigació i producció

La viròloga June Almeida, nascuda en 1940 a Glasgow, Escòcia, va ser la científica oblidada que va descobrir el coronavirus a l'any 1964. A través del microscopi va detectar l'agent infeccios amb una mena de corona al seu voltant. Creadora de nous mètodes de diagnòstic i imatge viral, aconseguiria identificar els primers coronavirus humans que mig segle després mantenen en suspens al món. Com a pionera de la microscòpia va desenvolupar una nova tecnologia revolucionària en el camp de la virologia per a diagnosticar infeccions. Els estudis internacionals ens mostren, en aquesta crisi sanitària, com les dones fan menys investigació en general i també en particular sobre el coronavirus. Durant el confinament s'ha eixamplat la bretxa de gènere i són minoritàries les publicacions de dones sobre el Covid19 liderant aquestes investigacions, segons dades publicades per diverses entitats, com l'Institut George per a la Salut Global de la Universitat d'Oxford, que recorda com les dones han estat infrarepresentades durant molt de temps, malgrat els esforços per la igualtat de gènere. Dades similars es troben a les investigacions de la Universitat d'Indiana Bloomington, als Estats Units, que a més apunten com abans de la pandèmia estaven augmentant les publicacions de dones. Altre estudi de la Universitat de Cambridge constata que les dones són només el 12% del total d'autors que estan investigant i publicant sobre temes econòmics relacionats amb el Covid 19. Llavors en uns moments en què la ciència pren una rellevància social, ens trobem que les científiques estan amb la dificultat de trencar l'anomenat sostre de vidre per poder aguaitar-se al mateix nivell que els seus companys. És necessari incorporar la mirada

5 Organisme especialitzat de les Nacions Unides sobre el treball i les relacions laborals.

feminista per abordar les repercussions de la pandèmia de forma transversal, en principi per una qüestió de justícia social i en consonància amb l'objectiu número 5 sobre la igualtat de gènere dels 17 objectius del Desenvolupament Sostenible de Nacions Unides. Però també és necessari per rigorositat. Si les dones estan fent menys investigació sobre el Covid, aquest fet té les seues conseqüències a causa de múltiples implicacions que apuntem a continuació. En principi pel propi avanç de la ciència i en particular del coneixement sobre el coronavirus, una malaltia que afecta de forma diferent a hòmens i dones tant en els seus efectes físics com a socials. Són necessàries dades disgregades per sexe i gènere si volem tindre una imatge completa de les dimensions clíniques i epidemiològiques del Covid 19. La metodologia, l'estudi i les conclusions d'un treball científic sabem que depenen en bona mesura dels seus autors i la probabilitat de tenir-se en compte el sexe als estudis, està en relació amb la participació dels dos sexes. Quan els equips són diversos s'arriben a solucions més sostenibles, a una millor comprensió dels problemes, més idees creatives, respostes més eficaces, una major salut global, i no incloure la diversitat pot distorsionar la realitat i propiciar la invisibilitat. Tot això a l'àrea sanitària contrasta amb el fet paradoxal de ser les dones la força sanitària major en tot el planeta. La pandèmia podia haver sigut l'oportunitat per a visibilitzar a les dones, segons Zulema Altamirano, directora de la Unitat de Dones i Ciència del Ministeri de Ciència i Innovació, quan fa menció d'un estudi sobre experts, de la Universitat Rey Juan Carlos I a l'any 2018⁶, segons el qual, ara en la pandèmia, per cada dona experta surten tres hòmens. Llavors la visibilitat de les dones científiques ha estat menor i també de forma especial en les comunicacions sobre el Covid. La ciència fa l'advertència del nombre de dones en els grups d'investigació, i resulta poc encoratjador segons els estudis de la Universitat Rovira i Virgili i l'informe de la Unitat de Dones i Ciència.

On estan les científiques durant el Covid 19? El CSIC, a les àrees de Biologia i Biomedicina, les quals s'ocupen fonamentalment del coronavirus, només una tercera part dels investigadors principals són dones. En el cas de la medicina és major la presència però en el nou Grup de Treball Multidisciplinari, que ha assessorat al govern en matèria científica i conseqüències futures del Covid, és també minoritari. Finalment al comitè per al coronavirus, creat pel comitè espanyol de Matemàtiques, encara ho és més. És preocupant aquesta escassa participació en l'origen i decisions importants ja que la percepció de la realitat entre els gèneres, no és la mateixa. Com que les formes d'afectar la pandèmia són diferents i les necessitats també ho són, aquestes diferències han de considerar-se a l'hora de dissenyar com combatre la malaltia i com eixir de la crisi. Les dones haurien d'estar incorporades en condicions d'igualtat en tots els organismes assessors i de presa de decisions sobre la pandèmia i l'eixida de la crisi, i s'afegeix al fet que durant els últims 20 anys, la bretxa de gènere es tanca molt lentament. Una presència que també ha sigut baixa mediàticament en premsa, en televisió. No hi ha una política explícita al respecte. De vegades també es mostren menys divulgadores i insegures. Tot plegat invisibilitza les seues veus i pot frenar les seues carreres i també una menor promoció davant l'exigència de la meritocràcia. Per un altra part, segons les dades de l'ONU, les dones que treballen en l'atenció al públic en els sistemes sanitaris i socials, els més relacionats amb el coronavirus, és la més nombrosa.

3.2. Escletxa de gènere en la ciència: cures i teletreball en temps de de pandèmia

Les carreres científiques han estat construïdes des de la base patriarcal. No es té en compte la maternitat per a les dones científiques que volen ser mares ni les cures per a les dones científiques que no són mares i que tenen altres realitats com per exemple la cura de familiars. Aleshores, la conciliació es fa difícil en un context com és l'acadèmic i el científic, on la meritocràcia, una forma de govern basada en els mèrits i en la competència, oblida i relega als margens el cuidar-nos. La meritocràcia està regida per l'expressió anglesa *publish or perish* (publicar o morir) segons la qual la publicació es torna imprescindible per a aconseguir l'acreditació, promocionar-nos i mantindre'ns laboralment. La pandèmia ha tornat a ser un exemple de com les dones, durant el moment de confinament, han publicat menys que els hòmens, minvant la producció científica de

6 <https://www.ciencia.gob.es/portal/site/MICINN/menuitem.edc7f2029a2be27d7010721001432ea0/?vgnnextoid=fa1b7f262e-274710VgnVCM1000001d04140aRCRD&vgnnextchanne>

les acadèmiques la qual cosa revela que les dones han assumit en major mesura, les cures dels fills i filles i familiars així com les tasques de la casa. Aquest percentatge i la seua davallada demostren el canvi de productivitat publicant menys en temps de pandèmia les dones:

Articles publicats 2019 2020

Dones 31.7 % 26.6%

Homes 68.3 % 73.4%

Font Inno, Rotundi & Piccialli, 2020, citat en la taula rodona per Villar-Aguilés, Alcía

D'altra banda, no hem d'oblidar que el biaix de gènere es sosté per altres limitacions pera les dones com són la Motherhood penalty, terme sociològic que fa referència a la "penalització" en la carrera científica per la maternitat, el sostre de vidre, concepte que fa referència a les barreres invisibles que dificulta a les dones a ascendir en la seua carrera professional fins als càrrecs de més responsabilitat, així com el sòl fangós, terme que explica la realitat per la qual moltes dones tenen nombroses dificultats per poder abandonar l'esfera privada d'àmbit domèstic cap a l'espai públic i que impedeix el seu accés al mercat laboral. Alcía Villar-Aguilés, professora de Sociologia de la Universitat de València, posà el focus a l'inici de la pandèmia en la necessitat d'analitzar les dades sobre la incidència del virus des de la perspectiva sociològica i de gènere, degut a l'impacte unidimensional únicament amb termes de salut i atenció sanitària sols en hòmens i en les residències de gent major. Tenint en compte aquestes dues perspectives, la investigació que ha realitzat la professora Villar-Aguilés ha posat el focus en la incidència del virus en les dones, investigació que ha sigut publicada a la revista *Mètode*⁷. Segons aquesta investigació, les dones, des del seu tradicional rol de gènere com a cuidadores, pateixen diferents factors de risc per la seua posició social i per la persistència de la divisió sexual del treball, la qual os'ha vist reforçada per la pandèmia. Els següents percentatges extrets de la seua investigació demostren com el rol de cuidadores exposa a les dones més al virus:

Contacte estret amb cas covid – 63%

Contacte amb persones amb infecció respiratòria aguda – 63%

Visites a centre sanitari – 60%

Professional sanitari – 78%

El treball de les cures encara és molt invisibilitzat. És el treball que sosté la vida i la pandèmia l'ha posat com a imprescindible. D'altra banda, una altra de les conseqüències de la pandèmia ha sigut l'augment de casos de violència de gènere i l'aparició de la violència de control en les dones que durant el confinament s'han quedat atrapades amb el seu agressor, qui ha pogut exercir d'una manera extrema i molt més lliure el control sobre elles. Si comparem dades entre maig del 2019 i maig del 2020 l'augment de telefonades al 016 ha sigut del 41% distribuït de la següent manera entre les tres províncies:

València – 12.4%

Alacant – 44.1%

Castelló – 65.5 %

⁷ Villar-Aguilés, Alcía: "Les dones i la Covid-19. Notes sobre la incidència del virus amb perspectiva de gènere", *Mètode*, núm. 107, Universitat de València, València, 2021.

Les dones ateses als centres valencians Dona 24 hores han augmentat un 70%, un augment molt significatiu. D'altra banda i segons els indicadors socials del seguiment de les mesures de seguretat covid19 en dones i homes, podem concloure per les distàncies considerables percentuals, que les dones també cuiden col·lectivament al ser més prudents per frenar el virus de la pandèmia. Les dones estan cuidant més al col·lectiu de la societat en el seu conjunt:

Limitar contactes – 86% (dones) 78% (homes)
Desinfecció de mans – 90% (dones) 83% (homes)
No donar la mà ni besar – 82% (dones)
78% (homes)

La investigació de la professora Villar-Aguilés conclou assenyalant que la pandèmia ens ha posat un mirall davant nostre com a societat i ha posat com a imprescindible el treball de les cures ja que per a avançar com a societat ens hem de cuidar, protegir i acompanyar. A més, la pandèmia ha remarcat les desigualtats que existeixen des d'una perspectiva interseccional mitjançant la qual podem entendre la desigualtat en tota la seua complexitat en les seues vessants socials, econòmiques, ètiques i territorials.

4.- Conclusions i recomanacions

L'estudi de la pandèmia ha posat en relleu les diferents conseqüències i impactes ocasionats, la qual cosa ha fet que ens mirem com a societat:

- Com ha afectat de diferent manera en funció de la transversalitat i quines han sigut les diferències tenint en compte el sexe i el gènere.
- Ens ha permet analitzar la situació de les dones investigadores i les càrregues patriarcals a les quals es veuen sotmeses, anteriorment descrites.
- També ha evidenciat les dificultats per a desenvolupar les activitats d'investigació, lideratge i meritocràcia, davant la transmissió de limitacions associades a rols de gènere encara arrelats i vigents.
- Ha posat de manifest com les professions vinculades a les cures, tan necessàries en aquests temps són altament feminitzades: metgesses, infermeres, personal sociosanitari, de neteja i de cures en les residències de les persones majors, infrarepresentades en la presa de decisions. - Com ens alerta davant la possibilitat de succeir un retrocés en el camí i èxits cap a la igualtat a causa de la vulnerabilitat i l'esdevindre de situacions que puguen provocar violència.

Per aquestes qüestions abans exposades, el Consell Valencià de Cultura recomana:

- La necessitat d'introduir Plans d'Igualtat en els centres I+D+I que faciliten la conciliació i la corresponsabilitat amb la finalitat de no perdre els talents de les dones.
- Les dones investigadores científiques han de formar part d'equips d'investigació científica en general de manera proporcionada i ara en particular en les investigacions sobre el Covid 19. Estar presents als lideratges mitjançant accions positives que faciliten la productivitat i reduïsquen la discriminació; els equips d'investigació han de ser paritaris.
- La meritocràcia s'ha convertit en una carrera d'obstacles per a les dones que han de conciliar, la qual cosa desemboca en una esclatxa de gènere en la producció científica. Aquesta etapa d'exigència sol coincidir en moments d'investigació

postdoctoral, temps en què moltes dones es plantegen la maternitat. La visibilització i la internacionalització de les investigacions implicava abans del confinament nombrosos viatges per l'estat espanyol i també fora de les seues fronteres. El confinament ens ha demostrat que la mobilitat pot ser substituïda per la xarxa d'internet. Aleshores recomanem que aquesta possibilitat es continue contemplant.

- S'ha de treballar per procurar el benestar del personal investigador impulsant mesures que acceleren els progressos i els avanços cap a la igualtat real mitjançant treballs on el recolzament, l'anàlisi i el seguiment de la investigació, tinguen presents les polítiques d'igualtat. En aquesta línia cal impulsar i recolzar les investigacions en salut des de la perspectiva de gènere les quals en alerten de les diferències significatives entre els hòmens i dones pel que fa a la simptomatologia, diagnòstic, pronòstic i tractament de malalties.

Aquest informe s'enviarà segons el protocol habitual i a les ponents de la taula rodona dones investigadores científiques, "Diàlegs Cultura i pandèmia".

Informe sobre Dones i Esports

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 27 setembre 2021

El lideratge de les dones, incloses les joves, és vital davant la necessitat urgent de reconstruir de la millor manera possible després de la COVID-19... Hem de fer passos grans i decidits, no passos graduals.
Phumzile Mlambo-Ngcuka, Secretària General Adjunta de les Nacions Unides i

Més d'un em va dir que era bona, però no prou, però jo vaig decidir continuar lluitant.
Sandra Sánchez. Karateka. Primera guanyadora de l'Or olímpic en la modalitat karate. Tòquio. 2021

1. Antecedents

El Consell Valencià de Cultura ha posat atenció a l'esport en diferents ocasions: Informe "El ejercicio físico y algunos aspectos del deporte" al 2006, Informe sobre "El uso de la bicicleta como medio de transporte urbano", al 2008 i més recentment a l'Informe "Cultura Deportiva. Consideraciones sobre la actualidad", aprovat en sessió Plenària, al maig de 2021.

D'altra banda, són nombrosos els informes, declaracions i resolucions que el CVC ha dedicat al reconeixement i la visibilització específica de la tasca de les dones a l'àmbit de la Cultura –en les seues múltiples manifestacions-, que fan palesa la voluntat del CVC de contribuir a la consecució de la plena igualtat entre homes i dones i treballar per l'eliminació de qualsevol tipus de barreres que puguen constituir una minva als drets fonamentals de les persones.

Part d'eixe compromís queda reflectit, entre d'altres, en aquest recull de documents:

"Informe sobre la Percepción Cultural de la Mujer, la Igualdad y la Equidad como reto permanente". 2015

Informe "Mujer y Ciencia". 2017

"Informe sobre la visibilidad de la mujer en los libros de texto". 2018

Declaración sobre Arte y Mujer. 2018

"Informe sobre la mujer en la tecnología". 2019

"Informe sobre el Observatorio de Género en la Cultura". 2020

"Informe sobre els models educatius i estereotips de gènere a la primera infància" 2020.

"Informe sobre la situació de la Cultura Valenciana com a conseqüència de la Covid-19. 2020

Informe "Dones investigadores científiques en temps de Coronavirus".2021

2. RAONS DE L'INFORME

El CVC, atent a la presència creixent de l'esport en la vida de les persones, la seua incidència en el benestar físic i mental de la població, els seus beneficis des del punt de vista social, i conscient de la significativa incorporació de les dones a l'esport i el relleu de la participació femenina en les diferents modalitats i categories esportives, així com l'impacte dels guanys aconseguits per les dones als esports competitiu i la positiva repercussió d'aquest guanys en el camí cap a la igualtat –amb la creació de referents femenins per a les actuals, i les noves generacions-, pren la decisió d'abordar un informe sobre l'univers esportiu, en aquest cas centrat en la perspectiva DONES I ESPORTS.

Donant continuant a la línia de treball encetada al novembre de 2020, amb el Cicle de Diàlegs Cultura i Pandèmia, -un espai d'anàlisi i debat, en format de taules rodones retransmés en xarxa, sobre els impactes de la Covid-19 al món de la Cultura-, el CVC ha volgut incorporar als debats altres aspectes no necessàriament lligats als efectes de la malaltia.

Baix el títol genèric de Diàlegs des del Consell Valencià de Cultura, s'ha mantingut un espai de debat, un contacte directe i fruit amb diferents sectors de la societat valenciana. Així, al mes de juny de 2021, es va programar la taula rodona "Dones i Esport", que va comptar amb les valuosa presència de quatre veus autoritzades, quatre visions des de diferents vessants: la coeducació i l'esport federat, amb Chus López Cañete, docent i esportista; la pràctica del futbol professional femení, amb Tere Saurí, docent, exfutbolista i entrenadora de futbol; la vessant acadèmica, amb Antonio Santos Ortega, professor i investigador; i la comunicació i el seus impactes, amb Anna Gimeno Berbegal, periodista i sociòloga.

La informació que tots quatre van facilitar ha estat imprescindible per a l'elaboració de les reflexions que tot seguit detallarem.

3. UNA MIRADA A LA HISTÒRIA

Ja a l'antiga Grècia, es va estendre la pràctica de l'esport com a joc o activitat per gaudir d'una bona salut física i mental i per tal de millorar la qualitat de vida de les persones. Les dones, però, quedaven fora, no hi tenien permés participar. Des d'aleshores, i amb la creació dels Jocs en honor de la deessa Hera, al llarg dels segles, les dones han treballat amb tenacitat, coratge i imaginació, per obrir espais propis per a la pràctica i el gaudi de l'esport.

Als Jocs de la I Olimpíada, celebrats a Atenes, l'any 1896, no hi va haver cap presència femenina. Va ser als Jocs de Paris, l'any 1900, la primera vegada que les dones van poder participar d'aquesta competició esportiva amb un 2% d'entre 997 atletes (quatre dones en les categories de golf i tennis). La participació de les dones va anar augmentant però de manera insuficient i només autoritzada en poques categories. L'atletisme no es va poder incorporar fins molts anys després. Va ser gràcies a la fermesa d'Alice Meillat, i la creació de la Federació Internacional Esportiva Femenina –impulsora dels exitosos Jocs Mundials Femenins de París (1922), Goteborg (1926), Praga (1930) i Londres (1934)- que la Federació Internacional d'Atletisme (IAAF, més tard COI), dirigida per homes, es va sentir en la necessitat d'incloure la participació de les dones en un major nombre de categories, donada la gran l'acceptació popular dels Jocs Femenins i pel temor que el seu èxit poguera provocar una esclatxa a l'olimpisme.

Així, als Jocs de Montreal, al 1976, la participació femenina va suposar el 21% d'un total de 6.084 atletes. No obstant això, i fins el 2008, encara hi va haver països que prohibien la participació de dones a la competició. Va ser a les Olimpíades de

Londres del 2012, que totes les delegacions van portar dones als seus equips, arribant a una participació del 44% d'un total de 10929 esportistes.

L'esport olímpic ha necessitat 121 anys -un segle i quart, gairebé- per arribar a fregar la paritat als recents Jocs Olímpics de Tòquio, amb un 49% de dones.

No és una metàfora dir que la lluita de les dones a l'esport, ha estat part de la lluita per la igualtat.

4. MARC DE REFERÈNCIA NORMATIU

- La Constitució Espanyola de 1978, al seu article 14, declara la igualtat davant la llei, sense que pugui prevaldre cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol condició o circumstància personal o social.
- Art. 43.3 de la Constitució: "els poders públics fomentaran l'educació sanitària, l'educació física i l'esport"
- Ley 16/1983, de 24 d'octubre, de creació de l'Organisme Autònom Instituto de la Mujer, que redacta el "Primer Plan de Acción para la Igualdad de Oportunidades de las Mujeres" (1988-1990).
- Llei Orgànica d'Ordenació del Sistema Educatiu (LOGSE), 1990, Ministeri d'Educació i Ciència. Elabora un pla de formació del professorat en co-educació i aborda la creació de materials didàctics sobre educació física i esport.
- Consell Superior d'Esports, (CSD) organitza la "Primera Encuesta Nacional sobre Mujer y Deporte" (1990), amb la col·laboració del Instituto de la Mujer.
- Declaració Internacional de Brighton sobre la Dona i l'Esport. 1994
- El Consell Superior d'Esports crea el programa "Dona i Esport". 2005
- Creació de la Subdirecció General anomenada "Dona i Esport"
- Llei 3/2006 de 12 de maig, de la Generalitat, de Creació del Consell Valencià del l'Esport.
- Llei 2/2011, de 22 de març, de la Generalitat, de l'Esport i l'Activitat Física de la Comunitat Valenciana. Modificada en 2015 incorpora la perspectiva de gènere a l'esport (art. 19.3). Modificada en 2016 incorpora l'obligatorietat d'incloure a les directives de les federacions esportives almenys un 40% de persones de cada sexe (art. 65.4).
- Agenda de Desenvolupament Sostenible 2030, la igualtat és part integral de cadascun dels 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), i queda específicament recollida al Objectiu 5. Signada en 2015.
- Decret 2/2018, de 12 de gener, del Consell, pel qual es regulen les entitats esportives de la Comunitat Valenciana. Amb articles específics dedicats a la igualtat entre homes i dones.
- Llei 20/2018, de 25 de juliol, de la Generalitat, del mecenatge cultural, científic i esportiu no professional a la Comunitat Valenciana.
- Decret Llei 2/2020, de 3 d'abril, de mesures urgents, en l'àmbit de l'educació, de la cultura i de l'esport, per a pal·liar els efectes de l'emergència sanitària provocada per la Covid-19.
- Proposició no de llei relativa a la urgent necessitat de declarar l'activitat física i l'esport com a activitat essencial després de la crisi sanitària ocasionada per la COVID-19". Febrer 2020, Congrés dels Diputats.
- EN TRÀMIT Avantprojecte de la Llei de l'Esport, que conté diverses mesures de gènere i igualtat. Estatal.
- EN TRÀMIT Projecte de Llei de la Generalitat Valenciana per ordenar l'exercici de les professions de l'esport.

5. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El marc legislatiu existent -succintament apuntat-, i les estimulants dades de participació femenina a les olimpíades de 2021, a Tòquio, no haurien d'enlluernar-nos, ja que no s'acaba d'instal·lar el seu correlat en la societat: la situació de les dones avança, però no al ritme i amb la solidesa que seria desitjable.

Els programes que, des de les diferents administracions promouen i fomenten l'esport, han estat i continuen estant fonamentals per al desenvolupament de l'esport amb perspectiva de gènere i que aquest pugua arribar al major nombre possible de dones i en períodes diferents de la seua vida.

Alguns dels programes segons la seua implantació:

- El Consell d'Europa amb el programa EPAS, que fomenta les bones pràctiques entre els països membres i es centra entre altres coses en incorporar la perspectiva de gènere a les polítiques públiques i l'educació, així com l'elaboració d'estudis sobre la matèria.
- El Ministeri de Cultura i Esport, a través del Consell Superior d'Esports i les seues diverses iniciatives: "Dona i Esport"; "Pla Integral d'activitat física i esport" (amb èmfasi sobre programes de formació, difusió, sensibilització i visibilització, també en col·laboració amb les CCAA); el programa "Univers Dona" i "Univers Dona II".
- La Direcció General d'Esport de la Generalitat Valenciana, amb el pla d'igualtat i foment de l'esport federat; programes de tecnificació esportiva; plans de subvencions a entitats locals per a promoure la incorporació de xiquetes i joves a la pràctica d'esports tradicionalment considerats masculins (com ara, la pilota valenciana); i amb organització de jornades i cursos formatius.
- A l'àmbit municipal, gairebé totes les entitats locals solen comptar amb regidories que integren plans de foment de la igualtat d'una o altra manera. Depenent dels recursos disponibles i la sensibilitat, poden incloure programes d'esport amb perspectiva de gènere.
- L'Ajuntament de València -ciutat que acull la seu del CVC-, a través de la Fundació Esportiva Municipal (FEM), dóna suport a la celebració d'activitats esportives femenines, jornades, la carrera 10KFem, entre altres, tot i no comptar, pel moment, amb un pla d'esport femení.
- La FEM va patrocinar la realització dels documentals "Campeonas Invisibles" (2015), i "Campeonas sin límites" (2019), de la guionista i directora Paqui Méndez. Aquests documentals han contribuït a donar visibilitat a les dones esportistes i mostren la realitat del seu dia a dia, que no apareix als mitjans de comunicació. Reflecteixen també la manca de referents esportius femenins en moltes modalitats i les dificultats a les quals han de fer front les esportistes i les seues famílies.

Aquests dos documentals han estat un estímul a l'hora de posar en marxa aquest informe.

5.1 L'ESPORT, ELS ESPORTS

Quan parlem 'd'àmbit esportiu', estem referint-nos a una multiplicitat de manifestacions i activitats, en molt casos encaminades a la millora de la qualitat de vida de les persones i del seu espai de relació social, i al mateix temps d'un element l'educatiu i formatiu per a la vida de dones i xiquetes, molt especialment. La proposta d'ordenació que planteja la investigadora i pedagoga Benilde Vázquez¹, pot ajudar a compartimentar els diferents models de pràctica esportiva en: esport d'oci i salut, esport escolar i universitari, esport federat, esport de competició i alt nivell, la formació de professionals de l'esport, la gestió esportiva i l'esport professional, com suggereix la Sra. Chus López Cañete.

1 Vázquez-Gómez, Benilde y Alfaro-Gandarillas, Elida (2020). La participación de las mujeres en el último tercio del siglo XX y la ruptura de estereotipos en el deporte. Nuria Puig-Barata y Andreu Camps-Povill (Ed.) Diálogos sobre el deporte, 1975-2020 (pp.202-221) Barcelona, Inde.

Per altra part, trobem que les societats actuals han convertit també l'esport en una mena 'd'article de consum', qüestió que ha propiciat un fort desenvolupament del seu potencial econòmic. Tant és així que, en ocasions, es pren l'estructura i organització dels equips esportius com a referència per a la planificació d'equips de treball. Aquest aspecte, però, requeriria d'una anàlisi detallada i no és l'objecte del present informe, tot i tindre un fort impacte sobre el desequilibri existent pel que fa a les inversions destinades al foment i la promoció de l'esport femení.

Centrarem el focus en l'anàlisi dels obstacles que dificulten la igualtat efectiva dins l'àmbit esportiu, en millorar la visibilitat de l'esport femení, conèixer les dades, xifres i estadístiques, que ens allunyen de percepcions errònies, com apuntava Chus López Cañete.

No resulta, però, senzill l'accés a dades sistematitzades i organitzades, degut a la fragmentació de les fonts, més encara si parlem de dades territorialitzades: CSD, INE, Generalitat Valenciana, Càtedra d'Estudis Esportius de la Universitat Politècnica de València, la Universitat de València, el DOGV, etc.

En aquest sentit, i gràcies a l'oportunitat de la seua recent publicació, el CVC ha tingut ocasió de comptar amb una eina d'anàlisi, fonamental, amb profusió de dades i un corpus expositiu, ampli i rigorós. Parlem de l'Informe Dona i Esport a la Comunitat Valenciana – Gènere, desigualtats i bones pràctiques per a la igualtat, promogut per la Càtedra d'Estudis Esportius de la Universitat Politècnica de València i la Direcció General d'Esport de la Generalitat Valenciana, elaborat per un equip investigador del departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València, encapçalat pel professor Antonio Santos Ortega. La seua ponència a la taula rodona del CVC, Dones i Esport, condensa part d'aquest treball.

5.2 ESPORT D'OCI I SALUT, ESCOLAR I UNIVERSITARI

L'accés i la pràctica de l'esport d'oci i salut, que també podríem anomenar esport de base, ofereix un corollari ben significatiu d'alguns dels entrebancs als qual s'enfronten les dones. Estan molt condicionats per les desigualtats socioesportives (com ara l'organització social del temps, la divisió del treball, els rols familiars, i el sistema educatiu), en paraules d'Antonio Santos.

El desequilibri que arrossega la societat en general quant al repartiment de les tasques de cures i la conciliació familiar, és innegable. Tasques que recauen majoritàriament sobre les dones, entorpint que disposen d'un temps per a si mateixes i d'una vertadera i lliure capacitat de decisió per a desenvolupar la seua professió en l'àmbit esportiu, com recalca Chus L. Cañete.

En aquest sentit, l'equip d'investigació del departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València, amb el professor Santos, fa referència a **tres grans fractures** que condicionen i limiten la pràctica esportiva de les dones:

La primera fractura es produeix en l'adolescència i les edats joves, amb un abandó molt pronunciat de l'esport que s'inicia entorn dels 14 anys i prossegueix durant els anys de joventut.

És un període molt intens de creació d'estereotips en l'esport, que es difonen en la interacció entre xics i xiques als patis d'esbarjo; també en les famílies (que reconduïxen a les xiques a esports de menys risc físic); en els mitjans de comunicació, que visibilitzen menys a les dones esportistes; en els models esportius d'entrenament competitiu a ultrança; en la falta de continguts de gènere en la formació dels tècnics esportius i en la masculinització en molts nivells de la formació.

La manca de referents en aquesta etapa deixa les joves orfenes de models, per això és fonamental la visibilització de l'esport femení als mitjans de comunicació i també als currículums escolars.

La segona fractura comença amb el final de la joventut (amb el pas a la vida adulta) entorn de la trentena, quan les dones viuen canvis en l'esfera laboral i en les responsabilitats familiars.

L'arribada de noves responsabilitats (lligades en ocasions a la maternitat i a la intensificació del treball assalariat) allunya a les dones de l'esport. Encara que poguera semblar que això afecta per igual a tots dos sexes, no és així: en l'enquesta d'Actituds i Pràctiques Esportives de les Dones a Espanya en 2006, un 72% de les dones redueix o abandona la pràctica esportiva quan arriba la maternitat, mentre que el percentatge per als homes és del 47%. En aquesta segona fractura, allò que allunya a les dones de la pràctica esportiva són els usos i l'organització social del temps.

Les solucions per a afrontar aquestes desigualtats passen, necessàriament, per conciliar temps esportius, temps familiars i temps laborals.

Si es vol potenciar la igualtat esportiva de les dones, és necessari actuar paral·lelament en dues direccions: 1/potenciar l'esport lligat als temps de treball i 2/equilibrar el repartiment del temps de treball domèstic entre homes i dones per a reduir la bretxa en temps d'oci, que afaforeix clarament als homes.

La tercera fractura es produeix en les dones de més de 45 anys i amb una extracció de classe modesta, dedicades preferentment al treball domèstic. Aquesta conjunció de l'edat i la classe social determina un col·lectiu de molt escassa activitat físicoesportiva.

Aquest grup de dones ha sigut el col·lectiu més desfavorit en el procés d'incorporació esportiva que han viscut les dones en aquests últims 25-30 anys... La idea de posar-se en forma, realitzar una pràctica saludable i tindre una dedicació pròpia en el temps d'oci, relaxant i tonificant per a la vida quotidiana (model al qual han accedit moltes dones en aqueix període) no ha arribat a les dones en pitjors situacions socials que conformen aquesta tercera fractura...i que pateixen el que podríem dir "exclusió esportiva".

És una exclusió molt invisibilitzada, que a penes es contempla com un problema social, a la qual es dediquen pocs recursos i que, no obstant això, té repercussions serioses. L'Enquesta Nacional de Salut (2017) mostra que les dones d'aquestes edats acumulen les taxes de sobrepès més elevades i els nivells d'activitat física més baixos en el conjunt de les dones. A més, presenten consums elevats de fàrmacs per al dolor, relaxants musculars i antidepressius. Les seues consultes mèdiques més freqüents estan relacionades amb osteoporosis, problemes cardíacs i mentals. Accedir a l'activitat físicoesportiva podria portar a aquestes dones molts avantatges en termes de salut física i mental i de sociabilitat.

El camí cap a la igualtat de gènere en l'esport no serà complet fins que no incloga a aquests grups de dones que han quedat pràcticament al marge de l'activitat esportiva.

Una dada complementària provinent de l'Enquesta d'Hàbits Esportius (2020), indica que en un any difícil per a l'esport i marcat per la pandèmia, el nombre de persones en general, i de dones en particular, dins de tots els segments d'edat que han començat a practicar esport, s'ha vist incrementat. L'impacte del COVID-19, passat el període de confinament, ha marcat una clara evolució dels indicadors de pràctica esportiva. En molts casos, senzillament caminant.

5.3 ESPORT FEDERAT, DE COMPETICIÓ I ALT NIVELL GESTIÓ ESPORTIVA

Els avanços aconseguits, pel que fa al marc legal i les normatives vigents, estan resultant insuficients per portar la pràctica esportiva a un terreny més equitatiu: aquesta és la conclusió a la qual arriben els estudis de referència, en analitzar les dades, i aquest va ser també el criteri de les quatre persones especialistes convocades a la taula rodona del CVC.

A la Comunitat Valenciana, pel que fa a les llicències esportives federades, les corresponents a dones són un 20.4%, enfront d'un 79% de llicències masculines².

Alarmant resulta l'escassa presència de les dones als espais de presa de decisions, les direccions esportives i de les federacions, contrastant amb el nombre de dones esportistes³:

- % dones Presidentes de federacions esportives olímpiques 4%
- % dones Vicepresidentes en aquestes mateixes federacions 13%
- % dones Junta Directiva del Comité Olímpic Internacional 20%
- Federacions que han elaborat plans específics d'igualtat 22%
- Federacions nacionals sense plans de prevenció de violència-assetjament 41%
- % Periodistes dones acreditades en les Olimpíades de Rio 15%
- % Entrenadores registrades en federacions olímpiques a Espanya 29%
- Entrenadores en equips en campionats universitaris (2018) 20%
- Entrenadores en equips en campionats d'edat escolar (2018) 28%
- % dones que practiquen esport federat CV (2019) 19%
- % dones esportistes en federacions d'esport amb discapacitats (CV) 28%
- % Dones esportistes alt nivell (2019) 37% del total
- % Alumnes matriculades Facultat d'Activitat Física i Esports (UV) 22%

Tot i l'especificitat de les recomanacions contingudes en la Guía para incorporar la igualdad en la gestión de las Federaciones Deportivas. CSD 2012, aquest és el balanç corresponent a l'any 2019⁴:

2 Anuario de estadísticas 2019. Ministerio de Cultura y Deporte, facilitada per Chus López Cañete.

3 Dades oficials DeporteData (2018-19), facilitades per Antonio Santos.

4 Dades oficials CSD (2019) facilitades per l'esportista Tere Saurí.

Les xifres son eloqüents i evidencien l'escassa participació de les dones als òrgans executius de les federacions.

Un dels projectes d'investigació més exhaustius de la Unió Europea sobre el tema d'igualtat de gènere en l'esport -*All In, cap a un equilibri de gènere en l'esport*- conclou el capítol dedicat a Espanya amb un judici inequívoc: "L'esport espanyol està governat per homes", com relata Antonio Santos.

Hi ha millores, però necessitem canvis substancials.

5.3.1 EL FUTBOL FEMENÍ

Amb data 15 de juny de 2021, a pocs dies de la celebració al CVC de la taula rodona Dones i Esport, que fonamenta el present Informe, el Consell Superior d'Esports, declarava la professionalització de la primera divisió del futbol femení. Una declaració que, tot i ser esperada, obria nombrosos interrogants i plantejava un any de transició per a la seua entrada en vigor.

Una de les qüestions espinoses que haurà d'encarar serà l'abisme de la diferència salarial, respecte a la lliga masculina. L'acord existent fins ara al futbol femení, establia un salari mínim de 16.000 euros, sense dedicació plena, només al 75%. Les declaracions de diverses professionals al respecte eren inequívokes: "Si volen que les futbolistes siguen professionals han de tindre un sou que els done per a viure", explicava Carlota Planas, agent de jugadores, al mitjà esportiu Palco23.

Al votant del futbol femení es mouen un gran nombre d'estereotips i prejudicis no menors.

El mite que el futbol femení no interessa es pot desmuntar fàcilment si analitzem les xifres rècords d'audiència televisiva i les xifres d'assistència als estadis (pel que fa a les dos temporades prèvies a la pandèmia), per presenciar no solament partits de les seleccions, sinó partits dels clubs, tant al territori de la CV, com a l'Estat Espanyol i a la resta d'Europa, recordava l'esportista Tere Saurí, que ha viscut el futbol femení en primera persona.

Un altre fals mite és que el futbol femení no genera (en clara al·lusió a l'aspecte econòmic), tal com refereix la Sra. Sauri, si el futbol femení es presenta de la forma adequada i en els espais i plataformes adequades, interessa i genera. Una prova d'això són els contractes de patrocinadors a l'esport femení, no sols a la CV, sinó a tot l'Estat i la resta del món.

Un breu apunt : malgrat l'escletxa salarial, l'única secció que no genera pèrdues i és capaç d'autoabastir-se econòmicament, és la secció de futbol femení del Barça, tal com assenyala Tere Saurí.

Pel que fa als òrgans executius, el futbol reproduceix l'estructura que hem apreciat a la resta d'esports. Tot i la capacitat demostrada per les dones als àmbit de la gestió, la direcció, l'arbitratge o l'entrenament, la manca de representació femenina als espais de presa de decisions és molt lluny dels criteris que recomanen les normatives en vigor.

FIFA	36 MEMBRES	UEFA	26 MEMBRES
	30 HOMES		24 HOMES
	6 DONES		2 DONES
REAL FEDERACIÓ ESPANYOLA DE FUTBOL			
	38 MEMBRES	34 HOMES	4 DONES
FEDERACIÓ DE FUTBOL COMUNITAT VALENCIANA			
	CAP DONA		

Contrastant amb aquesta realitat, socialment existeix la percepció que la igualtat entre homes i dones ja està aconseguida, i que és una qüestió sobre la qual no cal continuar parlant, però les *desigualtats esportives de les dones són hui una qüestió oberta, irresolta i actual*, en paraules del professor Santos i el seu equip investigador, coincidint novament amb l'opinió de la resta de ponents.

Aquest va ser també l'objecte d'una conferència oferida per la Càtedra d'Estudis Esportius de la Universitat Politècnica de València, amb el revelador títol "Per què continuar parlant de les desigualtats de les dones en l'esport?", celebrada al mes de març de 2021.

5.4 LA FORMACIÓ DE PROFESSIONALS DE L'ESPORT

Les xifres no fan més que corroborar les tendències: així, el Departament d'Educació Física i Esports, de la Universitat de València, que és el lloc on es forma al professorat d'educació física dels col·legis i a altres tècnics esportius, comptava l'any 2019, amb 66 professors, dels quals només 10 (15%) eren dones. La manca de continguts de gènere en la formació del personal tècnic esportiu i la masculinització en diferents nivells formatius, resulten determinants a l'hora d'atraure l'interés de xiquetes, joves i dones en edat adulta. La reflexió és inevitable i ens aboca a preguntar-nos si està el sistema d'ensenyament posant els mitjans suficients per a evitar l'abandó de les dones i per a propiciar la igualtat. L'Informe "Dona i Esport a la CV", ha dedicat bastants pàgines a plantejar aquests interrogants i a explorar vies per a donar respostes a aquests problemes, tal com remarca el professor Santos.

5.5 L'ESPORT ADAPTAT

És fonamental que les administracions, gestores i gestors, entenguin la necessitat de continuar apostant pel foment de l'esport adaptat. No podem oblidar-nos de la *igualtat davant la llei, sense que pugui prevaldre cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol condició o circumstància personal o social*.

Les persones amb capacitats diferents han de poder accedir al gaudi i els beneficis que proporciona la pràctica esportiva, a més de la importància de l'esport en la construcció de societats més tolerants amb les diferències i més inclusives. Important

és també l'establiment de sinergies de col·laboració público privada que facen possible programes d'esport adaptats per a tot tipus de persones, sense oblidar la necessitat d'una major insistència en la incorporació de les xiquetes, joves, i dones en edat adulta, tradicionalment molt discriminades.

Esport adaptat i accessible també per aquelles persones que vullguen optar a l'alta competició. Els darrers Jocs Paralímpics de Tòquio s'han saldat amb un medaller de 36 metalls espanyols, 15 en proves femenines i els 21 restants aconseguits per homes. Les dones es van fer amb el 41 per cent de les medalles de l'Equip Espanyol, malgrat ser el 33% dels components de la delegació. **Font diari esportiu Marca.**

6. EL TRACTAMENT ALS MITJANS DE COMUNICACIÓ

El tractament que rep l'esport femení als mitjans ha evolucionat però està encara lluny d'un abordament lliure d'estereotips, prejudicis i pràctiques patriarcals.

Hem mantingut una síntesi de l'exhaustiva exposició de la Sra. Anna Gimeno en la qual podem identificar els diferents models, actituds i tractament marcadament desigual, fins i tot lesiu, emprat per alguns mitjans de comunicació. Malauradament, a nivell social hem arribat a naturalitzar alguns d'aquestes models de comunicació, per la freqüència amb la qual són utilitzats. És tasca de totes i tots reconèixer-los i fer-los desaparèixer de l'àmbit comunicatiu.

Invisibilitat de l'esport femení. L'espai dedicat als mitjans de comunicació a l'esport és ocupat majorment per l'esport masculí. L'esport masculí per excel·lència ocupa la major part de les pàgines i dels minuts esportius en els diferents mitjans. En general, en qualsevol esport els homes protagonitzen les portades, les informacions destacades a ràdio i televisió i la major part de les pàgines.

Excepcionalitat. La participació de les dones en competicions esportives i els seus èxits, reben un tractament com a esdeveniments excepcionals. D'aquesta manera el missatge que es trasllada i que s'interpreta és que la presència de les dones en l'espai públic, habitualment ocupat pels homes, és una anormalitat, és a dir, que no estan de ple dret en un espai que també els correspon sinó que estan ocupant un espai natural dels homes.

Aquest tipus de tractament, a més, en moltes ocasions omet el nom propi de la dona esportista, negant així -en ocultar el nom propi de les dones als titulars- la singularitat i els mèrits concrets de l'esportista.

Masculí universal. Com en altres àmbits, el masculí es pren com l'àmbit de referència i es converteix en el model a seguir. Es reproduïx la idea que la competició vàlida és la masculina, fomentant el desconeixement dels èxits femenins.

La primera dona. "La primera dona que...". Aquesta qüestió no és exclusiva de l'àmbit esportiu i està relacionada, una vegada més, amb la resistència a considerar la presència de les dones en l'espai que no és domèstic, com una presència que no és "natural", que no té reconeguda com a pròpia de ple dret.

Cosificació. En l'àmbit esportiu també trobem amb massa freqüència imatges de les dones esportistes amb un tractament equiparable a un objecte, que les deshumanitza i les mostra com a objectes per al gaudi o judici de qui observa, que és subjecte de l'acció. Es solen acompanyar de textos amb judicis de valor sobre els cossos d'acord a un patró estereotipat de bellesa.

Rànquing de bellesa. Alguns mitjans (ABC del 15/06/2021) encara publiquen articles en els quals realitzen una exposició pública de les imatges de les dones esportistes o de les dones vinculades als homes esportistes a mode de mostrar per a establir un rànquing de bellesa, en una reducció que elimina els seus valors humans.

Hipersexualització. La hipersexualització que es fa de les dones esportistes, és d'especial gravetat per les seues conseqüències en el desenvolupament de menors (que tenen a les figures de l'esport com a referents), la seua autoestima i autoconcepte, i per tant la seua relació amb el món i les seues possibilitats de desenvolupament saludable.

Consisteix a ressaltar els atributs sexuals d'una persona per damunt de qualsevol altre atribut. L'experta Anna Plans⁵ relaciona aquest tractament amb algunes de les "fragilitats contemporànies, com anorèxia, bulímia, depressió, fòbia social, autolesions i inclús suïcidi".

En aquest sentit, la fiscalia de la Comunitat Valenciana, en la seua memòria de 2020, assenyalava que "l'increment de la violència de gènere i la sexual probablement obeïska a un modelatge continu i inadequat, obtingut pels i les menors i els seus i les seues iguals a través d'Internet i les xarxes socials". La comunicació en l'àmbit de l'esport, que rep molta atenció i és considerada un model de referència per les persones adolescents, té una altíssima responsabilitat en un desenvolupament correcte, no sexualitzat, respectuós amb els drets humans, de la informació.

Deslegitimació-reducció. És el cas de notícies que destaquen per exemple si porten maquillatge, tenen parella o són mares. La denominació habitual de "la reina de", que ens trasllada a uns mèrits desvinculats de l'esforç i les capacitats pròpies i vinculats a una herència o regal, una concessió no aconseguida per mèrits propis.

Infantilització. És molt habitual un tractament d'infantilització a les dones en l'àmbit esportiu. Notícies que atorguen els mèrits aconseguits per les esportistes als seus entrenadors –homes, denominar-les pel nom de pila, utilitzar diminutius per a referir-se a elles o qualificatius com "sirenita" no fan altra cosa que donar-los un tractament com si no foren adultes amb les mateixes capacitats i maduresa que els homes que es dediquen com elles a l'esport.

Síndrome de Yoko Ono. En l'àmbit esportiu és molt freqüent que els mitjans posen el focus en les dones dels esportistes, tant per a rànquings de bellesa, com per a mostrar o donar a entendre rivalitats entre dones, com per a mostrar-les com la causa de les fallides o baix rendiment de les seues parelles.

6.1. IMPACTES COMUNICATIUS JOCS OLÍMPICS TÒQUIO 2020

Els Jocs de Tòquio han posat de manifest algunes de les situacions abordades en el present informe. Recollirem una breu mostra del que ens han deixat els darrers Jocs Olímpics en matèria comunicativa:

LA VOZ, 26/07 2021 AP

Las imágenes hipersexualizadas de las deportistas y la decisión de la TV oficial de Tokio 2020. Services (OBS), Yiannis Exarchos, cap de les retransmissions:

"En la nostra cobertura no veurà algunes coses que hem vist en el passat, amb detalls i plans curts de parts del cos".

Tal com recull la notícia, el Comitè Olímpic Internacional no gestiona aquest tipus de normes per als esports individuals, però sí que és el responsable de l'agència OBS i controla les imatges que s'emeten des de Tòquio per al món.

D'altra banda, les gimnastes d'Alemanya van expressar una queixa contra els uniformes en considerar que explotaven la seua sexualitat i van optar per competir a Tòquio amb un que els cobria les cames fins al turmell.

Igualment, fora de l'àmbit olímpic, aquest mes, les jugadores d'handbol platja de Noruega es van negar a disputar una prova europea en biquini i en el seu lloc van utilitzar pantalons curts cenyits. Van ser multades per infringir les normes de vestimenta.

LA VANGUARDIA, 30/06/21 Redacció

Las atletas que estén dando el pecho a sus bebés podrán llevarlos a Tokio OLÍMPICAS Y MADRES

L'Organització dels Jocs havia prohibit a les dones esportistes portar les seues criatures, obligant-les a triar entre ser mares lactants o ser olímpiques. Les protestes de les esportistes van provocar la rectificació de l'organització dels Jocs.

5 Autora de Respeto mi sexualidad –NuevaEva Ed.–, presidenta de l'Associació de Consumidors de Mitjans Audiovisuals de Catalunya i col·laboradora de la Fundació 'Aprender a Mirar'.

PÚBLICO 26/07/21 Alejandra De la Fuente

El machismo en los Juegos Olímpicos: medios de comunicación y organizadores lo llevan al límite. Multitud de medios publican imágenes sexualizadas de algunas deportistas que participan en los Juegos Olímpicos con comentarios sobre su físico. En esta edición, algunos organizadores de la gran competición deportiva se han visto obligados a dimitir por sus comentarios machistas.

L'article recull com el passat 12 de febrer de 2021, el president dels Jocs Olímpics de Tòquio 2020, Yoshiro Mori, va haver de demanar disculpes i dimitir per uns comentaris masculistes en relació a la quota femenina en el Comitè Olímpic del Japó.

Un mes després, Hiroshi Sasaki, fins a març 2021 director artístic per als Jocs Olímpics de Tòquio, va haver de dimitir en fer-se pública la seua intenció que l'actriu japonesa Naomi Watanabe 'descendira des del cel vestida de porc en la cerimònia d'inauguració'. La presidenta del comitè organitzador dels Jocs va haver de demanar disculpes: "Fer broma sobre l'aparença és molt inapropiat".

En els Jocs de Rio de Janeiro, en 2016, la sexualització de les esportistes va arribar a nivells molt alarmants. Alguns diaris van haver de rectificat i/o esborrar les seues publicacions degut a les queixes que van rebre. El periòdic El Mundo va publicar un article titulat "**La lista de buenorras internacionales en los Juegos Olímpicos de Rio**". L'Associació de Dones en l'Esport Professional (AMDP) va fer pública la seua resposta amb una carta oberta: "No són buenorras, són esportistes olímpiques". Al poc temps, el mitjà va canviar el titular a: "**La lista de las atletas olímpicamente atractivas**".

EL PAÍS 28/07/2021 Manuel Jabois

Simone Biles no está bien y el mundo está un poco mejor

L'article recull l'honrosa decisió de l'esportista al dia següent de la seua renúncia a completar la final per equips. La medallista olímpica i una de les més grans esportistes, ens va donar una lliçó sobre l'ètica de l'esport i la importància del respecte a la pròpia persona, mentre alguns la qualificaven de "dèbil o incapaç".

PÚBLICO 30/07/21 Anita Botwin

Biles ha ganado

Amb aquest concís i diàfan titular, un article d'opinió que posa en valor la valentia d'una jove esportista enfront de les pressions a las quals estan sotmeses les figures d'elit i els problemes de salut mental derivats. Porta al record la història de la gimnasta Nadia Comaneci que l'any 1989 va fugir d'un tracte vexatori i de la tenista japonesa Naomi Osaka, guanyadora en quatre ocasions del Gran Slam i número dos del món que va prendre la decisió de retirar-se per raons similars a les de Simone Biles.

L'article posa el focus sobre la salut mental i la necessitat d'atenció i implicació per part de les administracions. Senyala també la mala praxi i la mirada desqualificadora per part del cap d'opinió d'un conegut mitjà de comunicació estatal.

LA RAZÓN 26/07/21 Francisco Martínez

La admiradora de Nadal que ha destronado a Ledecy en los 400 libres

En aquesta capçalera el nom d' Ariane Titmus, la guanyadora olímpica a Tòquio, no apareix i queda reduïda a ser "l'admiradora de Nadal". L'article comença descrivint l'alegria del seu entrenador, com si fora ell el protagonista. Més endavant, torna a referir-se a Titmus com "la pupil·la de". L'anterior medallista en Rio és "la reina destronada". La peça periodística acaba dient que l'entrenador de Ariane Titmus "té motius més que suficients per deixar-la anar a veure a Rafa (Nadal)".

La nadadora australiana Ariane Titmus és major d'edat i guanyadora d'un or olímpic.

EL PERIÓDICO DE ARAGÓN 27/07/2021 Sergi López Egea

La plata de una madre. Maialen Chourraut logró ayer la tercera medalla española y la tercera de su carrera, una hazaña que ha compaginado criando a su hija Anne de ocho años.

L'Associació de Periodistes per la Igualtat responia: "...Es medallista olímpica, una deportista triunfadora. Madre cuando está con sus hijos y ahora no viene a cuento".

Quan assistim a les narracions dels triomfs de les figures masculines de l'esport, no és habitual trobar referències a si crien fills o filles, l'esforç que això els suposa, l'edat de les criatures o com s'organitzen per compaginar la seua paternitat amb el desenvolupament de les activitats professionals.

CONCLUSIONS

La pràctica esportiva proporciona una millora exponencial en les condicions de vida de les persones, aporta experiències de benestar físic i mental i contribueix a adquirir major consciència del propi cos i a tindre'n cura. L'esport, a més, és una activitat essencial, reconeguda pel Congrés dels Diputats i prompte per la nova Llei de l'Esport.

Garantir l'accés de les dones a la pràctica esportiva en tots els àmbits i els segments del seu recorregut vital, així com una presència equitativa en els òrgans de gestió, es torna inexcusable.

Malgrat l'existència d'un marc normatiu ampli i els esforços realitzats des de les administracions en els darrers deu, quinze anys per aconseguir una presència més equitativa de les dones a l'àmbit esportiu, les estadístiques i la realitat ens mostren un panorama d'avanços excessivament lents.

L'opinió de les quatre persones ponents a la taula rodona Dones i Esport, va ser unànime en afirmar que queda un llarg camí per arribar a la igualtat real entre homes i dones, també a l'àmbit esportiu. Aquesta opinió concorda amb les conclusions dels estudis i informes especialitzats.

Sovint trobem que les lleis i les normatives recullen mesures que en la pràctica no han acabat mai d'implementar-se o tenen pendent el seu desenvolupament. Massa sovint certes inèrcies socials que tradicionalment han privilegiat els homes, es resisteixen als vents de la igualtat. Correspon als governs garantir allò que avala la Carta Magna: "sense discriminacions de cap tipus per raons de sexe..." Correspon a les gestores i gestors de les polítiques públiques donar passes decidides perquè la igualtat i l'equitat deixen de ser aspiracions i es convertisquen en realitat.

Si el marc legal per si sol, no ha estat suficient per avançar al ritme que la societat reclama, els governs han de promoure, regular i garantir el seu compliment, a més de duplicar l'esforç amb mesures de caràcter transversal i capacitat d'arribar de manera més efectiva al major nombre de ciutadanes i ciutadans.

En aquests moments, quan algunes veus voldrien fer retrocedir els drets aconseguits amb tant d'esforç, i fora de les nostres fronteres es pretén fins i tot negar i arrabassar els drets de la meitat de la població, les societats democràtiques i avançades tenim el deure de revalidar el nostre compromís amb la igualtat i treballar amb la força cohesionadora de la intel·ligència col·lectiva per il·luminar un present i un futur més digne i més equitatiu per a totes i tots.

Per tot això, i després d'escoltar els suggeriments de les persones expertes que ens van acompanyar en la reflexió, el CVC eleva les següents recomanacions.

RECOMANACIONS

- Creació d'un "Observatori de l'esport femení de la Comunitat Valenciana", amb recursos per a desenvolupar anàlisis, seguiment i control de les activitats esportives, elaboració d'informes de participació i avaluació del compliment de programes, entre altres.

-Incrementar les inversions públiques encaminades a facilitar l'accés de les dones a la pràctica esportiva en tots els segments d'edat, amb especial atenció a partir dels 45 anys.

-Fomentar la col·laboració públicoprivada i el desenvolupament de programes i inversions destinades a promoure l'accés de les dones a pràctica esportiva

- Inclusió de mesures de conciliació i maternitat per a dones esportistes, en la Llei 2/2011, de 22 de març, de l'esport i l'activitat física de la Comunitat Valenciana.

- Compliment rigorós dels plans contra l'assetjament sexual a l'esport.

- Seguiment i compliment rigorós de les lleis existents, així com les normatives que regulen la igualtat i la participació equitativa en els òrgans esportius

- Seguiment dels programes "Dona i Esport", de les diferents federacions esportives de la CV.

- Implementació de continguts específics de foment de les dones en l'esport en la Facultat de l'Activitat Física i Esport i Famílies Professionals de l'Esport.

- Reforçar els continguts de gènere i la formació del personal tècnic.

- Frenar l'abandó de les joves en els seus primers passos en l'esport federat.

- Sistematitzar la investigació i la informació estadística.

- Fomentar la responsabilitat esportiva de les empreses; afavorir la fusió de temps esportius i de cures.

- Inclusió en els dissenys curriculars del llegat de les dones en l'àmbit esportiu.

- Millorar la dotació econòmica i de recursos humans especialitzats, per a la incorporació de la coeducació al sistema educatiu valencià.

- Activació de l'Observatori de publicitat/mitjans de comunicació amb recursos suficients per a desenvolupar un seguiment dels mitjans en relació al tractament de tot tipus de continguts des d'una perspectiva de gènere.

- Facultar a l'Observatori, en atenció a criteris objectius, per a l'emissió d'informes anuals o una memòria anual sobre l'aplicació de la perspectiva de gènere als mitjans valencians, entesa com un tractament respectuós amb els drets humans de les dones, imprescindible també per a un exercici rigorós plural i just del periodisme i la comunicació.

- Vincular la contractació de publicitat institucional a haver rebut un informe positiu de l'Observatori de publicitat i mitjans, de manera similar a com s'ha fet amb caràcter legislatiu amb la contractació de publicitat institucional als mitjans que insereixen publicitat sobre prostitució.

- Incentivar la implicació dels mitjans en la formació del seu personal per a l'aplicació d'una perspectiva respectuosa amb els drets humans. S'establirà una valoració en l'informe anual de l'Observatori i la negativa dels mitjans o l'absència d'activitats formatives en perspectiva de gènere al seu personal, serà objecte de valoració negativa.

- Compromís públic de les empreses de comunicació en relació a una busca activa de l'erradicació del sexisme als mitjans i l'activació de bones pràctiques identificades a la memòria anual de l'Observatori.

- Primar les bones pràctiques dels mitjans que donen passos de rellevància en l'aplicació de la perspectiva de gènere, de manera que obtinguen valoració positiva per a optar a les contractacions amb l'administració pública.

Aquest Informe es remetrà, seguint el protocol habitual, a la Direcció General d'Esports de la Generalitat Valenciana, a l'Ajuntament de València, a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, Federació Regional d'Esports, al Col·legi Oficial

de Llicenciats en Educació Física i en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport de la Comunitat Valenciana, a les Universitats públiques i privades de la CV, Associació per la Co-educació, Unió de Periodistes, al Consell del Audiovisual, a la Direcció General de la CVMC i al comitè d'empresa de la CVMC.

ANNEX 1

ABANS DE CONCLOURE UNA ULLADA AL NOSTRE ENTORN

Resulta fonamental conèixer els èxits del València Basket, equip campió de la Eurocup Women 2020-21; saber del Levante Femení o el CF València femení; conèixer el nom d'esportistes com Concha Montaner (atletisme), Anabel Medina (tennis), Isabel Fernández i Miriam Blasco (judo), Ana Sanchis i Sandra Alonso (ciclisme,) Lidia Simón (pilota), Anna Montañana (bàsquet), Liliana Fernández (vòlei), Lola Riera (hoquei) Yurema Requena (aigües obertes), Silvia Navarro (handbol), Mª José Silvestre (ciclisme ultrafons).

Conèixer el treball de Cristina Mayo entrenadora i seleccionadora nacional d'handbol que va marcar una època daurada per a l'esport femení a la CV.

Saber d'Ana Belén Giner de Borbotó, entrenadora i capitana de la selecció femenina de pilota i referent d'aquest esport, pionera quan no existien dones jugadores de pilota, i peça imprescindible per aconseguir que hui hi haja 450 dones federades i milers de xiquetes jugant gràcies al programa Pilota a l'Escola⁶.

Impossible anomenar-les a totes, però elles constitueixen els referents necessaris per les dones i la societat en general.

A totes elles, moltes gràcies i molts èxits!

REFERENCIES PERIODÍSTIQUES

<https://www.palco23.com/entorno/la-mujer-tira-del-boom-del-deporte-provocado-por-el-confinamiento.html>

<https://www.palco23.com/competiciones/maria-teixidor-hay-que-dar-espacio-al-futbol-femenino-y-generar-la-inversion-suficiente.html>

<https://www.palco23.com/competiciones/un-deporte-femenino-de-masas-camino-del-mil-millones-de-dolares-de-ingresos.html>

<https://elpais.com/deportes/2020-09-26/la-pilota-valenciana-el-nuevo-dominio-de-las-mujeres.html>

<https://www.superdeporte.es/polideportivo/2020/03/13/valencia-vii-copa-mundo-frontenis/445760.html><https://es.besoccer.com/noticia/la-final-de-la-champions-femenina-tuvo-record-de-audiencia-993932>

Las imágenes hipersexualizadas de las deportistas y la decisión de la TV oficial de Tokio 2020 | Poli | La Voz del Interior

Juegos Olímpicos Tokio: Las atletas que estén dando el pecho a sus bebés podrán llevarlos (lavanguardia.com)

El machismo en los Juegos Olímpicos: medios de comunicación y organizadores lo llevan al límite | Público (publico.es)

<https://elpais.com/opinion/2021-07-28/simone-biles-no-esta-bien-y-el-mundo-esta-un-poco-mejor.html>

6 <https://elpais.com/deportes/2020-09-26/la-pilota-valenciana-el-nuevo-dominio-de-las-mujeres.html>

<https://www.larazon.es/deportes/juegosolimpicos/20210726/alalxhjpobcrpfrn7m3qtuywei.html>

ALTRES REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Consejo Superior de Deportes (CSD) (2015) Situación de la Mujer en el panorama deportivo español e internacional. Subdirección General de Mujer y Deporte <https://sede.educacion.gob.es>

Marugán, Begoña (2019) El deporte femenino, ese gran desconocido

Instituto de estudios de género, Universidad Carlos III Madrid

Anuario de estadísticas deportivas 2019- División de Estadística y Estudios, Secretaría General Técnica Ministerio de Cultura y Deporte

Encuesta de Hábitos Deportivos 2020 | **Síntesis de resultados** Catálogo de publicaciones del Ministerio: www.culturaydeporte.gob.es

Catálogo general de publicaciones oficiales: <https://cpage.mpr.gob.es>

Diàlegs sobre l'esport (1975-2020) 2020, Generalitat de Catalunya. Secretaria General de l'Esport. Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya. Observatori Català de l'Esport

Santos Ortega, A.; Grau Muñoz, A.; Muñoz Rodríguez, D. (2021). Dona i esport a la Comunitat Valenciana. Gènere, desigualtats esportives i bones pràctiques per a la igualtat. Editorial Universitat Politècnica de València.

Educació en Drets Humans

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple, 25 octubre 2021

*“la coherencia es la primera virtud,
de tal manera que en algún momento
la práctica sea discurso
y el discurso sea práctica”
Paulo Freire*

1. Antecedents

És una constant del treball del Consell Valencià de Cultura manifestar la importància de la formació integral de les persones tot destacant la necessitat de cultivar els valors com a guies d'orientació pràctica del comportament humà. Som éssers socials i hem d'aprendre a conviure amb respecte i tolerància cap als nostres conciutadans així com cap a l'entorn que ens envolta i del qual formen part. Conviure en pau, respectar la natura requereix conèixer els Drets Humans (DH), deures i responsabilitats de cadascú com a éssers humans.

Per aquest motiu, entre altres, s'han elaborat informes sobre temes d'educació com una formació més enllà que la transmissió de coneixements i l'aprenentatge de les matèries i dels drets com a base del respecte mutu per comprendre la significació de ser iguals en drets i ser diferents en la nostra pròpia llibertat d'expressió i pensament.

Alguns dels antecedents d'aquest informe són:

Al 2012, el Ple del CVC va aprovar la “Declaració sobre les percepcions i les actituds socials cap a la dona”, i es va completar amb l’Informe sobre la Violència de Gènere”, aprovat al febrer de l’any 2015, seguit de l’Informe sobre la percepció cultural de la dona: la igualtat i l’equitat com a repte permanent”, aprovat al ple de juny del mateix any.

En la línia de l’estudi dels drets de les persones al desembre de l’any 2015 es va aprovar l’Informe sobre las persones majors”, i a l’any 2016 l’Informe sobre els Drets del Xiquet”, tot conclouent amb l’Informe sobre la salut sexual i els drets sexuals”, aprovat al juliol de l’any 2017.

En matèria educativa referida a l'educació integral, s'aprovà l'"Informe sobre l'assetjament i la violència a l'escola", al maig de l'any 2017; l'"Informe sobre la visibilitat de les dones a l'ensenyament obligatori", al maig de l'any 2018; i l'"Informe sobre els models educatius i estereotips de gènere a la primera infància", al novembre de l'any 2020.

Tots els informes esmentats han estat uns antecedents per l'abordatge de l'Educació en Drets Humans. Hem tingut la satisfacció de comptar amb l'assessorament de l'ambaixador d'Espanya davant la UNESCO i la seua conferència impartida el 12 de juliol del present any, i amb la compareixença al setembre del director de l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València, Fernando Flores.

2. Introducció

La UNESCO va ser el fruit de 24 ministres d'educació, l'any 1942, en plena Segona Guerra Mundial, amb una profunda preocupació sobre com quedarien les institucions educatives després de la guerra. La ONU, d'aquesta forma, agafava el relleu davant el fracàs de la solució del conflicte que havia portat a la Segona Guerra Mundial. Arran d'això es va preparar una Conferència de Nacions Unides per a temes d'educació i cultura a la primera quinzena de novembre de l'any 1945. Es van reunir 44 països i 37 van decidir fundar la UNESCO. La seua constitució seria el 16 de novembre de l'any 1945, i 20 estats la van ratificar un any després, el 4 de novembre del 1946. A pocs dies després es va iniciar la primera conferència general de la UNESCO¹ i com estipula la seua constitució, al preàmbul i a l'article 1, el seu objectiu és el manteniment de la pau al món mitjançant la promoció de la cultura, la ciència, l'educació²; la col·laboració entre nacions per garantir el respecte universal a la justícia, a la llei, als drets humans, i les llibertats fonamentals sense distinció de raça, sexe, idioma i religió. Aquests postulats en aquells moments històrics, amb un enfocament en drets humans, posaven com a eixos la llibertat i la igualtat.

Per la seua part, la Declaració Universal dels Drets Humans adaptada i proclamada a l'Assemblea General de Nacions Unides, en la resolució de 10 de desembre de l'any 1948, determinava com a ideal comú que tots els individus i institucions promoguen, mitjançant l'ensenyament i la educació, el respecte dels drets i llibertats establerts a aquesta Declaració Universal dels Drets Humans així com assegurar mesures progressives de caràcter nacional i internacional per al seu reconeixement amb una aplicació universal i efectiva entre els pobles dels estats membres i els territoris sota la seua jurisdicció.

Abordant una perspectiva històrica, seguint el discurs d'Andrés Perelló, ambaixador de la UNESCO, tal com ens va il·lustrar a la seua conferència al CVC, només han passat 73 anys d'aquesta Declaració Universal dels Drets Humans després de milers d'anys de conflictes, sotmetiments, guerres, de la vulnerabilitat i tot plegat malgrat l'evidència de la necessitat d'interdependència social i humana entre els éssers humans. En paraules de l'ambaixador, tampoc va ser una labor senzilla arribar a forjar la Declaració Universal sobre els Drets Humans. Encara és manifesta la necessitat de sensibilitzar i crear una corrent d'opinió. El coneixement dels drets humans ha de ser de tots i totes i de com s'apliquen; quina és la sensibilitat i l'empatia cap l'entorn més allunyat fins a l'entorn més pròxim; el nostre.

1 La Constitució de la UNESCO va ser aprovada a Londres el dia 16 de novembre de 1945 y modificada per la Conferencia General en les seues reunions 2a, 3a, 4a, 5a, 6a, 7a, 8a, 9a, 10a, 12a, 15a, 17a, 19a, 20a, 21a, 24a, 25a, 26a, 27a, 28a, 29a y 31a.

2 <https://conservacion.inah.gob.mx/normativa/wp-content/uploads/Documento2961.pdf>

Arran d'aquesta perspectiva, el preàmbul de la Constitució de la UNESCO proclama literalment: “puesto que las guerras nacen en la mente de los hombres, es en la mente de los hombres donde deben erigirse los baluartes de la paz. “Así, podemos encontrar en su página web, los objetivos de las Escuelas Asociadas de la UNESCO que, desde sus inicios, han realizado actividades de promoción de la paz y los derechos humanos, la tolerancia y la ciudadanía democrática, en particular mediante la educación”³.

3. Concepte i significació quan parlem de Drets Humans

3.1. Evolució històrica

Per a parlar de drets humans, del seu concepte, ens remetem, en primer lloc, a la seua evolució al llarg de la història. El primer pensament sobre la pau es troba quasi simultàniament en orient i en occident, a Grècia i a la Xina. L'any 546 abans de Crist trobem propostes la Xina i les d'aliances a Grècia per acabar amb les guerres internes i contenir les externes.

Fernando Flores, director de l'Institut de Drets Humans, a la seua compareixença al CVC, va dissertar sobre diversos referents. Entre ells va destacar la figura de Rousseau, filòsof i polític de la modernitat amb la seua obra el contrato social, on ens planteja com la societat permet la relació entre els hòmens i la diferència entre ciutadà i habitant, i ciutadà i súbdit; ens parla del ciutadà, dels seus drets i deures i de les limitacions al poder absolut del monarca. Al segle V abans de Crist tenim l'obra de Sòfocles, *Antígona*, sobre els drets divins i els drets humans, o *el tractat de justícia* de Santo Tomás de Aquino i els fonaments dels DH al segle XIII, o William Shakespeare amb *el mercader de Venècia* al segle XVI.

Aquesta evolució té una fita històrica en la Il·lustració, al segle XVIII, conegut com el segle de les llums, amb la sobirania de la raó i ideals com la llibertat, el progrés, la tolerància, la fraternitat, el govern constitucional i la separació de l'estat i l'església que tenen també el seu naixement a aquella època. Llavors, no es parlava de drets humans sinó de drets naturals que existien, encara que la llei escrita no ho reconeguera, superat el reconeixement diví, i l'home com a centre i ciutadà amb els seus drets. L'Escola del Dret Natural va inspirar la redacció de la Declaració dels Drets de l'home i del Ciutadà proclamada a l'any 1789 per la Revolució Francesa, i el text de la Declaració d'Independència dels Estats Units, de l'any 1776.

Així culminà l'etapa teòrica o doctrinària dels drets naturals i s'inicià la protecció normativa dels DH amb la incorporació de les constitucions polítiques i seran elevats a l'ordenament legal. Una evolució que durant els segles XIX i XX serà la conquesta dels drets civils i socials en marxa, controvertits en un món canviant, i més enllà d'una teoria, aquests drets són la seua pràctica dins d'una realitat. Com va escriure Spinoza al seu Tractat Polític, fa més de 300 anys, la pau no és l'absència de guerres sinó que la seua construcció positiva implica la construcció de la justícia a les relacions entre les societats i el reconeixement de la igualtat i la dignitat dels pobles i les cultures. El respecte als DH és sinònim de la lliure determinació dels pobles, del benestar i el desenvolupament econòmic, social i humà.

La negació dels DH engendra la violència manifesta mitjançant convulsions socials, enfrontaments armats o la permanència de greus conflictes estructurals. Els DH són la base de la convivència en pau fruit d'aquestes conquestes socials de caràcter històric durant els últims segles. La Revolució Francesa i les dues guerres mundials han estat determinants en tant que van marcar l'orientació de la Declaració Universal dels Drets Humans. També cal afegir el consens internacional en l'any 1993 per unanimitat dels 131 països assistents a la Conferència Mundial sobre els DH, celebrada a Viena, on es

3 <http://www.unesco.org/new/es/archives/education/networks/global-networks/aspnet/study-areas/peace-and-human-rights/>

va determinar com tots els estats tenien el deure de promoure i protegir els drets humans, independentment dels seus sistemes polítics, econòmics, i culturals, plasmat a la Declaració i el Programa d'Acció de la Conferència, el Compromís de Viena.

Va ser un esdeveniment històric transcendent en el desenvolupament del dret que caracteritzarà els anys 90 com un moment de la Història Contemporània, marcada per una profunda reflexió en l'escala universal sobre les bases de la societat internacional, i la formació de l'agenda internacional del segle XXI. El final del segle XX es caracteritzarà pels cicles de conferències mundials de les Nacions Unides. El Compromís de Viena es desenvoluparà després a la Declaració del Decenni, 1994. Arran del 1995 des de l'esfera internacional es desplegarà un gran esforç de promoció, disseny, finançament i intercanvi d'experiències.

Les conclusions del Decenni proclamaran el Programa Mundial sobre l'Educació en Drets Humans (EDH) i també establirà les directrius per a l'elaboració dels plans nacionals d'acció para l'EDH, la qual cosa representa el compliment d'una exhortació del Compromís de Viena i s'instarà a l'establiment de Comitès Nacionals als països compostos per organitzacions governamentals i no governamentals.

A dia d'hui els DH han esdevingut uns drets amb força legal. No són una declaració de bones intencions. Existeix un reconeixement jurídic formal plasmat en unes lleis específiques reconegudes i subscrietes per la majoria dels països del món i formen part dels drets i deures fonamentals a la Constitució Espanyola, títol I, article 10. a la secció I, capítol II, "derechos y libertades fundamentales", articles del 14 al 29. Cada vegada que es posa en dubte o es vol limitar totalment o parcial els DH es posa en contra de la dignitat humana i de la democràcia. El respecte a les idees no s'ha de confondre amb la impunitat per a la violació dels drets i llibertats personals mitjançant el dret d'expressió. El desenvolupament de la consciència de respecte a les normes bàsiques de convivència social, la convicció que els drets de cadascú acaben on comencen els drets dels altres són reptes fonamentals per a viure en pau.

3.2 Bases normatives, polítiques públiques i desenvolupament institucional

En el marc de les polítiques europees i de l'Estat espanyol en relació als Drets Humans, citem com a rellevants: la Declaració Universal sobre els Drets Humans, 1948, que junt amb el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, i el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, van ser uns instruments jurídicament obligatoris, aprovats en 1966 i en vigor en 1976, quan cadascun d'ells van ser ratificats pels 35 estats. Els obliguen a l'acceptació del procediment d'aplicació i l'obligació a presentar informes sobre el compliment d'allò disposat.

Citem també l'Informe de l'Associació pro Drets Humans d'Espanya, el segon Pla del Govern d'Espanya de Drets Humans, Objectius de Desenvolupament Sostenible, 2018, amb la creació de la Comissió Assessora, 2019. I el pla d'acció del govern d'Espanya per a la implementació de la agenda 2030. Tot plegat complimentat amb la creació de plans autonòmics.

Altres acords internacionals de protecció especial són la Convenció dels Drets del Xiquet, la Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat, la Convenció per a l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació de la Dona, la Convenció Internacional sobre la Protecció de tots els Treballadors Migrants i les seues Famílies i el Conveni sobre els Pobles Indígenes.

3. Què és educar en drets humans?

3.1. Una educació integral

La Declaració Universal dels Drets Humans⁴, a l'article 26, assenyala que l'educació ha de tenir com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana, enfortir el respecte als DH i llibertats fonamentals. Afavorir la comprensió, la tolerància, l'amistat entre totes les nacions, els grups ètnics o religiosos i promoure el desenvolupament de les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau.

Kate Moriarty, Coordinadora Internacional de l'EDH d'Amnistia Internacional, fa les següents consideracions. En primer lloc, diu que l'EDH és un procés per a qualsevol persona, edat, lloc i cal conèixer-lo i reclamar-lo. Es tracta de desenvolupar habilitats i actituds necessàries per a promoure la igualtat, la dignitat, el respecte a les comunitats del món. És fonamental per a l'abordatge de les causes subjacents de les violacions tot creant un entorn propici al pensament crític i donant espai perquè les persones reflexionen sobre els seus propis valors i actituds i, en definitiva, modifiquen les seues conductes. Serveix per a previndre els abusos, combatre les discriminacions, promoure la igualtat i fomentar la participació de les persones en els processos de prendre decisions. I assenyala els següents objectius:

- Abordar les qüestions sobre els DH abans que es convertisquen en un problema. Donar a conèixer les normes dels DH a l'objecte de fomentar la reflexió sobre els valors de les nostres societats i l'anàlisi de les bases ètiques i morals de la legislació en drets humans, i recordar als receptors de l'educació la necessitat imperativa de garantir que a ningú ésser humà li neguen els drets fonamentals cap establerts la Declaració així com l'exercici dels deures.
- Informar sobre els instruments internacionals de DH, donar a conèixer les normes legals, els seus continguts i categoria jurídica. Però no es limitarà a impartir aquest coneixement sobre els DH sinó també a la reflexió per al canvi d'actituds i comportaments que permeten passar a l'acció. Llavors, l'EDH és una de les ferramentes que existeixen per a posar en pràctica la teoria dels DH. El fet que els DH siguen inalienables no vol dir que totes les persones compreguen que tenen eixos drets i els problemes que porten aparellats. Per això l'educació pot ajudar a entendre la teoria dels DH i integrar-la a la vida quotidiana i a saber defensar-la i aprendre com actuar per a defensar altres persones.
- No s'han de convertir en conceptes abstractes sinó reflexionar sobre ells individualment o en grups i establir un vincle amb la seua vida. Si estem condicionats per la nostra pròpia vida, experiència, no podem dir a les persones que les seues opinions són errònies sinó analitzar d'on provenen eixes creences i per què aprofiten. Per això l'EDH fomenta la reflexió sobre les creences i formes d'actuar al llarg de la vida. Els éssers humans no estem al servei d'una religió, una ideologia, una cultura, un sistema polític o econòmic, ni d'unes i altres persones, les coses han d'aprofitar o contribuir al desenvolupament dels éssers humans com a éssers dignes.

Moriarty ens parla de Sensibilitzar... Qüestionar actituds... Modificar. Cal diferenciar entre sensibilitzar i educar. El procés pedagògic treballarà sobre els valors individuals, locals, globals, per a profunditzar en ells. No serà un procés només receptor d'informació sinó un enfocament interactiu i participatiu.

4 <https://www.parlament.cat/web/serveis-educatius/drets-humans/index.html>

Com deia Paulo Freire, pedagog i filòsof, defensor de la pedagogia crítica, "nadie se educa solo y más aún nadie educa a nadie". Els éssers humans ens eduquem en comunió, llavors l'educació és un procés que va més enllà de la mera transmissió d'informació. És més senzill transmetre informació sobre DH que modificar actituds i comportaments. L'EDH té una concepció humanitzant, està centrada en la persona i en l'aprenentatge significatiu i integrador.

També hi ha un aspecte transversal, contextual, segons el qual el dret a l'EDH, a banda dels continguts desenvolupats per instruments interns i implementats per les constitucions, lleis d'educació i altres legislacions, i a més acompanyats de programes i plans sobre polítiques públiques i desenvolupament institucional, s'entén també com un element inclusiu a la cultura.

3.2. Bases normatives i desenvolupament internacional

- El Decenni de Nacions Unides per a l'Educació en l'esfera dels Drets Humans, 1995-2004.
- El Programa Mundial per a l'Educació en Drets Humans, desenvolupat en 3 etapes, 2005-2009, 2010-2014 , 2015-2019.
- L'informe d'Amnistia Internacional, 2003.
- La Constitució espanyola a l'article 27, punt 2: "La educación tendrá por objeto el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales". S'estableix l'obligació constitucional de l'ideari educatiu de la Constitució. Són decisions polítiques i ideològiques que obliguen pel contracte social col·lectiu de la Constitució a educar en Drets Humans; Sentència del 2010 sobre l'ideari educatiu constitucional⁵.
- La Carta per a la Ciutadania Democràtica i l'Educació en Drets Humans del Consell d'Europa, 2010: l'educació té un paper essencial en la promoció de la democràcia i els drets humans així com en la prevenció de la violació dels drets humans. És un mitjà per defensar-se de la violència, el racisme, l'extremisme, la xenofòbia, la discriminació i la intolerància. Així també ho va establir el Programa Mundial per a l'EDH de Nacions Unides, 2005.

També a nivell europeu els Estats Membres de Nacions Unides amb la finalitat d'encoratjar iniciatives en l'EDH han adoptat marcs internacionals concrets com la Campanya Mundial d'Informació Pública sobre els Drets Humans des de 1998, centrada en la preparació i difusió de material d'informació sobre els drets humans. Així també el Decenni Internacional d'una Cultura de la Pau i no violència per als xiquets del món, 2001-2010, el Decenni de les Nacions Unides de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible, 2005-2014, i l'Any Internacional de l'Aprenentatge sobre els Drets Humans, 2008-2009.

Altres marcs internacionals promovedors d'aquestes qüestions són el Decenni Internacional d'Apropament a les Cultures, 2013-2022, el Moviment Educació per a Tots, 200-2015, la Iniciativa Mundial del Secretari General de les Nacions Unides, titulada, En primer lloc l'Educació i l'Agenda per al Desenvolupament, després de 2015.

5 Revista española de Derecho Constitucional, 2012, año 32, núm 94, <https://dialnet.unirioja.es/servlet/revista?codigo=1219>,

4. Programa mundial de Nacions Unides sobre Educació Drets Humans

El programa mundial de Nacions Unides defineix l'EDH i estableix uns objectius, que reproduïm literalment: "la educació en derechos humanos será el conjunto de actividades de aprendizaje, enseñanza, formación o información orientadas a crear una cultura universal".

Els objectius són:

- Fortalecer el respeto de los derechos humanos y las libertades fundamentales.
- Desarrollar plenamente la personalidad humana y el sentido de dignidad del ser humano.
- Promover la comprensión, la tolerancia, el respeto hacia la diversidad, la igualdad entre los géneros y la amistad entre todas las naciones, los pueblos indígenas y las minorías.
- Facilitar la participación efectiva de todas las personas en una sociedad libre y democrática en la que impere el estado de derecho.
- Fomentar y mantener la paz.
- Promover un desarrollo sostenible centrado en las personas y la justicia social.

Per una altra part l'EDH bastirà uns coneixements i tècniques per adquirir la capacitat d'aplicar-los a la vida quotidiana. Uns valors, actituds i comportaments, i unes mesures d'accions.

4.1. Plans d'acció

Tal com s'assenyala al pròleg del Programa Mundial, per a la resolució de les crisis i problemes crònics del món, una de les ferramentes que disposa la humanitat és l'EDH; des del canvi climàtic fins la pobresa i passant pels conflictes com la discriminació i les malalties, el progrés humà ha de materialitzar-se en la consciència que tots pertanyem a una família, la dels éssers humans i compartir principis, valors i drets. L'EDH complirà una important funció a l'execució d'aquests principis com a protagonista a l'Agenda 2030 pel Desenvolupament Sostenible.

Llavors, els plans d'acció sorgits arran del Compromís de Viena, primer el Decenni de les Nacions Unides per a l'educació en l'esfera dels Drets Humans, 1995,2004, i arran del Decenni sorgirà el Programa Mundial de Nacions Unides desenvolupat en tres etapes: primera etapa, 2005-2009, segona etapa, 2010-2014, tercera etapa, 2015-2019.

El primer pla es va centrar en l'EDH a l'ensenyament de primària i secundària. El segon pla es va centrar en l'EDH en l'ensenyament superior, i la formació en drets humans dels mestres i educadors, els funcionaris públics, els membres de les forces de l'ordre, del personal militar a tots els nivells. El tercer pla reforçarà l'aplicació de les dos primeres etapes i promou la formació en drets humans dels professionals dels mitjans de comunicació i periodistes. Reconeixent així la importància crucial d'uns mitjans de comunicació lliures, independents i plurals per a promoure la justícia, la no discriminació, el respecte i els drets humans.

Caldrà analitzar en cada país, atenent a la guia d'autoavaluació per als governs, la situació inicial o actual des que es van crear els plans d'acció, i després l'autoavaluació en l'aplicació de les estratègies i els recursos. L'Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans de Nacions Unides disposa d'una guia d'autoavaluació per als governs de l'EDH a primària i secundària.

5. La identitat del currículum en l'ensenyament dels drets humans

La dimensió de l'educació, des de la direcció general de la UNESCO, es considera amb un especial relleu en aquest segle XXI de ràpides transformacions que afecten tant a nivell individual com col·lectiu. A una societat de tants canvis, dubtes i tensions cal revaloritzar els aspectes ètics i culturals de l'educació com a ferramenta d'equilibri social. L'EDH té un protagonisme necessari i seran diversos els enfocaments arreu d'Europa per a determinar la seua finalitat i la metodologia.

Un debat freqüent sobre la demanda social de l'ensenyament dels drets humans és si ha de ser una disciplina específica, o ha de ser interdisciplinari, un contingut d'aprenentatge o una finalitat de l'educació. Existeix una pluralitat dimensional de respostes i en particular per la peculiaritat que estableix l'educació amb aquests drets. El que interessa pedagògicament és la identitat curricular per aconseguir uns efectes amb l'ensenyament dels drets, com aprendre a percebre el valor humà i promoure el compromís humanitzador amb les accions.

L'ensenyament escolar és el lloc per excel·lència per a la formació en el respecte als DH, i educar per a valorar-los. Aquest procés es dona a les aules mitjançant no només l'ensenyament dels continguts sinó també a les accions al marc de la comunitat escolar: de la metodologia, a l'organització educativa, les activitats. Les relacions entre els estudiants, els docents i els equips directius.

Pel que fa als principis o conceptes bàsics per a integrar a l'aula els continguts del currículum d'ensenyament dels DH segons les directrius dels Instituts de DH cal mencionar: la integralitat i indivisibilitat dels DH, els límits i col·lisions de drets, qui són subjectes de protecció, de dret i d'obligació, la sanció i els DH, el principi de la no discriminació en l'educació, i dins d'ell: llenguatge inclusiu el tractament de la diversitat com a riquesa i no com a desavantatge, la diversitat cultural ètnica nacional, la igualtat de gènere. La perseveració de la memòria, els defensors i defensores dels DH.

La concepció de l'ensenyament dels drets humans des de la perspectiva transversal proposa la presència a qualsevol àrea o com a fonament del disseny curricular; es tracta d'un ensenyament no formal. Però els drets humans no tenen només una significació ètica sinó també social i jurídica sobre la qual és necessari informar i educar.

Sin desestimar l'ensenyament no formal es considera necessari estructurar l'activitat escolar per aconseguir la finalitat que es proposa, tal com dissertava el professor Flores; com s'ha d'abordar i concretar, l'acció educativa proveïdora d'experiències. No confondre educació amb cultura; l'EDH no és un element a afegir sinó a millorar la qualitat de l'acció educativa.

6. Programes educatius

La Declaració de "los Derechos del Niño"⁶ a l'article 7 estableix literalment: "se le dará una educación que le permita, en condiciones de igualdad de oportunidades, desarrollar sus aptitudes y su juicio individual, su sentido de responsabilidad moral y social, y llegar a ser un miembro útil de la sociedad. Para la consecución de estos objetivos resulta imprescindible comprender los derechos humanos y respetarlos".

6 <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-31312>

En aquest marc d'integració de l'EDH, Amnistia Internacional entén que la pràctica de normatives i polítiques d'EDH s'han de desenvolupar i concretar als centres escolars en tres vessants de l'educació: la creació de matèries específiques amb continguts de drets humans, un enfocament transversal i una garantia del respecte efectiu dels DH, tal com han subratllat amb aquest triple enfocament les Nacions Unides i el Consell d'Europa, que han impulsat plans i instruments per a garantir la posada en marxa per part dels països.

Cada etapa prepararà per a la major complexitat de la següent a partir dels dels nivells més bàsics d'escolaritat. L'educació en drets humans és una educació principalment actitudinal. Les activitats s'estructuraran com a formes de convivència en un entorn de persones i de coses on l'infant participarà activament per a comprendre el valor del ésser humà i els efectes del seu comportament.

Seguint el programa mundial d'acció ja esmentat, l'EDH es durà a termes tal i com estableixen les tres etapes del pla.

6.1 Ensenyament Obligatori

- Segon cicle d'educació infantil: L'aspecte principal serà mostrar la possibilitat d'educació en aquesta etapa. Les vies curriculars: el coneixement de l'entorn, l'educació per a la convivència, ampliar i millorar l'ús del llenguatge a la vida a l'aula, l'entorn escolar, la família. Aquesta etapa abastirà moltes possibilitats psicològiques i lúdiques.
- Educació primària: No es tractarà de desenvolupar altres vies curriculars sinó la perspectiva que suscite convivències significatives per al moment de desenvolupament evolutiu que permeten en el futur l'explicació d'idees i continguts referent als drets humans. Als últims graus de primària l'educació en DH serà més directa sobre els DH al llarg de la història, geografia, estudis socials i idiomes. Al penúltim i l'últim curs es considera als alumnes amb les condicions per a estudiar la Declaració dels Drets del xiquet i les seccions menys complexes de la Declaració Universal dels Drets Humans.
- Educació Secundària: Per a aquest nivell és un referent el text autoformatiu del Departament d'Educació elaborat pel Institut Interamericà de Drets Humans amb la col·laboració de la UNESCO i DANIDA⁷.

El manual de la UNESCO assenyala les majors oportunitats a l'ensenyament secundari a l'EDH, les ocasions més àmplies i diverses i més nombroses per a desenvolupar la pràctica de l'alumnat, l'estudi més profund dels temes abordats i les possibilitats més àmplies per a utilitzar recursos, biblioteques, museus, premsa, cinema...

És un moment d'increment sobre la informació en DH i una ampliació d'experiències amb l'entorn social cap a situacions més reals. El panorama senzill i lineal de les etapes anteriors obri el pas a un coneixement més detallat dels problemes i obstacles per a l'extensió i generalització dels DH a la nostra comunitat i a altres cultures i països.

Per altra part en aquesta etapa hi ha una major preocupació per la vida personal amb la finalitat de consolidar una identitat ben estructurada. La complexitat i contradicció de la realitat on s'ofereixen interpretacions oposades i es defensen pràctiques culturals deshumanitzadores poden produir en l'adolescència una visió desintegrada i relativista respecte els DH. És una etapa no només d'informació sinó també de debat. Mentre l'adolescent s'afanya a establir criteris d'actuació autònoms, els DH són una proposta per adoptar comportaments de caràcter humanitzador. L'ensenyament en DH permetrà descobrir tant el valor general de la humanitat com el de cada persona.

⁷ Agència Danesa de Desenvolupament Internacional.

6.2 Estudis Universitaris

Quan una universitat o institució d'ensenyament assoleix el repte de promoure els DH, llavors han d'estar presents en l'exercici de les tres funcions bàsiques: docència, investigació i extensió.

La Conferència Mundial sobre l'educació superior al segle XXI, celebrada a París a octubre de 1998, expressava literalment a un dels considerants: "los establecimientos de enseñanza superior, el personal y los estudiantes universitarios deberán utilizar su capacidad intelectual y prestigio moral para defender y difundir activamente valores universalmente aceptados, y en particular la paz, la justicia, la libertad, la igualdad y la solidaridad, tal y como han quedado consagrados en la Constitución de la UNESCO".

L'Educació universitària en DH és absent, només als estudis polítics i jurídics, és present, la qual cosa prova que el criteri per a incorporar-la és només cultural o científic. Però la Universitat per la seua especial responsabilitat com a puntal del sistema educatiu per tenir al seu càrrec la formació del professorat i dels dirigents de la vida nacional, i a més el seu influx intel·lectual a la societat, ha de concebre l'EDH de forma específica amb un compromís i un ús generós de la superioritat del saber que dignifiquen l'exercici de la pràctica professional dels universitaris.

El programa d'ensenyament a l'educació podria comprendre els següents aspectes: l'evolució històrica de la lluita de la humanitat pels DH, l'estudi dels instruments al llarg de la història, des dels més antics fins el actuals i incloent les organitzacions no governamentals⁸. L'estudi dels mecanismes d'aplicació d'aquestes convencions i dels seus protocols, així com de les instàncies establertes per a la defensa i la garantia internacional dels DH. A més a més, exercicis de pràctica dels DH a l'ambient universitari, investigacions sobre la situació dels DH a diferents àmbits (nacional, autonòmic, local) i les causes profundes que impedeixen la seua vigència. Així com també la difusió del coneixement dels DH i dels mecanismes de defensa a la societat en general.

6.2.1. Educació en DH a carreres més vinculades

Són les carreres que tenen més a veure amb el coneixement, vigència i defensa dels DH, com les ciències jurídiques, les ciències socials, la història, la filosofia, la pedagogia, psicologia. En aquest casos s'imposa un tractament ampli de l'EDH, de tota la problemàtica i l'estudi dels instruments legals que els consagren com a part del Dret Positiu del país.

El "pensum" hauria de comprendre l'evolució històrica, l'estudi dels textos internacionals, l'evolució de la consagració dels DH al Dret Constitucional i la legislació, els mecanismes de protecció, els obstacles de la seua vigència i la seua incidència a la societat.

6.2.2. Educació en DH com a especialitat de Postgrau

Es considera dins de l'àmbit dels estudis de dret i podria estar oberta a altres carreres. L'objectiu seria promoure una visió holística dels DH i de la Pau mitjançant un programa d'estudis integrats i interdisciplinaris. Profunditzar en la relació dels DH i l'estudi de models alternatius de desenvolupament per afavorir els respecte als DH com a instrument per a la pau. I fomentar el coneixement i la investigació dels DH per a una major difusió, promoció, defensa i consolidació.

8 Entre les quals destaquen a nivell internacional, Amnistia Internacional, el Consejo Mundial de Iglesias Comisión Pontificia: Justicia y Paz, Americas Watch, la Comisión Internacional de Juristas i la Lliga Internacional de los DH.

6.2.3. La formació del personal docent

Seria com una competència més de la formació del professorat i abastiria tres aspectes: la capacitació dels continguts bàsics de drets humans, la capacitació per ajudar l'alumnat a percebre el valor de l'ésser humà, i suscitar-li efectes d'orientació personal i social relacionats amb els DH. I la capacitació per a comprendre les condicions que facen de la pràctica educativa un dret, a més, humà.

6.3 Altres àrees d'EDH

El programa mundial de Nacions Unides es desenvolupa mitjançant tres plans per cobrir l'ensenyament primari i secundari; l'ensenyament superior i la formació en DH de mestres i educadors; i el tercer pla es dirigeix als mitjans de comunicació.

El primer pla del programa mundial de Nacions Unides, tal com s'ha descrit, es va centrar en l'EDH a l'ensenyament de primària i secundària.

El segon pla es va centrar en l'EDH en l'ensenyament superior i la formació en drets humans dels mestres i educadors. Fins ara hem tractat els col·lectius de la primera etapa i l'educació universitària, els mestres i educadors, els principis guies dels continguts curriculars i els objectius generals.

Hem d'afegir dins també de la segona etapa del pla l'EDH dels membres de les forces de l'ordre i personal militar a tots els nivells. La necessitat d'EDH a aquelles persones encarregades de complir la llei. I així també dels treballadors de la salut, els treballadors socials i els funcionaris públics.

Els temes de DH incorporats als programes de educació militar, policial s'iniciaran a partir dels conceptes bàsics del Dret Internacional Humanitari, les fonts del Dret Internacional, la jurisdicció estatal i la responsabilitat de l'estat. Els instruments internacionals del sistema universal de l'ONU també seran inclosos en la capacitat professional.

Altres temes tenen a veure amb l'aplicació de la llei als estats democràtics i l'imperi de la llei, els principis constitucionals i els drets fonamentals així com la normativa penal, la penal militar i la disciplinària.

Normes bàsiques de DH per a funcionaris encarregats de complir la llei segons Amnistia Internacional, i especifica literalment: "Todos los gobiernos deben adoptar las medidas necesarias para que los funcionarios encargados de hacer cumplir la ley sean educados, tanto durante su instrucción básica como en cualquier curso posterior de formación o perfeccionamiento, en los preceptos de la legislación nacional de acuerdo con el Código de Conducta para Funcionarios Encargados de Hacer Cumplir la Ley (ONU) y otras normas internacionales básicas de derechos humanos aplicables a tales funcionarios. Estas normas se divulgarán lo más ampliamente posible entre la población en general y se respetarán íntegramente en cualquier circunstancia. Habrán de ser incorporadas a la legislación y a la práctica nacionales, y deberán publicarse informes periódicos sobre su cumplimiento. Circunstancias especiales como el estado de excepción u otra clase de emergencia pública no justifican su incumplimiento. Todos los gobiernos deben prestar especial atención, de forma activa y visible, a las cuestiones que atañen a la igualdad entre hombres y mujeres al elaborar y aplicar las normas de actuación y los programas de formación para los funcionarios encargados de hacer cumplir la ley".

També és necessari destacar la importància dels manuals de DH per a la formació de professionals sanitaris, les qüestions de salut, mecanismes, components: la salut mental, el dolor, tractaments pal·liatius, l'eutanàsia, atenció al pacient, salut sexual...

Finalment, el tercer pla d'acció està destinat a reforçar l'aplicació de les dos primeres etapes i promoure la formació en drets humans dels professionals dels mitjans de comunicació i periodistes. El reconeixent de la importància crucial d'uns mitjans de comunicació lliures, independents i plurals per a promoure la justícia, la no discriminació, el respecte i els DH. La comunicació amb enfocament de drets humans, educar en el periodisme social i intercultural. El periodisme humà dirigit a persones que treballen en comunicació i el periodisme com a defensa dels DH.

Conclusions

- La Declaració dels Drets Humans no té encara un segle de vigència. Molt poc temps en relació a la Història de la Humanitat. Encara que siga un gran avanç com a referent ètic de la dignitat dels éssers, resta lluny de complir-se arreu del món.
- La vulneració dels Drets Humans és malauradament una constant al món del segle XXI. Guerres, dictadures, fam i pobresa, terrorisme, màfies, fragmentació social, desigualtats i un llarg relat d'accions socials que provoquen patiments inclosa la mort de persones dia a dia.
- Ens preocupa l'existència de comportaments individuals que trenquen la pau social i promoguen la confrontació. Cal combatre actituds discursos i accions xenòfobes, racistes, violentes i sectàries, indignes i impròpies perquè vulneren el tracte igualitari a les persones.

Cal reconèixer la labor desenvolupada i les actuacions de les organitzacions no governamentals junt amb les governamentals en el desenvolupament de les accions dels plans i les bones pràctiques.

- Sabem la dificultat d'educar a xiquets i joves. Els docents i les institucions educatives tenen aquesta corresponsabilitat amb la família d'educar. El sistema educatiu als seu nivells obligatoris i a la universitat és l'instrument de socialització més important dels nostres joves.
- L'educació en DH ha d'estar als programes educatius dins de l'educació integral i, a més de l'ensenyament obligatori, ha de formar part essencial en els estudis superiors universitaris de forma específica més enllà de la transversalitat.
- L'educació en DH ha de formar part dels programes de formació de la ciutadania. Professionals docents, funcionaris públics, les persones encarregades de fer complir la llei, les forces d'ordre i personal militar, personal sanitari, treballadors socials, personal dels mitjans de comunicació, tal com determinen els programes d'acció de les Nacions Unides.
- L'educació en DH ha de plasmar-se en l'acció anant més enllà de la informació. D'acord amb aquest principi caldrà anar lligada a les conductes de la pràctica educativa mitjançant una aplicació a les situacions vivencials de l'entorn.

Recomanacions

- El CVC insta a les institucions de tots els nivells de l'administració mantindre la vigilància davant el desconeixement social de tot allò que suposen els DH i fomentar la difusió de forma continuada per a l'EDH de la ciutadania.

- És obligació de totes les institucions, especialment de les culturals, combatre aquest fracàs social, treballar i modificar valors ètics i culturals per a cohesionar societats igualitàries, lliures i pacífiques.
- Davant la realitat de la vulneració dels DH, han d'actuar en conseqüència les Administracions a qui corresponga en cada situació concreta. Es demanda el compromís dels agents socials i els líders en els seus àmbits per actuar amb responsabilitat cívica.
- Aquest informe vol contribuir i manifestar que els DH són uns preceptes legals a partir d'uns principis d'actuació per a la convivència i la pau. I en conseqüència és necessari portar a terme els programes esmentats al llarg d'aquest informe sobre EDH i establerts per Nacions Unides per als governs dels estats compromesos amb les seues corresponent guies d'autoavaluació.

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual; a Andrés Perelló, ambaixador de la Unesco a Espanya; a Fernando Flores, director de l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València; a la Conselleria de Educació, Cultura i Deport; a la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica; a la delegació valenciana d'Amnistia Internacional.

BIBLIOGRAFÍA

- Aláez Corral, Benito. "El ideario educativo constitucional y respeto a las convicciones morales de los padres: a propósito de las sentencias del tribunal supremo sobre educación para la ciudadanía", 2009, el Cronista del Estado social y democrático de derecho, núm 5, Universidad de Oviedo.
- Amnistia Internacional, Educación en Derechos Humanos en España, Sección Española de Amnistia Internacional, 2012, Madrid.
- Asociación Comité Español de la UNRWA. Informe final de evaluación. Proyecto: "La paz empieza por la educación: los derechos humanos en la Comunidad Valenciana", 2017, Valencia.
- Comisión de Seguimiento del Plan de Derechos Humanos del Gobierno de España. Orden PRE/157972009, de 15 de junio.
- Desarrollo Sostenible, Plan de Acción para la implementación de la Agenda 2030. Informe de síntesis del Secretario General sobre la agenda de desarrollo sostenible después de 2015, Naciones Unidas.
- Declaración Universal de los Derechos Humanos, Resolución 218 A, iii, de la Asamblea Nacional de Naciones Unidas 10 de diciembre del 1948.
- Gil Cantero, Fernando. La enseñanza de los derechos humanos. Revista española de pedagogía. Nº 190.
- Golbal, Coalition for Human Rights Education, HRE, Consejo de los Derechos Humanos, Marco de Indicadores sobre la Educación en Derechos Humanos, examen del informe provisional sobre la marcha de los trabajos, Programa mundial para la Educación en Derechos Humanos, 2020.

- Instituto Nacional de Derechos Humanos. Ideas para introducir los Derechos Humanos en el Aula., 2012, Santiago de Chile.
- Informe Interamericano de la Educación en Derechos Humanos, Instituto Interamericano de Derechos Humanos, 2002-2006, Agencia Danesa de Cooperación Internacional, Agencia Sueca de Cooperación Internacional para el Desarrollo.
- Informe de evaluación del plan de derechos humanos, 2012, Secretaria de Estado de Relaciones con las Cortes, Ministerio de la Presidencia Gobierno de España.
- López Lopez Pedro, "Educación en Derechos Humanos", público, 19/12/2019.
- Mújica, Rosa María. "¿Qué es educar en Derechos Humanos?", 2007, DEHUIDELA, revista de Derechos Humanos, núm 15.
- San Romualdo Velasco, Rita. Educación en derechos humanos como propuesta transversal en un aula de educación primaria. 2013, Tesis Escuela Universitaria de Magisterio de Segovia. Universidad de Valladolid.
- Programa Mundial para la Educación en Derechos Humanos, 3ª etapa, plan d'acció, Naciones Unidas, Derechos Humanos, Alto Comisionado. 2005-2009, 2010-2014 , 2015-2019.
- Tünnerman Bernhein, Carlos. "Educación en Derechos Humanos en los sistemas educativos", Temas de Nuestra América, 2016, núm 21, Universidad Nacional Costa Rica.
- Tuvilla Rayo, Jorge. Derechos humanos en el aula: documentos y actividades, 1998, Junta de Andalucía.
- UNESCO, el Decenio de las Naciones Unidas para la educación en la esfera de los Derechos Humanos, 1995-2004,

<https://es.unesco.org/themes/educacion-desarrollo-sostenible/comprender-EDS/decenio-onu>

- UNESCO, Educación en Derechos Humanos en la escuela primaria y secundaria. Guía de autoevaluación para gobiernos, 2012.

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (PATRIMONI IMMATERIAL)

Informe sobre la declaració de Bé d'Interés Cultural Immaterial (B.I.C. i.) de la Cordà de Paterna

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 21 desembre 2021

Antecedents

La Direc. Gral. de Cultura i Patrimoni, amb data 8 d'octubre de 2021, es dirigeix, de conformitat amb el que disposa l'art. 27 de la Llei 4/98, d'11 de Juny, de Patrimoni Cultural Valencià, al Consell Valencià de Cultura sol·licitant informe sobre la possible declaració com Be d'Interés Cultural Immaterial (B.I.C.i.) de la **Cordà de Paterna**.

A partir de les accions de la UNESCO, especialment de les Cartes d'Atenes i Florència, el Patrimoni cultural intangible, oral o immaterial, adquireix la condició de manifestació representativa de l'heretatge o possessió cultural dels pobles. La Llei valenciana 4/98 al seu artl. 1, assenyalava: *També formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de bens immaterials del patrimoni etnològic, les creacions, coneixements i pràctiques de la cultura tradicional valenciana.*

També a l'art.15 de l'esmentada Llei es diu: 1. *Es crea l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, adscrit a la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, com a instrument unitari de protecció dels béns mobles, immobles i immaterials...*

l'art. 26 assenyalava: *D. Béns Immaterials. Poden ser declarats d'interés cultural les activitats, coneixements, usos i tècniques representatius de la cultura tradicional valenciana.*

El Consell Valencià de Cultura ha informat sovint sobre peticions de declaració de B.I.C. referides a bens de caràcter immaterial, des de tradicions musicals i orals a accions festives, romiatges, etc....

La Cordà de Paterna.

Els focs artificials és un dels elements imprescindibles en les celebracions festives valencianes. El probablement més universal dels B.I.C.i. valencians, el Misteri d'Elx, declarat per la UNESCO com patrimoni universal, està intrínsecament lligat al llançament de focs artificials, clamorosament concretat en la Nit de l'Albà.

Tradicionalment, els municipis valencians, celebraven i celebren les principals festivitats o esdeveniments socials amb llançament de coets, i en moltes poblacions amb coets lliures per carrers i places, normalment acotat l'espai on engegar-los. A alguns pobles de la Ribera del Xúquer les cordaes eren funció obligada la vespra de la festa major o el dia del canvi dels dirigents municipals (no he pogut esbrinar si el pagament dels coets era a càrrec de l'ajuntament que sortia o del que entrava, encara que sembla, per informacions orals, que ho era per l'eixent).

Joan Fuster esmenta que l'afició pels jocs d'artifici és una costum arrelada absolutament per tot el territori valencià malgrat que és al sud on més celebracions d'eixe caire s'executen, i a les comarques centrals on es fan les més sorolloses.

La presència civil i social de la festa es evident a tots els àmbits populars valencians, fins i tot amb caràcter simbòlic o encobert. Durant els període que a les comarques castellonenques es prohibí el bou embolat, davant les presions populars, els ajuntaments amagaven la funció taurina als programes amb la denominació Cavalcada de les torxes i focs. A la festa per antonomàsia de la conquesta cristiana de València, el 9 d'octubre, els dolços que acomboien la mocadorà rebran el nom ben pirotècnic de piuleta i tronador. A la literatura festiva i sicalíptica dels darrers anys del segle XIX i als dels anys vint i trenta del XX l'abundància de referències coeterils és tan àmplia que gairebé pot emparellar-se a la de les produccions agrícoles que servien de sinònims dels afectes carnals.

La Cordà de Paterna és a partir del S. XIX quan apareix referenciada amb característiques semblants a l'actual. Malgrat ser des de les carretilles don cauen els primers coets és, posteriorment, quan els intervinents comencen a llançar els que porten. Per raons d'evitar perills, l'espai s'ha limitat, fins i tot encarclant-lo amb valles metàliques però originàriament era un tram urbà més ampli. Encara ara, a diverses poblacions on celebren cordaes, els límits solen comprendre la plaça (és essencial la plaça, en la que de punta a punta s'instal.larà la corda per la qual viatjarà la carretilla) i els carrers dels voltants sense valles però amb l'obligació dels intervinents de no eixir-se'n de l'espai aprobat, principi que sol realitzar-se puntualment i si hi ha alguna persona que s'excedeix el rebuig social és considerable.

La Cordà de Paterna, a més de la seua manifestació festivo-coetera, ha esdevingut un referent de la cultura popular de la població i un element peculiar de les seues costums. Raó per la qual ha estat declarada Festa d'Interés Turístic Nacional (2017), la primera vegada que es concedeix a una celebració coetera.

Consideració essencial, més enllà del cas de la Cordà.

Sense entrar en cap tipus de valoració subjectiva dels bens culturals i patrimonials, és evident que les classificacions que proposa l'actual Llei de Patrimoni Cultural Valencià (Llei 4/1998, d'11 de juny, de Patrimoni Cultural Valencià) han estat superades per la constant i abundant sol.licitud de declaració de múltiples bens.

La pròpia UNESCO en declarar Bens Mundials distingeix clarament els mobiliaris i immobiliaris dels immaterials, fins i tot en el procediment de declaració i en el logotip i insígnia dels bens declarats. En la llei valenciana, a pesar de la i minúscula després del B.I.C. no són diferents les normes ni l'estatus. Més encara, també en la categoria de Bens de Relevància Local es dona la circumstància que l'esmentat com a local presenta sovint dimensió espacial més enllà d'un municipi, produint-se tergiversacions i confusió del valor declarat.

La intervenció, pública o privada, sobre un bé material (moble o immoble) comporta una estricta acció molt delimitada. Concretament en la prohibició d'alteració del bé. En canvi, en declaracions de bé immaterials, la multiplicitat de circumstàncies ens obliga a contemplar qualsevol classificació estretament lligada a la temporalitat i/o actualitat costumista o cívico-festiva. Un exemple: a la Santantonada de Vilafranca, en l'entrada de la llenya, es fan uns parlaments jocosos dels esdeveniments de l'any transcorregut modificant, evidentment, les intervencions d'anys anteriors. En unes estrictes normes, que en béns mobiliaris i immobiliaris serien forçoses, eixa restricció podria malbaratar la pròpia essència temporal de la celebració. Tanmateix, en la declaració de Bé de Relevància Local, l'adjectivització de local redueix sovint la importància del bé quan aquest té conseqüències més enllà de l'estricta marc municipal.

Per tot això, i excedint-se potser del fons d'este informe, considerem urgent la promulgació d'una nova llei de patrimoni cultural valencià o, com a mínim, la reforma àmplia de la Llei 4/98, d'11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià, respecte de les figures autonòmiques classificatòries dels béns. Algunes comunitats autonòmiques, i alguns països amb lleis semblants, així ho han formalitzat, anomenant cada bé amb criteris més específics i definitoris del grup al que pertanyen.

Conclusions.

- 1.- A tenor de les informacions, coneixements directes així com la Resolució de 21 de setembre de 2021, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, considerem que la celebració anomenada Cordà de Paterna reuneix les condicions per tal de ser declarada Bé d'Interés Cultural Immateral (B.I.C.i.).
- 2.- Recomanem a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport que tinga en consideració les observacions que incloem a l'apartat Consideració essencial, més enllà del cas de la Cordà, tot i que la multiplicitat de béns i diversitat de proposicions demanden una nova classificació de les figures contemplades en la Llei vigent.
- 3.- Aquest Informe es lliurarà al protocol habitual així com a l'Ajuntament de Paterna i a la Delegació a Espanya de la UNESCO.

QUALITAT AMBIENTAL

La pobresa infantil i la incidència de la COVID-19

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, 22 febrer 2021

Antecedents. Referents legals

El Congrés de Diputats va aprovar al desembre de 2018 una proposició no de llei per a instar el govern a elaborar i coordinar un Pacte d'Estat per a la protecció de la infància. Per primera vegada, es tractava el tema de forma concreta i específica, i no de forma inclusiva en altres temes com s'havia fet en anys anteriors. La proposició planteja una equiparació en la inversió en polítiques d'infància per part de totes les administracions públiques fins aconseguir la mitjana europea. Per la seua part, la Comissió Europea recorda als països membres que l'atenció a la infància és baixa en el cas d'Espanya així com els seus sistemes de protecció social.

En l'àmbit de la Generalitat Valenciana la Llei 26/2018, de 21 de desembre, de drets i garanties de la infància i adolescència va ser un avanç reconegut i compta amb un òrgan de coordinació.

Un altre punt important serà "El Alto Comisionado para la lucha contra la pobreza infantil", un òrgan dependent directament de la Presidència de Govern de l'estat arran del Reial Decret 136/2020, de 27 de gener, per mitjà del qual es reestructura la presidència de govern. Serà l'encarregat de coordinar les actuacions dirigides a lluitar contra la pobresa infantil i la desigualtat. Segons les dades del "Alto Comisionado," a Espanya hi ha 1.400.000 menors en situació de pobresa infantil severa i 2.200.000 en risc de pobresa.

"La Comisión de los Derechos del niño" en el 2010 va recomanar amb tràmit d'urgència al Congrés dels Diputats una llei de protecció contra la violència infantil. Finalment en el butlletí oficial de les Corts Generals es va publicar el 21 de juny del 2020 el Projecte de Llei Orgànica de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència.

Per a la realització d'aquest informe hem comptat amb la col·laboració i compareixença de Jorge Cardona Llorens com un dels especialistes més significatius de l'estudi de la pobresa infantil. Catedràtic de Dret Internacional Públic a la Universitat de València és el president d'UNICEF a la Comunitat Valenciana. Ha estat l'únic espanyol, membre del «Comité de Derechos del Niño» en l'Organització de Nacions Unides. Entre altres responsabilitats és Relator de la Conferència de Ministros de Justicia de los Países Iberoamericanos sobre la Promoción i Protecció dels Drets Humans, en les persones menors d'edat, en el marc del procés penal.

Dins del CVC s'han tractat alguns aspectes relacionats amb la infància com l'informe sobre el teatre infantil de l'any 2013 o l'informe sobre l'ensenyament en valencià en els nivells educatius no universitaris de l'any 2014. Anteriorment, l'any 2007, es va realitzar un informe sobre violència escolar que posteriorment el 2017 va ser revisat i ampliat.

No obstant això i en relació amb el tema que ens ocupa, volem destacar l'«Informe sobre los Derechos del Niño» aprovat el novembre del 2016 en el ple realitzat a Algemesí.

Arran d'aquests antecedents plantejarem la raó de l'informe.

Justificació

Els diversos estudis realitzats sobre la població infantil a Espanya registren taxes molt elevades de pobresa. Aquesta situació no és conjuntural ja que es repeteix tots els anys. És una pobresa més estesa, intensa i severa que a la resta de la població accentuada per les crisis i concentrada en els estaments més desfavorits. Els nivells de pobresa infantil a la Comunitat Valenciana, que segons les estadístiques oficials afectava a un de cada tres infants, s'han agreujat amb la pandèmia. Davant aquest risc d'exclusió és urgent la necessitat d'actuar.

La població infantil es defineix com aquella població menor de 18 anys. Representa el futur de la societat, raó per la qual el seu benestar és una preocupació social. Encara més, hi ha una suficient evidència entre el patiment de pobresa en la infància i la repercussió en el benestar de les persones quan seran adultes; com podrà persistir al llarg de la vida i com els seus efectes seran canalitzats durant el desenvolupament dels infants i arribarà a limitar les seues capacitats a llarg o mitjà termini.

És, sens dubte, una problemàtica social i cultural digna de focalitzar l'atenció del CVC, i, a més a més, d'una forma especial en aquests moments on la vulnerabilitat econòmica, social i cultural, afegida a causa de la pandèmia sobrevinguda, dificulta i obstaculitza la consecució dels objectius dels programes de sostenibilitat.

Com també es manifesta als antecedents existeix una certa visibilitat d'aquesta problemàtica humana i social, i ha augmentat la consciència i la sensibilitat dels governs durant els darrers anys. Amb tot és necessària una major consciència del problema i de la seua gravetat mitjançant un coneixement més exhaustiu, una anàlisi i reflexió amb profunditat sobre la qüestió, davant la seua rellevància, com anirem esbrinant.

Introducció. Reflexions i acotacions sobre el concepte de pobresa

El concepte de pobresa és complex. Així es manifesta en la quantitat de debats en àmbits polítics i públics a l'hora de definir-la tant en el seu concepte com en la seua funcionalitat. Aquesta complexitat és deguda al fet de ser un fenomen multidimensional, tant en les seues causes com en les conseqüències, i per un altra part aquesta dimensió plural no és generalitzable entre diferents poblacions. En particular, si considerem el nivell d'afectació mundial, la pobresa infantil podria considerar-se com un succés pandèmic.

Altrament, es considera la pobresa real com la carència d'allò bàsic: els aliments, la roba per vestir i l'habitatge. Però l'índex de privació en el cas de la població infantil es basa en aquelles coses considerades normals en una societat per a la cria dels infants. Llavors és relatiu en relació al lloc i al temps històric. Quan més es prolongue la perspectiva en el temps, més

evident és la relativitat del concepte i la idea de definir la pobresa absoluta es sustentaria en un terreny esvarós llevat que el lliandar es basés en un ingrés mínim per a la supervivència.

Seguint l'Institut Nacional d'Estadística INI es parla de pobresa objectiva, subjectiva, privació multidimensional, pobresa persistent o de llarga duració. Dins de la pobresa objectiva caldrà diferenciar la pobresa absoluta i la relativa. I dins d'aquestes s'establiran estadísticament unes línies de mesura i unes variables d'incidència, distribució, intensitat i duració.

Si la pobresa té un caràcter multidimensional, més enllà d'una qüestió d'ingressos econòmics, llavors anirà de la mà de la discriminació i de l'exclusió. Conseqüentment millor valorar i plasmar com i amb quina freqüència es produeixen els canvis dels nivells de vida en el seu conjunt, com relacionar-los amb l'exclusió social acompanyada de la desigualtat i com aquesta desigualtat soscava sovint els esforços per reduir la pobresa.

Un enfocament integral també haurà de reconèixer la transversalitat d'uns patrons de risc com els dels grups marginals per diversos motius: ètnics, religiosos, lingüístics, gènere, els infants que creixen fora de la llar, les estructures de les famílies, els infants amb discapacitats, i/o problemes de salut. Parlarem doncs de col·lectius vulnerables, i com el concepte de vulnerabilitat, en definir-se, té implicacions epistemològiques que determinaran com estudiar el seu impacte i les estratègies per tractar els seus efectes.

En darrer terme el concepte de pobresa, en els països més desenvolupats i així al cas d'Espanya, té unes característiques particulars que cal delimitar en contrast amb la pobresa absoluta o misèria total; es tracta d'una pobresa relativa. La població infantil està en risc de pobresa en relació amb el context econòmic i social en què hi viu. Seran pobres segons la mitjana del nivell de vida dels països on viuen i això tindrà més a veure amb l'exclusió social, la iniquitat i la falta d'oportunitats que amb una greu privació material, encara que sovint es comprova com aquesta greu privació no està exclosa. Segons aquest concepte de pobresa relativa ser pobre no significarà patir fam, però sí estar desnodrit, no significarà no accedir a l'educació, però sí no poder afrontar les seues despeses; moltes possibilitats d'abandonar els estudis i poques de fer estudis superiors. No significarà solament no tenir casa, sinó no tenir intimitat, espai per a l'estudi, perquè el fred i la humitat ataquen la salut. No significarà no poder acudir al metge, sinó no poder pagar tractaments o accedir a prestacions no incloses en la sanitat pública. Serà la múltiple dimensió de la pobresa infantil.

I en funció de totes aquestes premisses i conceptualitzacions la pobresa infantil s'ha convertit en un fenomen creixent als països més desenvolupats. UNICEF, la Unió Europea i la OCDE han posat el focus en aquesta situació de forma més intensa.

Consideracions sobre la mesura de la pobresa

La metodologia dels investigadors és important a l'hora de mesurar la pobresa en general i la infantil en particular. Hi ha alguns aspectes que poden afectar específicament a la mesura i a la interpretació de les anàlisis empíriques. A tall d'exemple, a l'hora de determinar quines variables seran més fiables, si la distribució de la renda o les despeses de la llar. Els índexs de pobresa són paràmetres estadístics que va desenvolupar l'ONU l'any 1997 i tot seguit l'any 1998 es va establir un índex per als països en desenvolupament i un índex per a països de la OCDE. Els tres indicadors principals d'aquest paràmetre eren: educació, salut i nivell de vida i se'n derivaran d'altres més. El 2010 es desenvolupà un nou índex: la pobresa multidimensional. L'estudi de la privació multidimensional ens remetrà als anys 80 quan es plantejaren els primers intents d'analitzar la pobresa i l'exclusió social mitjançant indicadors no monetaris.

El mètode emprat a Espanya, utilitzat per l'INI des de l'any 1994 fins a l'any 2001, és l'enquesta d'ingressos segons els panells de llars de la Unió Europea PHOGUE. Per a millorar-ho es van desenvolupar reglaments en el context del Reglament Marc del Parlament Europeu i a Espanya es va anomenar Enquesta de Condicions de Vida ECV. Aquestes mesures es basen en enquestes de llars, llavors no recullen la població sense sostre ni als que viuen en institucions. Va començar el 2004 i els primers resultats s'obtidran l'any 2005. Altres mesures citades també per l'INI són l'índex SEN, una suma ponderada de la bretxa de pobresa dels individus, l'índex Hagenaars i les corbes TIP de pobresa. L'Institut Estadístic Europeu EUROSTAT va publicar dos informes en relació a la dimensió múltiple entre els anys 2000 i 2005. Es volia detectar el llindar de privació material arran de tres indicadors: les dificultats econòmiques, l'habitatge i els béns perdurables. L'èmfasi creixent en les mesures multidimensionals suposa un reconeixement de l'amplitud de les repercussions de la pobresa.

El 2009 la Unió Europea va establir un nou indicador denominat AROPE, les sigles de Alt Risk of Poverty or Exclusion, per ampliar l'exclusió social més enllà de la pobresa monetària. AROPE aglutina tres indicadors: el risc de pobresa monetària, basat en la renda mitjana d'una comunitat, les llars amb baixa intensitat d'ocupació, i la privació material severa (no poder pagar el lloguer, afrontar despeses, llum...). No es tracta de la suma dels tres índexs sinó de l'avaluació de cadascun. No obstant això, de vegades aquestes i d'altres mesures estadístiques són insuficients per a valorar com la pobresa afecta la vida quotidiana dels infants.

Matisos entre el concepte d'exclusió i la pobresa

L'exclusió social defineix una situació concreta producte d'un procés dinàmic d'acumulació, superposició i combinació de diversos factors de desavantatge o vulnerabilitat social que poden afectar a persones o grups i generen una situació d'impossibilitat o dificultat intensa per accedir als mecanismes de desenvolupament personal, d'inserció social en la comunitat i als sistemes preestablerts de protecció social. L'exclusió social fa difícil sentir-se ciutadà en la seua projecció concreta en el context social, sentir-se formant part de la societat de referència. La carència multidimensional, la inadaptació als canvis del sistema, la minva de capacitats socioeconòmiques, i tot plegat, accentuat per la manca d'operativitat de la protecció social per a compensar les incapacitats, produirà un desarrelament profund de l'individu amb el seu entorn.

Els teòrics de l'exclusió en parlen de tres tipus d'exclusió: l'auto exclusió per manca de motivació de l'individu, la discriminació activa per una manca d'oportunitats en grups o persones estigmatitzades, i l'exclusió com una manca de protecció social de l'estructura degut als canvis de la societat postindustrial que deixa els individus desprotegits i inadaptats.

Dins de l'autoexclusió es pot considerar l'anomenada cultura de la pobresa. Oscar Lewis, antropòleg estudiós de la pobresa des del punt social, apunta aquest concepte quan es donen unes característiques intrínseques a les comunitats pobres que els defineix i en relació als altres, amb uns trets específics interioritzats en els individus. No volen lluitar per eixir de la pobresa, es defineixen com a pobres, s'aïllen i no tenen accés a conductes integradores; viuen de forma satisfactòria, poden tenir un caràcter internacional i multidimensional i transmetre-ho de generació a generació. Hi ha un menyspreu a valors socials bàsics com el treball i la responsabilitat social i darrere aquest menyspreu es troba una marginació social. Serà un sentir molt diferent a la lluita contra l'exclusió per discriminació activa.

L'impacte de la crisi del 2008

L'impacte de la crisi va ser important a Espanya, el creixement de la manca d'ocupació i les mesures d'austeritat van afectar de forma heterogènia els diferents grups socials. Hi va haver una distribució dispar significativa de manera que es va cons-

tatar la diferència dels ingressos entre els grups més rics i els més pobres, la qual cosa originaria un augment paral·lel del creixement de la desigualtat posat de manifest l'any 2012. Llavors es produiria una bretxa més profunda entre els infants de famílies més pobres i més riques com una de les explicacions de les desigualtats d'una societat i al capdavant de les desigualtats d'oportunitats. Davant aquest increment de la pobresa i les dificultats en les llars, era rellevant saber quin era l'impacte en la població infantil, per un altra part absent en els discursos socials i polítics.

Dins de la sèrie d'estudis i publicacions iniciades per UNICEF a l'any 2010 "La infancia en España 2012-2013, el impacto de la crisis en los niños i niñas", arran de l'anàlisi de diferents indicadors es va constatar una dura situació atès que en les llars amb població infantil la pobresa havia crescut ràpidament i els menors de 18 anys s'havien convertit en els més afectats en relació als adults i als majors de 65 anys.

La desocupació dels pares a causa de la crisi ha estat una de les causes evidents de la pobresa en els infants. Segons informa Cáritas, en països com Espanya, on la despesa social per a la població infantil és baixa, la desocupació accelerada d'aquest anys últims ha afectat intensament a llars amb infants de famílies amb progenitors joves dedicats a la construcció i serveis. A més cal afegir-hi l'impacte de les polítiques d'austeritat que de forma directa o indirecta afecten també i amb més intensitat segons grups d'edat. En definitiva, la crisi ha posat de manifest una debilitat estructural i conjuntural de la protecció de la població infantil al nostre país.

Segons les dades de l'INI i EUROSTAT, la pobresa infantil ja existia anteriorment al 2008 i s'hi ha agreujat, ja siga pels indicadors de pobresa monetària com mitjançant l'indicador AROPE. Segons les xifres de l'any 2012, 450.000 infants més s'havien incorporat a la pobresa. I els que ja eren pobres ho eren més. Hi ha hagut una intensitat major i som un dels països amb més pobresa infantil d'Europa. L'increment de la pobresa infantil ha estat major que el de la pobresa general i l'impacte de la crisi ha estat major en les famílies amb infants.

Valoracions de la pobresa infantil després de la crisi econòmica

En conseqüència, l'estudi de la pobresa infantil durant els anys posteriors a la crisi econòmica del 2008 i abans del COVID-19, mostra el seu impacte en els sectors més vulnerables i en funció del concepte de pobresa multidimensional. Els estudis han seguit el marc teòric de la valoració de l'educació, de la salut, de la carència d'ocupació i de la privació material i cadascun amb les conseqüents dimensions i indicadors. Entre altres, farem una relació a continuació dels més rellevants. Els resultats d'un estudi de la Universitat Pontificia de Comillas l'any 2019¹ assenyalaven Espanya com un país que compta amb 7.871.522 milions de menors de 16 anys, el 16, 84% de la població espanyola, i que es caracteritza per presentar una de las taxes de pobresa infantil més alta del context europeu: el 28,1%.

Europea Anti Poverty Network EAPN és una plataforma europea de xarxes socials que treballen i lluiten contra la pobresa i l'exclusió social en els països membres de la Unió Europea i durant 10 anys n'han fet un seguiment. A Espanya l'EAPN-ES està composta per 19 xarxes autonòmiques i 18 entitats d'àmbit estatal. Segons el seu informe a l'any 2019 a Espanya i Comunitats Autònomes, amb una avaluació rigorosa del compliment de l'objectiu d'exclusió social especificat en l'Estratègia Europa 2020, ofereix unes dades de l'índex AROPE, segons les quals prop del 30% de la població viu en risc de pobresa i un 6% pateix privació material severa. L'informe aborda uns eixos claus, constata les diferents repercussions de les conseqüències de la crisi econòmica en termes de persones i de territoris; les estratègies de protecció i de lluita semblen insuficients.

1 Villares, A. Ramos, A. (2019), Estudio de la pobreza infantil multidimensional en España, Facultat Ciencias Económicas y Empresariales, Universidad Pontificia Comillas, Madrid.

L'increment del PIB, de l'ocupació i del nivell d'educació no generen per si sols una reducció de la pobresa infantil sinó s'acompanyen de polítiques distributives. Davant la percepció clàssica de la misèria es defineix un nou perfil segons el qual augmenta entre les persones pobres, els infants i adolescents; són persones amb educació superior que viuen en zones urbanes, algunes inactives i algunes amb ocupació. Així doncs hauran de ser uns aspectes a considerar a l'hora de planificar les ferramentes per a la reducció de la pobresa.

Plataforma europea, European Anti Poverty Network. Mapa sobre l'estat de la pobresa a Espanya segons índex AROPE 2019. Distribució de la pobresa al nord i sur i per Comunitats Autònomes

En el marc de l'Estratègia Europea 2020 i seguint l'indicador AROPE la pobresa infantil camina paral·lela a la pobresa general i els objectius de l'estratègia no es van aconseguir. Si bé, la taxa AROPE no és homogènia per a totes les persones i té importants diferències segon l'edat, sexe, nacionalitat, nivell educatiu, hàbitat, situació d'ocupació, tipus de llar, discapacitat i territori.

La privació material severa implica una vulnerabilitat greu; el 2019 es redueix un 4,7% però malgrat el seu descens, el 2014 va experimentar un creixement del 30% respecte el 2008. Aquesta privació material severa tampoc és homogènia i presenta una diversitat en funció de grups o segments específics de la població.

Segons l'informe del Govern, "la Estratègia Nacional de Prevenció i Lucha contra la Pobreza i la Exclusió social 2019-2023",² del Ministeri de Sanitat Consum i Benestar Social, la pobresa a Espanya afecta més a la població infantil que a la resta de la població. La crisi econòmica va ocasionar un ancoratge de la situació des del 2008 fins a 2017. L'estudi de la recuperació durant els anys següents serà fonamental per a la comprensió de la situació i la dinàmica d'aquesta pobresa infantil.

L'informe estableix unes dimensions específiques si s'atén al tipus de llar, l'origen dels progenitors i l'edat dels menors. Segons la tipologia de la llar, la taxa de pobresa augmenta sobre la mitjana total en les famílies monoparentals i les nombroses i en aquells llars amb més de 2 adults d'origen immigrant. Pel que fa a l'edat, els adolescents presenten major pobresa que la resta de menors i així també els menors de 4 anys. El fenomen de la immigració a partir dels anys 90, amb uns potents fluxos migratoris, ha estat important en el món laboral i ha suposat nombroses reagrupacions familiars amb la presència de molts menors d'origen immigrant, més els nascuts a Espanya, bé de parelles immigrants, bé de parelles mixtes. Aquestes famílies han patit amb major intensitat les conseqüències de la crisi econòmica i la desocupació. La distribució de la pobresa per edat varia entre la població infantil d'origen immigrant i la d'origen autòcton. En els immigrants serà més acusada durant els tres primers anys de vida, possiblement per la instal·lació de la família en el món laboral, però, en canvi, és menor en els adolescents degut a la reagrupació familiar posterior i per un altra part, en aquest cas, per la incorporació primerenca dels joves immigrants al món laboral.

2 Aprovada pel Consell de Ministres el 22 de març del 2019.

Comunitat Valenciana.

Seguint les valoracions de l'índex AROPE, efectuades per UNICEF, trobem el mateix panorama en línies generals, si bé, atenent als valors de la renda mitjana, estem per sota de la mitjana nacional en pràcticament tots els subíndexs, encara que en relació al panorama del conjunt de l'estat hi ha comunitats autònomes en pitjor situació i d'altres en millor. Les variables pel que fa a tipus de famílies són similars. Segons les dades d'UNICEF, aportades pel president del Comitè a la CV, entre els anys 2000 i 2007 el percentatge de pobresa infantil es va mantenir estable sobre un 19% fins que el 2008 començara a pujar arribant l'any 2014 al 33%. Cardona apunta com la restricció del PIB augmenta exponencialment la pobresa, però en cas de millora del PIB, no es produeix una millora equivalent sinó que es recupera aquella part de la població amb millor recursos. L'any 2019 la mitjana nacional de pobresa infantil es situava en un 32% i a la C.V. en un 27%, però cal precisar que la renda mitjana en el nostre territori és inferior a la mitjana nacional. L'expansió econòmica del 2014 al 2019 no ha incidit i millorat la pobresa infantil. Si atenem a la pobresa extrema es situa en un 6% tenint en compte que la població infantil a la C.V. es situa entre el 16% i el 18% del total de la població. Aquestes dades són referides a la pobresa material i és des de la multidimensió (educació, relacions socials, pobresa com una manca o absència de capacitats) on l'espiral de la pobresa pot submergir els infants en l'exclusió, situacions de violència, etc.

Estratègia europea

La recomanació sobre invertir en la infància per part de la Comissió Europea als països membres en febrer del 2013 per abordar el complex problema apuntava uns pilars estratègics en el desenvolupament de les polítiques. El 2015 la majoria dels membres del Parlament Europeu van signar una Declaració per promoure la inversió en la infància i així successivament i l'última el 2019. Les recomanacions insten a l'adopció d'un enfocament arran dels drets dels infants i unes estratègies basades en tres pilars:

- L'accés a recursos adients per a reduir la pobresa d'ingressos i privacions materials, la qual cosa comprendria el recolzament als pares per a la integració al mercat laboral. Facilitar un nivell adient de vida mitjançant la combinació de prestacions familiars per fills amb caràcter redistributiu per a evitar la trampa de la inactivitat i l'estigmatització.
- Un segon pilar seria l'accés a serveis assequibles i de qualitat per augmentar les oportunitats en la vida dels infants i millorar el seu desenvolupament, i comprendria la millora d'accés a l'educació i els serveis i cures assequibles per a reduir les desigualtats en edats primerenques; la garantia perquè tots puguin beneficiar-se d'una educació inclusiva d'alta qualitat. En un altre ordre de coses la resposta dels sistemes de salut per als desfavorits, la provisió d'habitatges dignes, i el recolzament a les famílies amb unes estructures alternatives de qualitat per a la prestació de cures.
- Al capdavant el tercer pilar seria el dret dels infants a participar donant suport a la participació en activitats lúdiques, recreatives, esportives i culturals i les oportunitats d'aprenentatge informal fora del context escolar. La implantació de mecanismes que fomenten la participació dels infants en la presa de decisions en les seues vides.

A més, la Comissió instava al desenvolupament de mecanismes de governança en l'aplicació i el seguiment. I insisteix que s'ha de portar a terme un ple aprofitament dels instruments pertinents de la Unió Europea, mitjançant la mobilitat de les ferramentes i indicadors disponibles en l'Estratègia Europea 2020. Aconseguir donar un nou impuls amb un rendiment adequat de les oportunitats oferides pels recursos financers i donar suport a totes les prioritats exposades.

Efectes multidimensionals la pobresa infantil

A continuació farem una relació de diferents aspectes significatius de la múltiple dimensió per a entrar en el detall sobre la diversitat de les formes de repercussió.

- La pobresa pot afectar a les relacions familiars i socials, generar tensions en la relació entre els membres de la família i debilitar les expectatives personals i professionals dels infants i adolescents .
- Els deixa en situacions de desprotecció social i els complica les relacions amb els seus iguals: pot generar sentiments d'inferioritat, vergonya, per no posseir determinats objectes ni poder accedir al consum, generar situacions de burla i d'incomoditat.
- Ser un infant pobre suposa tant per l'implicat com per a la societat desaprofitar una valuosa i irrepetible oportunitat com és la infantesa en tots els seus àmbits, educatiu, salut, en el compromís i la participació ciutadana i en les relacions socials i personals.
- Per un altra part, diversos estudis realitzats al segle XX, com a contribució de la neurociència cognitiva del desenvolupament infantil i l'impacte de la pobresa, han demostrat com la condició de pobresa compromet significativament el desenvolupament cognitiu pel que fa a les operacions cognitives bàsiques i el desenvolupament emocional del món infantil. Amb l'objectiu de pal·liar aquest hàndicap s'han dissenyat programes arreu del món i alguns han estat positius i han permès extraure criteris d'eficàcia. Es poden assenyalar alguns aspectes de la intervenció des de la psicologia del desenvolupament i des de la neurociència per mitjà d'aquests programes d'intervenció curricular i abordar les múltiples dimensions del fenomen i les avaluacions sobre el desenvolupament de competències intel·lectuals, emocionals, socials a curt, mitjà i llarg termini a través d'estudis comparatius.
- La pèrdua del nivell adquisitiu i l'accés a prestacions socials per les llars amb infants i adolescents. Són ells i elles mateixes qui manifesten la seua inquietud davant la situació i pel futur. Una enquesta³ realitzada pel responsable de polítiques d'infància del Comitè Espanyol d'UNICEF a grups de diferent edats donen unes respostes; testimonis de com vivien la situació.

Testimonis: Veus infantils i adolescents

"falta de dinero, falta de trabajo, los ricos son más ricos y los pobres más pobres".

"en los institutos y colegios se ha reducido el presupuesto para calefacción y para excursiones, ¡pasamos frío!"

"en casa ha cambiado la actitud de los padres en el sentido de que, como trabajan más, están más estresados. los que trabajan están estresados porque trabajan más y los parados porque no tienen trabajo y se desesperan."

"la crisis es que no tenemos mucho dinero, no tenemos mucha comida, pedimos a amigas de mi madre que nos den ropa."

"la crisis me afecta en que cada día estoy más triste. a mi familia en que cada día tienen más problemas con los bancos."

"Ya no me compran juguetes, mis padres discuten porque no tienen dinero."

"que nuestros padres se quedan sin trabajo, nos quitan la paga, no hacemos cosas con ello, tienen miedo de perder la casa, nuestra casa"

Manifesten el malestar per la intensitat de la situació i la duració, la manca d'atenció, de recursos, la mala qualitat dels serveis, la malnutrició, la desatenció mèdica...

3 González-Bueno, G. *Educación y futuro*, (2014), 109-125.

La necessitat de polítiques públiques

El cost de no actuar per a resoldre la pobresa infantil no afecta només els infants i famílies sinó que a la fi ens compromet a tots si volem mantenir uns nivells de benestar social, material, de qualitat educativa, de pensions, de continuïtat demogràfica i de capacitat econòmica i productiva. Un estat que es desentén de la infància i una societat que no assumisca la protecció i el desenvolupament dels infants haurà després d'acceptar uns costos futurs públics i privats cada vegada més alts. La iniquitat, la pobresa i l'exclusió social, amb el pas del temps, revertirà per als contribuents unes majors despeses sanitàries i hospitalàries. El cas concret d'escolars repetidors de cursos amb necessitat de programes educatius de suport, com també unes despeses en el sistema de justícia i penitenciari; subsidis i ajudes socials. Altrament un major cost empresarial i de l'economia en conjunt pel baix nivell d'habilitats i la baixa productivitat dels treballadors. Serà un conjunt de costos ocults en les crisis determinats també per les decisions polítiques que afecten el benestar dels infants i les famílies.

Peter Adamson, professor de filosofia, autor de l'informe d'UNICEF, 2015, escrivia: «la tasa de pobreza infantil de un país es el indicador más importante que una sociedad tiene sobre sí misma y revela cómo ésta protege a sus ciudadanos más vulnerables». Recordava com "La convención sobre los derechos del niño" estableix el deure dels estats de donar suport a les famílies i vetllar pel compliment dels drets dels infants, entre els quals, els que tenen a veure amb la protecció social, el benestar i el desenvolupament de les seues capacitats. Els governs han de reconèixer públicament la situació, transmetre la sensibilització i el suport públic, i comptar amb la participació de les famílies afectades. Les polítiques per a l'eradicació i seguiment de la pobresa infantil, tant en els països pobres com els rics, encara que segons els seus propis contextos aplicaran unes mesures específiques, també seguiran un programa d'acció conjunta que comptarà amb uns principis bàsics de recolzament nacional en les mesures de seguiments, pressupostos, lleis i polítiques que aborden aquestes qüestions. Entre aquestes un millor accés als serveis públics de qualitat, en especial per a la infància pobra, uns sistemes de protecció més amplis centrats en la infància, uns programes de promoció del treball decent i el creixement inclusiu.

Pobresa infantil i les previsions a partir de la COVID-19

No és possible conèixer a dia d'hui quan ha repercutit el COVID-19 en la vulnerabilitat i la pobresa infantil perquè la immediatesa i la velocitat és encara present. Per un altra part, la crisi del 2008 va ocasionar un augment en tots els índexs de pobresa i vulnerabilitat a causa de la contracció del PIB per càpita que es va reduir al llarg de 5 anys i les polítiques de retallades i reducció del dèficit aplicades. Si s'acompleixen ara les estimacions actuals del FMI sobre una reducció del PIB del 12,8%, la contracció serà més intensa, encara que les conseqüències podrien ser diferents en funció de mesures polítiques de tall expansiu aplicades com a prevenció: els ERTOS, l'ingrés del mínim vital, la limitació dels desnonaments, l'exclusió de talls dels serveis bàsics a població vulnerable i d'altres que podrien limitar un poc els efectes de la COVID-19 en les persones més pobres. A pesar d'aquests pal·liatius tot apunta a un increment de la pobresa quan es coneguen els guarismes que probablement seran superiors a les especulacions actuals.

Segons els objectius de l'informe de Naciones Unidas sobre el desenvolupament sostenible del mil·lenni abans del COVID-19, el món no anava pel bon camí per a eradicar la pobresa extrema i s'havia endarrerit per a complir els objectius marcats per al 2030. Les previsions apuntaven, sense el COVID-19, a un 6% de pobresa extrema el 2030. Encara que l'any 2010 aquesta pobresa extrema estava reduint-se significativament, a partir del 2013 no va ser així. El COVID-19 canvia el pronòstic de l'objectiu mundial sobre la pobresa extrema. Per un altra part, també és previsible que la pobresa laboral augmente a causa

de la pandèmia. La bretxa de gènere que estava superant-se en la pobresa laboral està ara afectada de forma desproporcionada. També els treballadors joves estan afectats de manera més sistemàtica que els adults a causa d'ingressos inadequats i menys qualitat d'ocupació. Pot ocórrer que aquestes desigualtats s'incrementen a causa del COVID-19 per l'augment de la desocupació i la subocupació, la disminució dels ingressos i la disminució de la qualitat de l'ocupació. A mesura que les repercussions econòmiques siguen més manifestes caldrà més sistemes de protecció social per als més vulnerables i un millor desenvolupament de sistemes d'emergència davant possibles situacions com la pandèmia.

Pel que fa a la cobertura social varia molt d'unes comunitats a altres, la qual cosa suposarà una exposició de vulnerabilitat per a moltes persones. Per un altra part, els desastres com els perills biològics, el cas del COVID-19, els huracans, terratrèmols, inundacions, incendis, afecten de forma desproporcionada als països o comunitats menys avançades i aguditzen la pobresa.

La seguretat alimentària continua sent un desafiament, la nutrició insuficient es manté, i l'eliminació de la fam no garanteix els aliments suficientment nutritius. El COVID-19 podria revertir el progrés en la disminució de la mortalitat infantil. Hi ha llavors tota una sèrie de repercussions en el dia a dia que condicionen la vida de les persones. Entre aquestes destaquem: les interrupcions de serveis vinculats a altres malalties, l'escassetat de serveis mèdics, el tancament de les escoles, els obstacles per a escolarització dels pobres. Altrament l'ensenyament a distància està desmarcat dels col·lectius afectats per la pobresa degut a la manca d'infraestructures bàsiques a les escoles i en alguns casos per a la higiene. El risc de retrocedir en la violència en tema de gènere, la violència en el món infantil, el matrimoni infantil, la mutilació femenina, i els treballs no retribuïts de les dones com una càrrega més pesada en la pandèmia.

L'Informe del «Consejo Económico y Social» sobre polítiques públiques per a combatre la pobresa, un tema d'objecte permanent des de la seua creació, fa una avaluació similar dels dispositius existents o necessaris en la mateixa línia del exposat fins ací.

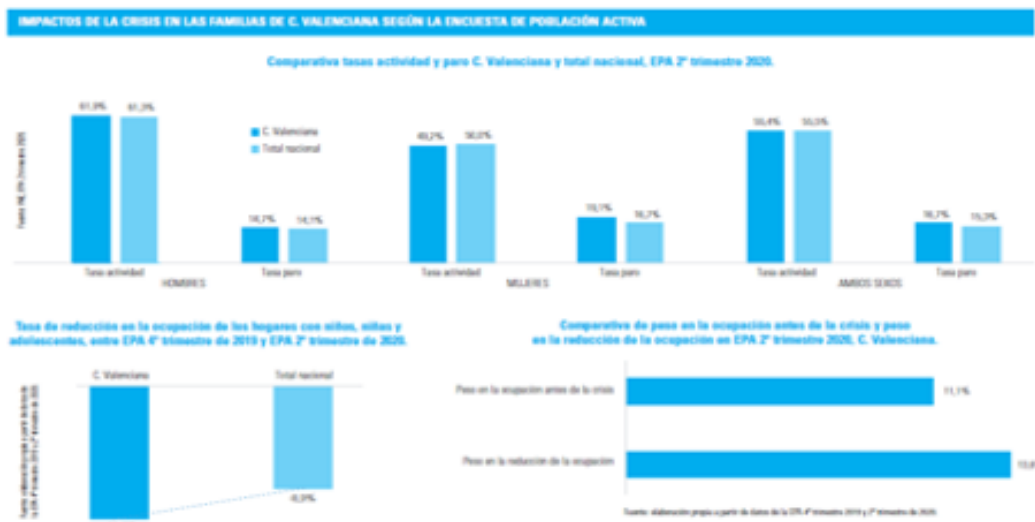
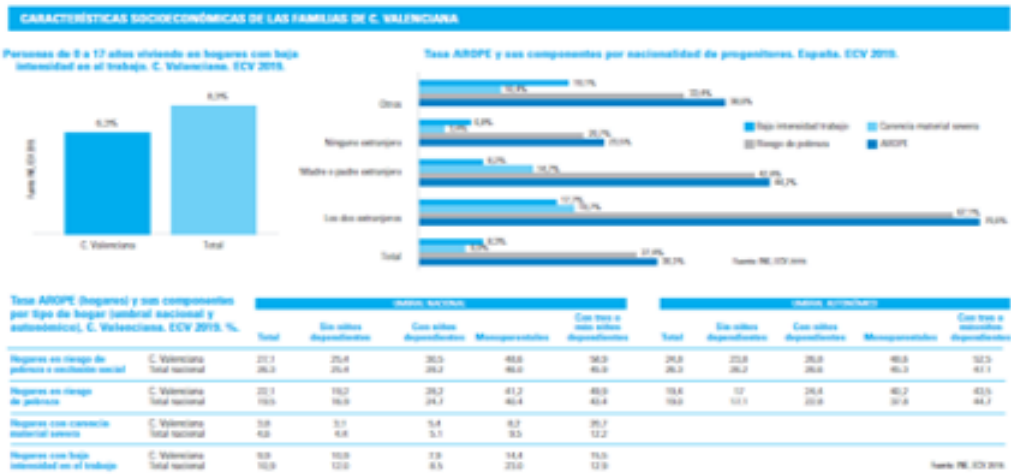
El 18 de setembre del 2020 el «Vatican news» recollia les últimes notícies publicades sobre la pobresa infantil. Segons l'última anàlisi d'UNICEF i de SAVE THE CHILDREN, un estudi fet en més de 70 països, la quantitat d'infants que pateixen una pobresa multidimensional són aproximadament 200 milions a causa de la pandèmia del COVID-19. Són 150 milions els afegits per aquesta causa. La pandèmia i les mesures de bloqueig per a frenar la propagació han situat a molts infants en situació de pobresa. Famílies que estaven per eixir-ne han tornat a entrar mentre d'altres han patit nivells de privació que mai havien tingut. L'estudi afirma que la pobresa és més que un valor monetari i els ingressos familiars només ofereixen una visió parcial de la difícil situació. Per comprendre tota la dimensió cal analitzar-se directament i apunta la necessitat d'implementar polítiques multisectorials. També ressalta l'emergència educativa produïda que facilita als infants restar atrapats en cercles de pobresa en anys futurs, i assenjala com els més els pobres ho seran més encara. Caldrà lluitar per evitar que siguen privats del més bàsic i donar prioritat als infants marginats i famílies.

Segons va informar el professor Cardona, president d'UNICEF a la Comunitat Valenciana, en la seua compareixença a la Comissió Jurídica del CVC, les dades estudiades sobre les repercussions de la pandèmia, en principi, encara que poques, dibuixen un panorama dramàtic. Els sondejos apunten a una disminució en tots els subíndexs multidimensionals, l'educació, les relacions socials la pobresa com a manca de capacitats i a més a més introdueix en una espiral de pobresa. A les famílies augmenten les baixes intensitats de treball. Les conseqüències socials i econòmiques de la pandèmia es diferencien de les conseqüències de la crisi del 2008 donades les mesures protectores com l'ERTO, l'ingrés mínim, aprovat pel govern central,

la renda valenciana d'inclusió per a prioritzar les famílies amb menors i les famílies monoparentals, unes cobertures imprescindibles per recolzar les llars amb fragilitat econòmica. No obstant això potser no siguen suficient per a frenar l'impacte malgrat que la renda mitjana a la CV baixarà degut al menor nivell de vida.

Són les primeres dades sobre la repercussió de la pandèmia en la mitjana nacional i a la nostra Comunitat Autònoma; com s'ha dit, encara poques. Es preveu que la pobresa sobrepassarà el 37%, si bé a la CV baixarà el percentatge ja que també ho farà la renda mitjana. Al voltant de 262.000 infants viuran una situació dramàtica Unes xifres que responen a uns infants amb noms i cognoms.

Fitxa resum impacte de la crisi per covid-19 sobre població infantil de la Comunitat Valenciana, elaborada per UNICEF

A la Comunitat Valenciana l'educació dels infants a l'escola ha estat afectada pel confinament a causa del tancament dels centres escolars la qual cosa ha tingut greus conseqüències en l'aprenentatge i l'equitat educativa. Les administracions públiques en el marc educatiu han desenvolupat iniciatives importants com a resposta a la pandèmia per a complir amb els drets dels infants en situació de vulnerabilitat. A tall d'exemple la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport va articular el Model Unificat Llectiu d'Activitats no Presencials, plan MULAN, per a garantir la continuïtat de l'educació en l'entorn digital i el repartiment de tablets.

Conclusions

Arran de l'exposició en funció de la informació recollida, es desprenen les següents conclusions:

- La situació de la pobresa infantil a Espanya no és una circumstància ni una conseqüència directa de la crisi econòmica i social del 2008 sinó d'unes causes estructurals que la crisi va agreujar.
- Les polítiques i els recursos públics són molt importants.
- La pobresa estructural provoca l'augment constant de la desigualtat, l'ha fet crònica i la converteix en hereditària. Aquest fet, per les conseqüències que genera, suposa un elevat cost individual, econòmic i social si no s'afronta el problema.
- És una de les majors causes de la vulneració dels drets humans i entre ells els drets dels infants tal com expressa «la Convención de los Derechos del Niño». Són uns riscos i la vulneració d'uns drets que han de tenir cabuda en un dels països rics del món.
- La clau per aplicar les mesures concretes està en la voluntat política i social; la seua percepció com un objectiu inajornable.

Recomanacions

D'acord a les conclusions esmentades es manifesten necessàries unes mesures bàsiques de tipus estructurals i unes mesures conjunturals pal·liatives.

- En primer lloc visibilitzar la pobresa infantil com s'ha fet amb la violència de gènere per a planificar les conseqüents accions institucionals, econòmiques, socials...
- Davant el covid-19 s'hauran d'accelerar les reformes estructurals per combatre la pobresa infantil amb immediatesa, ja que la majoria de pobresa prové d'estrats empobrits, és heretada i podrà ser en conseqüència de llarga duració.
- Cobrir la pobresa més severa suposarà reformes de caire estructural amb mesures, entre altres, com la renda bàsica, l'ingrés mínim vital, la prestació universal per fill/a, assegurant una prompta accessibilitat; l'articulació de la renda valenciana amb l'ingrés mínim vital.
- La xarxa pública educativa serà una ferramenta estructural per a eixir de l'exclusió i trencar el cicle intergeneracional de la pobresa.
- Caldrà una anàlisi més global d'ajuda a les famílies.

A la Comunitat Valenciana la Conselleria ha demanat a UNICEF un estudi sobre l'exclusió educativa a causa de la pandèmia. En principi, i en referència a les dades aportades i trameses pel president del Comitè d'UNICEF, citarem una relació d'accions i mesures d'urgència davant la situació present arran de l'experiència del temps viscut a la pandèmia.

En raó de les dades de l'estudi es considera necessari:

- Desenvolupar indicadors i metodologies per analitzar les condicions de vida com a base del disseny i avaluació de polítiques públiques per a la infància i prioritzar en el desenvolupament normatiu de les àrees més afectades per la pandèmia.
- Mesures per a garantir la participació del infants.
- Enfortir les mesures protectores d'ocupació del pares i mares en relació a les famílies amb fills menors.
- Coordinació de les mesures de protecció social amb les d'ocupació.
- Desenvolupar sistemes i protocols clars de coordinació i cooperació entre els diferents serveis públics en matèria d'atenció a la infància.
- Assegurar habitatges en condicions d'habitabilitat.
- Suspensió dels desnonaments, i dels talls de serveis bàsics com la llum, gas, aigua.
- Garantir l'accés a les mesures, i a la documentació per a la renda valenciana d'inclusió, l'ingrés mínim vital així com la compatibilitat amb altres ajudes bàsiques com l'ajuda universal per a fill/a. La prestació d'ajuda per a la tramitació telemàtica de la documentació requerida en el cas de les famílies sense recursos informàtics.
- Mesures contra les bretxes educatives. Davant la pandèmia vetllar per l'assistència presencial a les escoles amb les màximes mesures de seguretat. El tancament duran l'any 2020 va repercutir en situacions de tensió amb les llars, propiciant la violència i abusos dels menors, la desprotecció emocional i també de l'alimentació. Una desprotecció també per l'absència de recursos per l'escolaritat en línia. Encara que cal destacar l'esforç de la Conselleria, com s'ha informat abans, en la implantació del Plan MULAN i per a proveir de tablets.

El CVC considera la urgència d'atendre totes aquestes recomanacions d'experts, es fa ressò d'aquesta problemàtica i de la seua gravetat. Insta a la determinació d'iniciatives per a establir els mecanismes de governança necessaris d'aplicació. I així mateix els mecanismes de seguiment per a la millora i coordinació de les mesures existents que permeten i faciliten portar-les a terme amb efectivitat.

Aquest informe es remetrà seguint el protocol habitual. I també a l'Alt Comissionat per a la Lluita contra la Pobresa Infantil, a la Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, als Serveis Socials, Consell Valencià de Benestar Social, àrea de la infància. A la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport. A l'Institut Valencià de la Juventut IVAJ. A Jorge Cardona Llorens, president del Comitè d'UNICEF a la Comunitat Valenciana. A la Fundació Save The Children a la Comunitat Valenciana.

Informe sobre los beneficios de la Cultura en la salud de las personas

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple, 26 d'abril 2021

JUSTIFICACIÓN

En noviembre de 2020, la Oficina Regional para Europa de la Organización Mundial de la Salud publicó un informe ⁽¹⁾, en el que recomienda incluir el arte y la cultura en la atención sanitaria.

El estudio analiza las evidencias proporcionadas por más de 900 publicaciones, constituyendo la evaluación más exhaustiva hasta el momento sobre la relación entre la salud y el arte. Así lo confirmó en la presentación del informe, la directora regional de la OMS para Europa, Piroška Östlin, al afirmar que “llevar el arte a la vida de la gente mediante actividades como bailar, cantar, ir a museos y conciertos ofrece un factor adicional sobre cómo podemos mejorar la salud física y mental”. Östlin calificó este informe de innovador afirmando que las artes pueden ofrecer soluciones que hasta ahora la práctica médica común no ha podido abordar con eficacia, y se hace una llamada a los gobiernos a establecer protocolos de actuación que favorezcan la relación entre el sistema sanitario y el entorno artístico.

En el informe se destacan algunas cuestiones como la especial incidencia de la lectura en la etapa infantil, los beneficios del teatro en la adolescencia, el poder de la música en la salud mental y la demencia, y la creatividad como beneficio para la población en general. Cinco son las categorías sobre las que se han probado estos efectos (bien sea mediante participación activa o pasiva): artes escénicas, artes visuales, literatura, participación cultural como visitas a museos, galerías, conciertos, teatro; y arte digital. En el enlace adjunto, se puede ver la presentación completa del informe por parte de la responsable de la OMS y del redactor del informe Daisy Fancourt ⁽²⁾.

Lógicamente, la presentación de este informe tuvo un importante impacto en toda la prensa internacional. Especialmente porque su publicación, a finales del 2020, se realizó en el año más difícil que está sufriendo la población mundial en relación a la pandemia del coronavirus y sus efectos nocivos sobre el deterioro de la salud, no solo de forma directa por el contagio, sino de forma indirecta por las consecuencias y efectos que genera un largo confinamiento ⁽³⁾.

1 <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf?ua=1>

2 <https://www.youtube.com/watch?v=6h9B9Pk-0K0&t=10s>

3 https://es.euronews.com/2019/11/11/las-autoridades-sanitarias-advierten-que-el-arte-beneficia-seriamente-su-salud?fbclid=IwAR1_tYYzcb28Eo3l-BN2f3Un69unAqaKzdc8nYw2Z5q6NI797vuLXLRqco

Para la elaboración de este informe, hemos contado con las comparencias de Teresa Cháfer, escultora y Catedrática de Escultura de la Universitat Politècnica de València, y de Laura Silvestre, doctora en Bellas Artes, profesora titular del Departamento de Escultura de la Facultad de Bellas Artes y Vicedecana de Cultura de la Universitat Politècnica de València. Ambas estuvieron en la Comisión Jurídica en su calidad de directoras de la Cátedra de Empresa DKV de Arte y Salud de la UPV ⁽⁴⁾, cátedra inexistente en la actualidad.

ANTECEDENTES

Desde que se decretó el estado de alarma en marzo del 2020 como consecuencia de la pandemia del coronavirus, el Consell Valencià de Cultura ha venido realizando diferentes análisis y diagnósticos, en función de sus posibilidades, para conocer cuáles son las repercusiones sobre la población en general y sobre la cultura valenciana en particular.

El 8 de abril, cuando llevábamos un mes con el estado de alarma, el presidente del CVC emitió un comunicado agradeciendo el trabajo de todas las personas que están protegiendo la ciudadanía. Hacía un llamamiento de atención para no olvidar a los más vulnerables y para tener presente, en todo momento, a quienes ya no están con nosotros.

En el pleno de junio, el CVC aprobó una Declaración profundizando más en la situación que estamos viviendo, insistiendo en la importancia de la cultura y el arte, de la innovación, la investigación y la creatividad en todos los contextos y situaciones de la vida, pero muy especialmente en la crisis actual. Por eso, quisimos y queremos reconocer el papel que el sector cultural ha ejercido para mejorar la convivencia y la vida cotidiana en momentos tan duros de confinamiento.

En este contexto se realizó el “Informe sobre la situación de la cultura valenciana a consecuencia del Covid-19”, aprobado en octubre del 2020, al que se sucedieron diversas mesas redondas, organizadas por la Comisión de las Artes, y que se prolongarán hasta junio del 2021, con el fin de conocer, de la forma más cercana y extensa posible, los efectos producidos en los distintos sectores culturales, las ayudas recibidas, así como la posterior evolución de la reconstrucción cultural, económica y social.

Aunque la preocupación se extiende más allá. Por ello, en el pleno de febrero del 2021, se aprobó el “Informe sobre la pobreza infantil y la incidencia del covid-19”, analizando la frágil situación que muchos niños y niñas están sufriendo en esta pandemia y las causas que lo provocan.

Sin embargo, el origen de este informe se remonta a junio del 2014, cuando se aprobó una Declaración advirtiendo de los “cambios en aspectos sociales sobre la salud y su incidencia en la cultura”, que se producen cuando se reducen las posibilidades de acceso universal a un sistema sanitario gratuito y de calidad, alejando la consideración de derecho a la salud, y provocando en la ciudadanía una situación de angustia y miedo ante la incertidumbre y la inseguridad.

Esta declaración se completó en junio del 2015, cuando se aprobó el “Informe sobre Salud Mental en la Comunidad Valenciana” ⁽⁵⁾. Dicho informe pretendía poner de manifiesto qué es la salud mental, quienes la padecen, de qué recursos se dispone para su tratamiento, cómo aceptarla socialmente sin las connotaciones negativas, y, sobre todo, el aumento que se estaba produciendo de algunas patologías vinculadas a la depresión, la ansiedad o el insomnio provocadas por la crisis económica del 2008 y sus efectos posteriores.

4 <http://www.upv.es/contenidos/DKVARTE>

5 https://cvc.gva.es/archivos/Informe_Salut_Mental_CV.pdf

Ahora, nuestra preocupación se manifiesta por las secuelas psicológicas que la pandemia y el confinamiento están produciendo sobre la ciudadanía.

LA DEPRESIÓN

El 10 de octubre es el Día Mundial de la Salud Mental y el 13 de enero se celebra el Día Mundial de Lucha contra la Depresión, un trastorno emocional que, según la OMS, afecta a más de trescientos millones de personas en el mundo, siendo considerada como la primera causa mundial de discapacidad, y que afecta a personas de todas las edades, de manera muy significativa a adolescentes y personas de la tercera edad.

Probablemente la depresión es uno de los trastornos más normalizados en el siglo XXI y paradójicamente todavía más estigmatizados, que a su vez es una enfermedad multifactorial, con algunas graves cargas ambientales y sociales.

Según la OMS, entre el 8% y el 15% de la población mundial sufre depresión. Cerca de 1000 millones de personas viven con un trastorno mental, 3 millones de personas mueren cada año por el consumo nocivo de alcohol y una persona se suicida cada 40 segundos. España es el cuarto país de Europa con más casos de depresión, que afecta a dos millones de personas, situación que se podría haber agravado por el impacto de la pandemia.

El pasado año 2020, la OMS hizo especial hincapié en la salud mental y en las repercusiones adicionales que genera el Covid-19, alertando de los pocos recursos destinados a esta área, y la disminución que además han sufrido sus servicios en todo el mundo debido a los efectos de la pandemia ⁽⁶⁾.

EFFECTOS PSICOLÓGICOS DE LA PANDEMIA

Conocemos y nos preocupan las graves consecuencias que la pandemia está provocando en el sistema económico y laboral. La sociedad española en su conjunto está sufriendo los efectos de una parálisis económica sin precedentes: negocios cerrados, ertes, empresas sin trabajo, consumo paralizado...

Sin embargo, el coronavirus también repercute sobre las personas, a nivel individual, deteriorando su salud mental. Muchos son los colectivos que han visto aumentar su nivel de estrés y de ansiedad, especialmente los sanitarios, sobrecargados por exceso de trabajo y de responsabilidad. En el sentido opuesto, una gran mayoría de la ciudadanía sufre la desaparición de sus puestos de trabajo, la alteración de ellos, o la irrupción de nuevas condiciones laborales que obligan a compaginar la actividad laboral con la vida familiar.

Además, existen muchos motivos por los que la pandemia y los sucesivos confinamientos provocan alteraciones en nuestra estabilidad emocional: la incertidumbre, el miedo y el desconocimiento, la soledad, el distanciamiento social, las restricciones, la falta de contacto familiar, la parálisis de la actividad social en todas sus manifestaciones, y, muy especialmente, el contagio del coronavirus o la pérdida de algún familiar de los que, en la mayoría de los casos, no ha habido ocasión de despedirse.

6 <https://www.who.int/es/news/item/27-08-2020-world-mental-health-day-an-opportunity-to-kick-start-a-massive-scale-up-in-investment-in-mental-health>

Con el comienzo de la pandemia se advirtió, por parte de los profesionales sanitarios, del aumento de casos de ansiedad debido a la incertidumbre, el miedo a la enfermedad y la soledad del confinamiento. Con el paso de los meses, los niveles de ansiedad han ido en aumento. Los expertos en salud mental coinciden en afirmar que la depresión por Covid-19 llegó para quedarse.

Varios son los informes que al respecto se han publicado. Uno de los primeros lo realizó la Universidad Complutense de Madrid, que presentó en julio de 2020 ⁽⁷⁾, una investigación preliminar realizada sobre una muestra de 2.070 personas, con el resultado de que uno de cada cinco españoles, es decir, un 22,1% ya presentaban síntomas de depresión, siendo más frecuente en las mujeres que en los hombres, y más en los jóvenes de 18 a 24 años. Casi el 20% presenta síntomas de ansiedad o de estrés postraumático ⁽⁸⁾. También se realizó otro informe por parte del Laboratorio de Psicología del Trabajo y Estudios de la Seguridad de la misma Universidad Complutense, señalando que casi el 80% de los sanitarios presenta síntomas de ansiedad, el 53% estrés postraumático y el 51% síntomas depresivos ⁽⁹⁾.

Otro de los informes publicados sobre el estrés y la depresión durante la pandemia es el realizado por EsadeEcPol ⁽¹⁰⁾, que señalan tres rasgos fundamentales: el aumento desproporcionado del deterioro de la salud mental de las mujeres, las condiciones del mercado laboral y la protección social. El informe señala que “el impacto psicológico de la pandemia podría ser muy duradero. Como medida concreta, los resultados dramáticos sobre salud mental indican que probablemente harán falta programas concretos para los grupos más afectados por la crisis, para mitigar la presión sobre la salud mental. Nuestros datos indican que el incremento de casos de depresión y de otros tipos de dolencias es relativamente persistente”.

Pasado más de un año del inicio de la pandemia, el jefe de Psiquiatría del Hospital Clínico de Zaragoza, Valero Pérez Camo, teme que estemos viendo la punta del iceberg: “Ya hay patologías que se están disparando y es una parte de lo que va a llegar” ⁽¹¹⁾.

Y, ante este aumento de problemas relacionados con la estabilidad emocional, ¿puede ayudar la cultura?

ARTE, HERRAMIENTA DE LA SALUD

La Cultura ya ha sido y sigue siendo uno de los elementos más activos durante toda la época de confinamiento para ayudar a la socialización, formación, creatividad y goce de la ciudadanía. La lectura, el audiovisual, el teatro... se han convertido en las “muletas” con que hemos podido soportar este encierro.

La definición de Salud que realizó la Organización Mundial de la Salud en 1948, y sigue vigente, es: “un estado de completo bienestar físico, mental y social, y no solamente la ausencia de afecciones o enfermedades”. Profundizando en esta definición, la OMS ha venido impulsando la actividad artística como herramienta para la salud, el desarrollo y el crecimiento tanto de pueblos como de personas. En este sentido, en el año 2009, se realizó Primer Foro Internacional Arte, Puente para la Salud y el Desarrollo, organizado por la Organización Panamericana de la Salud/Organización Mundial de la Salud (OPS/OMS) y la

7 <https://www.ucm.es/tribunacomplutense/revcul/tribunacomplutense/doc24997.pdf>

8 <https://elpais.com/espana/madrid/2020-05-06/uno-de-cada-cinco-espanoles-sufre-sintomas-de-depresion-y-ansiedad-por-el-coronavirus.html>

9 <https://www.ucm.es/estudio-laboratorio-psicologia-trabajo>

10 <https://itemsweb.esade.edu/research/Policy-Insight-Health-Pandemia.pdf>

11 https://cadenaser.com/emisora/2021/03/10/radio_zaragoza/1615376810_854676.html

Red Latinoamericana de Arte para la Transformación Social (RLATS), con la resolución de la Declaración de Lima sobre arte, salud y desarrollo ⁽¹²⁾, cuyo objetivo fue “aportar a la construcción de relaciones y sinergias entre personas e instituciones en los campos de la salud, el arte, la cultura y el desarrollo, e impactar de manera más creativa y efectiva en el mejoramiento de la calidad de vida de nuestras poblaciones”.

En el conjunto europeo, también en nuestro país, podemos encontrar acciones de relación entre el Arte y la Salud, dando respuesta a un enfoque interdisciplinar donde se aúna lo clínico, lo artístico, lo físico y lo emocional, y que se corresponde con lo que definimos como Arteterapia, que consiste en “una profesión de ámbito asistencial que se caracteriza por el uso de medios y procesos artísticos para ayudar a contener y solventar los conflictos emocionales o psicológicos de las personas” ⁽¹³⁾. Desde el arteterapia se están realizando intervenciones en el ámbito clínico y trabajando con enfermos con trastornos mentales (trastornos de personalidad, demencias, psicosis y esquizofrenia, adicciones, trastornos alimentarios), niños, cuidados paliativos, tratamiento del dolor, VIH-Sida, oncología, enfermedades autoinmunes, asma, Alzheimer, ictus...

En España, podemos encontrar diferentes actividades desde congresos nacionales de Arteterapia, actividades culturales en hospitales, musicoterapia, exposiciones en museos y su relación con la salud, artículos e investigaciones... En 2010, se constituyó la Federación Española de Asociaciones Profesionales de Arteterapia (FEAPA), organización sin ánimo de lucro, que agrupa a las asociaciones y, por extensión, a los/as arteterapeutas pertenecientes a las mismas, definiendo los requisitos de formación y experiencia acreditada que les capacita para ejercer una práctica profesional cualificada y responsable, garantizando la seguridad y el rigor científico necesarios ⁽¹⁴⁾.

Uno de los ejemplos se encuentra en “Arte y Salud”, proyecto que surge de la colaboración entre Madrid Salud y la Facultad de Bellas Artes de la Universidad Complutense de Madrid, para la realización de proyectos que muestran las posibilidades del arte como herramienta en la promoción de la salud. La principal finalidad de esta iniciativa ha sido la realización de proyectos de arte y creación dentro de los programas de los Centros de Madrid Salud Comunitaria del Ayuntamiento de Madrid con la colaboración de estudiantes de Bellas Artes ⁽¹⁵⁾.

En este contexto es en el que hemos analizado, a través de las comparecientes, el trabajo realizado por la Facultad de Bellas Artes de Sant Carles de la Universitat Politècnica de València, que ha realizado diferentes trabajos:

- 1) La primera actividad que realizó la UPV fue un convenio de colaboración con la coordinadora CALCSICOVA (Coordinadora de Asociaciones de VIH y Sida de la Comunidad Valenciana), entre el 2004 y 2016, cuyo objetivo era principalmente difundir entre la sociedad todo tipo de información que contribuya a una correcta imagen social de la enfermedad, involucrando a las/los estudiantes, que realizarán piezas artísticas para las actividades a realizar el 1 de diciembre, Día Mundial del Sida.
- 2) La Cátedra de Arte y Enfermedades entre 2013 y 2016, en colaboración con AbbVie, una compañía biofarmacéutica global con un compromiso a largo plazo para ayudar a las comunidades de personas afectadas por ciertas enfermedades, con el objetivo principal del conocimiento de la enfermedad a través del arte.

12 <https://bibliotecapromocion.msp.gob.ec/greenstone/collect/promocin/index/assoc/HASHd44d.dir/doc.pdf>

13 Definición extraída de la Asociación Profesional Española de Arteterapeutas (ATE) que aparece en el proyecto final de máster “Hacia el paradigma bipsicosocial: el Arte como herramienta en entornos de salud”, realizado por Elisa Peris Roca, facultad de Bellas Artes, UPV, 2013.

14 <http://feapa.es/>

15 <https://madridsalud.es/proyectos-de-arte-y-salud/>

- 3) El Festival Internacional de Cortometrajes y Arte sobre Enfermedades (2015-2018), que tuvo cuatro ediciones, se centró principalmente en producciones audiovisuales que tratan la enfermedad, en todas sus diversificaciones, estados y procesos; no necesariamente desde un punto de vista biosanitario, sino también desde otros ámbitos: culturales, políticos, sociales y económicos.
- 4) Y, por último, el proyecto más extenso y que, probablemente, ha tenido mayor incidencia y repercusión que ha sido la Cátedra DKV de Arte y Salud, que duró desde 2007 hasta 2018, y cuyas últimas directoras fueron Teresa Cháfer y Laura Silvestre.

La creación de la Cátedra DKV en Arte y Salud ⁽¹⁶⁾, en colaboración con DKV Seguros, llevó a cabo numerosas actividades: las contribuciones al máster en Arteterapia impartido en la UPV; la dirección de trabajos de investigación, Trabajos de Fin de Máster, Trabajos de Fin de Grado y Tesis Doctorales; la organización de actividades y talleres; convocatoria de becas y premios para jóvenes artistas; exposiciones, catálogos, proyectos de Intervención, y la realización de varios congresos internacionales sobre la relación del Arte y la Salud.

Muchas de las intervenciones entre arte y salud podemos verlas en el Hospital de Dénia Marina Salud, por ejemplo, el proyecto CuidArt, un proyecto pionero que reúne diversas actividades como el taller de arteterapia en la sala de psiquiatría, la decoración de las salas de espera o las salas de hospitalización, murales, la decoración con arte infantil en pediatría, lecturas poéticas, música para los pacientes, teatro... todo un conjunto de herramientas y actividades artísticas con el objetivo fundamental de "humanizar" los espacios hospitalarios.

Hay que señalar que la Universitat Politècnica de València ya cuenta con una formada experiencia en el Arte como terapia. De hecho, la consolidación de esta cátedra de empresa se produce por los numerosos trabajos previos que venía realizando la Facultad de Bellas Artes, que ha mantenido una vinculación constante con los movimientos sociales, desde finales de los años 90 del siglo XX, y que a veces han desembocado en proyectos de enseñanza reglada. En 2001, organizó las primeras jornadas en arte, terapia y educación, a la que siguieron las ediciones de 2005 y 2011 ⁽¹⁷⁾. La finalidad del Máster que ofrece la UPV consiste en la especialización profesional en mediación artística y arteterapia, enmarcado en agrupar los diferentes lenguajes artísticos al tiempo que asocian la relación con la salud. Actualmente, se lleva adelante la X edición del Máster Arteterapia.

Esta es una de las diversas actividades que realiza la UPV como jornadas en tiempos del coronavirus, talleres de experimentación en Arteterapia, diplomas de especialización en mediación a través del arte o jornadas estivales en relación al Arteterapia.

A sumar a las actividades universitarias, encontramos una diversidad de acciones culturales destinadas a la mejora de la salud y el equilibrio emocional. Citaremos algunas de ellas como ejemplo.

Una acción significativa la podemos encontrar en el Servicio de Oncología Infantil del Hospital General Universitario de Alicante donde se vienen realizando actividades culturales periódicas con niños que suelen sufrir largas estancias, paralelas a las propias de atención educativa psicosocial a cargo de la Unidad Pedagógica Hospitalaria. Fueron pioneros en la organización de breves conciertos de música clásica, amena y asumible, a cargo de los integrantes de menor edad de la Orquesta de Jóvenes de la Provincia de Alicante, primer premio en dos ocasiones en el Festival Internacional Summa Cum Laude de Viena, para iniciarlos en el gusto por esta música e identificarlos con chicos y chicas como ellos que tocaban instrumentos.

16 <http://www.upv.es/contenidos/DKVARTE/info/641918normalc.html>

17 <http://arteterapia.webs.upv.es/>

Asimismo realizan concursos de dibujo y pintura, con premios y exposiciones de las obras, reciben visitas de artistas plásticos, escritores y hasta diseñadores de moda, realizando lecturas dramatizadas de literatura infantil, todo lo cual les sirve para mantenerlos activos, impulsar su creatividad y entretenerlos en la convalecencia.

Otro ejemplo explicativo lo encontramos en la asociación valenciana ImproAsistencia, presidida y dirigida por Carles Castillo, integrada por actores, actrices, personal médico y sanitario, trabajadores sociales y voluntarios. Creada en 2006, su trabajo se destina a enfermos en fase terminal. Desarrollan su labor en diversos hospitales como el IVO, la Fe, el Arnau de Vilanova o el Padre Jofre, entre otros. Como ellos mismos definen, sus actuaciones buscan la armonía, el acompañamiento, la confianza, el descanso espiritual o el preduelo con serenidad y respeto (¹⁸).

También contamos con el Col·lectiu Öbertament, que nació a comienzos del año 2000, con la voluntad de crear una “asociación de enfermos hecha por enfermos” con el fin de realizar la inclusión social de las personas con problemas de salud mental (¹⁹). Ubicada en Gandía, ha desarrollado numerosas actividades en nuestra Comunitat, desde la construcción del primer mural en el hospital Francesc Borja de Gandía hasta talleres, exposiciones, seminarios, performances, murales, bienales o la elaboración de un libro-agenda anual cuyo objetivo es la inclusión social y la lucha contra el estigma.

En el ámbito de la salud mental, se encuentra la plataforma Teixint Vincles que reúne a diversas asociaciones y entidades, con la tarea de visibilizar a las personas con enfermedades de salud mental, contribuir a su socialización sin aislarlas o esconderlas. Su objetivo es evitar el estigma social como elemento de curación y potenciar sus habilidades creativas, fomentando su autonomía personal.

Por último, en esta breve relación de algunas muestras que destacamos como ejemplos esenciales, mencionamos a la ONG, seguramente más antigua y de las más conocidas, Payasos de Hospital (²⁰). Se fundó en 1997 a iniciativa de Sergio Claramunt, acompañado por un equipo multidisciplinario de médicos, psicólogos y artistas. La asociación, ampliamente reconocida en la actualidad, visita un gran número de hospitales de Valencia, Alicante y Castellón, con el fin de alegrar la vida de los niños y niñas hospitalizados, mediante actuaciones de payasos profesionales, adaptadas a cada niño/a y coordinadas con el personal sanitario.

Como conclusión, con la intención de superar la división tradicional cartesiana de cuerpo y mente, se busca mediante la unión de estas disciplinas, el arte y la medicina, encontrar el equilibrio que ayude a relativizar las situaciones conflictivas y poderlas sobrellevar. El arte, la cultura, se convierten en una vía de escape, de creatividad, de apoyo psicológico, de estabilidad emocional, de dispersión y apertura, de comunicar más allá del lenguaje, de resiliencia y superación. Y, mucho más en momentos duros como la ausencia, la soledad o la depresión.

MÁS ALLÁ DE LAS ENFERMEDADES

La relación entre arte y bienestar no es algo nuevo. Aunque todavía su nivel de desarrollo en el ámbito sanitario sea incipiente, pese a los numerosos estudios que se han realizado para demostrar la incidencia beneficiosa de la cultura.

18 <https://www.carlescastillo.net/actualidad/categoria/improasistencia/>

19 <https://www.colectiuobertament.org/es/nosotros/>

20 <https://www.payasospital.org/index.php>

Uno de esos estudios fue realizado por los investigadores de la Universidad de Ciencia y Tecnología de Noruega, con una muestra de más de 50 mil adultos entre 20 y 80 años, realizado entre 2006 y 2008, y publicado en *Journal of Epidemiology and Community Health* (Revista de Epidemiología y Salud Comunitaria). Los resultados mostraron que todas las actividades culturales tienen un impacto positivo en la satisfacción con la vida, los niveles de depresión y ansiedad y la buena salud. Se demuestra que la actividad cultural puede prolongar la longevidad, proporciona también una mejor socialización y mayor participación social, y es indicador de un mejor estado de salud mental y física.

No obstante, en este informe queremos dar un paso más allá. Con la convicción de la importancia esencial que las manifestaciones y actividades culturales tienen para el equilibrio, el bienestar y la felicidad de las personas, apoyamos claramente el mensaje que desarrolla la OMS, para difundir la cultura como soporte en estos momentos de pandemia.

La cultura es el contexto en el que nos movemos, nuestra segunda piel, nuestra “naturaleza” social, las herramientas con las que expresamos nuestra socialización, nuestra época y el tiempo en que vivimos. La cultura nos ayuda a estimular nuestra creatividad, a desarrollar nuestra imaginación, a mejorar nuestra autoestima, a potenciar nuestra memoria y nuestra concentración, a conocer nuestro entorno y nuestra historia.

Pocas serán las personas que no se vean afectadas en los momentos actuales por los efectos perniciosos que provocan tanto la pandemia como el consecuente confinamiento. Hoy más que nunca, necesitamos que la cultura, en todas sus manifestaciones y creaciones, tanto con la participación activa como con la asistencia como público, se convierta en el apoyo para sobrellevar este aislamiento social y las consecuencias de la pandemia.

CONCLUSIONES Y RECOMENDACIONES

A continuación exponemos una serie de conclusiones y consideraciones:

- 1) La cultura está dotada de un inestimable potencial benéfico para el equilibrio y mantenimiento de la salud mental de las personas y de la sociedad en su conjunto. Igualmente contribuye al estímulo, incrementa la capacidad crítica, y favorece la creatividad personal necesaria para la percepción positiva y saludable de la existencia humana, aumentando el bienestar y la calidad de vida, no solo de cada persona como individualidad sino también de los colectivos.
- 2) La Sanidad Pública no puede quedarse al margen de proyectos innovadores que benefician a la salud.
- 3) Consideramos necesaria la relación entre los responsables de Sanidad junto con los responsables de Cultura con el fin de establecer un programa de actuación continuado que incorpore actividades culturales como medidas beneficiosas para el bienestar emocional. Deben existir mecanismos de coordinación entre sanidad y cultura, y dejar de considerar que ambas áreas son compartimentos estancos.
- 4) La necesaria habilitación de espacios hospitalarios y sanitarios mediante actuaciones artísticas con el fin de convertirlos en espacios más humanos, más adaptados a las necesidades emocionales.

Finalmente, a partir de la conclusión general de que el CVC considera, al igual que la OMS, que el arte es beneficioso para la salud, planteamos una serie de recomendaciones:

- 1) Establecer un plan de actuaciones que, como líneas genéricas, se base en:
 - a. Convenios de colaboración entre museos como el IVAM, el MUVIM o el Consorci de Museus con hospitales públicos como la Fe, con el fin de establecer posibles acciones expositivas.
 - b. Convenios de colaboración con el Institut Valencià de Cultura y, especialmente, con los Conservatorios de Música que fomente la participación del alumnado en proyectos culturales con carácter solidario.
- 2) Establecer relaciones y planes de actuación con las asociaciones culturales o sanitarias sin ánimo de lucro que ya desarrollan o pueden hacerlo actividades culturales en hospitales o residencias.
- 3) Elaborar un plan de actividades culturales especialmente dirigido a la infancia que se encuentra en hospitales y a los mayores en residencias o centros de día.
- 4) Hacemos un llamamiento a las empresas privadas vinculadas al área sanitaria con el objetivo de retomar convenios con las facultades de bellas artes o instituciones educativas y culturales, así como la realización de cátedras de empresa que permitan profundizar en este tipo de proyectos.

Este informe se enviará al protocolo habitual, a la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública de la Generalitat Valenciana, así como a las comparecientes y también a las instituciones y colectivos mencionados en el informe como la Facultad de Bellas Artes de la Universidad Complutense de Madrid, la Facultad de Bellas Artes de la Universitat Politècnica de València, la Federación Española de Asociaciones Profesionales de Arteterapia (FEAPA), el Hospital de Dènia Marina Salud, el Hospital General Universitario de Alicante, la empresa DKV, CALCSICOVA (Coordinadora de Asociaciones de VIH y Sida de la Comunidad Valenciana), a la Orquesta de Jóvenes de la Provincia de Alicante, a la asociación ImproAsistencia, al Col·lectiu Obertament, a la plataforma Teixint Vincles, a la ONG Payasos de Hospital, al IVAM, al MUVIM, al Consorci de Museus, y al Institut Valencià de Cultura.

Cultura deportiva. Consideraciones sobre la actualidad

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 24 maig 2021

0. Antecedentes

El CVC, consciente de la importancia de la actividad física y el deporte en el bienestar social y en la salud y de su acepción cultural en suma, no ha abordado hasta la fecha una reflexión propia al respecto con carácter general. Aunque consta el Informe "El ejercicio físico y algunos aspectos del deporte" de 2006, a propuesta de la Comisión de las Ciencias. Con carácter más específico, y elaborado también por la Comisión de las Ciencias, en sesión plenaria de 30 de junio de 2008, el CVC aprobó el Informe sobre "El uso de la bicicleta como medio de transporte urbano".

Las especiales circunstancias por las que transitamos han provocado de nuevo la atención de la Comisión de las Ciencias acerca de aquella tan conocida máxima "mens sana in corpore sano" y el estado del arte de la práctica de la actividad física y el deporte en la Comunitat.

1. Marco documental de referencia

No es muy extenso el marco propiamente legislativo, aunque cabe recordar que sin embargo la actividad física y el deporte están contemplados en el art. 43.3 de nuestra Constitución indicando expresamente que «Los poderes públicos fomentarán la educación sanitaria, la educación física y el deporte».

Precisamente en esta situación de pandemia, el pasado 18 de febrero, la Comisión de Cultura y Deporte del Congreso de los Diputados ha aprobado la "Proposición no de ley relativa a la urgente necesidad de declarar la actividad física y deporte como actividad esencial tras la crisis sanitaria ocasionada por el COVID-19", lo que puede, en la práctica, resultar un paso decisivo, no sólo en estos momentos de recuperación económica y vuelta a la normalidad, sino también un punto de inflexión en una trayectoria de cierto abandono de la cultura deportiva por parte de la Administración.

El Consejo Superior de Deportes elaboró en 2010 el "Plan Integral para la actividad física y el deporte A+D. 2010" cuyos objetivos y contenidos se resumen tal y como sigue: "el plan A+D es un instrumento creado por el consejo superior de deportes con el fin de garantizar al conjunto de la población española el acceso universal a la práctica deportiva de calidad, ayudando así a combatir el elevado nivel de sedentarismo y obesidad y a promover hábitos de vida activos y saludables". Y pese a que

las competencias en la materia están transferidas a las CCAA, como el propio plan recuerda en su undécimo capítulo, en el último de ellos establece hasta cien medidas de oportunidad, de cuyo seguimiento no tenemos noticia.

En el ámbito autonómico propio están pendientes de aprobación definitiva dos Proyectos No de Ley (PNL) sobre Incremento de las horas de educación física en la enseñanza (10.10.2019) y el conocido como “Receta deportiva” (10.12.19) en relación con una más que necesaria ley de “profesionales del deporte” que evite el intrusismo y las malas prácticas. Ambos han pasado ya por la correspondiente Comisión. Y, tras algunos intentos iniciales, la Comunidad sigue careciendo de un Plan Director de Instalaciones Deportivas que regule el uso y funcionamiento de las existentes y, en su caso, su reforma o ampliación, o la construcción de nuevos espacios deportivos.

En el ámbito municipal de Valencia hay que referirse a “Valencia 2010. Plan estratégico de deporte de Valencia”, que en su propia redacción se define como “una iniciativa del Ayuntamiento de Valencia que consiste en un proceso de análisis y reflexión sobre la situación actual de la práctica de actividad física y deporte en nuestra ciudad, proponiendo en segundo término líneas estratégicas y medidas de actuación en las que trabajar conjuntamente con el resto de agentes que intervienen.” Para ello distingue entre tres ejes o áreas temáticas: Espacios Deportivos; Deporte, Salud y Educación; y Deporte, Economía y Proyección Externa. Establece indicadores de diagnóstico y criterios metodológicos relacionados con cada una de ellas, hasta concluir en un total de ochenta medidas para su implementación. Se procedió a su revisión en el año 2015 mediante un documento llamado precisamente “Revisión 2015” que tras hacer balance del seguimiento del Plan y comprobar el cumplimiento de sesenta y cuatro de las acciones previstas, las reanuncia en un nuevo contexto socioeconómico, como literalmente expresa en su redacción: “La consideración de que el deporte y la práctica física ocupan cotas importantes de presencia en la mayoría de las sociedades actuales y, de manera especial, en nuestra ciudad es una realidad. Además, esta presencia ha cobrado tanta fuerza que el deporte se ha convertido en uno de los sistemas sociales que caracterizan la sociedad actual y uno de los referentes de mayor rango en Valencia, lo que llevó a preguntarse qué tipo de deporte debe fomentarse, qué tipo de deporte es el que prevalece en la mayor parte de los países y, en nuestro caso concreto, qué acciones hemos de emprender para seguir avanzando y cómo hemos de hacerlo”.

Por su especial interés, hemos considerado el trabajo de los profesores de la Universitat de Valencia García Ferrando y Llopis Goig “Ideal democrático y bienestar personal, Encuesta sobre los hábitos deportivos en España 2010” editado por el Consejo Superior de Deportes (CSD) y el Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), así como el reciente Manifiesto del Colegio Oficial de Licenciados en Educación Física y en Ciencias de la Actividad Física y el Deporte de la Comunidad Valenciana (COLEF CV) de 10 de noviembre de 2020 (se adjunta un breve resumen como Anexo 2).

Hemos estudiado la situación específica por impacto del COVID, a partir de información reciente como la detallada en el “Estudio de Impacto COVID en el ecosistema del deporte nacional”, publicada por la Asociación del Deporte Español y el Observatorio Fundación España Activa (del que se adjuntan algunos cuadros y cifras ilustrativos como Anexo 1).

2. Objetivo de este informe

El objetivo fundamental de este Informe es declarar el compromiso del CVC con la Cultura deportiva, poniendo en valor la importancia de la práctica del deporte para la ciudadanía en su conjunto, para su bienestar y salud. Y reconocer los beneficios que produce en la economía y el empleo, en materia de igualdad y respeto al medioambiente.

Para ello hemos indagado en su historia en la ciudad de Valencia y en la situación en que se encuentra su desarrollo en el ámbito de la Comunitat a nivel académico, profesional, federado o privado y en los diferentes sectores de actividad. Y hemos contado en este cometido con la inestimable asistencia de los profesores Recaredo Agulló y José Campos (Reca y Pepe), ambos atletas y amigos entre sí además de colegas en docencia, que en sus comparecencias nos han proporcionado numerosa e importante información y, lo que es más relevante, un análisis crítico que nos ha permitido elaborar con el debido rigor y mayor firmeza nuestras consideraciones al respecto, y las recomendaciones que elevamos al Presidente de la Generalitat y al Conseller de Educación, Cultura, Investigación y Deporte.

3. El concepto de motricidad. Deporte y salud

El concepto de motricidad y de la evolución de la motricidad en la especie humana, popularizado por la conocida serie que ilustra esa evolución con las siluetas de un primate y un oficinista en cada extremo, fue evocada por el profesor Campos en su comparecencia con un sencillo enunciado: “Del árbol a la silla. De la cuadrupedia a la bipedestación ... hasta llegar al sedentarismo”. Y el corolario obvio de cómo la actividad física y el deporte pueden ejercer una firme actitud preventiva frente al sedentarismo funcional. Una antesala conceptual a la fuerte interrelación entre deporte y salud y, por ejemplo, de prevención de la obesidad o de mitigación de carencias vasculares, coronarias o respiratorias. De manera que es acertado concluir que la inactividad física es, en la práctica, un problema de salud. Y un problema para la sanidad pública.

Más aún, como recordaba el profesor Campos con la transformación de la práctica de la actividad física y el deporte de sistema cerrado a sistema abierto, con los nuevos hábitos sociales. La realidad que refleja el Eurobarómetro 2018, en cuanto a la práctica del deporte en los distintos países europeos; distinguiendo entre edades, sexos y ocupación laboral; identificando espacios en los que se practica; participación en competiciones; y motivos por los que no se practica, arroja una primera conclusión: los ciudadanos del norte y Centro son físicamente más activos que los del Sur y Este Europeo. Por otro lado, comparativos entre comunidades autónomas españolas vienen a coincidir en la constatación de la relevante y creciente incorporación de la mujer al deporte en las dos últimas décadas.

Los datos que corresponden a la Comunidad Valenciana la sitúan en la media nacional, con un crecimiento de más de 20% en los últimos cinco años registrados (2010/2015), y no es aventurado suponer un crecimiento semejante, o algo mayor, en el siguiente quinquenio (aun teniendo en cuenta la incidencia negativa de la pandemia). Resulta preocupante que la incidencia de la obesidad en nuestra Comunidad no sea distinta que en el resto de España, alcanzando cotas ya muy cercanas al 40% de la población adulta, hasta el punto de que España tiene la tasa más elevada de Europa. Y que porcentajes entre la población infantil, aunque inferiores, crezcan año tras año, así como la constatación de que los valores de obesidad estén condicionados por los estudios realizados, de manera que quienes realizan estudios universitarios muestran índices de obesidad más bajos.

Práctica deportiva por Comunidad Autónoma (Anuario Estadístico del Deporte 2020. CSD)

Personas que practican deporte semanalmente según comunidad autónoma
(En porcentaje de la población total investigada de cada colectivo)

	PRÁCTICA DEPORTIVA SEMANAL					
	TOTAL		Hombres		Mujeres	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015
TOTAL	37,0	46,2	45,4	50,4	28,8	42,1
Andalucía	55,6	45,7	45,1	50,5	24,5	41,5
Aragón	37,2	42,2	46,5	47,5	28,1	37,1
Asturias (Principado de)	31,9	40,1	38,8	46,6	25,7	34,3
Baleares (Illes)	45,6	54,2	51,0	57,4	35,4	51,1
Cantabria	39,0	46,8	49,4	50,6	28,8	43,2
Castilla y León	32,1	44,2	39,5	50,8	25,0	37,0
Castilla-La Mancha	32,4	40,0	38,6	43,8	26,5	38,1
Cataluña	36,4	38,6	44,7	44,6	27,8	32,6
Comunidad Valenciana	39,2	50,6	46,4	51,4	32,3	47,0
Extremadura	38,7	47,0	48,6	51,7	29,1	42,6
Galicia	28,8	41,1	35,0	43,5	22,6	38,0
Madrid (Comunidad de)	30,1	37,4	37,5	42,5	23,5	32,8
Murcia (Región de)	42,9	50,5	49,5	53,5	36,4	47,8
Navarra (Comunidad Foral de)	35,6	43,2	50,0	49,9	20,6	36,4
País Vasco	42,9	55,5	55,7	59,5	32,0	47,3
Riña (L.)	37,6	46,0	46,9	54,1	28,0	40,3
Ceuta y Melilla	43,0	45,0	47,9	48,4	38,5	41,6
	34,7	46,7	48,1	58,2	20,8	34,9

Fuente: MCUD. Encuesta de Hábitos Deportivos en España

Lo que con acierto denominó el profesor Agulló “cultivo al cuerpo”, y su corolario indeseable del dopaje y la utilización de esteroides en algunas prácticas deportivas, puede ser consecuencia de la ausencia de control experto y reconocido, por lo que la lucha contra el intrusismo y la necesidad de una ley sobre las profesiones del deporte, resultan perentorias.

4. Aspectos sectoriales

4.1. La incorporación de la mujer al deporte

Como se ha dicho, el dato relevante en toda Europa ha sido la creciente incorporación de la mujer al deporte. España y la Comunidad Valenciana no son excepción, hasta el punto que entre 2010 y 2015 la actividad deportiva ejercida semanalmente por mujeres creció en la Comunidad en un 40%, por lo que en la actualidad superaría ya muy probablemente el 50% de las mujeres, sobre todo en las menores de 24 años. Y un incremento significativo entre 55 y 64 años. El profesor Agulló, en su minucioso recorrido por la actividad deportiva -a modo de ejemplo- en la ciudad de Valencia desde 1800 hasta nuestros días, recuerda cómo en el primer Maratón de Valencia en 1981, llegaron a la meta 639 atletas, de los que sólo 7 fueron mujeres. En el último celebrado, 2019, llegaron 17.262 hombres y 3.972 mujeres.

Es tal la importancia de este fenómeno, que la Comisión de las Ciencias ha acordado abordarlo de forma independiente en un nuevo Informe específico y ha iniciado el trabajo correspondiente.

4.2. Deporte adaptado

El deporte adaptado, es decir la actividad física practicada por personas con diversidad funcional, que en el terreno federal responde a la categoría de paralímpico, es tal vez uno de los campos en los que fijar mayor atención en los Planes Estratégicos en cuanto a la práctica del deporte a título personal o espontáneo por parte de la población.

“La evolución en las últimas décadas ha sido extraordinaria, no sólo en la vertiente competitiva, sino también en la recreativa en la que la práctica de actividad física para las personas con discapacidad tiene también como objetivos la mejora de la salud y el disfrute personal, al tiempo que una vía de inclusión social.

En la vertiente competitiva, las Paralimpiadas representan la excelencia deportiva y una oportunidad para difundir y dar visibilidad a nivel mundial al deporte adaptado y a sus deportistas. El crecimiento y expansión de este fenómeno es tal que en la primera Paralimpiada celebrada en Roma en 1960 participaron 400 deportistas representando a 23 países, y en la última, celebrada en Rio en 2016, participaron 4.328 deportistas de 160 países.

Pero quizás, lo más interesante sea la evolución y el crecimiento observado de la práctica de actividad física y deporte entre las personas con diferentes tipos de discapacidad en un plano puramente recreativo. Un crecimiento que en todo caso, deberá seguir acompañado de la creación de espacios inclusivos, la mejora de la formación de docentes y técnicos deportivos y la puesta en marcha de campañas de promoción específicas. Iniciativas conjuntas entre instituciones, públicas y privadas, no solo en el terreno estrictamente presupuestario, sino también en las políticas de actuación que tengan su foco de atención en la igualdad y la inclusión social” (J. Campos).

4.3. Deporte y territorio

Para satisfacción de la Comisión, ambos comparecientes coincidieron en declarar la importancia del territorio, sus características geográficas, climáticas, orográficas, y naturalmente culturales y el diseño de ciudades amigables y saludables, inclusivas y seguras, para incentivar la práctica de una actividad física y deportiva racional y razonable. Relacionándolo a la vez con el turismo activo y el deporte como seña de identidad.

5. Consideraciones y recomendaciones

El Consell Valencià de Cultura se reafirma en la importancia de la actividad física y el deporte en el bienestar social y en la salud y de su acepción cultural en suma. Y en declarar su compromiso con lo que denominamos Cultura deportiva, poniendo en valor la importancia de la práctica del deporte para la ciudadanía en su conjunto, reconociendo los beneficios que produce en la economía y el empleo, en materia de igualdad y respeto al medioambiente.

Y en consecuencia, acordamos las siguientes recomendaciones, en gran parte coincidentes con las preocupaciones y sensibilidades detectadas en el sector y con las propias posiciones de los expertos comparecientes:

- Reconocimiento legislativo del deporte como actividad esencial. Agilización de la tramitación de los Proyectos No de Ley (PNL) relacionados con el deporte para su definitiva aprobación parlamentaria. Elaboración definitiva del Plan Director de Instalaciones Deportivas de la CV. Revisión definitiva del Plan Estratégico Valencia 2010.
- Fomento de la colaboración público privada, fundaciones y clubes deportivos. Implementación de medidas para la recuperación del tejido empresarial vinculado al deporte y la actividad física e incentivación del emprendimiento deportivo.
- Acciones encaminadas a la práctica racional y segura del deporte y la lucha contra el intrusismo profesional, el dopaje y el tráfico y consumo de esteroides.

- Campañas de divulgación de la práctica del deporte en medios de comunicación, colegios, universidades y centros de la administración pública. Especialmente dirigidas a la población infantil y los jóvenes en prevención del sedentarismo y la obesidad. Los profesionales, las familias y los medios de comunicación deberían subordinar la competición al disfrute, y los resultados a la emoción de practicar el deporte elegido, en especial en las categorías más jóvenes.
- Importancia del territorio, sus características geográficas e identitarias y del diseño de ciudades sostenibles, inclusivas, amigables, saludables y seguras, para una práctica racional de la actividad física, en la que espacios verdes, orillas de los ríos y playas puedan resultar soporte urbano o rural. Impulso del turismo activo.
- Saludamos y celebramos la creciente incorporación de la mujer a la actividad física y al deporte y animamos a su estímulo, mediante la visibilización y una estrategia específica de género en materia deportiva. El CVC ha iniciado ya el trabajo en torno a Mujer y Deporte.

Este Informe se remitirá, siguiendo el protocolo habitual, a la Dirección General de Deportes de la GV, al Ayuntamiento de Valencia, a la Federación Regional de Deportes, al Colegio Oficial de Licenciados en Educación Física y en Ciencias de la Actividad Física y el Deporte de la Comunidad Valenciana, a las Universidades públicas y privadas de la CV y a los comparecientes.

Referencias bibliográficas históricas citadas por los comparecientes.

LUIS VIVES (1492/1540). Tradentis Disciplinis. 1531

CRISTÓBAL MÉNDEZ (1500/1556). Libro del ejercicio corporal y de sus prouechos. 1531

JERÓNIMO MERCURIAL (Hieronimus Meercurialis) (1530/1606). De arte gymnastica. 1569

MICHEL DE MONTAIGNE (1533/1592). Que sais je? 1572-1592

ALEXANDER VON HUMBOLDT (1769/1859). Opera omnia.

IVÁN PÁVLOV (1849/1936). Conductismo

Anexo 1.

Estudio de Impacto COVID en el ecosistema del deporte nacional. Asociación del Deporte Español y el Observatorio Fundación España Activa

Algunos datos de interés:

- Impacto económico: 12 mil millones anuales (futbol excluido)
- Impacto social: 19 millones de personas activas y 9,5 regulares (4 millones federadas)
- El COVID ha reducido un 14,6% los usuarios

- El costo de inactividad supera los 2 mil millones en 2020
- Las pérdidas alcanzan el 38,5% y se estiman en casi 5 mil millones
- Se han perdido cerca de 42 mil empleos

Y lo que es muy significativo: representa el 1,44% del PIB (España es el quinto país de Europa en esta ratio) y el 1,5% del empleo, equivalente a cerca de 300 mil personas trabajando en el sector y hasta un 73% se han visto afectadas laboralmente.

Otras cifras estimables, hoy que lamentablemente nos hemos habituado a las necrológicas, son las relacionadas con muertes por inactividad física, estimadas en más de 50 mil anuales, o los cerca de 2 mil millones de gastos directa o indirectamente derivados de ello.

Anexo 2.

MANIFIESTO POR LA CONSIDERACIÓN DE LA PRESTACIÓN DE SERVICIOS DE EDUCACIÓN FÍSICA, ACTIVIDAD FÍSICA Y DEPORTE COMO ACTIVIDAD ESENCIAL, TAMBIÉN DURANTE LA PANDEMIA DE LA COVID-19. Ilustre colegio oficial de licenciados en Educación física y en ciencias de la Actividad física y deporte de la Comunidad Valenciana.*

- 1) Que la práctica de educación física, actividad física y deporte constituye un derecho constitucional reconocido:
 1. La Constitución Española, dentro de su Título I sobre derechos y deberes fundamentales, integra en el capítulo de los principios rectores de la política social y económica, en su artículo 43.3, que «Los poderes públicos fomentarán la educación sanitaria, la educación física y el deporte».
 2. El Libro Blanco del Deporte de la Comisión Europea (2007) señala el carácter esencial del deporte y su interés general.
 3. La UNESCO en su Carta internacional de 2015 reconoce que «La práctica de la educación física, la actividad física y el deporte es un derecho fundamental para todos».

- 2) Que la inactividad física es un grave problema de salud pública:

La inactividad física es una de las principales causas de, al menos, 35 enfermedades crónicas (Booth, Roberts y Laye, 2012).

El ejercicio físico mejora el pronóstico de 26 enfermedades crónicas (Pedersen y Saltin, 2015).

«La carga global media de mortalidad prematura evitada por la actividad física es del 15,0%, lo que equivale de forma conservadora a 3,9 millones de muertes anuales» (Strain y cols., 2020).

«La inactividad física es la responsable del 13,4% de las muertes al año en España, llevándose por delante más de 52.000 vidas. Esto supone una carga económica importante para el país de más de 1.560 millones de euros, que son costeados en un 70,5% por las administraciones públicas [mientras que un 22,8% es desembolsado por los hogares españoles]». (Mayo, del Villar y Jiménez, 2017).

- 3) Que durante el confinamiento se agravó la situación respecto a la inactividad física.

- 4) Que la promoción y protección de la práctica físico-deportiva puede ser beneficiosa para disminuir el riesgo de infección, así como la probabilidad de hospitalización por COVID-19, mientras que lo contrario podría condicionar negativamente la evolución de la pandemia.

- 5) Que los datos muestran que la prestación de servicios de educación física, actividad física y deporte tiene un riesgo de contagio muy bajo
- 6) Que la práctica físico-deportiva sin supervisión y autogestionada comporta mayores riesgos y no tiene la misma efectividad que aquella bajo la supervisión de personal cualificado.

*(extractos literales del Manifiesto)

Informe Salud y Tecnología

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, 21 juny 2021

1. Antecedents

El Consell Valencià de Cultura se ha ocupado reiteradamente de la salud desde un punto de vista científico, asistido de expertos en la materia y relacionándolo siempre de forma transversal con otros aspectos de la vida, como la educación, la alimentación y la actividad física. También con puntos de vista novedosos o menos explorados, como fue el reciente Informe sobre Arte y Salud, aprobado unánimemente en la pasada sesión plenaria de abril a propuesta de la Comisión Jurídica. Con la imprescindible comparecencia de los profesores doctores Oscar Pastor y Montserrat Robles, especializados y expertos en Ingeniería Biomédica en la Universitat Politècnica de València, se presenta ahora este *Informe de Salud y Tecnología*, que con el desarrollo de la inteligencia artificial y de la Estrategia de IA de la Generalitat Valenciana -de la que también se ha ocupado oportuna y recientemente el CVC- cobra especial importancia en el seguimiento y control de la pandemia.

La labor de profesores e investigadores en la materia no es, sin embargo, reciente. De la comparecencia de la profesora Robles, se deduce un largo proceso que se inició hace ya tres décadas con la implantación en la UPV de la Informática Biomédica y, como comprobamos por la información sobre los logros más recientes que facilitó el profesor Pastor, nos encontramos en un momento ya muy avanzado que permite visualizar y entender la importancia de tecnologías punteras en el manejo de Big Data, en el ámbito de la Ciencia de Datos y en el diseño de aplicaciones y herramientas inteligentes al servicio del bienestar humano, con una rigurosa observancia de los valores éticos que deben presidir siempre la actividad humana en todos los campos.

2. Cuerpo doctrinal

El concepto de Informática Biomédica. Algunas definiciones

Como es habitual en campos de investigación novedosos y, a la vez, con un amplio desarrollo en la actualidad, existen numerosas definiciones de diferentes autores. El investigador Pedro Gomis Román, del Centro de Investigación en Ingeniería Biomédica (CREB), cita como alguna de las más frecuentemente utilizadas las siguientes: "En informática médica desarrollamos y evaluamos métodos y sistemas para la adquisición, procesamiento e interpretación de datos de pacientes con la ayuda del conocimiento que se obtiene en la investigación científica" (Musen, Van Bommel, 1997), "la informática médica es el campo científico que se ocupa de los recursos, dispositivos y métodos para optimizar el almacenaje, recuperación y manejo de información biomédica para la solución de problemas y toma de decisiones" (Shortliffe, 2006).

Y el mismo autor explica: “Hoy en día se prefiere el término Informática Biomédica (en lugar de Médica) porque abarca la Bioinformática y la informática médica, dental, de salud pública, farmacia, de imágenes y veterinaria. En su interesante artículo “What is biomedical informatics?” Bernstan et al (2010) concluyen que la informática biomédica es la aplicación de la ciencia de la información, incluyendo el manejo de datos y su interpretación, a los problemas de interés biomédico. La informática biomédica en el área clínica se conoce también como Health Informatics. La American Medical Informatics Association (AMIA, 2016) describe la informática biomédica (Biomedical Informatics) como el campo interdisciplinario que estudia y persigue el uso efectivo de datos, información y conocimiento biomédicos para la investigación científica, la resolución de problemas y la toma de decisiones, motivados por los esfuerzos para mejorar la salud humana. La Biología Computacional (Computational Biology) es otro término usado en el área bioinformática.

Como ejemplos habituales suelen citarse la medicina personalizada y la molecular, más específicamente la llamada terapia genética, la investigación y desarrollo de fármacos -cuestión de rabiosa actualidad con el asunto de las vacunas contra el Covid 19- y la resistencia antibiótica. Otros campos, ajenos a la medicina, pero no a la salud, son la lucha contra el cambio climático, el mejoramiento de cultivos, el desarrollo de variedades resistentes a la sequía, la resistencia a plagas, la mejora de los hábitos de alimentación, etc.

Evolución de la Informática Biomédica en la UPV

La profesora Robles Viejo elaboró su tesis doctoral Potenciales evocados *creados por campo eléctrico* inducido en los años noventa (25/10/1994) con la dirección académica del entonces catedrático de Bioelectrónica, el profesor José María Ferrero, quien a su vez impulsó los estudios de Grado y Máster de Ingeniería Biomédica. La Bioinformática y la Informática médica se desarrollaron en sus inicios en la UPV con una colaboración estrecha de la profesora Robles Viejo con especialistas en radiología, como el doctor Martí Bonmatí, y en sistemas de información sanitaria, como Pérez Accino. En la primera década del XXI, se dieron ya las condiciones para la creación de la empresa spin off de la UPV VeraTech for Health, íntimamente relacionada con los resultados de investigación en Informática Biomédica. Dicha investigación se realizó en el marco del Instituto Universitario de Investigación en Tecnología de la Información y las comunicaciones (www.itaca.upv.es), que dirigió precisamente la profesora Robles entre 2012 y 2016.

Este informe se centra en los aspectos de Tecnología y Salud en los que son expertos los comparecientes en la Comisión Jurídica, Óscar Pastor en Sistemas de Información en Bioinformática y Montserrat Robles en Informática Biomédica. No obstante, el ámbito de la “Tecnología y Salud” es mucho más amplio y por considerar, a modo de ejemplo, lo que se hace en dicho ámbito actualmente en la UPV citaremos las siguientes referencias.

La Interoperabilidad semántica

La interoperabilidad semántica es una línea de I+D+i dentro de la Informática Biomédica. Según la definición del Comité Técnico 251 de CEN (Comité Europeo de Normalización), es el estado que existe entre dos entidades-aplicaciones cuando, con respecto a una tarea específica, una aplicación puede aceptar datos de la otra y realizar esa tarea de manera satisfactoria, sin necesidad de intervención externa de un operador. Es decir, dos sistemas serán semánticamente interoperables si la información circula entre ellos sin que el significado original se vea alterado y cada uno de ellos entiende por sí mismo lo que el otro le envía y puede actuar en consecuencia de manera automática. (Manual práctico de interoperabilidad semántica para entornos sanitarios basada en arquetipos. ISCIII). Es la “capacidad de utilizar información de salud digital en diversos entornos de atención y software clínico». Las fuentes y los receptores pueden intercambiar información de una manera independiente, manteniendo el significado original. Es la cualidad que permite que sistemas informáticos heterogéneos, que no fueron diseñados para ello, reciban e integren información de forma comprensible sin necesidad de intervención humana. La interoperabilidad semántica posibilita la normalización de los datos intercambiados y su contexto para que puedan ser comprensibles e interpretados de igual manera por todos los participantes en el proceso. (estandaresparadummies.blogspot.com). Para Toni Más, CEO de Biomac, se pueden considerar cuatro capas o niveles de interoperabilidad: i) la técnica, contemplada en estándares como SOA o XML; ii) la capa sintáctica, en la que se construyen los mensajes estructurados, como es en el caso del HL7 y DICOM; iii) la capa de interoperabilidad semántica, propiamente dicha, mediante vocabularios controlados como el CIE-10 o SNOMED CT; y iv) la organizativa, con estándares como la ISO 13940. La mayor parte de las metodologías y software desarrollados para la interoperabilidad semántica, en la UPV y en VeraTech, están incluidas en la Plataforma LinkEHR (www.linkehr.com).

La Inteligencia Artificial (IA) aplicada a la prevención de enfermedades

El CVC aprobó en su sesión plenaria del pasado 26 de abril un detallado Informe sobre la reciente Estrategia de Inteligencia Artificial (IA) de la Generalitat Valenciana, en el que se hace especial hincapié en las derivadas éticas que concurren en el mismo. Su evidente relación con el tema que nos ocupa invita a tener en cuenta, de manera específica en este nuevo Informe, algunas consideraciones a las que el profesor Pastor prestó atención en su comparecencia. La Inteligencia Artificial Explicable (IAE) aplicada a la prevención de enfermedades, siempre al servicio de la “Inteligencia Humana”, requiere explicación y exploración y la importancia de su proceso de aplicación -en este caso a la salud y a la medicina- puede resumirse en los siguientes seis pasos: i) Tener una comprensión compartida del dominio; ii) Comprender la tarea específica y seleccionar el alcance deseado; iii) Recoger datos relevantes y comprobar su calidad; iv) Seleccionar las técnicas de IA apropiadas para llegar al resultado pretendido; v) Generar exploraciones y explicaciones adecuadas; y vi) Hacer evolucionar el sistema de manera permanente.

Ingeniería de Sistemas de Información (“Information System Engineering”)

La aplicación de los principios de la Ingeniería de Sistemas de Información al desafío de desentrañar los secretos del lenguaje de la vida ha generado un área de conocimiento cada vez más atractiva: el estudio de la Ingeniería de la Vida (“Life Engineering”). El modelado conceptual como herramienta esencial para la comprensión y representación de la realidad es uno de sus soportes fundamentales. Partiendo de un modelo conceptual que caracterice los componentes básicos de los elementos que conforman la vida tal y como la entendemos en nuestro planeta, entendemos que “Life Engineering” e Ingeniería de Sistemas de Información (Information Systems Engineering) abren la posibilidad de di-

Sus iniciales se definen como sigue:

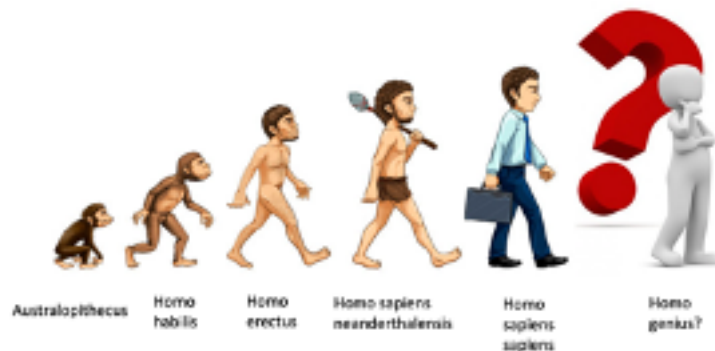
S	Búsqueda - Consiste en la búsqueda exhaustiva de información científica (publicaciones, artículos, etc.) que apoyen la asociación genética con una enfermedad específica.
I	Identificación - es el proceso en el que interviene la parte médica para proporcionar apoyo en el filtrado de los genes y variaciones que tienen una mayor incidencia en la población.
L	Carga - El proceso de carga de la base de datos, es donde se procede a insertar los genes, cromosomas y variaciones a la base de datos con la información tratada (filtrada) y validada, la carga se lleva a cabo a través de diversas tareas y fuentes de datos.
E	Explotación - La explotación se basa en el contenido y presentación del resultado final.

J.F. Reyes

3. "I have a dream"

Desde el homo sapiens al homo genius: una revolución humana

A menudo se utiliza el término revolución para referirse al máximo impacto social de algo nuevo. De la Inteligencia Artificial, de la que esta tecnología avanzada aplicada a la salud no deja de ser deudora, se dice que supone la Cuarta Revolución de la humanidad. Por más que sus consecuencias favorables sean muchas y no sean menores los riesgos sociales que conlleva, y precisamente por ambas cosas, no parece comparable sin embargo a la Revolución Industrial. En cualquier caso, la evolución desde el "homo sapiens" al "homo genius" que ilustra la siguiente imagen facilitada por el profesor Pastor, resulta didáctica.

"De la cuadrupedia al sedentarismo" en palabras del profesor doctor de Actividad Física y Deportes de la UVEG, José Campos.

¿Y cuál es la incógnita sobre la que reflexiona el "homo genius" de la viñeta? Descifrar el lenguaje de la vida como desafío para el siglo XXI, impulsando que genere una explotación racional, al servicio de la "inteligencia humana" y preservando siempre los aspectos éticos fundamentales.

El objetivo, y el reto, es disponer de la capacidad para entender, comprender y manipular el genoma humano. Un desafío que nunca antes el ser humano ha estado en condiciones de afrontar desde un punto de vista científico. Y ahora es posible. El estado del arte gira en torno a tres cuestiones esenciales: i) ¿quiénes somos?; ii) ¿cómo prevenir, diagnosticar y curar enfermedades?; y iii) ¿por qué somos como somos? Nos hemos referido con anterioridad a la necesidad de exploración de una Inteligencia Artificial Explicable y a los seis pasos de ese proceso. Cabe ahora citar la literatura sobre tecnologías en estado de desarrollo constante como Deep Learning, que abren un abanico de análisis de soluciones novedosas a problemas intuitivos (Ian Goodfellow, Yoshua Bengio and Aaron Courville: Deep Learning: MIT Press, 2016). Inteligencia Artificial Explicable, "Deep

Life engineering, Genoma Data Science y Medicine of Precision

Como se ha indicado con anterioridad en este mismo Informe, del modelo que denominamos “life engineering” se deduce el objetivo tan ambicioso como realista de practicar una Medicina de Precisión (y personalizada) y la necesidad de liderar -o al menos participar activamente- en el Desarrollo de la revolución tecnológica genómica que ya está en marcha, y en la gestión de su impacto en los servicios públicos de salud.

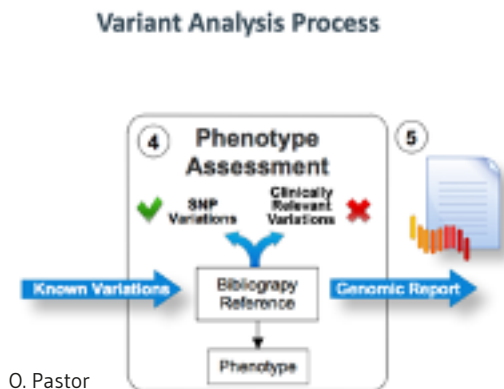
“Un organismo vivo es un ordenador o máquina hecha a base de circuitos genéticos en los que el DNA es el software que puede ser atacado”, afirma el profesor del MIT Drew Endy, y así se viene a concluir también por nuestros propios expertos (O. Pastor, A. León, J. Reyes, A. García, J.C. Casamayor; Using conceptual modeling to improve genome data management; Briefings in Bioinformatics, 2020). A partir de esta consideración conceptual se han ido dando importantes pasos en el manejo de datos genómicos. La analogía de un programa de ordenador con el código genético indica el camino a seguir para el desarrollo de una “Ingeniería de la Vida” efectiva y eficiente. El primer paso es delimitar cómo descifrar los mecanismos de ensamblaje ordenado de datos genómicos (identificar las “Standard Biological Conceptual Units”, que conforman el ADN y los distintos tipos de ARNs). El siguiente paso, en el que nos encontramos ya con altos niveles de investigación, consiste en “modelar”, es decir, obtener los modelos conceptuales que representan el tipo de ámbito genómico que queremos caracterizar, y que en un ámbito de Medicina de Precisión se va a corresponder con un fin propedéutico determinado y específico.

A juicio del profesor Pastor, el proceso de diseño deberá cumplir las siguientes condiciones: i) Contar con gran cantidad de información biológica con una caracterización conceptual precisa; ii) Manejo de “datos genómicos” correctos; y iii) Evolución de las tareas para encontrar soluciones convincentes alineadas con la evolución constante del conocimiento genómico. Estas ideas se desarrollan específicamente en (Óscar Pastor: Conceptual Modeling of Life: Beyond the Homo Sapiens. ER 2016: 18-31).

Variant Analysis Process

“El objetivo del Variant Analysis Process (gestión de datos genómicos en el diagnóstico y tratamiento de enfermedades) es ayudar a los analistas a entender por qué y cómo difieren las múltiples variantes de una muestra individual (paciente). En este contexto, una variante de un proceso es un subconjunto de ejecuciones de un proceso de que puede distinguirse de otras en función de alguna característica” (F. Taymouri and alt. Business process variant analysis: Survey and classification. 2020).

Su aplicación específica relacionada con los Sistemas de información genómica (como el Oráculo Genómico de Delfos desarrollado en el Centro PROS de la UPV), proporciona soluciones concretas al problema del caso de datos genómicos, y permite identificar y seleccionar información del conjunto de variaciones obtenido de un proceso de secuenciación de una muestra, para generar el informe clínico genómico que explique las consecuencias que esas variaciones van a tener en el paciente asociado a la muestra. Ese proceso se resume brevemente en el siguiente gráfico:

5. Otras aplicaciones de interés

Minería de datos y el Biomedical Datascience Lab

“La minería de datos es el proceso de detectar la información procesable de los conjuntos grandes de datos. Utiliza el análisis matemático para deducir los patrones y tendencias que existen en los datos. Normalmente, estos patrones no se pueden detectar mediante la exploración tradicional de los datos porque las relaciones son demasiado complejas o porque hay demasiados datos” (Microsoft). La Data Science (Ciencia de datos) tiene en Biomedical Datascience Lab (<http://bds-lab.eu>) una plataforma sectorial representativa en la Comunidad Valenciana. Destacar, a modo de ejemplo, su participación en el desarrollo de un modelo predictivo para ayudar a la clasificación de los incidentes de llamadas médicas de emergencia 112 de la CV (<http://112inteligenciaartificial.upv.es>).

BIOMEDICAL DATA SCIENCE

We investigate and apply novel methods to measure, describe and control data quality and variability for successful use of biomedical data. Our 3-dimensional DB framework and specialized methods for assessing temporal and multi-source variability complement database, machine learning and visual analysis approaches, being robust to data quality and dataset shifts, we aim for reliable and explainable artificial intelligence for real-world data.

MEDICAL IMAGING

Artificial intelligence is revolutionizing medical imaging, becoming an indispensable tool for modern medicine. We investigate innovative deep learning solutions to extract valuable knowledge from images to help addressing complex clinical problems. Our hybrid-based imaging technology has demonstrated strong correlations with relevant clinical outcomes in patients with glaucoma, unlocking new possibilities in early therapy planning support.

CLINICAL DECISION SUPPORT SYSTEMS

Our research line in decision support is focused on the development of predictive models and Clinical Decision Support Systems (CDSS). From rule-based systems implementing international diabetes guidelines to deep learning for emergency medical call incidents classification and machine learning models to assess palliative care needs, our goal is to provide decision support tools to physicians and health experts concerning several health issues.

M. Robles

Imagen médica. Banco de Datos de Imagen Médica de la CV

De no menor importancia o interés resultan los avances en la llamada imagen médica. El Banco de Datos de Imagen Médica de la CV (<http://bimc.cipf.es>) tiene como objetivo principal establecer una infraestructura con capacidad de almacenamiento masivo de imágenes médicas de la CV, con múltiples índices de control de calidad de imagen, anonimización y capacidades de

modelado computacional de alto rendimiento, con la finalidad de que los investigadores tengan fácil acceso a conjuntos de imágenes de interés para sus investigaciones. Destacar los proyectos: Gestión de Imagen Médica Digital (GIMD), plataforma que agrupa imágenes médicas procedentes de más de 40 Hospitales de la CV para su uso por investigadores; MIDS (Medical Imaging Data Structure), estándar para el almacenamiento y gestión de cualquier tipo de imagen médica; BIMCV, nodo valenciano en el proyecto Euro-Bioimaging, para desplegar en la Unión Europea una infraestructura de distribución de imagen biológica y biomédica de forma coordinada y armonizada, con fines de investigación e innovación avanzada; NeuroBIM-MS, banco de imágenes para la I+D en Esclerosis Múltiple; y MIDAS (Massive Imagen Data Anatomy Spine), para el análisis masivo y búsqueda de correlaciones entre los hallazgos de imagen y la información clínica, con el fin de conocer mejor el origen del dolor de espalda que actualmente en el 80% de los casos no es posible conocer con precisión.

De entre diversas aplicaciones en este campo, cabe destacar la denominada VolBrain (<http://volbrain.upv.es>), que permite la medida del volumen de diversas estructuras cerebrales y facilita los informes técnicos correspondientes, de la que se ofrecen a continuación una serie de ilustraciones.

volBrain www.volbrain.upv.es

- Sistema accesible via Web (libre)
- Genera informes de volumetría cerebral, a partir de imágenes de Resonancia magnética del cerebro en 15 minutos.
 - Volumenes de los tejidos: de las principales innocuidades (ICC):
 - Úlquido cefalomaquideo, sustancia gris, sustancia blanca
 - Volumenes de algunas áreas macroscópicas: Hemisferios cerebrales, cerebellum, y tronco encefálico
 - segmentación automática: de estructuras subcorticales, volúmenes relativos y mapas etiquetados.

volBrain Volumetry Report

Parameter	Value	Unit	Reference
ICV	1400	ml	1400
GMV	600	ml	600
WMV	400	ml	400
GM/WM	1.5		1.5
GM/ICV	0.43		0.43
WM/ICV	0.29		0.29
GM/WM	1.5		1.5
GM/ICV	0.43		0.43
WM/ICV	0.29		0.29

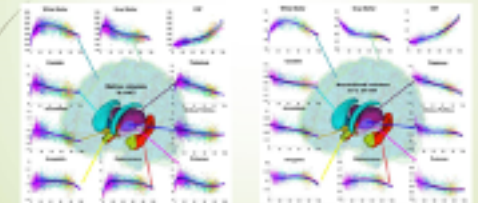
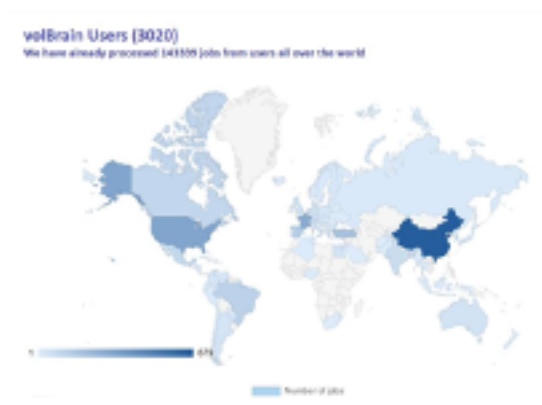

Análisis poblacional

Towards a Unified Analysis of Brain Maturation and Aging across the Entire Lifespan: A MRI Analysis. HBM, 2017.

Análisis de volumetría cerebral de la población sana

- Datos: MRI T1w, N = 2944, edad={0.9, 95}

6. Recomendaciones

Extraídas en gran parte de las conclusiones de los comparecientes, que resultan a su vez consideraciones generalmente compartidas por la comunidad científica, el CVC establece las siguientes:

1. Señalar la importancia de la investigación, desarrollo y difusión de la Bioinformática, Informática Biomédica y Tecnologías de la Salud.
2. Diseñar y poner en práctica estrategias de impulso y desarrollo de tecnologías que faciliten el registro de la información en sistemas interoperables.
3. Procurar y facilitar la creación de grandes bases de datos anonimizados, con un riguroso cumplimiento de requisitos éticos y financiación sostenida.
4. Potenciar la existencia de una red federada que maneje un modelo común y estandarizado para su utilización en todo el territorio español y, en su caso, en el cruce de datos médicos con otros sistemas de salud europeos.
5. Elaborar políticas y campañas de impulso específico de la investigación en Medicina de Precisión y de incentivación de la colaboración público-privada y la investigación privada en la materia.
6. Estimular a las instituciones universitarias e investigadoras a la creación y desarrollo de spin off, startup y otros modos de emprendimiento en el sector de la Informática Biomédica.

Este informe se enviará siguiendo el protocolo habitual, a la Consellería de Sanidad, al Consejo Superior de Investigaciones Científicas en la CV, al Rector de la UPV y a los comparecientes.

Informe sobre Envejecimiento Activo y Saludable y Derechos de las Personas Mayores (bilingüe)

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 25 octubre 2021

“La vejez no es una de las bellezas de la creación sino una de sus armonías”. Anónimo

0. Antecedentes

El Consell Valencià de Cultura ha elaborado diversos Informes sobre salud, cultura deportiva y otros relacionados con el que ahora nos ocupa. Entre los más recientes: “Dones i sport” (27.09.21), “Salud y Tecnología” (21.06.21), “Cultura Deportiva” (24.05.21) y “Beneficios de la Cultura en la Salud de las personas” (26.04.21); y más específico, el “Informe sobre las personas mayores (21.12.15). Para la elaboración de este, cabe hacer mención a la microconferencia del profesor de Derecho Constitucional y Director del Instituto de Derechos Humanos de la Universitat de Valencia Fernando Flores en el Club de Encuentro Manuel Broseta, con el título “El reto del envejecimiento demográfico y la protección de los derechos de las personas mayores”, dictada el 30 de abril de este mismo año, y -naturalmente- a la comparecencia en sesión ordinaria de trabajo de la Comisión de las Ciencias, y los trabajos especializados, de la profesora de Psicología de la UVEG Sacramento Pinazo, a la sazón Presidenta de la Sociedad Valenciana de Geriátrica y Gerontología.

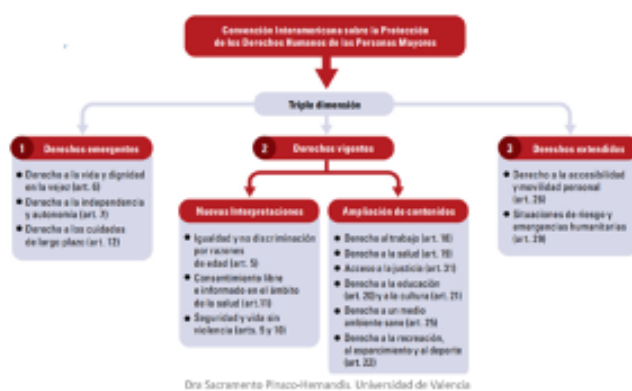
1. Retos y objetivos

De manera sintética se indican a continuación los retos y objetivos que a criterio de los expertos en la materia conviene tener en cuenta:

- Cambiar, social y culturalmente, una visión alejada de prejuicios de las personas mayores como verdaderos ciudadanos con derechos propios.
- Valorar el impacto del envejecimiento en los derechos de las personas mayores.
- Mantener y mejorar la calidad de vida de las personas mayores.
- Asegurar el fomento de las capacidades de las personas mayores.
- Preparar sociedades cuidadoras e incentivar la solidaridad intergeneracional.
- Fomentar la atención integrada y centrada en las personas.
- Procurar la debida coordinación sociosanitaria.
- Acceso sencillo y efectivo a la atención crónica.
- Cumplimiento de los ODS en su más estrecha relación con las personas mayores.
- Definición de una estrategia territorial en las distintas escalas de intervención, con principios generales comunes y especificidad local.

- Creación de una red mundial de ciudades y comunidades adaptadas a los mayores, con base en los movimientos correspondientes a las denominadas “ciudades amigables para las personas mayores” (age friendly cities” y la “slow cities”
- “Envejecer en tu lugar” (Ageing in place). Concepto que pretende recordar la importancia de un envejecimiento natural de las personas en su espacio habitual de vivencias.
- “Hacia una Convención de Naciones Unidas para los Derechos de las Personas Mayores”. Con origen en la Convención Interamericana sobre la Protección de los Derechos de las Personas Mayores de 15.06.2015.

Convención Internacional de Derechos de las Personas Mayores

2. Envejecimiento activo y saludable

“El envejecimiento demográfico es probablemente el cambio más significativo que están experimentando las sociedades de todo el mundo” (F. Flores).

La vejez implica cambios notables no sólo en cuanto al abandono voluntario o forzoso de la actividad laboral, sino también en el ámbito privado, familiar y más íntimo.

La pandemia ha revelado la vulnerabilidad de todas las personas, en especial de los mayores en situación de dependencia, haciendo patentes la discriminación (edadismo) y la falta de reconocimiento y derechos.

Y sin embargo, en palabras del profesor Flores, estas cuestiones no están en la Agenda política ni en la conciencia social. O no están, al menos, con la importancia que debieran.

La Organización Mundial de la Salud (OMS) estableció en los años 90 el concepto de “Envejecimiento activo”, definiéndolo como “el proceso de optimización de las oportunidades de salud, participación y seguridad con el fin de mejorar la calidad de vida a medida que las personas envejecen”.

Algunos conceptos básicos relacionados o derivados son los que se citan a continuación:

- Autonomía. Es la capacidad percibida de controlar, afrontar y tomar decisiones personales acerca de cómo vivir al día de acuerdo con las normas y preferencias propias.

- Independencia. Es la capacidad de desempeñar funciones relacionadas con la vida diaria, recibiendo poca (o ninguna) ayuda de terceros.
- Esperanza de vida saludable. Es la capacidad de vida libre de discriminación por la edad.

Y no cabe duda alguna acerca de que autonomía, independencia y una esperanza de vivir de manera razonablemente saludable son, a su vez, aspectos claramente interrelacionados, mientras se encuentran entre las aspiraciones naturales y muy respetables por dignas, de las personas mayores.

El “edadismo” o discriminación por la edad, es un término acuñado por el geriatra norteamericano Robert Butler en 1968, ganador de un Premio Pulitzer, caracterizado por la confluencia de tres corolarios: i) la edad avanzada y los estereotipos que de ella se derivan tan inopinada como inapropiadamente; ii) el proceso de envejecimiento, acompañado normalmente de prejuicios propios y ajenos; y iii) actitudes sociales hostiles o poco amistosas hacia las personas mayores, acompañadas de algún tipo de discriminación. Su erradicación exige necesariamente de legislación específica y políticas efectivas, en las que la actividad educativa y la intervención intergeneracional juegan un papel relevante.

El término “activo” debe entenderse en un sentido amplio, pues hace referencia a una participación continua de las personas mayores en cuestiones sociales, económicas, culturales, cívicas y espirituales, y no sólo a la capacidad de estar físicamente activo o la simple participación como sujeto.

Los expertos en la materia consideran dimensiones o ejes del Envejecimiento activo: la salud, la participación y la seguridad.

El biólogo inglés Thomas B. Kirkwood, desde el Institute for Ageing and Health de la Universidad de Newcastle, contribuyó con su trabajo e investigación acerca del “envejecimiento de soma desechable” y la siguiente sentencia: “La vejez no es una enfermedad, es un proceso multifactorial que se define como la pérdida de las funciones, acompañada de un incremento de la morbilidad y la disminución de la fertilidad, con el avance

de la edad” y así lo recogen en artículo especializado reciente sobre el envejecimiento activo, la doctora venezolana Egdany Reyes y el profesor español José A. Castillo.

3. Legislación relacionada y otros documentos de interés

Citaremos a continuación el marco legislativo de referencia y otros documentos de interés.

- Ley de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia. (LAPAD). Ley 39/2006. Servicios, prestaciones y situación.
- Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia. SAAD. Conjunto de servicios públicos y privados, así como de prestaciones económicas que la Ley de dependencia destina a la promoción de la autonomía personal y a la atención y protección de las personas en situación de dependencia (art.6.1, 6.2 y 16).
- Informe mundial sobre el envejecimiento y la salud (OMS, 2015).
- Estrategia mundial sobre el envejecimiento y la salud (2010-2030). 69 Asamblea OMS.
- “Década del envejecimiento 2020-2030”. 73 Asamblea OMS, 2020.
- Primer Informe mundial sobre edadismo y campaña #AWorld4AllAges. OMS. 22.03.2021.

- Modelo de Atención Integral centrada en las Personas. MAICP.
- Informe "Las personas mayores en España". S. Pinazo. 2018.
- Prospect 2030 CV. S. Pinazo.
- "Active Ageing: A Political Framework" (trad. P.J. Regalado).
- "Healthy Ageing".

Glosar cada uno de ellos es tarea aquí tan innecesaria como reiterativa, aunque nos permite comprobar que la conocida popularmente como "ley de dependencia", que incide de forma operativa en la situación de los mayores, y las prestaciones y servicios que resultan procedentes, tras quince años de recorrido necesita un seguimiento más riguroso, mayor nivel de cumplimiento y eficacia y, probablemente una actualización.

Iniciativas innovadoras como son "Active Ageing: A Political Framework" y "Healthy Ageing" merecen nuestra atención.

4. Ciudades amigables con las personas mayores

La publicación sectorial de la Organización Mundial de la Salud, Ciudades globales amigables con los mayores. Una guía. OMS. 2007, las define de la siguiente manera: "Una ciudad amigable con los mayores alienta el envejecimiento activo mediante la optimización de oportunidades de salud, participación y seguridad, a fin de mejorar la calidad de vida de las personas a medida que envejecen".

Y en los estudios transversales para su implementación son comunes algunas características:

- Espacios al aire libre, soleados en invierno y con amplias zonas de sombra en las épocas calurosas y edificios amigos, sencillos, accesibles y de fácil utilización en su conjunto.
- Transporte colectivo -público y privado- igualmente amigable, tanto por su disponibilidad, accesibilidad y confortabilidad, como desde un punto de vista económico.
- Viviendas accesibles y adaptadas para un uso autónomo e independiente por los mayores. Incluidas las modalidades llamadas "tuteladas" o, mejor, intergeneracionales.
- Participación cívica activa y no discriminada, incluso incentivada por la sociedad y las instituciones.
- Máximo respeto e inclusión social de nuestros mayores en reconocimiento de la experiencia y el trabajo realizado a lo largo de su vida.
- Mantenimiento de un compromiso laboral digno, a tiempo parcial o completo, razonablemente compatible con contribuciones de pensión o jubilación, en justa relación con su conocimiento, capacidad y responsabilidad. Indagando e innovan-

do en posibilidades de colaboración subsidiaria en empresas e instituciones mediante “becas senior” o figuras similares de factible implantación.

- Información y comunicación de fácil y claro acceso, evitando -en su caso- consecuencias de la llamada “brecha digital”.
- Servicios de salud propios y especializados, incluyendo los tratamientos crónicos y -en su caso- los cuidados paliativos, acompañados del correspondiente apoyo comunitario.

En relación con este concepto cabe reseñar la Red mundial de ciudades amigables con los mayores promovida por la OMS en 2010, cuyos objetivos determinantes son: i) inspirar el cambio en la ciudad heredada y convencional; ii) conectar entre sí ciudades y comunidades sensibles ante esta problemática; y iii) apoyar desde las instituciones y la sociedad civil la adaptación de ciudades y comunidades a las necesidades, usos y costumbres de las personas mayores.

(Véase al respecto el Blog Ciudades y Comunidades amigables con las personas mayores).

Reseñamos a continuación el mapa -pendiente de actualización- de ciudades amigables en España y la relación de las adheridas en la Comunidad Valenciana hasta la fecha según información del INSERSO. Cabe esperar que, en coherencia con lo tratado en noviembre de 2016 en Benidorm, en las Primeras Jornadas Informativas en la Comunidad Valenciana sobre Ciudades Amigables con las Personas Mayores, se produzcan nuevas y efectivas adhesiones, más allá de la retórica y el papel, que optimizando geografía física y humana, clima y biodiversidad de nuestro territorio termine haciendo de la Comunitat un espacio realmente amigable para los mayores y, a la vez, una oportunidad de desarrollo.

Estos son los gráficos y la relación citados, pendientes de actualización por incorporaciones recientes:

 Ciudades Amigables en España

Andalucía	Aragón	Asturias
Iles Balears	Canarias	Cantabria
Castilla-La Mancha	Castilla y León	Catalunya
Ceuta	Comunitat Valenciana	Extremadura
Euskadi	Galicia	La Rioja
Madrid	Murcia	Navarra

Comunitat Valenciana

Alicante/Alicant

Alicy/Alici	Año de PL FES	Calp
Dénia	Echelón	

Castellón/Castelló

Castellón de la Plana/Castelló de la Plana	Nules	Vall d'Utiel, la
Vila-real		

Valencia/València

Gandia	Liria	Mislata
Oliva	Sagunto/Sagunt	Torrevieja
Valencia		

5. Otros conceptos de interés

- Modernidad líquida

Interesó a la profesora Pinazo en este contexto -y ha interesado asimismo a los miembros de la Comisión de las ciencias- el concepto de “modernidad líquida” que acuñó el sociólogo y ensayista Zygmunt Bauman, y conocimos por su libro del mismo título en el año 2000. En palabras de Ricardo de Querol (El País 10.01.17) con motivo de su fallecimiento “... se apaga una de las voces más críticas con la sociedad contemporánea, individualista y despiadada ... aquella en la que ya nada es sólido”. Tras una larga y comprometida trayectoria, desde su Polonia natal (Poznan 1925) hasta Leeds (Reino Unido), en cuya Universidad investigó y ejerció docencia entre 1972 y 1990, conectando con ideas tomistas y evidenciando la evanescencia de otrora firmes conceptos sociales como la familia y el estado, llegó a afirmar “Las redes sociales son una trampa ... Es la voz del precariado ...” en su denuncia permanente de la desigualdad. Sociedad, vida y amor líquidos son corolarios de su lúcido planteamiento que están también en las bases de la reivindicación de derechos de las personas mayores que hoy nos ocupan.

- Gerontofobia

Nuestra querida profesora Adela Cortina, a quién debemos el término “aporofobia” (miedo a la pobreza, a los pobres) entre otras reflexiones profundas en torno a la ética como principio rector de las relaciones sociales y empresariales, apunta también en esta dirección con el concepto de “gerontofobia” y la reivindicación de la compasión que recientemente desarrolla en uno de sus últimos trabajos, “Ética Cosmopolita”. Apartar a las personas mayores de los centros de decisión, reducir indiscriminadamente su capacidad productiva y laboral, adoptar con ellas actitudes paternalistas asimilables la infancia, son indicadores de falso respeto por mucho que se enuncien merecidos cuidados y atenciones.

- Grandes síndromes geriátricos

Los expertos en la materia advierten de manera objetiva sobre los denominados grandes síndromes geriátricos que en mayor o menor medida, relacionados naturalmente con su propia biografía, trayectoria, nivel de vida, extracción social, etc. aquejan con el envejecimiento. Cambios vitales que a menudo se traducen en pérdida o deterioro de la actividad cognitiva; reducción drástica de la actividad física que conlleva déficit de fuerza y equilibrio, acaban conduciendo a situaciones de sedentarismo e incluso de inestabilidad motora y emocional; mientras problemas con una alimentación inadecuada pueden conducir a estados de desnutrición o sarcopenia (pérdida de masa muscular).

- Modelos sociales de convivencia

Cabe investigar en los modelos sociales de convivencia, atendiendo tanto al abandono de modelos tradicionales de carácter intergeneracional (veremos más adelante grandes cifras de hogares unipersonales, fundamentalmente de personas mayores que viven solas y alta proporción de mujeres de más de ochenta años), como al fomento de nuevos y diferentes modelos de unidad familiar propios de la sociedad contemporánea. En esta línea se mueven propuestas más arriba reseñadas de vivienda tutelada (o compartida) y comunidades o residencias autogestionadas por sus usuarios con la debida asistencia profesional. En la práctica -lo han evidenciado en España tanto la crisis económica de hace una década como la que todavía vivimos por razón de la pandemia- los mayores han prestado a sus hijos y familiares en situación activa un apoyo solidario, firme y en ocasiones imprescindible, en el cuidado de los más pequeños e incluso en lo económico.

- Natalidad

Aun tratándose de un asunto de características propias y de muy diversas y complejas razones, las derivadas de la preocupante reducción de la natalidad en occidente -específicamente en España- guardan evidente relación con el enunciado del informe que nos ocupa. (Y así lo evidencia, por ejemplo, la reciente controversia respecto a la edad de jubilación).

Gráfico 1.16
Evolución de los nacimientos en España, 1900-2017

Fuente: INE: INEbase: Movimiento Natural de la Población, últimos años, referidos al 31 de diciembre de 2017.

- Cuidados de larga duración

Los cuidados de larga duración son, según la Organización Mundial de la Salud (OMS), “el sistema de acciones llevadas a cabo por cuidadores no formales (familia, amigos o vecinos) o profesionales (sanitarios, sociales u otros), o ambos, para conseguir que una persona que no pueda realizar actividades básicas de la vida diaria de manera independiente mantenga la mejor calidad de vida posible, de acuerdo con sus preferencias individuales, y con el mayor grado posible de autonomía, participación, realización personal y dignidad humana”. “El respeto a los derechos humanos debe estar siempre presente” apostilla oportunamente y con acierto la profesora Pinazo.

Interesa revisar el excelente trabajo en este sentido de la profesora de la Universidad Pablo Olavide (UPO) María del Castillo Gallardo, titulado “Evolución de los cuidados de larga duración y el impacto sobre cuidados informales” en el que señala una creciente tendencia hacia la atención de cuidados en el hogar y su repercusión en los cuidadores informales, habitualmente mujeres, sin perjuicio de la cada vez mayor sensibilidad y participación de los hombres en esta actividad. Esa corresponsabilidad de género en los cuidados forma parte de la pedagogía necesaria al respecto desde la edad escolar.

- Los Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS)

Por recurrente que parezca, resulta obligado hacer mención a los tan citados Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS) y las agendas que gobiernos e instituciones se han apresurado a configurar con menos agilidad y eficacia de la deseable, más allá de su valor conceptual y programático. Aunque los especialistas consideran para nuestro caso -por una analogía que introduce controversia en su utilización- aquellas líneas de acción derivadas del concepto de discapacidad (recuérdese que la OMS gusta de usar el término más aséptico de “diversidad funcional”) que se resumen en: i) Políticas transformadoras; ii) Acompañamiento a personas y familias; iii) Movimiento asociativo; y iv) Sensibilización, formación, comunicación, visibilidad y difusión.

- Soledad

La soledad, la soledad como componente característica de la vida y de las personas, es causa y efecto a la vez de lo que con cierta crudeza podemos calificar como abandono social de las personas mayores. Suele clasificarse en tres tipos: “moderada”, que afecta a nuestro entorno en algo más de un sexto de los hogares; “severa”, presente en casi uno de cada cinco casos; y la más grave y preocupante, de “aislamiento social”, ya cercana al 40% del conjunto, medida de forma objetiva. Ello incide o mejor, debe incidir- de forma operativa en el diseño e implantación de estrategias comunitarias innovadoras, compatibles a su vez con el concepto de “ageing in your place” al que nos hemos referido con anterioridad.

- “Silver economy”

Como ocurre con la lucha contra el cambio climático y la defensa de un desarrollo sostenible en la denominada “economía circular”, en este contexto específico cabe hablar de economía relacionada con los gastos de las personas mayores, “silver economy”, sobre la que conviene explorar y considerar también como oportunidad. Geriatras y sociólogos la entienden todavía fuera del sistema económico convencional mientras la valoran como un instrumento de vigilancia y cuidado de un envejecimiento activo, definiéndola como “sistema de producción, distribución y consumo de bienes y servicios propios dirigida a su potencial adquisición por la población de mayor edad, para satisfacción de sus necesidades de vida saludable”.

6. Algunos datos y cifras significativos

En España hay en la actualidad 2 millones de personas que viven solas. De ellas, 850.000 son mayores de 80 años. Y un 70% mujeres.

En la Comunidad Valenciana, ciento treinta mil personas “sienten soledad no deseada”, término tan subjetivo como real en la práctica, que indica con evidencia niveles de descuido desatención social en lo emocional.

Se estima que en 2060, un tercio de la población europea tendrá más de 65 años. Y en 2068 es previsible que España sea el país más envejecido del mundo, con más de 14 millones de mayores de 65 años, un 29% del total de la población.

En la actualidad, por ejemplo, contamos en España con un total de hogares monoparentales -de menores de 65 años- de 1.200.000. (20,5% solteros, 54 % separados y 16% viudos).

Siendo algo más de 6.000 las residencias para mayores (entre públicas y privadas) que atienden a 386.873 personas (sólo un 4,34% del total) y dónde, según los especialistas faltan del orden de 25.000 profesionales de enfermería (esta cifra se incrementará probablemente hasta 40.000 en cinco años más).

7. Conclusiones y Recomendaciones

El Consell Valencià de Cultura comparte y hace propias las preocupaciones y reivindicaciones de la comunidad científica en materia de protección de las personas mayores, sus derechos y un envejecimiento activo y saludable.

De entre tantas, señalamos las siguientes:

- Es necesario cambiar la percepción de las personas mayores por parte de la Administración y la Sociedad. Alejar prejuicios y discriminación y reconocer sus derechos con firmeza son tareas prioritarias.
- Debe configurarse una respuesta decidida, pública y privada, e incentivada por las instituciones, con políticas eficaces oportuna y correctamente financiadas y mediante legislación y normativas adecuadas para ello.
- Urge una estrategia territorial sobre envejecimiento de la población que propicie un ecosistema participativo, saludable y seguro para la conexión y el intercambio de ideas y experiencias entre sus actores.

Para ello resulta cabal abordar acciones concretas del siguiente orden:

- Combatir el edadismo en todos los ámbitos, especialmente en el educativo y en el laboral.
- Manejo de datos globales y compartidos sobre envejecimiento saludable entre Organismos e Instituciones científicas, así como entre Municipios y Comunidades autónomas.
- Planificar, cambiar, investigar e innovar en la materia, tanto desde lo público como desde lo privado, facilitando datos y ofreciendo financiación para programas específicos.
- Alinear los sistemas de salud con las necesidades de las personas mayores, con especial dedicación a los cuidados continuos, la asistencia crónica y, en su caso, los cuidados paliativos.
- Asegurar recursos humanos y económicos o financieros ciertos y sostenibles, tanto en los cuidados informales como profesionales.
- Implantar un sistema de atención integral a las personas mayores a largo plazo en la sanidad pública que sirva igualmente de guía en la privada.
- Procurar mayores niveles de corresponsabilidad en los cuidados, reconociendo de manera efectiva la mayor implicación hoy por hoy de las mujeres y estimulando la afortunadamente creciente entre los hombres.
- Potenciar la red mundial de ciudades y comunidades adaptadas y amigables para las personas mayores y activar sus consecuencias y efectos entre los adheridos.

Se presentan, asimismo, oportunidades de interés en materia de geografía y territorio, investigación e innovación, despoblación rural, turismo y mercado asociado a los cuidados, que convendrá indagar.

Este informe se trasladará siguiendo el protocolo habitual y a la Sociedad Española de Geriatria y Gerontología, a la Sociedad Valenciana de Geriatria y Gerontología, al Instituto de Derechos Humanos de la Universitat de València y a los profesores Flores, Pinazo y Cortina.

Informe sobre envelliment actiu i saludable i drets de les persones majors

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 25 octubre 2021

“La vellesa no és una de les bel·leses de la creació sinó una de les seues harmonies”. Anònim

0. Antecedents

El Consell Valencià de Cultura ha elaborat diversos informes sobre salut, cultura esportiva i altres relacionats amb el que ara ens ocupa. Entre els més recents: “Dones i esport” (27.09.21), “Salut i tecnologia” (21.06.21), “Cultura esportiva” (24.05.21) i “Beneficis de la cultura en la salut de les persones” (26.04.21); i més específic, “Informe sobre les persones majors” (21.12.15). Per a l’elaboració d’este, cal fer menció de la microconferència del professor de Dret Constitucional i director de l’Institut de Drets Humans de la Universitat de València Fernando Flores al Club de Encuentro Manuel Broseta, amb el títol “El reto del envejecimiento demográfico y la protección de los derechos de las personas mayores”, dictada el 30 d’abril d’enguany, i -naturalment- de la compareixença en sessió ordinària de treball de la Comissió de les Ciències, i dels treballs especialitzats, de la professora de Psicologia de la UVEG Sacramento Pinazo, aleshores presidenta de la Societat Valenciana de Geriatria i Gerontologia.

1. Reptes i objectius

De manera sintètica s’indiquen a continuació els reptes i objectius que a criteri dels experts en la matèria convé tindre en compte:

- Canviar, social i culturalment, una visió allunyada de prejudis de les persones majors com a vertaders ciutadans amb drets propis.
- Valorar l’impacte de l’envelliment en els drets de les persones majors.
- Mantindre i millorar la qualitat de vida de les persones majors.
- Assegurar el foment de les capacitats de les persones majors.
- Preparar societats cuidadores i incentivar la solidaritat intergeneracional.
- Fomentar l’atenció integrada i centrada en les persones.
- Procurar la deguda coordinació sociosanitària.
- Accés senzill i efectiu a l’atenció crònica.
- Compliment dels ODS en la seua més estreta relació amb les persones majors.
- Definició d’una estratègia territorial en les distintes escales d’intervenció, amb principis generals comuns i especificitat local.

- Creació d’una xarxa mundial de ciutats i comunitats adaptades als majors, basada en els moviments corresponents a les denominades “ciutats amigables per a les persones majors” (age friendly cities” i “slow cities”).
- “Envellir en el teu lloc” (Ageing in place). Concepte que pretén recordar la importància d’un envelliment natural de les persones en el seu espai habitual de vivències.
- “Cap a una Convenció de les Nacions Unides per als drets de les persones majors”. Amb origen en la Convenció interamericana sobre la protecció dels drets de les persones majors de 15.06.2015.

Convención Internacional de Derechos de las Personas Mayores

2. Envel·liment actiu i saludable

“L’envelliment demogràfic és probablement el canvi més significatiu que experimenten les societats de tot el món” (F. Flores).

La vellesa implica canvis notables no sols quant a l’abandó voluntari o forçós de l’activitat laboral, sinó també en l’àmbit privat, familiar i més íntim.

La pandèmia ha revelat la vulnerabilitat de totes les persones, en especial dels majors en situació de dependència, fent patents la discriminació (edatisme) i la falta de reconeixement i drets. Bé sabem, com va indicar la professora Pinazo, de l’impacte del coronavirus en les persones majors que han estat en les residències, però no de les persones majors que s’han quedat a casa.

I malgrat això, en paraules del professor Flores, estes qüestions no estan en l’agenda política ni en la consciència social. O no estan, almenys, amb la importància amb què haurien d’estar.

L’Organització Mundial de la Salut (OMS) va establir en els anys 90 el concepte “envelliment actiu”, definint-lo com “el procés d’optimització de les oportunitats de salut, participació i seguretat a fi de millorar la qualitat de vida a mesura que les persones envelleixen”.

Alguns conceptes bàsics que s’hi relacionen o se’n deriven són els que se citen a continuació:

- Autonomia. És la capacitat percebuda de controlar, afrontar i prendre decisions personals sobre com viure al dia d’acord amb les normes i preferències pròpies.
- Independència. És la capacitat d’exercir funcions relacionades amb la vida diària, rebent poca (o cap) ajuda de tercers.

- Esperança de vida saludable. És la capacitat de vida lliure de discriminació per l'edat.

I no hi ha cap dubte que autonomia, independència i una esperança de viure de manera raonablement saludable són, al seu torn, aspectes clarament interrelacionats, i es troben entre les aspiracions naturals i molt respectables, per dignes, de les persones majors.

“L'edatisme” o discriminació per l'edat, és un terme encunyat pel geriatre nord-americà Robert Butler en 1968, guanyador d'un premi Pulitzer, caracteritzat per la confluència de tres corol·laris: i) l'edat avançada i els estereotips que se'n deriven tan inopinadament com inapropiada; ii) el procés d'envelliment, acompanyat normalment de prejudis propis i aliens; i iii) actituds socials hostils o poc amistoses cap a les persones majors, acompanyades d'algun tipus de discriminació. Erradicar-les exigeix necessàriament legislació específica i polítiques efectives, en les quals l'activitat educativa i la intervenció intergeneracional juguen un paper rellevant.

El terme “actiu” ha d'entendre's en un sentit ampli, perquè fa referència a una participació contínua de les persones majors en qüestions socials, econòmiques, culturals, cíviques i espirituals, i no sols a la capacitat d'estar físicament actiu o la simple participació com a subjecte.

Els experts en la matèria consideren dimensions o eixos de l'envelliment actiu: la salut, la participació i la seguretat.

El biòleg anglès Thomas B. Kirkwood, des de l'Institute for Ageing and Health de la Universitat de Newcastle, va contribuir amb el seu treball i investigació sobre l'envelliment “de soma descartable” i va deixar la sentència següent: “La vellesa no és una malaltia, és un procés multifactorial que es defineix com la pèrdua de les funcions, acompanyada d'un increment de la morbiditat i la disminució de la fertilitat, amb l'avanç de l'edat” i així ho arrelleguen en un article especialitzat recent sobre l'envelliment actiu la doctora veneçolana Egdany Reyes i el professor espanyol José A. Castillo.

3. Legislació relacionada i altres documents d'interés

Citarem ací el marc legislatiu de referència i altres documents d'interés.

- Llei de Promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència. (LAPAD). Llei 39/2006. Servicis, prestacions i situació.
- Sistema per a l'autonomia i atenció a la dependència. SAAD. Conjunt de servicis públics i privats, així com de prestacions econòmiques que la Llei de dependència destina a la promoció de l'autonomia personal i a l'atenció i protecció de les persones en situació de dependència (art.6.1, 6.2 i 16).
- Informe mundial sobre l'envelliment i la salut (OMS, 2015).
- Estratègia mundial sobre l'envelliment i la salut (2010-2030). 69 Assemblea OMS.
- “Dècada de l'envelliment 2020-2030”. 73 Assemblea OMS, 2020.
- Primer Informe mundial sobre edatisme i campanya #AWorld4AllAges. OMS. 22.03.2021.
- Model d'atenció integral centrada en les persones. MAICP.
- Informe “Les persones majors a Espanya”. S. Pinazo. 2018.
- Prospect 2030 CV. S. Pinazo.
- “Active Ageing: A Political Framework” (trad. P.J. Regalat).
- “Healthy Ageing”.

Glossar-ne cada un és tasca ací tan innecessària com reiterativa encara que ens permet comprovar que la coneguda popularment com a “llei de dependència”, que incideix de forma operativa en la situació dels majors, i les prestacions i servicis que resulten procedents, després de quinze anys de recorregut necessita un seguiment més rigorós, major nivell de compliment i eficàcia, i probablement, una actualització.

Iniciatives innovadores com són “Active Ageing: A Political Framework” i “Healthy Ageing” mereixen la nostra atenció.

4. Ciutats amigables amb les persones majors

La publicació sectorial de l'Organització Mundial de la Salut, Ciutats globals amigables amb els majors. Una guia. OMS. 2007, les defineix de la manera següent: “Una ciutat amigable amb els majors encoratja l’envelliment actiu per mitjà de l’optimització d’oportunitats de salut, participació i seguretat, a fi de millorar la qualitat de vida de les persones a mesura que envelleixen”.

I en els estudis transversals per a implementar-les són comunes algunes característiques:

- Espais a l’aire lliure, assolellats a l’hivern i amb àmplies zones d’ombra en les èpoques caloroses i edificis amics, senzills, accessibles i de fàcil utilització en el seu conjunt.
- Transport col·lectiu -públic i privat- igualment amigable, tant per la disponibilitat, accessibilitat i confortabilitat, com des d’un punt de vista econòmic.
- Vivendes accessibles i adaptades per a un ús autònom i independent pels majors. Incloses les modalitats anomenades “tutelades” o, millor, intergeneracionals.
- Participació cívica activa i no discriminada, fins i tot incentivada per la societat i les institucions.
- Màxim respecte i inclusió social dels nostres majors en reconeixement de l’experiència i el treball realitzat al llarg de les seues vides.
- Manteniment d’un compromís laboral digne, a temps parcial o complet, raonablement compatible amb contribucions de pensió o jubilació, en justa relació amb el seu coneixement, capacitat i responsabilitat. Indagant i innovant en possibilitats de col·laboració subsidiària en empreses i institucions per mitjà de “beques sènior” o figures semblants de factible implantació.
- Informació i comunicació de fàcil i clar accés, evitant -si és el cas- conseqüències de l’anomenada “bretxa digital”.
- Servicis de salut propis i especialitzats, incloent-hi els tractaments crònics i -si és el cas- les cures pal·liatives, acompanyats del corresponent suport comunitari.

En relació amb este concepte cal ressenyar la Xarxa mundial de ciutats amigables amb els majors promoguda per l'OMS en 2010, els objectius determinants de la quals són: i) inspirar el canvi en la ciutat heretada i convencional; ii) connectar entre si ciutats i comunitats sensibles davant d'esta problemàtica; i iii) donar suport des de les institucions i la societat civil a l'adaptació de ciutats i comunitats a les necessitats, usos i costums de les persones majors.

(Al respecte d'això, el Blog Ciutats i Comunitats amigables amb les persones majors).

Ressenyem a continuació el mapa -pendent d'actualització- de ciutats amigables a Espanya i la relació de les adherides a la Comunitat Valenciana fins a hui segons informació de l'INSERSO. Cal esperar que, en coherència amb allò que es va tractar al novembre de 2016 a Benidorm, en les Primeres jornades informatives a la Comunitat Valenciana sobre ciutats amigables amb les persones majors, es produïsquen noves i efectives adhesions, més enllà de la retòrica i el paper, que optimitzant geografia física i humana, clima i biodiversitat del nostre territori, acabe fent de la Comunitat un espai realment amigable per als majors i, alhora, una oportunitat de desenvolupament.

Estos són els gràfics i la relació esmentats, pendents d'actualització per incorporacions recents:

5. Altres conceptes d'interés

• Modernitat líquida

Va interessar a la professora Pinazo en este context -i ha interessat així mateix els membres de la Comissió de les Ciències- el concepte de "modernitat líquida" que va encunyar el sociòleg i assagista Zygmunt Bauman i vam conèixer pel seu llibre del mateix títol l'any 2000. En paraules de Ricardo de Querol (El País 10.01.17) amb motiu de la seua mort " ... s'apaga una de les veus més crítiques amb la societat contemporània, individualista i despietada ... aquella en què ja res no és sòlid". Després d'una llarga i compromesa trajectòria, des de la seua Polònia natal (Poznan 1925) fins a Leeds (Regne Unit), en la universitat de la qual va investigar i va exercir docència entre 1972 i 1990, connectant amb idees tomistes i evidenciant l'evanescència

de, en un altre temps, fermes conceptes socials com la família i l'estat, va arribar a afirmar "Les xarxes socials són una trampa ... És la veu del precariat ..." en la seua denúncia permanent de la desigualtat. Societat, vida i amor líquids són corol·laris del seu lúcid plantejament que estan també en les bases de la reivindicació de drets de les persones majors que hui ens ocupen.

• Gerontofòbia

La nostra volguda professora Adela Cortina, a qui devem el terme "aporofòbia" (por de la pobresa, dels pobres) entre altres reflexions profundes entorn de l'ètica com a principi rector de les relacions socials i empresarials, apunta també en esta direcció el concepte de "gerontofòbia" i la reivindicació de la compassió que recentment desenvolupa en un dels seus últims treballs, "Ética Cosmopolita". Bandejar les persones majors dels centres de decisió, reduir indiscriminadament la seua capacitat productiva i laboral, adoptar amb elles actituds paternalistes assimilables la infància, són indicadors de fals respecte per molt que s'enuncien merescudes cures i atencions.

• Grans síndromes geriàtriques

Els experts en la matèria adverteixen de manera objectiva sobre les denominades grans síndromes geriàtriques que en major o menor mesura, relacionades naturalment amb la biografia, trajectòria, nivell de vida, extracció social, etc., afligeixen l'envelliment. Canvis vitals que sovint es tradueixen en pèrdua o deteriorament de l'activitat cognitiva; reducció dràstica de l'activitat física que comporta dèficit de força i equilibri, acaben conduint a situacions de sedentarisme i fins i tot d'instabilitat motora i emocional; mentre que problemes amb una alimentació inadequada poden conduir a estats de desnutrició o sarcopènia (pèrdua de massa muscular).

• Models socials de convivència

Cal investigar en els models socials de convivència, atenent tant l'abandó de models tradicionals de caràcter intergeneracional (veurem més endavant grans xifres d'habitatges unipersonals, fonamentalment de persones majors que viuen soles i una alta proporció de dones de més de huitanta anys), com el foment de nous i diferents models d'unitat familiar propis de la societat contemporània. En esta línia es mouen propostes més amunt ressenyades de vivenda tutelada (o compartida) i comunitats o residències autogestionades pels usuaris amb la deguda assistència professional. En la pràctica -ho han evidenciat a Espanya tant la crisi econòmica de fa una dècada com la que encara vivim per raó de la pandèmia- els majors han prestat a fills i familiars en situació activa un suport solidari, ferm i de vegades imprescindible, en l'atenció dels més menuts i sovint en l'econòmic.

• Natalitat

Fins i tot tractant-se d'un assumpte de característiques pròpies i de molt diverses i complexes raons, les derivades de la preocupant reducció de la natalitat en Occident -específicament a Espanya- guarden una evident relació amb l'enunciat de l'informe que ens ocupa. (I així ho evidencia, per exemple, la recent controvèrsia respecte de l'edat de jubilació).

Fuente: INE. IMRbase: Movimiento Natural de la Población, últimos años, referidos al 31 de diciembre de 2017.

Cures de llarga duració

Les cures de llarga duració són, segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS), "el sistema d'accions dutes a terme per cuidadors no formals (família, amics o veïns) o professionals (sanitaris, socials o altres), o ambdós, per aconseguir que una persona que no pugui realitzar activitats bàsiques de la vida diària de manera independent mantinga la millor qualitat de vida possible, d'acord amb les seues preferències individuals i amb el major grau possible d'autonomia, participació, realització personal i dignitat humana". "El respecte als drets humans ha d'estar sempre present" postula oportunament i amb encert la professora Pinazo.

Interessa revisar l'excel·lent treball en este sentit de la professora de la Universitat Pablo Olavide (UPO), María del Castillo Gallardo, titulat "Evolución de los cuidados de larga duración y el 'impacto sobre curas informales'" en què assenyala una creixent tendència cap a l'atenció de cures en la llar i la seua repercussió en els cuidadors informals, habitualment dones, sense perjudic de la cada vegada major sensibilitat i participació dels hòmens en esta activitat. Esta coresponsabilitat de gènere en les cures forma part de la pedagogia necessària al respecte des de l'edat escolar.

• Els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS)

Per recurrent que sembla, resulta obligat fer menció dels tan citats Objectius de desenvolupament sostenible (ODS), i les agendes que governs i institucions s'han afanyat a configurar amb menys agilitat i eficàcia de la desitjable, més enllà del valor conceptual i programàtic que posseeixen. Encara que els especialistes consideren per al nostre cas -per una analogia que introdueix controvèrsia en la utilització- aquelles línies d'acció derivades del concepte de discapacitat (recordem que a l'OMS li agrada d'usar el terme més asèptic de "diversitat funcional") que es resumeixen en: i) Polítiques transformadores; ii) Acompanyament a persones i famílies; iii) Moviment associatiu; i iv) Sensibilització, formació, comunicació, visibilitat i difusió.

• Soledat

La soledat, la soledat com a component característica de la vida i de les persones, és causa i efecte al mateix temps del que amb una certa cruïlla podem qualificar d'abandó social de les persones majors. Sol classificar-se en tres tipus: "moderada", que afecta al nostre entorn en un poc més d'una sisena part de les famílies; "greu", present en quasi un de cada cinc casos; i la més greu i preocupant, "d'aïllament social", ja pròxima al 40% del conjunt, mesurada de forma objectiva. Això incideix -o millor, ha d'incidir- de forma operativa en el disseny i la implantació d'estratègies comunitàries innovadores, compatibles al seu torn amb el concepte "d'ageing in your place" a què ens hem referit abans.

• "Silver economy"

Com passa amb la lluita contra el canvi climàtic i la defensa d'un desenvolupament sostenible en la denominada "economia circular", en este context específic cal parlar d'economia relacionada amb la despesa de les persones majors, la "silver economy", que convé explorar i considerar també com a oportunitat. Geriàtres i sociòlegs l'entenen encara fora del sistema econòmic convencional mentre la valoren com una eina de vigilància i atenció d'un envelliment actiu. La defineixen com el "sistema de producció, distribució i consum de béns i servicis propis dirigida a ser adquirida potencialment per la població de major edat, per a satisfacció de les seues necessitats de vida saludable".

6. Algunes dades i xifres significatives

A Espanya hi ha, hui, 2 milions de persones que viuen soles. D'elles, 850.000 són majors de 80 anys. I un 70% dones.

A la Comunitat Valenciana, cent trenta mil persones "sentsen soledat no desitjada", terme tan subjectiu com real en la pràctica, que indica amb evidència nivells de desatenció social en l'emocional.

S'estima que en 2060 un terç de la població europea tindrà més de 65 anys. I en 2068 és previsible que Espanya siga el país més envellit del món, amb més de 14 milions de majors de 65 anys, un 29% del total de la població.

Hui, per exemple, hi ha a Espanya un total de famílies monoparentals -de menors de 65 anys- d'1.200.000. (20,5% fadrins, 54 % separats i 16% viudos).

Són un poc més de 6.000 les residències per a majors (entre públiques i privades) que atenen 386.873 persones (només un 4,34% del total) i en les quals, segons els especialistes, falten uns 25.000 professionals d'infermeria (esta xifra s'incrementarà probablement fins a 40.000 d'ací a cinc anys).

7. Conclusions i recomanacions

El Consell Valencià de Cultura comparteix i fa pròpies les preocupacions i reivindicacions de la comunitat científica en matèria de protecció de les persones majors, els seus drets i un envelliment actiu i saludable.

D'entre tantes, assenyalem les següents:

- És necessari canviar la percepció de les persones majors per part de l'Administració i la societat. Allunyar prejuís i discriminació i reconèixer els seus drets amb fermesa són tasques prioritàries.
- Ha de configurar-se una resposta decidida, pública i privada, i incentivada per les institucions, amb polítiques eficaces finançades oportunament i correctament i per mitjà de legislació i normatives adequades.
- Urgeix una estratègia territorial sobre envelliment de la població que propicie un ecosistema participatiu, saludable i segur per a la connexió i l'intercanvi d'idees i experiències entre els seus actors.

Per a això resulta cabdal abordar accions concretes de l'ordre següent:

- Combatre l'edatisme en tots els àmbits, especialment en l'educatiu i en el laboral.
- Maneig de dades globals i compartides sobre envelliment saludable entre organismes i institucions científiques, així com entre municipis i comunitats autònomes.
- Planificar, canviar, investigar i innovar en la matèria, tant des de l'àmbit públic com des del privat, facilitant dades i oferint finançament per a programes específics.
- Alinear els sistemes de salut amb les necessitats de les persones majors, amb especial dedicació a les cures contínues, l'assistència crònica i, si és el cas, les cures pal·liatives.
- Assegurar recursos humans i econòmics o financers certs i sostenibles, tant en les cures informals com en les professionals.

- Implantar un sistema d'atenció integral a les persones majors a llarg termini en la sanitat pública que servisca igualment de guia en la privada.
- Procurar majors nivells de coresponsabilitat en les cures, reconeixent de manera efectiva la major implicació, ara com ara, de les dones, i estimulant l'afortunadament creixent entre els hòmens.
- Potenciar la xarxa mundial de ciutats i comunitats adaptades i amigables per a les persones majors i activar-ne les conseqüències i els efectes entre els adherits.
- Assegurar l'envelliment actiu a través de les relacions intergeneracionals per mitjà de sinergies i eines que estimulen els vincles entre les persones majors i les generacions més joves.
- Garantir l'accés a servicis i a programes que constitueixen sistemes integrats de cures a través de polítiques públiques que refermen la igualtat i la solidaritat intergeneracional, amb la finalitat de cuidar i de ser cuidats, així com de cuidar les pròpies cures i cuidadors.

Es presenten, així mateix, oportunitats d'interés en matèria de geografia i territori, investigació i innovació, despoblació rural, turisme i mercat associat a les cures, que convindrà indagar.

Este informe es traslladarà seguint el protocol habitual i a la Sociedad Española de Geriatria i Gerontología, a la Societat Valenciana de Geriatria i Gerontologia, a l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València i als professors Flores, Pinazo i Cortina.

Declaración del CVC sobre el mantenimiento del trasvase Tajo-Segura

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 24 maig 2021

ANTECEDENTES

En el año 2020 el Consell Valencià de Cultura, en el seno de la comisión creada con el objeto de dinamizar el territorio meridional alicantino asolado por la DANA del 2019 desde la perspectiva de la Cultura, estudiaba y proponía a la Presidencia de la Generalitat que promoviera la protección, conservación y difusión del patrimonio hidráulico, agrario y cultural de la Huerta del Bajo Segura, resaltando sus ancestrales recursos y costumbres hidráulicas.

La Comunitat Valenciana, en línea con la Directiva Marco Europea del Agua, realiza una gestión integral de los recursos hídricos, tanto convencionales como no convencionales, entre los que se encuentran los procedentes de la depuración de aguas residuales y su posterior reutilización para riego donde en general el sistema por goteo se ha impuesto, con modernas técnicas como, por ejemplo, la de la colocación de sensores en hojas y tallos para medir el grado de humedad.

Estamos ante un elemento clave de la cultura del agua que, según Declaración de la UNESCO de 2005, es el conjunto de modos, estrategias y medios utilizados para la satisfacción de necesidades fundamentales relacionadas con la misma y con todo lo que depende de ella: sistemas de riego, infraestructuras hidráulicas seculares que configuran un valioso patrimonio como pantanos en funcionamiento desde el siglo XVII, acequias, azarbes, azudes o norias e instituciones como el Tribunal de las Aguas, que forman parte del ser del agro valenciano en particular, y de la cultura del agua de la Comunitat en general.

Los Objetivos de Desarrollo Sostenible de Naciones Unidas, también conocidos como Objetivos Mundiales, se adoptaron por todos los Estados miembros en 2015, como un llamado universal para poner fin a la pobreza, proteger el planeta y garantizar que todas las personas gocen de paz y prosperidad para 2030. Entre sus objetivos, se encuentra el de la disponibilidad y acceso a los servicios de agua. Los poderes públicos deben velar y desarrollar una gestión adecuada para conseguirlo.

ARGUMENTARIO

En estas tierras de la Comunitat Valenciana se vive con especial énfasis la necesidad de la distribución equilibrada de nuestros recursos hídricos y la conveniencia e importancia del Trasvase de aguas entre el río Tajo y el Segura, al considerar este como una pieza hidráulica esencial en el concierto de medidas generales conducentes a lograr el derecho de todos los españoles a gozar de la disponibilidad de sus recursos naturales con criterios racionales y sostenibles.

La distribución natural de los recursos hídricos no es uniforme ni en el tiempo ni en el espacio, lo que nos obliga a un permanente esfuerzo de búsqueda del equilibrio de los mismos para garantizar su disponibilidad que, actualmente, gracias a las innovaciones tecnológicas de las que esta Comunitat es pionera, no solo se reducen a las escorrentías naturales superficiales y acuíferos, sino que se extienden a los aprovechamientos sostenibles que se derivan del ciclo del agua y de las regeneradas y desalinizadas.

El alto grado de desarrollo social y económico de los españoles y de nuestra Comunitat favorece que podamos aspirar a buscar soluciones inteligentes para conseguir que sea realidad el principio de la disponibilidad de los recursos hídricos españoles, con el propósito de superar los obstáculos que existen en algunas zonas del país que viven entre la permanente escasez de recursos, o sujetas a periódicos vaivenes hídricos. Asimismo, debemos proclamar que el trasvase Tajo-Segura es necesario en la medida en que conforma no solo un elemento imprescindible del sistema hidráulico de numerosas comunidades, sino también por ser un elemento estructural y básico para alcanzar la disponibilidad en la utilización del agua en todos los puntos necesarios del territorio.

Al proponer que se preserve su existencia y funciones, también proponemos que se aseguren las demandas legítimas de todas las Comunidades, de manera que su beneficio social y económico se integre con los mecanismos que procuran el mantenimiento del sistema de solidaridad y cohesión territorial, piedra angular del mandato constitucional que obliga a los Poderes Públicos a velar por la utilización racional de todos los recursos naturales, con el fin de proteger y mejorar la calidad de vida y defender y restaurar el medio ambiente, apoyándose en la indispensable solidaridad colectiva.

El Patrimonio cultural e hidráulico que defendemos está asentado sobre un espacio territorial, económico y social que carece de viabilidad si se le priva de los suficientes recursos hídricos, que siendo limitados, precisan de hacer de ellos un uso sostenible.

Dentro de este marco de entendimiento, podremos comprender que el Trasvase Tajo-Segura contribuye decisivamente al equilibrio social, económico y ambiental de todos los ciudadanos, que exige un esfuerzo común para hacer viable la utilización adecuada de los diversos recursos hídricos al tiempo que activa con sus beneficios las lógicas compensaciones entre comunidades y resalta la capacidad innovadora e investigadora de nuestro país en materia hidráulica.

Conforme a estos motivos, desde hace mucho tiempo, sabemos de la necesidad, de cómo y de dónde debe llevarse a cabo la intercomunicación de nuestros recursos hídricos, disponiendo de una poderosa capacidad técnica para ejecutarla y para el aprovechamiento de nuevas vías; ahora es necesario estimular el consenso para encajar su ejecución en un marco de solidaridad colectiva, basado en el equilibrio social, ambiental y económico de cualquier gestión de recursos naturales. Si hemos sabido construir a lo largo de cientos de años un patrimonio hidráulico, singular, equilibrado y sostenible, ha sido gracias a valorar la conjunción entre cultura, técnica y solidaridad.

Debemos tener presente que, a través de una singular y compleja infraestructura de 292 kilómetros, se riegan alrededor de 150.000 hectáreas y se aporta el suministro para el consumo humano de forma permanente a más de 2,5 millones de habitantes de varias Comunidades Autónomas. Además, el Trasvase genera 110.000 empleos directos en la zona, extendiendo sus beneficios al ámbito agrario, industrial y de servicios, lo que convierte al agua en el soporte vital de muchos ciudadanos de nuestra Comunitat Valenciana.

CONCLUSIÓN

El Consell Valencià de Cultura, sensible a todo aquello que afecta a nuestra Comunitat, sus intereses y preocupaciones, consciente de que, dentro de su amplitud conceptual, la cultura es factor de cohesión social, de identidad y base para el pluralismo y la calidad de vida de sus ciudadanos, manifiesta, mediante la presente Declaración, su total apoyo al mantenimiento del trasvase Tajo-Segura, por considerarlo un elemento fundamental para la conservación de nuestro Patrimonio Cultural e Hidráulico.

La presente Declaración será remitida al President de la Generalitat Valenciana.

Declaració en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, 25 octubre 2021

En la 21a reunió de la Conferència General de la UNESCO, el 27 d'octubre de 1980, es va aprovar la Recomanació sobre la Salvaguarda i la Conservació de les Imatges en Moviment. En 2005, i coincidint amb el 25é aniversari d'aquesta aprovació, la UNESCO "proclama el 27 d'octubre Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual i convida els estats membres de la UNESCO, les Comissions Nacionals, les organitzacions no governamentals i les institucions públiques i privades (...) que previnguen modalitats adequades per a la celebració d'aquest dia i contribuïsquen a ell d'acord amb les seues possibilitats".

Seguint les seues directrius, el Consell Valencià de Cultura, com a institució amb voluntat de sensibilitzar el públic i promoure el reconeixement de la importància d'eixe patrimoni, ha mantingut un continu interès per la situació de l'audiovisual valencià, el patrimoni que se'n genera i la seua adequada conservació. Ja en 2004 a l'Informe sobre els recursos audiovisuals de la Comunitat Valenciana es preguntava sobre els recursos i fons audiovisuals existents i proposava la creació d'una Mediateca Valenciana. Valguen com a exemple també l'Informe sobre el lliure comerç del sector audiovisual, l'Informe sobre la situació de l'Arxiu de la RTVV, ambdós al 2013, amb la consegüent Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre els arxius de RTVV el mateix any, l'Informe sobre el Patrimoni Audiovisual i Sonor al 2015 o l'Informe sobre el Projecte de Llei de creació del Consell de l'Audiovisual de la Comunitat Valenciana al 2017, en la qual es posava de manifest la necessitat de l'Arxiu Audiovisual de la Comunitat Valenciana.

Els mitjans audiovisuals, a més de ser un factor econòmic de primer ordre, tenen un paper fonamental en la cultura contemporània. Les representacions audiovisuals, en moltes ocasions, acabaran construint el nostre univers i per tant són, i encara ho poden ser més, un instrument facilitador de la comunicació i la participació social, generador de noves demandes d'humanització, sense oblidar el seu paper d'afavoridor del desenvolupament dels actuals Drets Humans amb una atenció especial a la protecció en el període infantil i juvenil.

Amb motiu del dia Mundial del Patrimoni Audiovisual, posem el punt de mira en la necessitat de conservació de tots els arxius que constitueixen el patrimoni audiovisual valencià i volem posar una especial atenció als arxius privats i domèstics, aquells nascuts de las múltiples mirades particulars sobre les experiències, de vegades especials però d'altres també molt quotidianes, de totes aquelles persones que han enregistrat part de la seua vida, perquè conservar aquest tipus de material audiovisual i salvaguardar-lo significa conservar i salvaguardar part de la nostra història, d'una manera plural i participativa.

En una societat en què es generen milers de vídeos per segon, milers de dades que possiblement no tornarem a visionar, cal tenir una especial cura de tots aquells materials que dibuixen i narren com era el nostre entorn fa trenta, quaranta o cinquanta anys, quan encendre una càmera no era un gest quotidià i on el fet de compartir allò que s'havia gravat, aquella pel·lícula, constituïa un fet extraordinari.

Des de finals del segle XX, amb l'aparició dels arxius digitals, la popularització de l'ús dels nous mitjans d'enregistrament i difusió de la imatge en moviment i l'aparició, en conseqüència, de les noves possibilitats d'emmagatzematge d'esta informació, s'ha posat de manifest la importància de la recuperació, catalogació i manteniment dels registres audiovisuals que pertanyen al període analògic de la nostra història.

Des de la Filmoteca de l'IVC, així com des d'altres entitats públiques i privades, estan en marxa propostes per a la conservació de tots aquest tipus d'arxius i ho celebrem. Tot i això, queda molta feina per fer i encoratgem les administracions perquè puguen tenir una sensibilitat especial vers la necessitat de conservació i catalogació de tot aquest material.

De la mateixa manera, animem a tota aquella persona que conserve arxius domèstics i familiars a compartir-los amb les institucions encarregades de la conservació i arxiu per tal que entre totes i tots puguem contribuir a la protecció d'este patrimoni audiovisual que ens pertany i que ens explica als valencians i valencianes.

Des del CVC som conscients que la nostra principal tasca residix a conscienciar de la importància que els arxius audiovisuals tenen com a mirada plural de la realitat, com a narració de les nostres vides, del nostre territori i de la nostra cultura. Sense ells, ens resultaria més difícil entendre la realitat que se'ns presenta i són ells els que conformen la nostra herència inestimable com a poble.

ÍNDIX CRONOLÒGIC DELS INFORMES APROVATS EN PLE

PLE 28 DE GENER 2021

- Informe sobre el Cor de la Generalitat Valenciana 147

PLE 22 DE FEBRER 2021

- Informe sobre la protecció de l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Agrícola (EUITA) de València (inclou vot particular) (bilingüe) 71
- Informe sobre la tramitació de declaració de BIC, con categoría de zona arqueológica, del yacimiento La Picola de Santa Pola..... 95
- Informe sobre la tramitació de declaració como BIC, con la categoría de monumento, de los azudes de Mutxamel y Sant Joan, en el término municipal de Mutxamel 99
- La pobresa infantil i la incidència de la COVID-19 253

PLE 29 DE MARÇ 2021

- Declaració al voltant dels pressupostos de la Generalitat Valenciana 2021 en matèria cultural..... 153
- Informe de seguimiento sobre el Pacto por la Ciencia y la Innovación 187

PLE 26 D'ABRIL 2021

- Declaración del CVC sobre el retorno de la Dama de Elche 155
- Informe sobre l'Estratègia d'Intel·ligència Artificial (IA) de la Comunitat Valenciana (bilingüe) 195
- Informe sobre los beneficios de la Cultura en la salud de las personas 267

PLE 24 DE MAIG 2021

- Informe sobre l'accessibilitat als museus de la Comunitat Valenciana 163
- Declaración del CVC sobre el mantenimiento del trasvase Tajo-Segura 315
- Cultura deportiva. Consideraciones sobre la actualidad 277

PLE 21 DE JUNY 2021

- Informe Salud y Tecnología 285
- Les dones investigadores científiques en temps de coronavirus 211

PLE 26 DE JULIOL 2021

- Informe sobre la devolució al Ayuntamiento Orihuela del *Llibre dels Repartiments* que se encuentra en la Biblioteca de Catalunya 173

PLE 27 DE SETEMBRE 2021

- Informe sobre Dones i Esports 219
- Informe sobre la protecció del Patrimoni dels antics traçats de tren de via estreta, elements arquitectònics i reconversió en Camins Naturals – Vies Verdes 107

PLE 25 D'OCTUBRE 2021

- Consideracions entorn de l'estat de conservació de l'estació del Grau de València 133
- Informe sobre Envejecimiento Activo y Saludable y Derechos de las Personas Mayores (bilingüe) 295
- Declaració en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual 319
- Educació en Drets Humans 235

PLE 22 DE NOVEMBRE 2021

- Informe sobre la declaració com a BIC de l'església de Pedreguer 135
- Informe sobre la recuperació del patrimoni musical del compositor valenciano Salvador Giner Vidal 177

PLE 21 DE DESEMBRE 2021

- Informe sobre la declaració de Bé d'Interés Cultural Inmaterial (B.I.C.i) de la Cordà de Paterna 249

*Memòria
de gestió
interna*

*Memòria de les comissions
Gestió Econòmica-financera 2021*

MEMÒRIA DE LA COMISSIÓ D'ARTS 2021

Al llarg de 2021, la Comissió d'Arts s'ha reunit en sessió ordinària 11 vegades: 14 de gener, 4 de febrer, 4 de març, 15 d'abril, 6 de maig, 3 de juny, 8 de juliol, 9 de setembre, 7 d'octubre, 4 de novembre i 2 de desembre. Les comissions han estat sempre presidides per la seua presidenta, la senyora Amparo Carbonell, i amb la senyora Núria Vizcarro com a secretària. En Ple extraordinari de 29 de novembre de 2021 es realitza d'acord amb el Reglament l'eixida de dues conselleres i d'un conseller del Consell Valencià de Cultura. Una d'elles, Ángeles López Artiga, i el conseller Ramon Rosselló, formen part d'aquesta comissió fins a la data citada. S'incorporaran en el seu lloc el conseller Xavier Aliaga i el conseller Vicent Torrent. Tot i que no en formaran part oficialment fins a la comissió de gener de 2022, el conseller Aliaga va assistir en qualitat de convidat a la comissió celebrada el 2 de desembre, com també ho va fer la consellera Marta Alonso.

De totes les reunions es va donar informació puntual al Ple de Consell

Els membres actuals, després de la renovació, de la Comissió de les Arts són:

- Sra. Amparo Carbonell Tatay, presidenta de la comissió.
- Sra. Núria Vizcarro Boix, secretària de la comissió.
- Sr. Xavier Aliaga Villora
- Sra. Begoña Martínez Deltell
- Sr. Vicente González Móstoles
- Sra. Rosana Pastor Muñoz
- Sr. Vicent Torrent Centelles
- Sra. Inmaculada Vidal Bernabé

Han assistit regularment a les reunions el president del CVC, Santiago Grisolí, i el secretari del CVC, Jesús Huguet Pascual.

INFORMES

La comissió ha aprovat i elevat a consideració del Ple on han sigut posteriorment aprovats els següents informes:

- Informe sobre el Cor de la Generalitat Valenciana, aprovat al Ple de 28 de gener.
- Informe sobre la recuperació del patrimoni musical de Salvador Giner Vidal mitjançant la publicació de les seues obres no editades, aprovat al Ple de 22 de novembre.

DECLARACIONS ENVIADES DES DE LA COMISSIÓ I APROVADES AL PLE

Declaració del Consell Valencià de Cultura per al Dia del Patrimoni Audiovisual, aprovada al Ple de 25 d'octubre de 2021

ACTIVITATS ORGANITZADES

La comissió ha organitzat les següents activitats:

- Dins del “Cicle Diàlegs CVC: Cultura i Pandèmia” s’han celebrat quatre taules redones amb les quals es completa el cicle encetat el 2020, les intervencions de les quals estan pendents de ser publicades:
 - *De la creació al públic, els reptes dels espais culturals*. Celebrada el 9 de març, amb la participació de Pere Duch Balfagó de la Llibreria Babel (Castelló), Jorge López de la Galería Punto (València), Carmen Serrano de la Sala Clan Cabaret (Alacant), Anrtoni Such dels Cines Babel (València). La taula va ser moderada per Àurea Ortiz, Investigadora del cinema i les arts i presentada per la consellera Rosana Pastor en representació del CVC.
 - *Els ensenyaments artístics: experiències i perspectives de futur*. Celebrada el 27 d’abril, amb la participació de Pilar Crespo de la Facultat de Belles Arts de la Universitat Politècnica de València, Juanjo Prats del Conservatori Superior de Dansa de València i Ester Alabor de l’Escola Superior d’Art Dramàtic de València. La taula va ser moderada per Reis Juan, periodista i presentada per la consellera Amparo Carbonell en representació del CVC.
 - *La investigació i la innovació en el sector cultural: aportacions al debat*. Celebrada el 25 de maig, amb la participació de Pilar Roig, catedràtica emèrita de Restauració en la Universitat Politècnica de València, Antonio Ariño, catedràtic de Sociologia de la Universitat de València, Raúl Abeledo, director de l’Observatori Cultural de la Universitat de València i Rosalia Torrent, directora del Museu de Vilafamés. La taula va ser moderada per la periodista Carmen Revillo i presentada per al consellera Inmaculada Vidal en representació del Consell Valencià de Cultura.
 - *La col·laboració públic-privada: experiències i perspectives de futur*. Celebrada el 22 de juny de 2021, amb la participació d’Elisa Maldonado, directora adjunta de la Fundació per Amor a l’Art, Jacobo Pallarés, president de la Red de Teatros Alternativos, Abel Guarinos, director general de

l'Institut Valencià de Cultura i Carmen Lázaro, vicerectora de Cultura i Relacions Institucionals de la Universitat Jaume I de Castelló. La taula va ser moderada per la periodista Reis Juan i presentada per la consellera Núria Vizcarro en representació del CVC.

- Celebració amb motiu del dia 8 de març per a la qual des de la comissió es proposa que s'envie una carta d'homenatge a la seua trajectòria a 8 dones valencianes com a reconeixement de la seua tasca. Les homentajades van ser: Cecilia Bartolomé, directora de cinema. Magüi Mira, actriu. María José Martínez de Pisón, artista visual. Carmen Cazaña, propietària de Galería 11. Pilar Parreño, músic. Teresa Pascual, poeta. Rosa Solbes, periodista, i Rosalía Torrent, professora d'Estètica.
- Celebració del Dia mundial del Patrimoni Audiovisual, el 27 d'octubre on es va fer lectur pública de la Declaració del Consell Valencià de Cultura per al Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual amb un posterior visionat de la pel·lícula cedida per la Fil·moteca Valenciana a partir d'arxius majoritàriament domèstics, "Las imágenes de los recuerdos. Valencia en la memoria de nuestros mayores" amb l'acompanyament musical en directe del pianista Arcadi Valiente. Seguidament, la pel·lícula es va reproduir al llarg de tot el dia al hall del Palau de Forcalló.
- Celebració del dia de la Música el 23 de novembre amb una Jam Session pel 30 aniversari de SedaJazz, presentada pel conseller Huguet i la consellera López Artiga.

MEDALLA DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA.

El dia 8 de juliol a les 11 hores, al jardí de Forcalló i amb aforament restringit es celebra l'acte d'entrega de la Medalla del Consell a Lluís Miquel Campos a proposta de la Comissió de les Arts. La persona encarregada de fer la laudatio va ser Alfons Cervera, la presidenta de la comissió Amparo Carbonell en va fer la introducció.

ALTRES ACTIVITATS

S'han enviat felicitacions a nombroses persones reconegudes amb diversos premis:

- Felicitació a la pintora Aurora Valero per la inauguració de la seua exposició.

- Felicitació als i les guanyadores dels Premis de la Crítica dels Escriptors Valencians.
- Felicitació als i les guanyadores dels premis de la Crítica de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Felicitació als i les guanyadores dels Premis de la Crítica Valenciana.
- Felicitació als i les guanyadores dels Premis Carles Santos de la Música Valenciana.
- Felicitació als i les guanyadores dels Premis Berlanga de l'Audiovisual Valencià.
- Felicitació als i les guanyadores dels Premis de les Arts Escèniques Valencianes.
- Felicitació als i les guanyadores valencianes en l'edició dels Premios Max 2021.

La comissió d'Arts ha proposat o s'ha adherit a les següents propostes:

- Adherició a l'homenatge a Rafael Pla, 'el Gran Fele', del 6 de juny.
- Proposta per a la Medalla del Consell 2022 a Piles Editorial de Música.

RESUM D'ACTIVITATS I ASSUMPTES TRACTATS

L'anòmala situació provocada per l'estat d'alerta sanitària que va començar el març de 2020, va fer que molts dels assumptes que foren ajornats en aquell moment foren represos al 2021. Tot i això, i malgrat la necessitat de reprendre alguns d'aquests temes, la situació sanitària que s'ha mantingut ha marcat, finalment, els temes i els assumptes tractats.

Així, l'organització i realització de les taules redones retransmeses per streaming i disponibles al canal de CVC de la plataforma Youtube, dins del Cicle "Diàlegs CVC: Cultura i Pandèmia" han sigut part important de les comissions realitzades durant la primera meitat de l'any. Una altra de les iniciatives que han marcat les comissions d'Arts i que s'ha mantingut durant la segona meitat de l'any amb previsió de continuïtat, és la proposta de la celebració de diversos dies internacionals o mundials. Per a aquestes celebracions es preveu seguir l'estructura encetada per a la celebració del Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual, en què hi haurà la lectura pública d'una Declaració Institucional al voltant de la temàtica suscitada per cadascun dels dies mundials seguida d'una activitat relacionada. La comissió d'Arts té previst celebrar al llarg de 2022 el Dia Mundial de la Ràdio, el 13 de febrer; el Dia Mundial de la Propietat Intel·lectual el 26 d'abril i el Dia Mundial de la Filosofia el 17 de novembre.

Altres temes tractats en les comissions, dels quals alguns d'ells continuen treballant-se, han sigut: possible informe sobre els ensenyaments artístics en temps de pandèmia (aquest informe va quedar substituït per al celebració de la taules redona sobre el tema amb la posterior publicació de les intervencions), l'accés de dones artistes a espais expositius públics i privats, la situació actual del periodisme cultural, la proposta de recuperació de la figura de l'escenògraf Grogorio Muñoz "Gori" (Benicalap 1906-Buenos Aires 1978), proposta de suport a la realització del documental "El jove Berlanga" i les aportacions de membres al Pla Cultura per a la Recuperació de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport.

RECOMANACIONS DE LA COMISSIÓ DE LES ARTS 2021

La situació produïda per la pandèmia des de fa quasi dos anys, continua posant de manifest, entre altres qüestions, la importància d'eliminar la bretxa digital (bretxa d'edat, de gènere, socioeconòmica...). En aquest sentit recomanem posar especial atenció en allò referent a:

- Equipaments informàtics en escoles i universitats (ensenyaments mitjans i superiors, per a equilibrar la bretxa social i la desigualtat que se'n pot derivar).
- La necessitat de preservar la qualitat dels continguts que s'elaboren per a xarxes, i especialment en aquells on es difon i consumeix art i cultura.
- L'elaboració de plans de formació en nous espais per a la cultura (formar públic receptor i productor de continguts digitals).
- Considerem que els pressupostos que les administracions destinen a les arts haurien de continuar incrementant-se, amb l'objectiu, entre altres, que les diferents manifestacions artístiques puguen arribar a tots els sectors de la societat. En aquest sentit, seria recomanable que es destinaran més esforços i accions a la difusió artística i a la creació de nous públics, especialment en aquells sectors artístics de caràcter minoritari, en aquelles formes d'expressió més innovadores o en aquells col·lectius que tenen més difícil l'accés a la cultura.
- Continuem insistint en l'impuls d'un model cultural ampli i inclusiu, dissenyat amb criteris de qualitat i descentralitzat, que arribe tant a les grans ciutats com als municipis xicotets de la Comunitat, sense oblidar el medi rural. Amb la finalitat d'aconseguir aquest objectiu, tant la Generalitat com les diputacions i les administracions municipals han de col·laborar estretament i coordinar l'activitat de les diferents institucions

per a rendibilitzar tots els recursos i oferir una programació cultural de qualitat, diversa i a l'abast de tot el territori.

- Recomanem un diàleg constant entre administracions per a optimitzar esforços i recursos així com entre administracions i artistes per a detectar manques i propostes fetes des de diferents punts de vista.
- Encoratgem al fet que les administracions prenguen les iniciatives oportunes per a aconseguir la igualtat de facto entre els homes i les dones artistes.
- Recomanem donar més visibilitat a les dones creadores (de qualsevol nacionalitat i de qualsevol època) i a les seues obres en els plans d'estudi i en els materials escolars en tots els nivells del sistema educatiu.
- Considerem imprescindible impulsar les activitats artístiques des de la base, amb programes didàctics destinats a les diferents edats i col·lectius. Seria pertinent, per tant, fomentar l'ensenyament i la presència de les diferents arts a tots els nivells educatius, des de l'escola fins als estudis superiors i a la formació contínua.
- Recomanem que des de la direcció d'À Punt es tinga molt en compte la promoció i difusió dels artistes valencians i de les programacions culturals, tant des del punt de vista de la informació diària com a través de programes especialitzats en els diferents sectors.
- Preguem el màxim interès i promoció per a la creació artística en la llengua pròpia dels valencians.
- Recomanem que es tinga en compte la defensa de la llibertat d'expressió en les manifestacions artístiques. Així, considerem necessari preservar l'espai de la creació de possibles censures o autocensures.
- Insistim en la recomanació que es facen els esforços necessaris per a millorar les infraestructures i els equipaments dels centres destinats als ensenyaments artístics.
- Considerem necessari parar esment en els espais de creació i preservar els tallers d'artista com un llegat cultural imprescindible.

COMISSIÓ DE LLEGAT HISTÒRIC I ARTÍSTIC

La Comissió de Llegat Històric i Artístic del Consell Valencià de Cultura, ha estat integrada pels següents membres durant l'any 2021:

- Sr. Vicente González Móstoles, president de la comissió.
- Sr. Gerardo Muñoz Lorente.
- Sr. Jesús Huguet Pascual, membre de la comissió i secretari del CVC.
- Sra. Inmaculada Vidal Bernabé.
- Sr. José Vicente Navarro Raga, fins al mes de febrer de 2021.
- Sra. Dolors Pedrós Company, secretària de la comissió.
- Sr. Joaquín Santo Matas.
- Sra. Núria Vizcarro, a partir de març de 2021.
- 13 d'abril
- 4 de maig
- 1 de juny
- 21 de juliol
- 7 de setembre
- 5 d'octubre
- 2 de novembre
- 30 de novembre (corresponent al desembre 2021).

El Sr. Santiago Grisolí, president del Consell Valencià de Cultura i el Sr. Jesús Huguet Pascual, secretari del Consell Valencià de Cultura, han estat presents en les sessions de la Comissió de Llegat Històric i Artístic.

“ La Comissió s’ha reunit al llarg de 2021 en sessions ordinàries celebrades en els dies que es ressenyen a continuació ”

- 12 de gener
- 2 de febrer
- 15 de febrer, sessió extraordinària de la comissió a les 11h per a tractar l'informe sobre els assuts de Mutxamel i Sant Joan.
- 2 de març
- 12 de gener: 11:30h. José Luis Campos Rosique, director de l'estudi d'arquitectura Crystalzoo d'Alacant, "El reciclatge arquitectònic: la rehabilitació com a model sostenible en Arquitectura".
- 1 de juny: 12:30h. Arcadi España, conseller de Política Territorial i d'Obres Públiques, "La protecció dels traçats de les antigues línies fèrries de via estreta i les vies verdes".

- 21 de juliol: 11:00h. José M. Tomás Llavador, arquitecte redactor del projecte de reurbanització de la plaça de la Reina de València, i Marisa Serrano, directora científica de l'excavació arqueològica "Com poden afectar les recents troballes arqueològiques el desenvolupament de la reforma".
- 30 de novembre: Sr. Olcina, director del MARQ, "El programa d'excavacions arqueològiques en la província d'Alacant".

INFORMES APROVATS

- Informe sobre, Bé d'Interés Cultural amb la categoria de Monument, a favor dels assuts de Mutxamel i de Sant Joan del terme municipal de Mutxamel. Gener.
- Informe sobre l'actuació urbanística que afecta l'antiga facultat d'Agrònoms. Febrer.
- Informe. Declaració de BIC del jaciment ibèric i romà de la Picola de Santa Pola. Febrer.
- Informe sobre els assuts de Mutxamel i Sant Joan. Febrer.
- Declaració a favor del retorn de la Dama d'Elx a la ciutat d'Elx. Abril.
- Declaració sobre el manteniment del transvasament Tajo-Segura. Maig.
- Declaració a favor del retorn del Llibre dels Repartiments d'Oriola. Juliol.
- Informe. Protecció del patrimoni dels traçats ferroviaris de les antigues línies de via estreta. Setembre.
- Informe. Declaració com a BIC de l'església de Pedreguer. Novembre.
- Informe. Declaració de BIC de la cordà de Paterna. Desembre (sessió del 30.11.22)

ALTRES ASSUMPTES I INFORMES REALITZATS

- S'acorda retirar la consideració de l'Informe sobre la valoració patrimonial de la requalificació urbanística PGOU Naus de Cross, a causa de la recent modificació de l'edificabilitat del PGOU, i comunicar-ho als peticionaris de la consulta (l'Associació de Veïns del barri de Penya-roja de València). Gener.
- S'aprova la Memòria de la comissió de l'any 2020. Març.
- Es trasllada als membres de la comissió el Projecte Eulac-Museums, coordinat pel vicerector de la UV Jorge Hermosilla. Abril.
- S'envia una carta, a través del president, al cònsol de França a València, de preocupació per l'anunci de tancament de l'Institut Francés. Maig.
- Proposta de la Comissió de Llegat a favor de Publicacions de la Universitat de València (PUV) com a candidata al Premi al Mèrit Cultural 2021. Setembre.

- Consideracions entorn de l'estat de conservació de l'estació del Grau de València, realitzades a partir de la sol·licitud de l'Associació de Veïns i Veïnes del Grau a favor de la protecció activa d'esta antiga estació. Octubre.
- Debat al voltant de la revisió de les dietes o de participació dels membres del CVC en tres comissions. Octubre.
- Acord d'enviar a la Direcció General de Patrimoni, en forma de carta de la Presidència del CVC, el document elaborat pel president de la comissió per al nou expedient de declaració de BIC dels Banys de la Reina a Calp. Novembre.

RECOMANACIONS

- La necessitat d'una nova Llei de Patrimoni, en la qual s'incloga, entre altres qüestions, l'aclariment dels conceptes dels béns patrimonials que mereixen protecció, el grau de protecció, la regulació de les actuacions permeses, i la valoració i descripció dels béns inclosos (arquitectònics, arqueològics, hidràulics i paisatgístics).
- L'atenció i estudi de les inversions que asseguren una millora de la situació de l'Arqueologia en les administracions públiques, així com la continuació de la catalogació dels béns a protegir.
- És necessari recordar als titulars de les propietats declarades BIC o Bé de Rellevància Local que estan protegides per la Llei 4/1988 que obliga els titulars dels béns al manteniment, la cura i la custòdia, per tal d'assegurar el manteniment del seu valor cultural i evitar-ne la pèrdua, la destrucció o el deteriorament. Així mateix s'haurà d'incrementar la dotació de recursos públics que incentiven el treball d'inspecció per avançar en l'execució d'aquesta llei.
- Valorem positivament les actuacions administratives a favor de la recuperació d'infraestructures ferroviàries actualment en desús. La seua reconversió en camins naturals i vies verdes és una oportunitat que facilita l'apropament al paisatge i l'entorn natural d'una societat cada vegada més conscienciada. Demanem al Govern Valencià que s'incloga dins l'Agenda Valenciana d'Infraestructures la construcció d'una línia fèrria entre Gandia i Dénia. Aquest projecte i el del corredor mediterrani són fonamentals per al nostre país: pel seu caràcter vertebrador, la millora de la mobilitat sostenible i el creixement econòmic.

MEMORIA DE LA COMISIÓN JURÍDICA Y REGLAMENTARIA

La comisión ha tenido este año once sesiones, con una periodicidad mensual, excepto en el mes de agosto. No ha habido ninguna sesión extraordinaria. Menos la correspondiente al mes de diciembre, que fue enteramente presencial, las demás fueron mixtas, con asistencia presencial y telemática.

ASISTENTES

- Sr. Santiago Grisolí, presidente del Consell Valencià de Cultura.
- Sra. Josefa Frau Ribes, presidenta de la comisión.
- Sr. Jesús Huguet Pascual, secretario del CVC.
- Sra. Ascensión Figueres Górriz.
- Sr. José María Lozano Velasco.
- Sr. José Vicente Navarro Raga (desde la sesión de febrero, inclusive).
- Sra. Ana Noguera Montagud.
- Sra. Isabel Peris Muiños.
- Sr. Gerardo Muñoz Lorente, secretario de la comisión.

INFORMES

La Comisión Jurídica ha continuado este año trabajando en la redacción definitiva del nuevo **Reglamento del Consell Valencià de Cultura**, con la aprobación del preámbulo, disposiciones e informes anexos.

También se han elaborado los siguientes informes:

- Sobre la **Pobreza infantil y la incidencia de la Covid-19**.
- Sobre el **Pacto por la Ciencia y la Innovación**.
- Sobre los **beneficios de la Cultura en la Salud de las personas**.
- Sobre **Salud y Tecnología**.
- Sobre **Educación en Derechos Humanos**.
- **Memoria** de la Comisión Jurídica y Reglamentaria **2020**.

OTROS ASUNTOS

En la Comisión Jurídica se ha tratado también sobre la aprobación de la **Declaración del Día de la Mujer**, propuesta por la Comisión de Promoción Cultural.

COMPARECIENTES

Con el fin de realizar nuestros informes, durante el año 2021 la Comisión Jurídica ha recibido a los siguientes comparecientes:

- Sr. **Jorge Cardona**, presidente de UNICEF-CV, para que informe sobre la situación de la pobreza infantil en la Comunidad Valenciana y la incidencia que ha tenido en ella la situación provocada por la Covid-19.
- Sras. **Teresa Cháfer** y **Laura Silvestre**, profesoras de Bellas Artes de la UPV, para informar sobre Arte y Salud.
- Sr. Óscar Pastor, director del Centro de I+D, y de la Sra. **Montserrat Robles**, profesora doctora de Ciencias Físicas, de la UPV, para informar sobre Ciencia y Salud.
- Sres. **Javier Plaza Penadés**, catedrático de Derecho Civil y delegado de Protección de Datos de la UV, y **Manuel Esteve Domingo**, catedrático de Ingeniería Telemática y director del Master en Ciberseguridad y Ciberinteligencia de la UPV, para informar sobre Tutela del Derecho a la Intimidad, las Nuevas Tecnologías y el Valor de la Información Personal.
- Sr. **Fernando Flores Giménez**, director del Instituto de Derechos Humanos, para informar sobre Educación en Derechos Humanos.
- Sr. **José María Ángel**, secretario autonómico de Seguridad y Emergencias, para informar de la campaña contra los incendios forestales.
- Sr. **Guillermo Llorente Ballesteros**, director corporativo de seguridad de Mapfre, para informar sobre los procedimientos y protocolos de seguridad en la información y en las bases de datos anonimizadas.
- Conferencia del Sr. **Andrés Perelló**, embajador de España en la UNESCO, sobre la Educación en Derechos Humanos.

RECOMENDACIONES:

- El CVC recomienda visibilizar la pobreza infantil como se ha hecho con la violencia de género, para planificar las consiguientes acciones institucionales, económicas y sociales.
- El CVC considera imprescindible la colaboración y coordinación entre el Ministerio de Ciencia, las CC.AA., los ayuntamientos y las instituciones científicas e investigadoras, tanto públicas como privadas, para el eficaz cumplimiento de la EECTI 2021-2027.
- El CVC recomienda establecer relaciones y planes de actuación con las asociaciones culturales o sanitarias sin ánimo de lucro que ya desarrollan o pueden hacerlo actividades culturales en hospitales o residencias.
- El CVC recomienda diseñar y poner en práctica estrategias de impulso y desarrollo de tecnologías que faciliten el registro de la información en sistemas interoperables.
- El CVC insta a las instituciones de todos los niveles de la Administración, a mantener la vigilancia ante el desconocimiento social de lo que supone los Derechos Humanos y fomentar la difusión de forma continuada para la Educación en Derechos Humanos de la ciudadanía.

COMISSIÓ DE CIÈNCIES

La Comissió de Ciències durant l'any 2021 ha estat formada pels següents membres:

- Sr. Santiago Grisolía García, president del Consell Valencià de Cultura (CVC)
- Sr. José María Lozano Velasco, president de la comissió
- Sr. Jesús Huguet, secretari del CVC
- Sra. Maribel Peris Muiños, secretària de la comissió
- Sra. Irene Ballester Buigues
- Sr. Vicente González Móstoles
- Sra. Josefa Frau Ribes
- Sra. Nuria Vizcarro Boix (gener i febrer)
- Sra. Rosana Pastor Muñoz

- La tecnologia i la salut
- L'envelliment de la població
- Situació del parc natural de l'Albufera

COMPAREIXENCES

- Marta Monleón, enginyera de telecomunicacions i coordinadora de la càtedra IA de la UPV: en relació amb els treballs i projectes de la càtedra d'Intel·ligència aplicada a l'administració pública de la UPV. Comissió 13 de gener.
- José Campos Granell, departament d'Educació física i esportiva de la Universitat de València, i el catedràtic Recaredo Agulló Albuixech en relació a la Cultura Esportiva. Comissió 3 de febrer.
- Patrici Calvo, professor de la Universitat Jaume I. sobre l'ètica i la intel·ligència artificial, i Ana Lozano, arquitecta CEO Valenthia Stratey, amb l'exposició d'una eina d'IA en la producció arquitectònica. Comissió 3 de març.
- Salomé Cuesta, vicerectora de la UPV d'Art, ciència, tecnologia i societat. Informació dels projectes del nou rectorat encapçalat per José Capilla. Comissió 2 de juny.

Durant l'any 2021 se han realitzat 11 sessions ordinàries

Els temes tractats com a rellevants són els citats a continuació:

- Les dones al món de la investigació científica
- L'esport a la cultura
- La intel·ligència artificial (IA)

- Sra. Pinazo, departament de Psicologia social de la UV, sobre la intervenció psicosocial en l'envelliment. Comisió 7 de juliol.
- Benjamí Pérez, director general del Medi rural, a propòsit del parc natural de l'Albufera. Comissió 6 d'octubre.
- Marc García, comissari d'Aigües de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer, en relació amb el parc natural de l'Albufera. Comissió 3 de novembre.
- Juan Ors, biòleg, sobre el parc natural de l'Albufera. Comissió 1 de desembre.

INFORMES

- Informe de seguiment sobre el Pacte per la Ciència i la Innovació. Ple 29 de març.
- Informe L'estratègia de la intel·ligència artificial de la Comunitat Valenciana. Ple 26 d'abril.
- Informe Cultura esportiva. Consideracions sobre l'actualitat. Ple 24 de maig.
- Informe Les dones investigadores científiques en temps de coronavirus. Ple 21 de juny.
- Informe Dones i esport. Ple 27 de setembre.
- Informe Envelliment actiu i saludable i drets de les persones majors. Ple 25 d'octubre.

DECLARACIONS

- Declaració de les Comissions informatives del CVC amb motiu del 8 de març, Promoció cultural, Ciències i Jurídica.

TAULES REDONES

Dones investigadores. Amb la participació com a ponents de María Ángeles Lluch, Elena Pinilla, Teresa Ruiz i Alicia Villar. Gravada el 27 d'abril a les 12 hores i emesa el 4 de maig a les 18.00 hores. Presentada per la secretària de la comissió, la consellera Peris, i moderada per la consellera Ballester.

Dones i esport. Amb la participació com a ponents d'Antonio Santos Ortega, Ana Gimeno Berbagal, Teresa Saurí Rodrigo i M. Jesús López Cañete. Gravada el 22 de juny a les 12 hores i emesa el 29 de juny a les 18 hores. Presentada per a secretària de la comissió, la consellera Peris, i moderada per la consellera Rosana Pastor.

ALTRES ASSUMPTES

- Visualització, en la comissió del 5 de maig, del vídeo de Fernando Flores, director de l'Institut de Drets Humans de la UV, sobre les perspectives de l'envelliment de la població i el repte que significa per a la societat.
- Col·laboració de la Comissió Jurídica en l'informe Salut i Tecnologia, aprovat en el Ple de 21 de juny.
- En la comissió de 8 de setembre s'acordà proposar a la institució la publicació de l'informe de Dona i esport i l'informe de Cultura Esportiva.
- En la comissió del 3 de novembre s'acordà sol·licitar a la Secretaria de la institució tres taules redones per a l'any 2022.
- A la comissió d'1 de desembre s'acordà enviar una carta de condol a la família per la mort d'Oriol Bohigas.

LA COMISSIÓ DE CIÈNCIES HA PRESTAT ESPECIAL ATENCIÓ PEL SEU INTERÉS I EN ALGUNS CASOS AMB CARÀCTER RECURRENT A LES QÜESTIONS ESMENTADES A CONTINUACIÓ.

- La situació de les dones investigadores científiques, l'estudi de les causes de la bretxa de gènere i com la pandèmia ha pogut influir en aquest estat de la qüestió.
- La transformació digital de la cultura, les aplicacions de l'anomenada intel·ligència artificial i les consideracions ètiques en el marc de la Unió Europea i l'Estratègia Valenciana en concret, amb la necessitat d'una infraestructura ètica i el còdi ètic.
- La importància de l'activitat física i de l'esport a les nostres societats i la consideració del procés de la dona a l'esport com un fet autònom.
- La relació entre la salut i la tecnologia, la implantació de la Informàtica biomèdica i el disseny d'aplicacions i eines intel·ligents al servei del benestar humà.
- L'envelliment com a fet social rellevant i el repte de la necessària i adequada planificació per a la intervenció psicosocial i cultural adient.
- El creixement i territori, els efectes del canvi climàtic, les perspectives de l'activitat econòmica, el creixement desmesurat de la urbanització, les infraestructures de transport i tot plegat l'impacte sobre el territori i la seua vinculació amb la cultura.
- La situació ambiental i administrativa del parc natural de l'Albufera de València, les consideracions sobre el Pla Especial, el rang jurídic, el marc econòmic, les aportacions d'aigua, els elements contaminants, etc.

RECOMANACIONS

En relació amb els temes tractats i els informes elaborats es poden assenyalar i resumir les recomanacions següents:

- La necessària execució de les inversions pressupostades per al Pacte per la Ciència i la Innovació i d'aquesta manera siga una realitat i amb la coordinació del Ministeri de la Ciència, les comunitats autònomes, ajuntaments i Institucions pertinents. La necessària divulgació mediàtica i la preservació davant els vaivens polítics i econòmics.
- La cautelosa i efectiva posta en pràctica de les accions de la Intel·ligència Artificial, a l'Estratègia de la Comunitat Valenciana. Establir un marc de referència denominat marc ciberètic, evitar els excessos digitals i els biaixos de discriminació de tot tipus. Assegurar la creativitat, la diversitat amb la participació dels polítics, tecnòlegs i la societat civil.
- La inactivitat física és un greu problema de salut pública, la pràctica d'aquesta activitat es va limitar durant la pandèmia agreujada pel mode de vida a les grans ciutats. Es considera important la supervisió per personal qualificat de la pràctica física deportiva.
- A l'esport femení les lleis i normatives recullen mesures que en la pràctica no han acabat mai d'implementar-se, caldria un seguiment del seu desenvolupament i compliment. Així també la inclusió als dissenys curriculars del llegat de les dones al marc esportiu, i primar les bones pràctiques als mitjans en l'aplicació de la perspectiva de gènere.
- L'anàlisi de les dones investigadores ha evidenciat les dificultats per a desenvolupar les activitats d'investigació, lideratge i meritocràcia associades a rols de gènere encara arrelats i vigents ara agreujades per la pandèmia. La necessitat d'introduir Plans d'Igualtat que faciliten la conciliació i la coresponsabilitat amb la finalitat de no perdre els talents de les dones. Elles han de formar part dels equips d'investigació científica de manera proporcionada i ara en concret en les investigacions sobre la covid.
- És necessari canviar per part de la societat i les administracions les percepcions de les persones majors. Cal estimular l'envelliment actiu, activar les relacions intergeneracionals per mitjà de sinergies i eines que estimulen els vincles entre les persones majors i les generacions més joves. Assegurar els recursos humans i econòmics per a implementar sistemes d'atenció integral en els casos necessaris i potenciar la xarxa mundial de ciutats i comunitats adaptades i amigables.

COMISSIÓ DE PROMOCIÓ CULTURAL

La Comissió de Promoció Cultural fins al mes de novembre de l'any 2021 ha estat formada pels següents membres:

- Sra. Ascensión Figueres Górriz, presidenta
- Sra. Irene Ballester Buigues, secretària
- Sra. Amparo Carbonell Tatay, vocal
- Sra. Begoña Martínez Deltell, vocal
- Sr. José Vicente Navarro Raga, vocal
- Sra. Petra M. Alonso-Geta, vocal i membre de la comissió fins al mes de novembre
- Sr. Ramon Rosselló Ivars, vocal i membre de la comissió fins al mes de novembre

El mes de desembre, s'incorporaren a la Comissió de Promoció Cultural els nous membres del Consell Valencià de Cultura següents:

- Sr. Xavier Aliaga i Villora, vocal
- Sr. Joaquín Santo Mata, vocal

El Sr. Santiago Grisolí, president del Consell Valencià de Cultura, i el Sr. Jesús Huguet Pasqual, secretari del Consell Valencià de Cultura, han estat presents en les sessions de la Comissió de Promoció Cultural.

Durant l'any 2021, la Comissió de Promoció Cultural ha realitzat onze sessions i s'ha ocupat dels temes següents:

DECLARACIONS

S'ha dut a terme en gener del 2021 la declaració pel 150 aniversari del naixement del Pare Lluís Fullana.

INFORMES

- S'ha aprovat un informe sobre l'accessibilitat als museus de la Comunitat Valenciana.
- S'està fent un catàleg de l'escultura del patrimoni eclesial reconstruït després de la Guerra Civil.
- S'està elaborant un informe sobre la situació dels espais expositius a la Comunitat Valenciana.
- S'està realitzant un informe sobre la "Llar de la Bona Lletra", residència d'arts i ciències humanes a Tavernes de la Vall d'igna, al voltant de l'obra de l'escriptor Rafael Chirbes.
- S'està redactant un informe sobre la situació dels artistes del barri del Carme de la ciutat de València.

- S'està seguint la situació de la Banda Simfònica Municipal de València després de la decisió presa per l'Ajuntament de traslladar-la al Palau de la Música.

COMPAREIXENCES DURANT L'ANY 2021

- Compareixença de la senyora Marga Landete, directora adjunta de Música i Cultura Popular en l'Institut Valencià de Cultura, el 5 de juliol del 2021, per a tractar el tema de la possible creació d'un museu de la música.
- Compareixença del senyor Pepe March, el 4 d'octubre del 2021, qui ens informà sobre la situació dels tallers dels artistes al barri del Carme de la ciutat de València.

VISITES DURANT L'ANY 2021

- Visita al taller de l'artista Pepe March, el 4 d'octubre del 2021 després de la seua compareixença a la Comissió de Promoció Cultural.
- Visita al taller del pintor Luis Massoni, el 9 de novembre del 2021, per a conèixer la situació dels tallers dels artistes al barri del Carme de la ciutat de València.

PROPOSTES DE COMPAREIXENCES PER A L'ANY 2022

- Compareixença de la senyora Salut Alcover Bendicho, delegada sindical de Stas-IV, de la senyora Ana Falomir Faus, advocada de la banda Simfònica Municipal de València i del senyor Agustín Puig Gómez, professor integrant de la Banda Simfònica Municipal de València, per a abordar la situació que podria comportar la decisió de l'Ajuntament de traslladar la Banda Simfònica Municipal de l'Ajuntament de València al Palau de la Música.
- Compareixença de la Sra. Raquel Tamarit Iranzo, secretària autonòmica de Cultura, març 2022, per a tractar el document Cultura per a la recuperació. Accions estratègiques per a l'enfortiment de l'ecosistema cultural valencià, orientades cap a la transformació social econòmica i territorial de la cultura.
- Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana

ASSESSORAMENT

- Hem informat l'Ajuntament de València, en sentit favorable, sobre el reconeixement com a fill adoptiu de la ciutat de València del cuiner Ricard Camarena.
- Hem informat l'Ajuntament de València, en sentit favorable, sobre el reconeixement com a fill adoptiu de la ciutat de València del modista Francis Montesinos.

Gestió econòmica-financera 2021

ESTAT DE LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST

LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST DE DESPESES

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			DESPESES COMPROMESSES	OBLIGACIONS RECONEGUDES NETES	ROMANENTS DE CRÈDIT	PAGAMENTS	OBLIGACIONS PENDENTS PAGAMENT 31 DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU					
110	Personal eventual	103.078,99	0,00	1103.078,99	102.159,56	102.159,56	919,43	102.159,56	0,00
120	Personal funcionari. Bàsiques	92.301,81	831,14	93.132,95	76.585,69	76.585,69	16.547,26	76.585,69	0,00
121	Personal funcionari. Compl.	148.500,39	1.336,50	149.836,89	115.721,93	115.721,93	34.114,96	115.721,93	0,00
140	Laboral eventual	35.613,68	1.248,33	36.862,01	35.796,41	35.796,41	1.065,60	35.796,41	0,00
141	Funcionaris interins	64.761,73	582,85	65.344,58	62.664,69	62.664,69	2.679,89	62.664,69	0,00
150	Incentius al rendiment	28.438,40	255,95	28.694,35	27.722,12	27.722,12	972,23	27.722,12	0,00
160	Quotes socials	119.820,00	1.078,38	120.898,38	103.838,57	103.838,57	17.059,81	94.960,54	8.878,03
162	Prestacions socials	5.205,00	46,85	5.251,85	0,00	0,00	5.251,85	0,00	0,00
CAPÍTOL I	DESPESES PERSONAL	597.720,00	5.380,00	603.100,00	524.488,97	524.488,97	78.611,03	515.610,94	8.878,03
205	Arrendaments mobiliari	11.050,00	0,00	11.050,00	314,60	314,60	10.735,40	314,60	0,00
212	Reparacions edificis i altres c.	60.425,60	0,00	60.425,60	15.235,34	15.235,34	45.190,26	13.897,77	1.337,57
215	Reparacions mobiliari i	11.940,00	0,00	11.940,00	9.800,33	9.800,33	2.139,67	9.618,52	181,81
216	Equips processos d'informació	5.860,00	0,00	5.860,00	0,00	0,00	5.860,00	0,00	0,00
220	Material d'oficina	38.000,00	0,00	38.000,00	19.704,23	19.704,23	18.295,77	19.704,23	0,00
221	Subministrament	22.500,00	0,00	22.500,00	14.056,50	14.056,50	8.443,50	14.017,67	38,83
222	Comunicacions	36.000,00	0,00	36.000,00	8.537,80	8.537,80	27.462,20	8.537,80	0,00
223	Transports	26.000,00	0,00	26.000,00	12.750,23	12.750,23	13.249,77	11.964,83	785,40
224	Primes de segurs	9.000,00	0,00	9.000,00	1.508,51	1.508,51	7.491,49	1.508,51	0,00
226	Despeses diverses	49.074,40	0,00	49.074,40	37.265,81	37.265,81	11.808,59	28.658,20	8.607,61
227	Treballs altres empreses	130.600,00	0,00	130.600,00	119.444,86	119.444,86	11.155,14	105.171,48	14.273,38
230	Dietes	1.050,00	0,00	1.050,00	281,05	281,05	768,95	281,05	0,00
231	Locomoció	8.000,00	0,00	8.000,00	1.125,02	1.125,02	6.874,98	1.125,02	0,00
232	Traslats	14.034,40	0,00	14.034,40	2.752,93	2.752,93	11.281,47	2.752,93	0,00
233	Indemnització per raó servei	383.465,60	0,00	383.465,60	305.240,00	305.240,00	78.225,60	305.240,00	0,00
240	Despeses de publicacions	44.500,00	0,00	44.500,00	3.190,50	3.190,50	41.309,50	3.190,50	0,00
CAPÍTOL II	COMPRES BÉNS CORRENTS	851.500,00	0,00	851.500,00	551.207,71	551.207,71	300.292,29	525.983,11	25.224,60
430	A la Generalitat per devolució	0,00	394.766,36	394.766,36	394.766,36	394.766,36	0,00	394.766,36	0,00
480	A Famílies e Institucions	24.000,00	0,00	24.000,00	24.000,00	24.000,00	0,00	24.000,00	0,00
CAPÍTOL IV	TRANSFERÈNCIES CORRENTS	24.000,00	394.766,36	418.766,36	418.766,36	418.766,36	0,00	418.766,36	0,00
620	Inversió nova associada al f.	7.000,00	0,00	7.000,00	3.154,52	3.154,52	3.845,48	3.154,52	0,00
622	Inversió edificis i altres cons.	7.000,00	0,00	7.000,00	4.745,62	4.745,62	2.254,38	4.745,62	0,00
630	Inversió de reposició func.	7.000,00	0,00	7.000,00	8.687,55	8.687,55	-1.687,55	8.687,55	0,00
640	Inversió de caràcter immater.	2.500,00	0,00	2.500,00	0,00	0,00	2.500,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VI	INVERSIONS REALS	23.500,00	0,00	23.500,00	16.587,69	16.587,69	6.912,31	16.587,69	0,00
TOTAL DESPESES		1.496.720,00	400.146,36	1.896.866,36	1.511.050,73	1.511.050,73	385.815,63	1.476.948,10	34.102,63

LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST D'INGRESSOS

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			DRETS RECONEGUTS	DRETS ANULLATS	DRETS RECONEGUTS NETS	RECAUDACIÓ NETA	DRETS PENDENTS COBRAMENT A 31 DE DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU					
330	Preus públics	0,00	0,00	0,00	2.125,25	0,00	2.125,25	876,79	1.248,46
380	Reintegraments	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL III	TAXES I ALTRES INGRESSOS	0,00	0,00	0,00	2.125,25	0,00	2.125,25	876,79	1.248,46
452	De l'Administració de la Generalitat	1.473.220,00	5.380,00	1.478.600,00	1.478.600,00	0,00	1.478.600,00	1.234.166,62	244.433,38
CAPÍTOL IV	TRANSFERÈNCIES CORRENTS	1.473.220,00	5.380,00	1.478.600,00	1.478.600,00	0,00	1.478.600,00	1.234.166,62	244.433,38
520	Interessos de dipòsits	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL V	INGRESSOS PATRIMONIALS	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
750	De l'Administració de la Generalitat	23.500,00	0,00	23.500,00	23.500,00	0,00	23.500,00	21.541,63	1.958,37
CAPÍTOL VII	TRANSFERÈNCIES CAPITAL	23.500,00	0,00	23.500,00	23.500,00	0,00	23.500,00	21.541,63	1.958,37
87000	F. incorporació romanents a Hisenda	0,00	394.766,36	394.766,36	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VIII	ACTIUS FINANCERS	0,00	394.766,36	394.766,36	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOTAL INGRESSOS		1.496.720,00	400.146,36	1.896.866,36	1.504.225,25	0,00	1.504.225,25	1.256.585,04	247.640,21

RESULTAT PRESSUPOSTARI

CONCEPTES	DRETS RECONEGUTS	OBLIGACIONS RECONEGUDES	IMPORTS
1. (+) Operacions corrents	1.4780.725,25	1.494.463,04	
2. (+) Operacions no financeres	23.500,00	16.587,69	
3. (+) Operacions comercials			
I. RESULTAT PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (1+2+3)	1.504.225,25	1.511.050,73	
II. VARIACIÓ NETA DE PASIUS FINANCERS			
III. SALDO PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (I+II)			-6.825,48
4. (+) Crèdits gastats finançats amb romanent de tresoreria			394.766,36
5. (-) Desviacions de finançament positiu per recursos de l'exercici en despeses amb finançament afectada			
6. (+) Desviacions de finançament negatius en despeses amb finançament afectada			
IV. SUPERÀVIT O DÈFICIT DE FINANÇAMENT DE L'EXERCICI (III+4-5+6)			387.940,88

ESTAT DEL ROMANENT DE TRESORERIA

CONCEPTES	2021		2020	
1. (+) Fons líquids		215.702,37		123.562,62
2. (+) Drets pendents de cobrament		247.684,191		331.565,36
(+) del Pressupost corrent	247.640,21		330.931,83	
(+) de Pressupostos tancats	0,00		0,00	
(+) d'operacions no pressupostàries	43,98		633,53	
(+) d'operacions comercials	0,00		0,00	
(-) dubtós cobrament	0,00		0,00	
(-) cobros realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00		0,00	
3. (-) Obligacions pendents de pagament		75.445,68		60.361,62
(+) del Pressupost corrent	34.102,63		15.207,96	
(+) de Pressupostos tancats	0,00		0,00	
(+) d'operacions no pressupostàries	41.343,05		45.153,66	
(+) d'operacions comercials	0,00		0,00	
(-) pagaments realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00		0,00	
4. (+) Partides pendents d'aplicació		0,00		0,00
(-) cobraments realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00		0,00	
(+) pagaments realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00		0,00	
I. Romanent de tresoreria total (1-2-3+4)		387.940,88		394.766,36
II. Excés de finançament afectat		0,00	0,00	0,00
III. Saldo de dubtós dobrament		0,00	0,00	0,00
IV. Romanent de tresoreria no afectat (I-II-III)		387.940,88		394.766,36

ESTAT DE FLUXES D'EFECTIU

CONCEPTE	2021	2020
I. FLUXOS D'EFECTIU DE LES ACTIVITATS DE GESTIÓ		
A) Cobraments:	1.588.198,03	1.630.476,63
1. Ingressos tributaris i cotitzacions socials	0,00	0,00
2. Transferències i subvencions rebudes	11.585.886,68	1.628.911,66
3. Vendes i prestacions de serveis	1.630,19	576,76
4. Gestió de recursos recaptats per compte d'altres ens	0,00	0,00
5. Interessos i dividends cobrats	0,00	0,00
6. Altres cobraments	681,16	988,21
B) Pagaments:	1.479.470,59	1.717.189,45
7. Despeses de personal	524.909,18	549.565,27
8. Transferències i subvencions concedides	418.766,36	662.832,75
9. Aprovisionaments	0,00	0,00
10. Altres despeses de gestió	531.892,83	513.793,83
11. Gestió de recursos recaptats per compte d'altres ens	0,00	0,00
12. Interessos pagats	0,00	127,13
13. Altres pagaments	3.902,22	-9.129,53
Fluxos nets d'efectiu per activitats de gestió (+A-B)	108.727,44	-86.712,82
II. FLUXOS D'EFECTIU DE LES ACTIVITATS D'INVERSIÓ		
C) Cobraments:	0,00	0,00
1. Venda d'inversions reals	0,00	0,00
2. Venda d'actius financers	0,00	0,00
3. Altres cobraments de les activitats d'inversió	0,00	0,00
D) Pagaments:	16.587,69	22.089,48
4. Compra d'inversions reals	16.587,69	22.089,480
5. Compra d'actius financers	0,00	0,00
6. Altres pagaments de les activitats d'inversió	0,00	0,00
Fluxos nets d'efectiu per activitats d'inversió (+C-D)	-16.587,69	-22.089,48

CONCEPTE	2021	2020
III. FLUXOS D'EFECTIU DE LES ACTIVITATS DE FINANCIACIÓ		
E) Augments en el patrimoni:	0,00	0,00
1. Aportacions de l'entitat o entitats propietàries	0,00	0,00
F) Pagaments a l'entitat o entitats propietàries:	0,00	0,00
2. Devolució d'aportacions i repartiment de resultats de l'entitat o entitats propietàries	0,00	0,00
G) Cobraments per emissió de passius financers:	0,00	0,00
3. Obligacions i altres valors negociables	0,00	0,00
4. Préstecs rebuts	0,00	0,00
5. Altres deutes	0,00	0,00
H) Pagaments per reembossament de passius financers:	0,00	0,00
6. Obligacions i altres valors negociables	0,00	0,00
7. Préstecs rebuts	0,00	0,00
8. Altres deutes	0,00	0,00
Fluxos nets d'efectiu per activitats de finançament (+E-F+G-H)	0,00	0,00
IV. FLUXOS D'EFECTIU PENDENTS DE CLASIFICACIÓ		
I) Cobraments pendents d'aplicació	0,00	0,00
J) Pagaments pendents d'aplicació	0,00	0,00
Fluxos nets d'efectiu pendents de classificació (+I-J)	0,00	0,00
V. EFECTE DE LES VARIACIONS DELS TIPUS DE CANVI		
VI. INCREMENT/DISMINUCIÓ NETA DEL EFECTIU I ACTIU LÍQUIDS EQUIVALENTS AL EFECTIU (I+II+III+IV+V)	92.1239,75	-108.802,30
Efectiu i actius líquids equivalents a l'efectiu a l'inici de l'exercici	123.562,62	232.364,92
Efectiu i actius líquids equivalents a l'efectiu al final de l'exercici	215.702,37	123.562,62

*El Consell en els mitjans
de comunicació*

Notes de premsa

Declaració del President del Consell Valencià de Cultura en el 150 aniversari del naixement del Pare Fullana

11/01/2021

A les acaballes del segle XIX i primeries del XX un destacat grup de personatges i intel·lectuals valencians van protagonitzar diferents iniciatives encaminades a la recuperació de la nostra llengua, tradicions i elements culturals perduts o oblidats per la preponderància i moda de la cultura en castellà. Preocupats pel menyspreu i la pèrdua de l'essència cultural valenciana, es manifestaren en la societat i foren protagonistes del despertar cultural valencià. Destacà en eixe moment la rellevant figura del pare Fullana, nascut a Benimarfull, el 1871, amb el nom de José María Gaspar Fullana Mira (pare Lluís Fullana en l'orde franciscà). És per a la nostra història un dels personatges més apassionats i il·lustres en un moment complicat per a la tasca cultural a la qual dedicarà una part destacada de la seua vida.

Manuel Sanchis Guarnier indica: *Cal respectar la memòria del pare Fullana perquè estudià amorosament la nostra llengua en una època de desorientació general. El franciscà Benjamí Agulló, un dels seus biògrafs, assenyala que els seus treballs estan basats en l'estudi seré, prolongat i profund de l'origen i evolució de les llengües romàniques.*

Membre de la Real Academia Española en representació del valencià, catedràtic i especialista lingüístic: coneixia el llatí, el grec, l'italià, l'alemany, el francès i diversos dialectes de les tribus del Rif. Professor vocacional i infatigable promotor de la llengua i cultura valencianes.

En celebrar-se el 150 aniversari del naixement del pare Lluís Fullana, el Consell Valencià de Cultura vol manifestar el relleu i transcendència d'una figura cabdal de la societat, la llengua i la cultura valencianes i recordar la seua important tasca.

El CVC publica *Berlanguiana*

26/01/2021

Així comença l'Any Berlanga

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 26 de gener de 2021.- El director de cinema Luis García Berlanga va nàixer el 12 de juny de 1921 a València, potser al carrer Ciscar. Per este motiu, la Generalitat va instituir enguany, l'any del centenari del naixement, l'Any Berlanga, per a recordar des de molts diversos angles l'obra d'un dels guionistes i realitzadors de cinema més importants que hi ha hagut a Espanya.

El CVC tenia i té un interès especial en esta qüestió. D'una banda, Luis García Berlanga va ser membre de la institució des de 1985 fins al 1998, de manera que es tractava de reconèixer un exconseller que va deixar una marca inesborrable al Palau de Forcalló. I es va considerar que una bona forma era a través de l'edició d'un llibre sobre la persona i el personatge. El candidat a escriure'l era quasi obvi: l'escriptor Vicente Muñoz Puelles, perquè també ha sigut membre de la institució (1999-2018) i, sobretot, perquè tenia amb el cineasta una relació quasi familiar per mitjà de qui era oncle seu, Ricardo Muñoz Suay, amic íntim i col·laborador en moltes empreses artístiques de García Berlanga. I així es va fer.

El llibre que ha eixit a la llum es titula *Berlanguiana*. És una visió personal del director a través de records

de tota una vida, però que va molt més enllà, sense voler o volent-ho, de les anècdotes puntuals. Ofereix, en la subjectivitat, en la tria de les situacions, una visió complexa de García Berlanga, de la seua personalitat profunda i d'una bona part dels motius de la seua obra. Té el valor de la font de primera mà, i l'habilitat de lligar, en un diàleg continu, una mena de biografia on vida i obra formen un tot indestruable.

El llibre disposa al final de cronologia i de bibliografia sobre el cineasta, però sobretot, i d'un valor incalculable, és la col·lecció fotogràfica que s'inclou en les pàgines centrals del volum i que ha costat molts

esforços de reunir. Són més de 70 fotos que provenen la majoria de l'arxiu familiar (que està cedit a la Filmoteca Española, però encara no catalogat ni a disposició del públic), del de Vicente Muñoz Puelles i del de Rafael Maluenda, entre altres.

Amb un bon llibre com *Berlanguiana* el CVC obri l'Any Berlanga i el posa a disposició dels interessats amb la seguretat que no els decebrà. Tot al contrari. Però també desitja que la societat valenciana el recorde veient les seues pel·lícules, una font inesgotable de plaer i d'il·lustració.

CVC. Primer Ple de l'any

28/01/2021

Seu del Consell Valencià de Cultura. - Ahir es va fer el primer Ple de l'any del CVC. Com ja és habitual en els últims mesos, va ser telemàtic. La sessió plenària de gener sol tractar algunes qüestions de caràcter administratiu que serviran per al funcionament de la institució durant l'any que entra, però també incorpora assumptes d'interés públic derivats del treball de les comissions informatives.

Entre els quals n'hi ha dos a destacar. El CVC s'ha adherit a la candidatura de Manises com a Ciutat Creativa en l'àmbit ceràmic davant la UNESCO. La Comunitat Valenciana ja té dues poblacions amb este reconeixement. La primera va ser Dénia, Ciutat Creativa gastronòmica des de 2015. Després, en 2019, ho va aconseguir Llíria com a ciutat musical. El Consell Valencià de Cultura espera que Manises pugua ser la tercera població valenciana que obtinga esta valuosa marca internacional.

També es va aprovar un informe sobre el Cor de la Generalitat Valenciana, que afrontarà d'ací a

poc un procés de consolidació laboral que, d'acord amb el que es preveu, inclourà en una Oferta d'Ocupació Pública, en els pròxims tres anys, 32 places de les 59 que conformen actualment la formació musical.

El Cor de la Generalitat és l'únic cor professional i públic de la Comunitat Valenciana, i està format per personal interí. El CVC mostra en l'informe la seua preocupació per la continuïtat del cor com a unitat artística i referent cultural internacional, i el seu interès perquè la formació musical es consolide professionalment a través d'una incorporació gradual de veus a mesura que s'hi vagen generant les vacants per baixes o jubilacions. Això, amb el propòsit que s'aprofite l'experiència dels cantants de la plantilla per a mantindre l'alt nivell artístic aconseguït en els més de 30 anys d'existència del cor.

L'informe aprovat està en l'enllaç següent de la web del CVC: <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/674.pdf>

Convocat el XV concurs escolar del CVC

01/02/2021

Para su informe “La cultura como elemento de progreso en la Vega Baja”

*Seu del Consell Valencià de Cultura.- València, 3 de febrer de 2021.- S'acaben de publicar en el Diari Oficial de la Generalitat (DOCV núm 9008 de 29.01.2021) les bases del XV concurs escolar literari i de dibuix del CVC, enguany sota el títol *Viure en confinament durant la pandèmia*.*

El Consell creu oportú, i per això ha triat este motiu per al concurs, que els escolars d'ESO, batxillerat i FP

diguen el que pensen, a través de l'escriptura o del dibuix, sobre el canvi que ha significat en les seues vides, o en la de tots, la pandèmia de la Covid-19. Com estan vivint este temps, com creuen que els afectarà com a persones o en la vida col·lectiva.

Com a institució particularment ocupada en els fets culturals, el CVC sap que les noves formes d'expressió artística sorgeixen de les experiències de la realitat de les generacions joves. Per això ha posat molta atenció en elles des de sempre, i el concurs anual n'és una mostra. Com que la pandèmia està marcant la vida dels estudiants, la visió del món que ens hi pugen començar a oferir a través del dibuix i de l'escriptura té tot el nostre interès.

Les bases del concurs es poden consultar en la web del CVC <https://cvc.gva.es> i entre altres especificacions s'indica que la data límit de recepció dels treballs serà el 20 d'abril.

Ple de febrer del Consell Valencià de Cultura

22/02/2021

Palau de Forcalló. València, 22 de febrer de 2021.- En la sessió plenària de hui, telemàtica, el Consell Valencià de Cultura ha debatut diversos informes fruit del treball de les seues comissions informatives.

El primer en l'ordre del dia era el titulat Sobre la protecció de *l'Escola Universitària d'Enginyeria Agrícola de València*. S'ha elaborat a demanda de sengles peticions dels grups municipals Popular i de Ciudadanos de l'Ajuntament de València, sobre la valoració patrimonial de les naus posteriors de l'antiga Escola d'Agrònoms de València, i l'impacte de les obres d'acord amb la legislació de protecció vigent.

En les conclusions s'explica que este conjunt, construït entre 1962 i 1967, ja va patir alteracions greus des que es va finalitzar. Estes alteracions comportaren la pèrdua de bona part de la seua traça, el joc de volums i masses i els perfils urbans, sobretot a partir de la instal·lació de la Facultat de Psicologia de la Universitat de València. També s'indica que ni en el PGOU de 1988 ni en la modificació d'este de 2006 no es va incloure cap nivell de protecció sobre les naus posteriors del conjunt. L'informe s'ha aprovat per majoria, i s'ha presentat un vot particular que ha rebut l'adhesió d'alguns dels membres.

En la sessió plenària també s'han estudiat dos informes per a declaracions de BIC. El primer, per al jaciment de la Picola, a Santa Pola, amb categoria de Zona

Arqueològica. És un jaciment ibèric i romà el nucli del qual es troba ara en plena zona urbana, a uns 570 metres de la mar. Al seu moment va ser un empori comercial i militar i, més tard, una part del *Portus Illicitanus*. L'informe, favorable a la declaració de BIC, s'ha aprovat per unanimitat.

També ha sigut este el cas de l'informe sobre els assuts de Mutxamel i Sant Joan, en el terme de Mutxamel. Són construccions dels segles XVI i XVII que tenen una gran importància com a patrimoni hidrològic, ara revaloritzat a través de la ruta Camins de l'aigua, de 10 km., que recorre el riu Montnegre i els assuts. L'informe, favorable a la declaració de BIC, també s'ha aprovat per unanimitat.

Per acabar, el Ple ha debatut l'informe La pobresa infantil i la incidència de la covid-19, que inclou unes aco-tacions sobre el concepte de pobresa i les maneres de mesurar-lo, també sobre el concepte d'exclusió, i una sèrie de valoracions i previsions a partir de la realitat de la crisi de la covid-19. En les recomanacions s'advoca per l'acceleració de reformes estructurals per a combatre la pobresa infantil, per l'adopció de mesures protectores per a les famílies amb fills menors en situació d'exclusió, contra les bretxes educatives, i per una coordinació de les mesures de protecció social amb les d'ocupació. L'informe s'ha aprovat per majoria.

Estos documents podran consultar-se a partir de demà en la web de la institució, cvc.gva.es

El CVC davant el Dia de la Dona

07/03/2021

Palau de Forcalló. València, 7 de març de 2021.- El Dia de la Dona, el 8 de març, és una de les dates importants del calendari internacional. L'ONU, l'any 1977, ja va convidar tots els estats, d'acord amb la tradició de cada un, a declarar un dia de l'any com a Dia internacional pels drets de la dona.

Ja fa molts anys que el Consell Valencià de Cultura ha assumit la celebració, i la reivindicació que conté, a través de declaracions i d'actes públics. Però, el que és més important, per mitjà de treballs sobre la situació de la dona en els diversos àmbits laborals, en l'educació, en la família, en la cultura i en la projecció social.

Només com una mostra recordem dos informes de 2015, el de la Percepció cultural de la dona i el de la Violència de gènere. En 2017, Dona i ciència. En 2019, Dona i tecnologia. I en 2020, sobre l'Observatori de gènere en la cultura i el d'Estereotips de gènere en la primera infància. Tots estan disponibles en la web de la institució, <https://cvc.gva.es/>.

Enguany, quan encara és difícil fer actes públics per la situació sanitària, hem decidit reconèixer huit dones

que són una referència en els seus àmbits laborals i un exemple d'actitud i de treball continu i excel·lent. Són les següents: **Cecilia Bartolomé**, directora de cinema, guionista i productora. **Magüi Mira**, actriu i directora de teatre. **María José Martínez de Pisón**, artista visual i professora de Pintura de la UPV. **Pilar Parreño**, músic i professora de l'Orquestra de València. **Carmen Cazaña**, galerista i introductora en Alacant de l'avantguarda artística. **Teresa Pascual**, poeta i membre del PEN Club Internacional. **Rosa Solbes**, periodista, expresidenta de la Unió de Periodistes Valencians. I **Rosalía Torrent**, professora d'Estètica de la universitat Jaume I i directora executiva del Museu d'Art Contemporani de Vilafamés. Ho duem a terme a través d'una carta del president Santiago Grisolí en nom de la institució.

El Consell Valencià de Cultura té el propòsit de mantindre este reconeixement de huit dones pel 8 de març en els anys successius, amb la intenció que es convertisca, més enllà de la celebració puntual, en una reivindicació contínua del treball per la igualtat efectiva de les dones i els hòmens.

Continuem amb el cicle de Diàlegs en el CVC

08/03/2021

Segona taula redona: *De la creació al públic*

Seu del Consell Valencià de Cultura. 8 de març.- Demà dia 9, a les 18 hores, s'ha organitzat la segona taula redona, amb el títol De la creació al públic: els reptes dels espais culturals.

En este cicle, Diàlegs CVC: cultura i pandèmia, el Consell Valencià de Cultura vol tractar la situació cultural amb molt diversos representants dels sectors culturals i cada una des d'un angle diferent. La segona taula redona, transmesa en directe pel canal del CVC en YouTube, es dedicarà als exhibidors i als reptes que han hagut d'afrontar per tal de fer arribar al públic les pel·lícules, l'art, els llibres, la música. Els participants seran **Pere Duch**, de la llibreria Babel de Castelló. **Jorge López**, de la Galería Punto de València. **Carmen Serrano**, de Clan Cabaret d'Alacant. I **Antonio Such**, dels cinemes Babel de València. La moderadora serà **Àurea Ortiz**, investigadora del cinema i les arts.

La intenció és dedicar una primera ronda d'interven-

cions a la manera com han afrontat la situació i com s'han hagut d'adaptar als canvis. Després, en una segona ronda es parlarà del futur: l'impacte, permanent o no, de la pandèmia en els seus àmbits laborals, els possibles canvis de les dinàmiques i les mesures que consideren necessàries a curt i mitjà terme.

Acabades les rondes, s'obrirà un espai per a les preguntes de la moderadora i del públic, o per compartir idees finals.

Es pot seguir la transmissió en directe en el següent enllaç: <https://youtu.be/rtn21Kyom94>

XV Concurs Escolar del CVC

25/03/2021

El termini de recepció dels originals s'acaba el 20 d'abril

Palau de Forcalló. València.- València, 25 de març de 2021.- El Consell Valencià de Cultura vol recordar que el termini de recepció dels treballs del concurs anual de literatura i dibuix que organitza la institució, és el 20 d'abril.

El tema d'enguany és Viure en confinament durant la pandèmia, i poden participar, en les modalitats de literatura i dibuix, els alumnes de centres d'ESO, FP i batxillerat de la Comunitat Valenciana.

El Consell Valencià de Cultura vol aprofitar este concurs per a conèixer com els escolars estan vivint este temps de pandèmia, i com a través de l'expressió artística són capaços de mostrar els canvis en la vida personal i en la col·lectiva.

El CVC considera que els plantejaments dels estudiants, just perquè no tenen encara capacitat d'influència social, política ni econòmica, no han estat prou atesos en este temps. Però seran importants, segur, en el futur. I per al CVC signifiquen una de les primeres mostres d'expressió del que en pensa la nova generació de ciutadans valencians.

Les bases del concurs estan publicades en la web de la institució: https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/2021_752-DOGV.pdf

Entre el públic assistent hem vist molts representants d'associacions d'artistes i empresarials del sector cultural: AVVAC (Artistes Visuals), SGAE, APC (Professionals del Circ), AESAV (Audiovisual Valencià), AVED (Dansa), AVETID (Empreses d'Arts Escèniques), FSM (Federació de Societats Musicals, i AAPV (Actors i Actrius Professionals), entre altres. També Raquel Tamarit, secretària autonòmica de Cultura, i Susana Gisbert, fiscal del TSCV.

Fernando Delgado, que ha emmarcat la qüestió a través de la mirada del lector i del contemplador d'una obra, ha dit que potser, en art, la fidelitat a la realitat no és la millor

virtut, i que l'ama de l'obra, al capdavant, serà sempre la nostra mirada. Per això, ha conclòs que l'art és bandera de llibertat.

Rodolf Sirera ha explicat el progrés de la llibertat artística des de la dictadura franquista i els primers de la democràcia, i ha considerat que, en els últims anys, amb els recursos als tribunals i la pressió reaccionària, s'hi han fet passos enrere. Però també ha comentat que es pot exercir un control sobre esta llibertat amb la denegació d'accés a les ajudes públiques. Una maniobra coercitiva que pot portar, ha dit, a l'autocensura.

Lola Lloret, amb el punt de vista jurídic, ha remarcat que cal posar les últimes reformes legislatives (Llei de Seguretat Ciutadana, reforma del Codi Penal), en un context polític i social molt concret, entre el 2015 i 2017, i considera, per això, que estem davant d'un problema de caràcter legislatiu, més que de pronunciaments concrets dels tribunals de justícia. En la seua opinió, hi ha tipus penals molt discutibles que poden anar contra un dret fonamental com és la llibertat d'expressió artística (54 condemnes des de l'entrada en vigor d'estes lleis), i que una condemna amb estos supòsits poden significar la mort civil de l'artista.

Enrique Herreras, des del punt de vista filosòfic, considera que es tracta d'un problema complex que pot veure's des de diferents òptiques; però ha esmentat que s'han de combatre les mentalitats censors, i que els límits, a partir de l'intent de distingir el pla de la ficció del pla de la realitat, s'han de posar en la responsabilitat i en el sentit de la provocació, que porta, este últim, a una reflexió sobre què és art i què no ho és.

Per últim, Emilio Martínez, professor de Belles Arts, ha posat la censura com a nucli del problema, i l'ha tractada a través del filtre del projecte *File Room* d'Antoni Muntadas, en què es pot veure l'evolució dels valors culturals i religiosos de les societats en el temps, en els límits dels quals estan les manifestacions artístiques, que tendeixen a desbordar-los, fins a la consideració de *drets conquistats* que tenen en les democràcies liberals, almenys des de la Primera Esmena de la Constitució dels Estats Units (1791).

Ausiàs March torna a Gandia pel 3 de March

26/03/2021

Amb una antologia trilingüe editada pel CVC

La Consell Valencià de Cultura. Gandia, 26 de març.- S'ha presentat hui de vesprada, en la Casa de Cultura, l'antologia trilingüe del poeta de Gandia titulada *Vint poemes d'amor i de mort i el Cant Espiritual*.

Editada pel Consell Valencià de Cultura, i impulsada per l'associació Mostra Viva del Mediterrani, conté una tria de poemes d'Ausiàs March feta per l'escriptor Josep Piera, que també s'ha encarregat de la introducció biogràfica. A partir d'ací, s'inclouen les traduccions (versions) al castellà de José María Micó, i a l'italià, a càrrec de Constanzo Di Girolamo. Tots tres són especialistes en l'obra del poeta del segle XV.

Ha presentat l'acte José Manuel Prieto, regidor de l'Ajuntament, responsable de l'Institut Municipal d'Arxius i Biblioteques i membre de Saforíssims Societat Literària. Esta associació és l'encarregada de la commemoració anual d'Ausiàs March amb la marca *3 de March*, el dia que va morir el poeta l'any 1459.

L'acte ha comptat amb la presència del secretari del Consell Valencià de Cultura, Jesús Huguet, del president d'honor de la Mostra Viva del Mediterrani, Vicent Garcés, del traductor José María Micó i de l'antòleg, Josep Piera.

Jesús Huguet ha apuntat que *una de les funcions del CVC és donar a cenèixer la nostra cultura i per això estem molt orgullosos d'haver editat este llibre*.

Tot seguit, Vicent Garcés ha agrait l'acte a l'Ajuntament de Gandia, i al Consell Valencià de Cultura la continuï-

tat de la col·lecció d'escriptors del Mediterrani que este llibre significa, *per la difusió que en diverses cultures poden tindre els poetes publicats, que representen l'espai cultural del Mediterrani* (Kavafis i Ibn Khafaja, i ara March).

Josep Piera ha comentat la llarga relació amb José María Micó i Constanzo Di Girolamo, *un trio de llengües i un trio de persones*, i ha parlat de March com un poeta encara llegible i interpretable. A través dels anys, ha continuat, March se li ha aparegut amb interpretacions canviants, pròpies del pas del temps. Josep Piera ha parlat elogiosament de les versions castellana i italiana incloses en el llibre.

José María Micó ha parlat de March com el gran poeta europeu del S. XV, amb una biografia pròpia d'un senyor feudal. *500 anys ens separen de March i del Dant, que són clàssics perquè no s'assemblen als seus contemporanis, perquè transgrediren les normes*. Al final ha llegit un poema propi, *A Ausiàs March*, una mena de semblança de dues biografies, la de March i la seua.

Ple de març del Consell Valencià de Cultura

29/03/2021

Palau de Forcalló. València, 29 de març de 2021.- Entre els assumptes que s'han tractat en el Ple mensual de la institució destaquen una Declaració al voltant dels pressupostos de la Generalitat en matèria cultural i l'Informe de seguiment del Pacte per la Ciència i la Innovació que el CVC va impulsar l'any 2015.

Quant a la Declaració, aprovada per unanimitat, s'ha de dir que s'inscriu en la tradició de l'estudi que el Consell fa, cada any, dels pressupostos culturals de les administracions autonòmica i estatal. En este cas, correspon als pressupostos de la Generalitat en matèria cultural de 2021.

Entre les conclusions, el document considera positiu l'augment percentual de la inversió, en la línia dels últims anys, a pesar de l'infrafinançament autonòmic i de la crisi sanitària i econòmica. També es ressalta que seria important disposar de dades més concretes del repartiment territorial, per tal d'analitzar com ha evolucionat la inversió en les diferents comarques, províncies i capitals. Igualment, que els augments per al 2021 mostren diferències significatives: per exemple, l'augment fixat per al Museu de Belles Arts ha quedat per davall del d'altres organismes i institucions.

L'Informe de seguiment del Pacte per la Ciència i la Innovació presentat al Ple s'ha elaborat cinc anys després de la signatura d'aquell Pacte que va impulsar el CVC, en novembre del 2015 https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/Pacte-Social-per-la-Ci%C3%A8ncia_Declaraci%C3%B3-i-adhesions.pdf, per part de múltiples institucions, organitzacions empresarials i sindicals i científics de prestigi. L'objectiu era aconseguir un consens social en defensa d'un model econòmic i productiu capaç de competir internacionalment i que també oferira cohesió social.

Ara, més de cinc anys després, el CVC ha cregut necessari fer-ne la revisió, i s'ha de dir que, mentrestant, ha continuat amb el seu compromís per la ciència per mitjà de múltiples informes sobre este camp. L'informe que s'ha debatut en el Ple, i que s'ha aprovat també per unanimitat, remarca la importància essencial de la investigació científica, que s'ha pogut comprovar per exemple en la resolució del problema sanitari derivat de la Covid-19, la necessitat de recursos pressupostaris per a la millora de la carrera científica, i per a la potenciació de l'Agència Estatal d'Investigació i de l'Estratègia Espanyola de Ciència (EECTI) 2021-2027. També advoca, en les conclusions, per la col·laboració entre les administracions i les institucions científiques per al compliment dels objectius de l'EECTI, i per l'imprescindible acord social per a preservar la cultura científica dels canvis econòmics i polítics.

Els documents aprovats hui estan a disposició pública en la web del CVC: <https://cvc.gva.es/>

El CVC, pel retorn de la Dama d'Elx

26/04/2021

I es pronuncia sobre l'Estratègia d'IA de la Comunitat

Palau de Forcalló. València, 26 d'abril.- En el Ple d'abril del Consell Valencià de Cultura s'han debatut fonamentalment una Declaració i dos informes, un sobre l'Estratègia d'Intel·ligència Artificial de la Comunitat Valenciana i un altre sobre els beneficis de la cultura en la salut de les persones.

La Declaració del CVC sobre el retorn de la Dama d'Elx fa un repàs de les vicissituds del descobriment del bust i de la seua sort des d'aleshores fins arribar l'any 1971 on està ara, en el Museu Arqueològic de Madrid. La Dama s'ha arribat a exhibir temporalment a Elx dues voltes. La primera, en 1965, i l'última entre el 18 de maig i l'1 de novembre de 2006, per la inauguració del Museu Arqueològic i d'Història d'Elx (MAHE).

A Elx, el clam pel retorn definitiu del bust ibèric ha sigut constant, i la Declaració es fa ressò d'esta demanda, més encara quan la ciutat disposa d'unes instal·lacions modèliques que la podrien preservar amb garantia total: el mateix MAHE o el Museu Monogràfic de l'Alcúdia. També s'ofereix una altra possibilitat, la creació en un futur d'una subseu del Museu Arqueològic Nacional centrada en l'art ibèric.

La Declaració s'ha aprovat per unanimitat.

A més, el Ple ha tractat, i aprovat per unanimitat, l'Informe sobre l'Estratègia d'IA de la Comunitat Valenciana. El document fa un estudi dels objectius i riscos de l'Estratègia en l'actual context socioeconòmic valencià, i posa l'atenció en els aspectes ètics del desenvolupament de la IA i en les interseccions de l'Estratègia amb la cultura. En les conclusions, entre altres, el CVC reconeix d'extrem interès l'Estratègia d'IA de la Generalitat, però remarca també la necessitat que es preserve el dret a la intimitat de les persones, que s'eviten els biaixos racials, de gènere, generacionals o socioeconòmics, i la conveniència que s'establisca dins d'un ecosistema cibernètic.

L'altre informe sotmés a debat tractava sobre els beneficis de la cultura en la salut de les persones, seguint les recomanacions de l'OMS en este sentit. El treball té una secció sobre els efectes psicològics de la pandèmia i un altre sobre l'art com a eina per a la salut, i descriu les diverses accions dutes a terme a Espanya de relacionar Art i Salut, incloses les valencianes. En les conclusions, entre altres, es mostra a favor que s'establisquen relacions amb este objectiu entre les institucions responsables de Sanitat i de Cultura, i que s'habiliten espais hospitalaris amb esta finalitat a través de convenis. S'ha aprovat per unanimitat.

Estos documents estaran a disposició pública en la web cvc.gva.es

El president del Consell Valencià de Cultura, contra el tancament de l'Institut Francés de València

06/05/2021

València, 6 de maig de 2021. Seu del Consell Valencià de Cultura.- Santiago Grisolí, president del CVC, va escriure ahir una carta al president de la República Francesa, Emmanuel Macron, amb la intenció que reconsidera el tancament previst per abans de l'estiu de l'Institut Francés de València.

En la carta, Santiago Grisolí li recorda que, per als valencians, l'Institut Francés ha sigut el model dels ideals republicans que França representa, i que la continuïtat de la llarga història de l'Institut en la capital valenciana és imprescindible per a continuar enriquint una cultura compartida.

Rècord en el concurs escolar del CVC

07/05/2021

Palau de Forcalló. València, 7 de maig de 2021.- Hui al matí han començat a treballar els jurats del concurs escolar de literatura i dibuix del Consell Valencià de Cultura. I tenen molta faena per davant: enguany s'hi han presentat més alumnes que mai i més centres que mai.

El treball dels jurats culminarà amb la concessió de tres premis per cada nivell educatiu (primer, segon, tercer i quart d'ESO, i primer i segon de batxillerat i cicles formatius). També els centres que hagen aportat més participants tindran premi a banda.

Els jurats han començat a estudiar 3817 dibuixos i 1937 treballs literaris del total dels 5754 escolars que s'han sentit cridats a participar en estes dues modalitats artístiques. Quant a centres educatius, també parlem d'una xifra rècord: 219.

Els resultats finals se sabran en el mes de juny, però la concessió dels premis no es farà encara en acte públic. Això sí, es comunicarà als centres i als premiats i, en general, a tota la comunitat educativa a través dels mitjans de comunicació i en la web del CVC.

El Consell Valencià de Cultura va decidir fa un any que el motiu del concurs de 2021 fóra Viure en confinament durant la pandèmia. És probable que l'actualitat del problema haja ajudat a aconseguir este nivell de participació, però també és veritat que pot tindre a veure amb la gran varietat d'enfocaments possibles. Amb la pandèmia encara no s'han estructurat ni idees ni respostes socials consensuades; menys encara en les visions artístiques, que estem segurs que contindran com mai idees pròpies, pel fet que les experiències han sigut, són, úniques i encara intransferibles.

Per això el CVC ha demanat sempre la implicació en el concurs dels professors dels centres escolars, perquè considera que són els més indicats per a fer arribar als alumnes interessats totes les implicacions de l'assumpte que la institució tria per a cada edició. I este punt de vista ha funcionat molt bé, perquè en els últims anys, la participació d'escolars i centres docents ha anat augmentant fins arribar al màxim en el 2019, en què s'hi van presentar 2684 dibuixos i 1082 treballs literaris, de 140 centres escolars.

El CVC en la mort de Paco Brines

Palau de Forcalló. València, 21 de maig de 2021- En la poesia de Paco Brines hi ha l'element cabdal del territori, de la geografia física. Hi ha poetes en què el lloc, l'espai físic, es dilueix, almenys el del contacte directe i espontani. Però en Paco Brines aquest és un tret fonamental de vida i obra. En el seu cas, no és casual que la Safor l'haja vist nàixer i morir, ahir, als 89 anys.

Anglaterra també degué significar alguna cosa més que un pas en la seua formació acadèmica. La relació amb la poesia anglesa, i en particular amb els metafísics i els poetes de l'experiència, el portaren a estudiar amb especial atenció els autors castellans que havien escrit en esta línia: Berceo, Manrique, Machado. També pel propi caràcter, perquè en Brines es dona l'intimisme de manera natural i una manera molt determinada de valorar el temps i la decadència física. Per això també és, fonamentalment, un cernudià. I encara que Brines no va saber res de l'experiència radical de l'exili de Cernuda, sí tenia una consciència de la pèrdua i una tirada accentuada cap a la metafísica. Ací, com ell mateix deia, era deutor d'Ausiàs March. En el mateix paisatge, un lament i una exaltació semblants.

Gil de Biedma, Valente, Claudio Rodríguez, van ser els seus companys de en el que s'ha anomenat la Generació dels 50. Segurament la millor poesia castellana des del Segle d'Or. Brines els havia sobreviscut a tots, havia guanyat tots els premis possibles (l'Adonais, el Fastenrath, Nacional de la Crítica, el Cervantes, l'Alta Distinció de la Generalitat, entre altres) i tenia el reconeixement de la crítica.

El Consell Valencià de Cultura va publicar l'any 93 una antologia de la seua obra titulada *Espejo ciego*, i n'última ara una altra en diversos idiomes amb la col·laboració de l'Ajuntament de València i *Mostra Viva del Mediterrani*. També estes últimes setmanes s'han estat rodant al jardí del Palau de Forcalló algunes escenes per al documental de Rosana Pastor sobre l'autor, *Francisco Brines, los signos desvelados*.

Com a curiositat, els enviem adjunta una de les últimes fotos de Brines: en sa casa d'Oliva llegint un poema dedicat de Jesús Huguet, secretari del Consell Valencià de Cultura. També, una del rodatge del documental de Rosana Pastor al jardí del Palau de Forcalló.

El CVC es pronuncia sobre el transvasament Tajo-Segura

Palau de Forcalló. València, 24 de maig.- Entre els assumptes a debat en el Ple de hui del Consell Valencià de Cultura n'hi havia tres d'importants: dos informes i una declaració. El primer dels informes era sobre l'accessibilitat als museus. El CVC ja havia tractat parcialment la qüestió en el 2008 amb un informe sobre l'aparcament accessible, però es va considerar que el concepte havia evolucionat en els últims anys i ara ja no era tant un aspecte associat als serveis socials, sinó un pressupost essencial per a l'exercici dels drets fonamentals. El document repassa la legislació en vigor, els requisits per aconseguir l'accessibilitat plena i la situació concreta dels museus valencians. En l'apartat final es recomana a les Corts Valencianes l'impuls definitiu a la nova llei, ara en procés de redacció, d'acces-

sibilitat universal i inclusiva, i que s'establisquen estàndards reals de qualitat en l'accessibilitat de continguts. Este document s'ha aprovat per unanimitat, i diversos membres del Ple han remarcat el seu caràcter singular. <https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/685.pdf>

El segon informe, també aprovat per unanimitat i dedicat a la cultura esportiva, ressalta la importància de la pràctica de l'esport per al benestar i la salut i, a més de desenvolupar el concepte de motricitat, fa un estudi de les dades de la pràctica esportiva a la Comunitat Valenciana. En l'apartat de recomanacions es pronuncia a favor del reconeixement legislatiu de l'esport com activitat

essencial, i celebra la creixent incorporació de la dona a l'activitat física i a l'esport.

En el Ple també s'ha debatut una Declaració del Consell Valencià de Cultura sobre el manteniment del transvasament Tajo-Segura. En el document es considera que el transvasament és un element clau de la cultura de l'aigua i que està en la línia dels Objectius de Desenvol-

lupament Sostenible de les Nacions Unides, adoptats per tots els estats membres l'any 2015. Fa també una defensa del transvasament perquè "contribueix decisivament a l'equilibri social, econòmic i ambiental de tots els ciutadans", i perquè "activa amb els seus beneficis les lògiques compensacions entre comunitats", a més de recordar que genera 110.000 llocs de treball directes. Els membres del Ple l'han aprovada també de manera unànime.

<https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/686-1.pdf>
Tots estos documents es podran consultar en la web de la institució, <https://cvc.gva.es/>, en les pròximes hores.

Culmina el cycle de Diàlegs CVC: cultura i pandèmia

El dia 22, l'última transmissió per streaming

Palau de Forcalló. València, 18 de juny de 2021.- La cinquena i última taula redona del cycle de Diàlegs CVC: cultura i pandèmia, s'oferirà en directe a partir de les 6 de la vesprada de dimarts que ve, dia 22. Amb el títol La col·laboració publicoprivada: experiències i reptes de futur, <https://www.youtube.com/watch?v=407q-TowEnEQ> intervindran Elisa Maldonado, Jacobo Pallarés, Abel Guarinos i Carmen Lázaro, amb Reis Juan de moderadora.

S'acabarà així el cycle de taules redones que el Consell Valencià de Cultura ha oferit al sector cultural i al públic interessat sobre la situació que han hagut d'afrontar els professionals de la cultura durant l'any i mig de

pandèmia i els reptes de futur a curt i a mitjà terme. La decisió de realitzar-les es deriva de l'Informe sobre la situació de la Cultura Valenciana a conseqüència de la COVID-19 que el CVC va aprovar a l'octubre del 2020. Ací es feia un repàs exhaustiu de la situació sota l'emergència sanitària i les qüestions que caldria abordar necessàriament en el futur immediat.

Estes taules redones s'han oferit per streaming pel canal de YouTube del CVC i, per descomptat, continuaran en la plataforma.

En la primera taula, en novembre, La creació artística en temps de pandèmia, <https://youtu.be/zvKXzAH0-xU>

, es va abordar el punt de vista dels artistes: els convidats van ser Marisa Crespo, Jesús Salvador 'Chapi', Bía Santos i Santiago Sánchez. Rosa Solbes va actuar de moderadora.

En la segona, en març, De la creació al públic: els reptes dels espais culturals, <https://youtu.be/rtn21Kyom94>, van intervindre Pere Duch, Jorge López, Carmen Serrano i Antonio Such, gestors de diverses sales de continguts culturals arreu del territori. La moderació la va dur a terme Àurea Ortiz.

Els ensenyaments artístics, en abril, https://youtu.be/DGP_jSjHHz8, va ser la tercera. Quin havia estat durant este temps i quin podria ser a partir d'ara la funció dels centres superiors d'ensenyaments artístics. Hi participaren Pilar Crespo, Juanjo Prats i Ester Alabor, moderats per Reis Juan.

La quarta, en el mes de maig, es va centrar en La investigació i la innovació en el sector cultural, <https://youtu.be/9Tt430WrsCg>. Van debatre l'assumpte Pilar Roig, Antonio Ariño, Raúl Abeledo i Rosalia Torrent, i Carmen Revillo va fer de moderadora.

Alhora, també sota el paraigua dels Diàlegs CVC: cultura i pandèmia, es va emetre una taula redona el 4 de maig, Dones investigadores científiques. <https://www.youtube.com/watch?v=xXsNvLpGdsU>. D'esta qüestió van debatre M. Teresa Ruiz, Elena Pinilla, Alicia Villar i M. Ángeles Lluch.

I n'hi ha una altra de prevista, sobre Dones i esport, que s'emetrà el 29 de juny a les 18 hores, amb la participació d'Antonio Santos, Anna Gimeno, Teresa Saurí i M. Jesús López Cañete.

Decidits els premis del concurs escolar del CVC

Palau de Forcalló. València, 15 de juny de 2021.-

Els jurats nomenats pel Consell Valencià de Cultura ja han decidit els guanyadors en totes les categories del concurs literari i de dibuix.

Enguany, en l'edició número XV del concurs, s'han trencat tots els rècords de participació. Amb el títol Viure en confinament durant la pandèmia han entrat a concurs vora 4000 mil dibuixos i vora 2000 treballs literaris. Un total de 5800 escolars de 219 centres escolars, també més que mai, de tot arreu de la geografia valenciana.

És probable que l'actualitat del problema haja ajudat a aconseguir este nivell de participació, però és possible que també hi haja ajudat la gran varietat d'enfocaments que permet. Si les idees i les respostes socials davant la

pandèmia encara no estan ben estructurades, el CVC ha comprovat que les visions artístiques ho estan menys encara: els treballs d'enguany contenen, com mai, idees i propostes pròpies, absolutament personals, pel fet que les experiències han sigut úniques i molt poc compartides.

El Consell Valencià de Cultura dóna les gràcies al món educatiu per una participació tan alta. El concurs escolar del CVC no basa el seu prestigi en la dotació econòmica, sinó perquè demana justament això, una mirada personal sobre reptes col·lectius complexos, incòmodes, capaços de desbordar els marcs mentals habituals de la vida de cada un de nosaltres.

La llista de guanyadors estarà demà dimecres a disposició dels interessats en la web del CVC <https://cvc.gva.es/> i en el Facebook <https://www.facebook.com/ConsellValenciaCultura>

Ple de juny del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 21 de juny de 2021.- Dos informes s'han debatut en el primer ple d'estiu del CVC.

El primer, Les dones investigadores científiques en temps de coronavirus, s'inclou en la línia d'estudis del CVC elaborats en els últims anys sobre la presència de dones científiques en els diversos camps de la cultura i des d'una perspectiva de gènere. En les conclusions s'indica que les dones, durant la pandèmia, han tingut dificultats per a fer les activitats d'investigació a causa de la transmissió de limitacions associades a rols de gènere. També s'alerta que la meritocràcia s'ha convertit en una carrera d'obstacles per a les dones que han de conciliar, cosa que desemboca en una bretxa de gènere en la producció científica, i es recomana que les dones científiques formen part dels equips d'investigació de manera paritària. Este informe s'ha aprovat amb una

abstenció.

El segon informe, titulat Salut y tecnologia, aborda i desenvolupa conceptes com ara la interoperabilitat semàntica, la IA aplicada a la prevenció de malalties, l'enginyeria de sistemes d'informació, la mineria de dades i la metodologia SILE, entre altres. En l'apartat de recomanacions, s'assenyala la importància de la investigació i el desenvolupament de la bioinformàtica, de la informàtica biomèdica i de les tecnologies de la salut, i la conveniència de procurar i facilitar la creació de grans bases de dades anonimitzades amb un compliment rigorós de requisits ètics i amb un finançament sostingut. Este informe s'ha aprovat per unanimitat.

Estos documents estan a disposició dels interessats en la web del Consell Valencià de Cultura.

Declaración de Santiago Grisolía

Presidente del Consell Valencià de Cultura

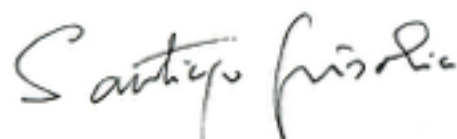
València, 8 de julio de 2021

En coherencia con la permanente preocupación del Consell Valencià de Cultura respecto a los incendios forestales y sus perniciosas consecuencias sociales y medioambientales, vengo en recordar a la población y a nuestras autoridades las especiales condiciones que se derivan de la ola de calor por la que estamos pasando.

A la ciudadanía encarecemos máxima precaución y sensibilidad en el disfrute de la naturaleza, cuando como consecuencia de la pandemia, la presión y la huella humana sobre los espacios naturales -y los bosques en particular- es mayor.

A las autoridades autonómicas en la materia, en cuya responsabilidad y eficiencia confiamos plenamente, una óptima atención en estas circunstancias adversas que ya están provocando situaciones muy graves en otros lugares. En la lucha contra el cambio climático, y ante las evidentes manifestaciones de sus nefastas consecuencias medioambientales, la protección de nuestros bosques es cuestión prioritaria en la sostenibilidad del planeta. Pensar de forma global y actuar de manera local y efectiva, sigue siendo estrategia irrenunciable.

Santiago Grisolía
Presidente del Consell Valencià de Cultura

La UNESCO, al Consell Valencià de Cultura

Conferència de l'ambaixador d'Espanya Andrés Perelló

Palau de Forcalló. València, 12 de juliol.- L'ambaixador permanent d'Espanya davant la UNESCO, Andrés Perelló, ha fet hui al migdia una conferència en la seu del Consell Valencià de Cultura titulada Educació en drets humans. La seua presència s'inscriu en l'interés de la institució per esta qüestió, que en l'actualitat és un dels problemes que afronten les societats occidentals democràtiques.

El Sr. Perelló, des del principi, ha remarcat que és difícil el paper de la UNESCO al món pel fet que no estan assumits com a generals ni el concepte d'educació ni el dels drets humans, en referència explícita a l'article 26.2 de la Declaració universal de drets humans, que indica que l'educació tindrà per objecte el desenvolupament ple de la personalitat humana i l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals; afavorirà la comprensió, la tolerància i l'amistat entre les nacions i els grups ètnics i religiosos... Ací, el Sr. Perelló ha indicat que sense educació i cultura no pot haver drets humans ni pau al món, i per això considera que la Declaració és, hui en dia, realment revolucionària, perquè si es complira d'una manera generalitzada els canvis socials serien d'una profunditat inimaginable.

Tot seguit, ha constatat la vulnerabilitat actual de les nostres societats, també per la pandèmia de la covid-19, i ha insistit en l'educació en valors com un antídoto contra el relativisme i la intolerància. Ha marcat clarament la diferèn-

cia entre l'educació i la formació, considerant la primera, l'educació de qualitat, com l'única que propicia la possibilitat dels altres drets.

Però l'ambaixador ha afegit que cal una revisió en la manera d'ensenyar-los, en el sentit que cal formar competències bàsiques que tinguen com a ensenya el respecte al dret dels altres. És la millor manera, ha explicat, de poder recuperar una sèrie de valors en un moment en què estan en crisi, amenaçats pel tribalisme i per una defensa permanent de la identitat que va contra el multilateralisme.

El Sr. Perelló ha desitjat, en este punt, un nou Segle de les Llums, i ha plantejat als presents la revisió de tota l'herència del segle XVIII. Considera que en l'actualitat hauria de ser més fàcil recrear un moviment semblant, per la qualitat de les noves eines tecnològiques i de coneixements de què

disposem, i ha assenyalat el paper clau dels ensenyants en este objectiu.

L'acte s'ha tancat amb un animat col·loqui de preguntes i respostes, en què l'ambaixador d'Espanya davant la UNESCO ha apuntat el perill de l'eurocentrisme en l'extensió dels drets humans continguts en la Declaració de 1948 sense considerar la diversitat de cultures del món.

Presentada a Les Corts la Memòria del CVC 2020

Palau de Forcalló. València, 13 de juliol de 2021.- Este matí el president del Consell Valencià de Cultura, Santiago Grisolí, ha lliurat al president de les Corts Valencianes, Enric Morera, i als grups parlamentaris de la cambra, la Memòria 2020 de la màxima institució cultural assessora de la Generalitat.

El document replega tot el treball dut a terme pel CVC: informes emesos, activitats desplegades, compareixences, visites i informació diversa. És una memòria exhaustiva,

en la qual destaquen, en les primeres pàgines, un pròleg ben personal del president Grisolí i un apartat d'observacions i recomanacions, aprovat pel Ple de la institució, en què s'inclouen les matèries que de manera més insistent i transversal han ocupat el treball dels membres del Consell Valencià de Cultura durant l'any de la pandèmia. És un resum fidel de les preocupacions de la institució.

La Memòria 2020, completa, es podrà consultar en el web del CVC, https://cvc.gva.es/wp-content/uploads/AAFF_MEMORIA-CVC-2020-DEFINITIVA_compressed-web.pdf

Sessió plenària de juliol del Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 26 de juliol de 2021.- En l'ordre del dia del Ple del CVC, últim abans de les vacances d'agost, destaca un informe, que s'ha aprovat per unanimitat, sobre la devolució a l'Ajuntament d'Oriola del Llibre dels Repartiments que ara es troba a la Biblioteca de Catalunya.

El document s'ha elaborat a instància del consistori oriolà, que en el Ple del 27 de maig va aprovar una Declaració institucional, amb el suport de tots els grups polítics, per a la recuperació dels documents que conformen este llibre. En la Declaració també es demanava al CVC el suport tècnic i institucional per aconseguir-ho. I este és el sentit de l'informe que hui ha aprovat el Ple del Consell.

El Llibre dels Repartiments és una recopilació de documents sobre la distribució de les terres de la zona fet entre 1265 i 1314, i és una valuosa font d'informació històrica, econòmica, onomàstica i toponímica. En total són 87 folis escrits en lletra gòtica, amb afegits posteriors fins al segle XVII.

El cas és que sembla que el llibre va ser furat de l'Arxiu Municipal d'Oriola en un moment indeterminat entre els anys 1907 i 1908. I no se'n va saber res fins al 1921, quan un llibreter barcelonés, Salvador Barba, propietari de la Llibreria Antiga i Moderna, se'l va vendre a la Diputació de Barcelona, que el va depositar en la biblioteca de l'IEC. En l'actualitat es troba a la Biblioteca de Catalunya.

En les últimes dècades s'han dut a terme diverses iniciatives des d'Oriola per a la tornada del llibre. Van començar en el 1931, i es va continuar reclamant periòdicament: 1941, 1991, 1995, 2002, 2004, 2005 i 2006. En el 2007 va estar a punt d'aconseguir-se a través d'un règim de concessió, que no va culminar satisfactòriament. Però les institucions valencianes, de manera unànime, estan d'acord amb la demanda oriolana, i és d'esperar que per mitjà de la iniciativa actual arribe a bon port la tornada a la ciutat d'Oriola del Llibre dels Repartiments.

A més, el Ple del CVC ha aprovat per unanimitat l'Informe econòmic del Consell Valencià de Cultura del primer semestre de 2021.

Estos documents estan en la web del CVC, <https://cvc.gva.es/> a disposició dels interessats.

Presentada la ruta cultural *Camins dels Càtars* Un projecte a Itinerari Cultural del Consell d'Europa

Palau de Forcalló. València, 3 de setembre.- Este matí s'ha presentat en la seu del CVC el projecte de candidatura de la ruta turística Camins dels Càtars com a Itinerari Cultural del Consell d'Europa. Des de l'any 87, esta institució europea patrocina les rutes que, en l'espai i el temps, i com a patrimoni de diversos països i cultures europeus, han contribuït a la cultura comuna.

El projecte de candidatura Camins dels Càtars vol afegir-se a les 38 rutes certificades fins ara pel Consell d'Europa, una garantia d'excel·lència que inclouria activitats de cooperació, intercanvis educatius, turisme cultural, arquitectura, paisatge i gastronomia. I, sobretot, una invitació al viatge i a la comprensió d'Europa més enllà de fronteres polítiques i administratives.

La jornada, que ha comptat, entre altres, amb la presència de Michel Montaner, alcalde de Xirivella i diputat autonòmic, ha començat amb unes paraules de benvinguda del secretari del Consell Valencià de Cultura, Jesús Huguet.

Després de la visualització del clip Rere les petjades dels càtars, José Luis Soler, el coordinador del projecte i un dels grans divulgadors de les rutes culturals valencianes d'interior, ha donat els detalls de la candidatura. Entre altres qüestions, ha exposat que el Consell d'Europa vol projectes culturals amb una base tècnica que implica moltes persones i institucions i a més el projecte és producte de la cooperació turística entre València, Aragó, Catalunya i Occitània, per a fer aflorar la vida d'aquells "bons homes" que van perdre tot, fins i tot el seu nom.

Tot seguit, Jesús Huguet, secretari del CVC i especialista en el catarisme valencià, ha impartit la conferència Els càtars valencians. Ha explicat amb luxe de detalls les vicissituds dels seguidors d'esta forma de religiositat cristiana que van trobar l'últim refugi en les comarques valencianes més septentrionals.

Per acabar la jornada, Eduard Berga, el president del Centre d'Estudis Càtars de Barcelona, ha pronunciat una extensa conferència El catarisme al Maestrat en el registre de la Inquisició de Jacme Fournier, en què ha donat llum a l'actuació del futur Papa Benet XII com a interrogador de Guillem Bellibasta, potser l'últim dels perfectes càtars, que va recórrer des de Morella, on havia fugit, el Camí de la traïció fins a Trívia on el va condemnar a morir en la foguera l'octubre de 1321. El professor Berga assenyalava que tot l'escrit sobre l'ensenyament càtar es basa en els documents sobre Bellibasta...es conserven tres llibres amb uns registres precisos, que contenen una informació que explica la vida de les persones interrogades i els ensenyaments dels càtars.

Lluís Miquel rep la Medalla del Consell Valencià de Cultura

Seu del Consell Valencià de Cultura. 9 de setembre de 2021. Al Palau de Forcalló, hui al migdia, s'ha dut a terme un acte senzill, però emotiu i de sincer reconeixement: el lliurament de la Medalla del Consell Valencià de Cultura al cantant i promotor cultural Lluís Miquel Campos.

El president Grisolí, que ha presentat l'acte, els convidats i els membres de la institució presents en una Sala de Plens encara sotmesa a restriccions d'aforament, han escoltat primer les paraules de la presidenta de la Comissió de les Arts d'on va partir la iniciativa, Amparo Carbo-nell. Ella ha remarcat la importància del treball obstinat i sincer de Lluís Miquel a favor d'una cultura en llibertat

que necessitava estar ben fonamentada en unes indústries culturals. Una labor, ha dit, que ha sigut reconeguda també per creadors i artistes.

Després que el secretari del CVC, Jesús Huguet, llegira l'acord del Ple en què se li concedia la Medalla i fera oficial el lliurament, l'escriptor Alfons Cervera, amic del cantant, ha pronunciat la laudatio. Una exposició breu i concisa en què s'ha remuntat a la música d'autor france-

sa i italiana i al pop dels anys 60, quan Lluís Miquel feia versions de Brel, Brassens i Celentano amb el grup Els Quatre Zeta, i a l'etapa posterior, la dels Patxinger Zeta. Sempre, ha dit Alfons Cervera, amb una qualitat musical exemplar.

També ha parlat dels Estudis Tabalet, dels quals va ser impulsor Lluís Miquel, i ha descrit el seu vessant empresarial com el d'un empresari sui generis, més pendent de la transcendència cultural que del negoci. Per acabar, Cervera ha agraït al CVC esta reconeixement perquè, ha explicat, el país necessita del treball de moltes persones com Lluís Miquel Campos, o Lluís Miquel, o Lluís mi, com li diem els amics.

El president Grisolí li ha fet a mans la Medalla del Consell. Lluís Miquel també ha firmat en el Llibre d'Honor, i ha volgut tancar l'acte amb unes paraules divertides, d'estima i agraïment al CVC. Però ha deixat clar, al final, que este era també un reconeixement a tota la gent que l'ha acompanyat en una vida sencera de treball. No és un guardó només per a mi, sinó per a tota la gent que ha contribuït a fer un País Valencià

Berlanga entre els amics del CVC

Homenatge al cineasta al Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 20 de setembre de 2021.- Presidit per Santiago Grisolí, que ha pronunciat unes paraules de benvinguda, i en companyia de Rosana Pastor, comissària de l'Any Berlanga, Vicente Muñoz Puelles, escriptor, autor de *Berlanguiana* i amic del realitzador, José Luis García Berlanga, productor i un dels seus quatre fills, i Jordi García Candau, periodista, amic i marmessor de l'artista, el Consell Valencià de Cultura ha pogut per fi celebrar este acte, posposat per la situació sanitària, amb l'objectiu de presentar *Berlanguiana*, editat pel CVC, i, de pas, oferir als assistents notícies i records del gran realitzador de cine. Tots ells tenen en comú estar, o haver estat, membres del Consell Valencià de Cultura.

Rosana Pastor que ha presentat l'acte i ha anat donant pas als convidats, ha remarcat la importància de l'au-

tor i dels objectius en este sentit de l'Any Berlanga. Vicente Muñoz Puelles ha exposat les vicissituds per les quals ha passat la publicació i el coneixement general de *Berlanguiana*. Ha explicat que la seua intenció a l'hora d'escriure el llibre era que fóra inequívocament *berlanguià* i literari, i que poguera sobreviure, per la seua qualitat, a l'Any commemoratiu. La seua relació amb Luis García Berlanga li ve de la infància a través de Ricardo Muñoz Suay, familiar seu i que solia col·laborar amb el realitzador. A partir d'ací, Vicente Muñoz Puelles ha anat desgranant una part del contingut del llibre, que és un recorregut vital a través de la relació amb el cine, l'erotisme i la literatura, en companyia del realitzador i dels seus amics i col·laboradors.

També ha indicat la inserció de Luis García Berlanga en el gran cine europeu de les dècades del cinquanta i

seixanta, més enllà dels aspectes reconeixibles d'un tipus de mediterraneïtat i, en concret, de la valencianitat d'origen.

Jordi García Candau, marmessor del llegat del cineasta, ha parlat de nostàlgia en un primer moment en recordar els anys de convivència en el Consell Valencià de Cultura i en els viatges d'anada i tornada a Madrid. L'ha qualificat de l'intel·lectual valencià més important dels últims setanta anys, i ha explicat que Fernando Fernán Gómez marcava, en Esa pareja feliz, el gran canvi del cine espanyol respecte al de les dècades anteriors. García Candau ha exposat que va ser Berlanga l'introduïdor del sàinet en el cine i, més encara, el responsable de la reconversió del sàinet en un gènere dramàtic.

Per a ell, va ser un cronista del seu temps, descriptor de la idiosincràsia del país per mitjà de la crítica social i l'humor negre. Ha parlat de la Peña Tirant lo Blanc que compartien a la ciutat de València, i s'ha estés en un ric anecdotari sobre la censura i, en concret, sobre l'enginy delsensors, però també d'alguns i algunes protagonistes de les seues pel·lícules, en particular de París-Tombuctú, de la qual va ser el productor i que, en opinió del mateix Berlanga, és la seua millor obra. L'ha descrit com un home de conviccions fortes, també en la defensa de la indústria audiovisual espanyola i en el compromís amb la cultura. Com a exemple ha citat la labor com a president de la Filmoteca Española i en l'Academia de Bellas Artes, i el compromís amb la cultura valenciana, de la qual era bon coneixedor. Però ha recordat que el seu compromís polític no va passar pel

la pertinença a cap grup, ni a València ni a Madrid: un intel·lectual molt independent i molt valencià, ha resumit.

Seguint este fil, José Luis García Berlanga, productor, fundador de La Salamandra, ha parlat de son pare com a senyor lliure, tal com el va definir Jose Luis Sampedro. Com a molt, ha recordat, va ser fundador del Partido Anarquista Burgués Independiente, amb Fernando Fernán Gómez d'afiliat únic. Va ser, ha continuat, profeta en la seua terra, un mèrit en un país habitualment caïnita. L'ha descrit com a cabut, punyeter, tenaç i contradictori convençut, i capaç d'estimar tots els seus personatges, com ara en Plácido o El verdugo, amb un humor dins del drama, social però no partidari. Ha acabat recordant que entre les passions de son pare estaven el València CF i el ciclisme: el primer el va fer perdre's la boda d'un fill (la d'ell), i en la carrera per veure una etapa reina del Tour es va trencar el maluc. Per a José Luis García Berlanga, és un privilegi dir-se Berlanga, sempre que treballes bé.

Rosana Pastor, al final, ha tingut un record pel pintor Àlex Alemany, a través de María Hernández, la seua viuda i present en la celebració. Àlex Alemany va ser l'autor de la pintura de Luis García Berlanga que ha presidit l'acte, propietat de Ricardo Bellveser, exvicepresident del CVC, i que ha donat a la institució.

La gravació de l'acte està disponible en el canal de YouTube del CVC en link: <https://www.youtube.com/watch?v=TpEyF7B3iil>

Plenari del Consell Valencià de Cultura

Informes sobre Vies de tren en desús i Dones i esports

Palau de Forcalló. València, 27 de setembre de 2021.- Entre els assumptes tractats en la sessió plenària del CVC del mes de setembre destaquen dos informes que han rebut l'aprovació unànime.

El primer, titulat Protecció del patrimoni dels antics traçats de trens de via estreta, elements arquitectònics i reconversió en camins naturals-vies verdes, vol aprofitar que en el 2020 el Parlament Europeu va declarar que enguany seria l'Any europeu del ferrocarril i que, en concret, València acollirà pròximament la dècima edició dels premis europeus de Vies Verdes European Greenways (una associació de la qual la Generalitat és membre fundador), per a fer conèixer la situació de les vies de tren en desús que travessen el territori.

El treball estudia detalladament el patrimoni ferroviari conservat en les vies estudiades, les conseqüències socials i econòmiques de les línies perdudes, les reivindicacions històriques per a restituir-les i les iniciatives en el temps per a la preservació del patrimoni que ha quedat. Estudia després la introducció a Espanya del Programa de camins naturals i vies verdes des de 1993, i del Programa de camins naturals des de 1996, que inclou infraestructures de transport com ara camins reals, de sirga, sendes de muntanya i de ribera i camins de canals.

També analitza amb detall les vies verdes actuals fetes sobre les vies de tren abandonades i les actuacions programades des de la Conselleria de Política Territo-

rial. Per acabar, es desplega un capítol de Conclusions i Recomanacions, en què es demana la continuació del creixement de la xarxa de camins naturals i vies verdes, però també que s'actualitze de manera exhaustiva el patrimoni ferroviari amb el suport tècnic i econòmic necessari.

El segon informe, Dones i esports, es basa en l'atenció del CVC per la situació, la participació i la igualtat de les dones en totes les esferes socials. El document estudia el marc legal des de 1978 fins a les lleis en tràmit actualment, els programes de molt diverses institucions i administracions de promoció de l'esport femení (programa EPAS del Consell d'Europa, els plans del Consejo Superior de Deportes i de la Generalitat, els d'àmbit municipal, etc.) També dedica atenció a l'esport escolar i universitari, al federat i a la falta de representació femenina en les instàncies de la gestió esportiva amb dades actualitzades, i el tractament de l'esport realitzat per les dones en els mitjans de comunicació.

Al final s'inclou un apartat de recomanacions en què es demana, entre altres, l'increment de les inversions públiques per a potenciar l'esport femení en especial per a les dones de més de 45 anys, la creació d'un Observatori de l'esport femení de la Comunitat Valenciana, amb recursos econòmics i capaç d'elaborar informes de participació i d'avaluació del compliment dels programes establits, i la formació dels professionals dels mitjans de comunicació en la perspectiva de gènere.

Els dos informes estaran a disposició pública en el web del CVC: <https://cvc.gva.es/>

Ricardo Bellveser i el Consell Valencià de Cultura

L'escriptor fa donació de dos quadres a la institució

Palau de Forcalló. València, 14 d'octubre de 2021.- L'escriptor i exvicepresident del Consell Valencià de Cultura ha volgut fer una donació al CVC de dos quadres que han format part fins a hui de la seua col·lecció pictòrica. Es tracta de dos olis, un de Luis García Berlanga i un altre de Joan Fuster. Tots dos també van ser membres, en el seu moment, del CVC.

L'autor dels dos olis és el pintor Àlex Alemany, que va morir fa unes poques setmanes. Per això, per a l'acte de hui, Ricardo Bellveser i el CVC han convidat expressament la seua família, entre la qual hi havia la viuda, María Hernández, i el fill, Alexis. En la sala de Plens del Consell, a més, estaven presents molts membres de la institució.

Santiago Grisolí ha donat una càlida benvinguda a Ricardo Bellveser. En nom del CVC, el president li ha expressat que la donació era una mostra de la seua generositat infinita amb el Consell i amb el que representa, i li ha recordat l'estima i l'agraïment dels valencians.

El secretari del Consell, Jesús Huguet, ha parlat de la importància de les persones que formen i han format la institució, entre les quals ha inclòs Ricardo Bellveser. Ha recordat el seu paper en diverses iniciatives internes i externes de la institució, de la qual va començar a formar part l'any 1995 i a la qual va pertànyer durant 24 anys. També s'ha estés sobre el seu paper com a vicepresident, que va exercir en una exquisida funció de conciliació entre les diverses sensibilitats i personalitats dels membres, i per a obrir el Consell a totes les institucions valencianes, entre les quals ara és un referent.

Ha agraït, per descomptat, la donació dels quadres, i ha aprofitat per a parlar breument de la personalitat dels dos retratats en la línia citada: dues personalitats fortes, com la de Bellveser, que van posar els pilars del que ara és el Consell Valencià de Cultura.

Ricardo Bellveser ha exposat fins a quin punt troba a faltar el CVC, per l'enorme labor que s'hi du a terme i per la capacitat que té de temperar els conflictes culturals. I ha explicat també que els dos quadres que dóna tenen ací, en la institució, la destinació natural. Ha contat que va coincidir anys amb Berlanga, del qual ha esmenat algunes anècdotes, una de les quals sobre la seua proposta de musealitzar els zoològics amb codis QR per a visitants i animals. O una altra relacionada amb la seua no renovació com a membre del Consell, en un moment en que la institució havia de tractar la qüestió lingüística i calia que en formaren part especialistes en l'assumpte: no em renoven,estic indignat, m'han cessat sense motorista!

Al final, Bellveser ha expressat que no deixarà mai de ser del Consell, i ha agraït el silenci i la cortesia amb què ha rebut les seues paraules el públic que omplia la sala.

Per acabar l'acte, i en nom de la família Alemany, la viuda del pintor, María Hernández, ha explicat l'obra d'Àlex Alemany relacionada amb els membres del Consell Valencià de Cultura, ha descrit Ricardo Bellveser com un home gran com a intel·lectual i com a persona, i ha agraït a la institució el caràcter íntim de la celebració.

Ple d'octubre del Consell Valencià de Cultura

Reunió presencial després de la pandèmia

Palau de Forcalló. València, 25 d'octubre de 2021.- El Ple d'octubre, en l'habitual últim dilluns del mes, a les 12 hores, ha tingut caràcter presencial.

En l'ordre del dia s'han sotmés dos informes a la deliberació dels membres. El primer, Envel·liment actiu i saludable i drets de les persones majors, valora l'impacte de l'envel·liment en els drets de la gent gran i estudia fins a quin punt la nostra societat està preparada per a convertir-se en cuidadora i pot assegurar la solidaritat entre les generacions. En les conclusions es demanen accions per a combatre l'edatisme en tots els àmbits, sobretot en l'educatiu i el laboral, per assegurar recursos humans i econòmics sostenibles per

a les cures, i la implantació d'un sistema d'atenció integral en la sanitat pública a llarg termini per a la gent gran.

El segon informe, titulat Educació en drets humans, aborda en les primeres pàgines el concepte i el significat dels drets humans en la Història fins als nostres dies, en que s'han convertit en drets amb força legal. I després valora esta educació en drets humans com un procés de coneixement per a qualsevol persona en què es desenvolupen habilitats i actituds per a promoure la igualtat, la dignitat i el respecte a les comunitats del món. Es repassa el programa de l'ONU sobre la qüestió i algunes possibles maneres d'introducció la matèria en els programes de l'ensenyança reglada, des de la Primària fins a la universitat. Al final, s'insta l'Administració a fomentar la difusió en la

societat, de forma continuada, de l'Educació en Drets Humans, i recorda que són preceptes legals basats en els principis de convivència i pau.

La sessió plenària ha debatut també unes Consideracions entorn de l'estat de conservació de l'estació del Grau de València. Es tracta d'un Bé de Rellevància Local propietat de la societat pública ADIF, inclòs ara en el PAI Grau-Cocoters pendent de desenvolupament urbanístic. El document valora l'edifici i el seu estat actual, i recorda a ADIF les obligacions que té com a propietària d'un BRL, que són el manteniment, la custòdia i la conservació com a edificació amb valor cultural, a l'espera del desplegament del PAI, en què l'estació hauria de convertir-se en una dotació pública.

Per acabar, el Ple ha tractat la Declaració en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual, que es llegirà entre els actes que, per a commemorar-lo, el CVC durà a terme en la seu del Palau de Forcalló dimecres dia 27. El manifest exposa la necessitat de conservar tots els arxius que constitueixen el patrimoni audiovisual valencià, amb atenció especial als privats i domèstics, pel que tenen de salvaguarda d'una part de la nostra història plural. I celebra les iniciatives en marxa per a la conservació d'este tipus d'arxius, que parteixen de la col·laboració i l'aportació dels particulars.

Tots estos documents, aprovats per unanimitat en la sessió de hui, estaran a disposició dels interessats en la web del CVC: <https://cvc.gva.es/>

El CVC en el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 27 d'octubre de 2021.- L'any 2005 la UNESCO va proclamar el 27 d'octubre el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual. Ho va fer perquè, vint-i-cinc anys abans, en una sessió feta el mateix dia, havia aprovat la Recomanació sobre la salvaguarda i la conservació de les imatges en moviment, una de les primeres crides a nivell mundial per a fer entendre l'audiovisual com a patrimoni i, en conseqüència, la importància de conservar les imatges en moviment, que tenen un suport fràgil i que desapareixen amb el temps si no es conserven d'una manera correcta.

El Consell Valencià de Cultura, des d'aleshores, ha mantingut un interès continu per la situació de l'audiovisual valencià com a patrimoni i per la seua adequada conservació. Ho ha fet per mitjà de diversos informes en els últims quinze anys, i ho ha fet hui per

mitjà d'una Declaració llegida per Amparo Carbonell al principi de l'acte que, per a celebrar el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual, la institució ha organitzat en la seu del Palau de Forcalló.

És una crida per la conservació de tots els arxius que constitueixen el patrimoni audiovisual valencià, amb una especial atenció als arxius privats i domèstics. I això, per què? Perquè, d'acord amb la Declaració, significa conservar i salvaguardar part de la nostra història d'una manera plural i participativa.

La Declaració recorda que, des de la Filmoteca Valenciana i des d'altres entitats públiques i privades hi ha propostes en marxa per a la conservació d'estos arxius, i anima particulars i famílies a compartir-los com a mirada de la realitat que són, una narració de les nostres vides, del nostre territori i de la nostra cultura.

Però també adverteix que hi ha molt de treball a fer en este sentit i que les administracions han de mostrar una intenció clara de la necessitat de conservar-los i catalogar-los.

Una bona mostra d'això és la pel·lícula que, sobre materials de particulars, ha realitzat la Filмотeca Valenciana i que ha cedit hui al CVC. Amb el títol *Les imatges dels records, València en la memòria dels nostres majors*, és un muntatge de filmacions particulars del segle XX, d'uns 30 minuts de durada, projectat durant tot el dia al gran vestíbul del Palau de Forcalló. El pianista Arcadi Valiente ha posat música a la pel·lícula muda. La recuperació d'estes imatges és una mostra

d'història viva, en moviment, que no només ens proporciona una immensa quantitat de dades de tota classe, sinó que també ens emociona i ens lliga a tot este passat. És el nostre patrimoni en el sentit literal de la paraula, la nostra herència.

El president Santiago Grisolí ha donat la benvinguda als convidats, entre els quals, a més dels membres del CVC, hem pogut veure José Luis Moreno, director adjunt de l'Audiovisual i Cinematografia de l'IVC, i membres de la professió com Sara Mansanet, directora de La Cabina 21 Festival Internacional de Mímetratges de València, o Lola Alfonso, responsable de la documentació de RTVV en l'IVC.

El CVC presenta una antologia trilingüe de Francisco Brines

Del seu últim llibre de poemes, La última costa

Palau de Forcalló. València, 28 d'octubre de 2021.- El Consell Valencià de Cultura continua editant antologies de poetes valencians i de la resta del Mediterrani en versions trilingües. Després de Kavafis, March i Ibn

Després d'unes paraules de benvinguda del president Santiago Grisolí, Vicent Garcés, president d'honor de Mostra Viva del Mediterrani, ha lloat la continuïtat d'este projecte editorial. Ha explicat que esta és una antologia pensada abans de la mort de Brines, i ha dit que la vindicació del Mediterrani, de la terra i de la casa han sigut motors de la seua poesia.

Khafaja, hui ha presentat *A la niebla/Para a névoa/Cap a la boira*, una antologia del llibre *La última costa*, l'últim poemari de Francisco Brines publicat en vida.

L'edició recull trenta-tres poemes d'este llibre, traduïts al portugués per Saturnino Valladares i al valencià per Josep Piera, editat amb la col·laboració de l'Ajuntament de València, la Mostra Viva del Mediterrani i la Fundación Francisco Brines.

Àngels Gregori, presidenta de la Fundación Brines, ha explicat la curiositat que tenia el poeta per estes versions en valencià i portugués, i ha definit *Cap a la boira* com un viatge final des d'una mar que ja no és una mar tranquil·la, sinó una de més propera a la mort, més grisa i atlàntica. Gregori ha comentat la tendència de Brines d'ajuntar els contraris, i ha posat un exemple en este sentit entre el seu primer llibre, *Las brasas*, de 1959, amb el pòstum de *La última costa*.

Saturnino Valladares ha dit que l'última poesia de Brines té sabor de comiat, però que tota la seua obra té una funció salvadora, plena de reflexions sobre el pas del temps (el propi i el de la naturalesa), amb una consciència de la pèrdua. Una poesia del coneixement escrita des d'una perspectiva estoica i meditativa: una extensa elegia escrita des d'un profund amor a la vida des de l'entorn de l'Elca, sa casa d'Oliva, lloc de retorn i de fidelitat.

Josep Piera ha exposat la seua idea sobre la traducció poètica: la fusió de dues veus en una, amb una música distinta final, en una interpretació personal i emocio-

nal. Ha recordat que les seues lectures de Brines es remunten al final de la dècada dels seixanta del segle passat i han continuat fins a hui. Amb ell, ha dit, ha compartit un paisatge comú, el de la Safor. Més concretament, el de l'Elca, la casa de Brines, i el de la Drova, on viu ell. I s'ha preguntat: m'hauria atrevit a traduir-lo mai sense la sort de la proposta d'esta antologia?

Al final de l'acte, Rosana Pastor, membre del CVC, Saturnino Valladares i Josep Piera han llegit l'últim poema del llibre, titulat precisament *La última costa*, en castellà, portugués i valencià.

I CVC celebra el Día de la Música con los jóvenes de Sedajazz

El viernes 19 de noviembre, a las 7 de la tarde, el Consell Valencià de Cultura ha organizado una jam session con las bandas jóvenes de Sedajazz.

Se trata de un doble homenaje: el primero, hacer público el reconocimiento del CVC hacia este Colectivo de Músicos que tiene la sede en la Alqueria de Coca, entre Faitanar y la Torre, y que ahora cumple 30 años. El trabajo de Sedajazz en la enseñanza musical desde 1991 es de una importancia enorme: ha proyectado varias generaciones de músicos hacia el panorama internacional del jazz utilizando este estilo musical abierto y creativo como herramienta de formación y educación, como un taller de aprendizaje continuo que descubre a los niños el universo de la música a través del juego y la improvisación.

También el CVC celebrará así el Día de la Música, con una nueva conciencia del sentido de la música como bien de primera necesidad, en un momento en que la

profesión ha sufrido más que nunca, durante la pandemia, las consecuencias de la precariedad profesional. Los valencianos deberían demostrar, ahora y en el futuro, que tiene fundamento real la fama de que Valencia es tierra de música y de músicos, y que se los valora aquí tanto o más que en cualquier otro país de fuerte tradición musical. El Consell Valencià de Cultura no dejará nunca de insistir en este asunto.

La institución ha montado la jam en su jardín, en la calle Museo número 3 de Valencia, en una sesión abierta a todos los aficionados que deseen disfrutar de una experiencia musical nada ordinaria: la actuación de dos de las bandas jóvenes de Sedajazz, la Kids Band y la Teen Jazz Ensemble. Y como se trata de una jam, también participarán músicos de la Joven Big Band y de la Happy Band. Además, se podrá seguir en directo por el canal de YouTube del CVC.

No por el hecho de ser bandas de niños y jóvenes dejan de ser músicos muy serios de jazz. Al contrario, demuestran con su destreza técnica que la utilización del cuerpo y de los instrumentos se adquiere desde el primer momento, y que la comunicación musical es directa, real y efectiva entre los intérpretes, y entre ellos y el público.

Presentará la sesión Ángeles López Artiga, una intérprete y compositora valenciana de formación clásica reconocida en todo el mundo. Ha sido hasta hace pocos días miembro del Consell Valencià de Cultura, y ha querido que fuera este su último acto en representación de la institución: como una continuidad entre generaciones de músicos y un reconocimiento de todas las tradiciones musicales.

El CVC celebra el Dia de la Música amb els joves de Sedajazz

Palau de Forcalló. València, 17 de novembre.- Per a di-
vendres 19 de novembre, a les 7 de la vesprada, el
Consell Valencià de Cultura ha organitzat una jam
session amb les bandes joves de Sedajazz per a cele-
brar el Dia de la Música o Dia dels Músics.

El CVC vol fer públic el seu reconeixement al Col·lec-
tiu de Músics Sedajazz, que té la seu a l'Alqueria de
Coca, entre Faitanar i la Torre, i que ara compleix 30
anys.

La institució ha muntat la jam al seu jardí del Palau
de Forcalló, al carrer Museu número 3 de València,
en una sessió oberta a tots els aficionats que vulguen
disfrutar d'una experiència musical gens ordinària:
l'actuació de dos de les bandes joves de Sedajazz, la
Kids Band i la Teen Jazz Ensemble, que no pel fet
de ser bandes de xiquets deixen de ser músics ben
seriosos de jazz.

La Kids Band tocarà les peces següents:

- The Sheik of Arabi. Ted Snider. Arranj. Paul Severson
- Tin Roof Blues. Norrie Paramor
- Down by The Riverside. Tradicional. Arranj. Paul Severson
- Basin Street Blues. Spencer Williams
- I've Found a New Baby. Jack Palmer & Spencer Williams. Arranj. Paul Severson

I la Teen Jazz Ensemble estes altres:

- They Can't Take That Away From Me. Geroge Ger-
shwin. Arranj. Dave Wolpe
- Strsighten Up And Fly Right. Nat King Cole. Arranj.
Dave Wolpe
- Line For Lyons. Gerry Mulligan. Arranj. Latino Blanco
- Contigo en la distancia. Cesar Portillo. Arranj. Lati-
no Blanco
- Route 66. Bobby Troup
- My Funny Valentine. Richard Rodgers. Arranj. Dave
Wolpe
- You Are the Sunshine of my life. Stevie Wonder.
Arranj. Ze Eduardo

Presentarà la sessió Ángeles López Artiga, una intèr-
pret i compositora valenciana de formació clàssica
reconeguda a tot el món. Ha estat fins a fa pocs dies
membre del Consell Valencià de Cultura, i ha volgut
que fóra este el seu últim acte en representació de
la institució: com una continuïtat entre generacions
de músics i un reconeixement de totes les tradicions
musicals.

* Vos pregue que vos poseu en contacte amb mi amb
antelació si penseu assistir al concert.

Victoria Álvarez Arana
alvarez_marvic@gva.es
Tl. 676537910

Comunicació CVC

Ple de novembre del CVC

Palau de Forcalló. València, 22 de novembre de 2021.- En la sessió plenària de caràcter ordinari del Consell Valencià de Cultura, la corresponent al mes de novembre, s'han debatut i aprovat, entre altres assumptes, dos informes. El primer, relatiu al patrimoni històric, en concret sobre l'església de la Santa Creu de Pedreguer. El segon, sobre el músic Salvador Giner.

El primer s'ha elaborat a partir d'una sol·licitud del rector de Pedreguer, de 2014, que prenia la iniciativa per aconseguir que s'obriera l'expedient necessari per a declarar l'església de la Santa Creu com a Bé d'Interés Cultural. Aquella sol·licitud es va adreçar també a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València, i en tots dos casos els informes emesos també van ser favorables a la iniciació de l'expedient declaratiu.

El primer apartat de l'informe del Consell Valencià de Cultura tracta l'església com a bé patrimonial, i després se situa sobre el gran valor dels estucs i els esgrafiats dels segle XVI, que es van poder salvar gràcies a què quedaren amagats sota una capa de calç i que tornaren a quedar al descobert a partir de la restauració de 1974. També estudia l'entorn urbà, el de la Plaça Major, que entrarà dins l'àmbit de protecció en el cas que l'església siga declarada BIC. En l'apartat de recomanacions, entre altres, el CVC es mostra a favor que es repristinen també les capelles

laterals del temple i que es continue la restauració dels esgrafiats de la nau principal.

El segon informe que ha considerat el Ple planteja la recuperació del patrimoni musical del compositor Salvador Giner (1832-1911), un dels músics valencians de més importància. En concret, la publicació de les seues obres no editades encara. El treball fa un repàs exhaustiu de la seua labor compositora, en particular de l'operística, que el van convertir en el referent musical de l'època i, que, a hores d'ara, no tenen la difusió que es mereixen perquè la majoria no estan editades ni publicades. El CVC, entre altres recomanacions, sol·licita a l'Institut Valencià de Cultura la publicació de quatre d'estes, *El fantasma*, *El soñador*, *Morel* i *¡Sagunto!*, de les quals la institució posseeix una transcripció digital en versió per a cant i piano.

Es dona la circumstància que el Ple de novembre ha sigut l'últim per a tres membres: Petra María Pérez Alonso-Geta (vicepresidenta), Ángeles López Artiga i Ramon Rosselló Ivars. El president Santiago Grisolí, en nom de la institució, els ha agraït el treball de tots estos anys. Seran substituïts per Marta Alonso, Vicent Torrent i Xavier Aliaga en el Ple extraordinari convocat expressament per a esta qüestió el dia 29 a les 11,30 hores.

Recordem que els dos informes aprovats es poden consultar en la web del Consell Valencià de Cultura, cvc@gva.es

El CVC ja és Insigne de la Música Valenciana

Palau de Forcalló. València, 26 de novembre de 2021.- En un acte celebrat esta vesprada al Conservatori Professional de Música, el Consell Valencià de Cultura ha rebut el premi Insigne de la Música Valenciana.

És un guardó que concedeix l'Acadèmia de la Música Valenciana, una associació creada en el 2002 amb la missió d'aglutinar els esforços de músics i institucions per a protegir i fomentar el patrimoni musical valencià. El seu paper en este sentit ha anat creixent en els últims anys fins al punt de constituir-se en una de les veus més respectades de la nostra cultura actual.

Concedeix cada any un premi, el d'Insigne de la Música Valenciana, tant a persones físiques com a universitats, empreses o fundacions que s'hagen distingit en la defensa i difusió de la música valenciana. I enguany li l'han donat al Consell Valencià de Cultura.

El president de l'Acadèmia de la Música Valenciana, Roberto Loras, ha agraït el treball del CVC a favor de la música.

El president Santiago Grisolí ha rebut l'Insigne en nom de la institució. En el seu discurs ha exposat el seu convenciment que sols es pot parlar d'una societat culta i lliure quan protegeix i assumeix, com a pròpies, les arts i les ciències. Però, tot seguit, després de reconèixer que la música, a més, conforma a València una identitat molt forta, ha dit que cal aconseguir que tota esta potència es bolque en el futur, i que el Consell Valencià de Cultura només pot rebre el premi en este últim sentit.

Per acabar les paraules d'agraïment, ha assegurat que el CVC assumeix este reconeixement amb orgull, però sobretot amb tota la humilitat que cal, en referència a tot el treball per la música i els músics valencians que queda per endavant.

Per part del Consell Valencià de Cultura, a més del president i del secretari Jesús Huguet, han estat presents en l'acte José María Lozano, Ana Noguera i l'exconsellera Ángeles López Artiga, en qualitat d'Il·lustre de l'Acadèmia de la Música Valenciana.

Prenen possessió nous membres del CVC

Palau de Forcalló. València, 29 de novembre de 2021.- Amb el format de Ple extraordinari, i amb un punt únic en l'ordre del dia, a les 11,30 hores del matí han pres possessió els deu membres proposats per les Corts Valencianes per a la renovació parcial de la màxima institució assessora de les administracions valencianes en matèria cultural.

D'estes deu persones, set renoven el mandat, i tres arriben per primera vegada al CVC. Es tracta del periodista i

novel·lista Xavier Aliaga, de l'exdirectora general de Cultura de la Generalitat, Marta Alonso, i del músic Vicent Torrent. Substitueixen Ángeles López Artiga, Petra María Pérez i Ramon Rosselló.

En un acte breu, el president Santiago Grisolí els ha donat la benvinguda i els ha lliurat la Medalla del Consell. A partir d'ara s'incorporaran a les comissions informatives en què es basa el treball del Consell Valencià de Cultura.

El CVC a favor de la Cordà de Paterna

A més, la institució reorganitza el seu funcionament intern

Palau de Forcalló. València, 21 de desembre de 2021.- El Consell Valencià de Cultura ha afrontat l'última sessió plenària de l'any amb uns quants assumptes damunt la taula. De caràcter intern, la reorganització dels seus òrgans de govern i de les comissions informatives a través de les quals es du a terme el treball assessor del Consell. En concret, es plantejava, a proposta del president Santiago Grisolí, el nomenament de la vicepresidència, de la secretaria i de la Comissió de Govern del CVC després de les últimes eixides i del nomenament de nous membres. A través d'una votació de caràcter secret, la vicepresidència l'ocuparà ara la Sra. Dolors Pedrós, i el Sr. Jesús Huguet renova el càrrec de secretari.

Quant a la Comissió de Govern, el Ple ha votat també amb caràcter secret, i ha aprovat per majoria una llista oberta a partir de la proposta del president. En

concret, i a més del president, la vicepresidenta i el secretari, membres nats, esta comissió ha quedat constituïda per les persones següents: Marta Alonso, Ana Noguera, Rosana Pastor i Gerardo Muñoz.

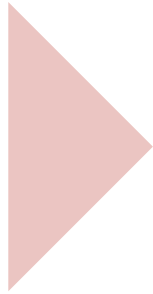
També s'han reorganitzat provisionalment les noves composicions de les comissions de treball, de manera que els membres que han entrat ara a la institució, Marta Alonso, Vicent Torrent i Xavier Aliaga s'incorporaran de ple dret al treball de les comissions informatives.

A més d'esta reorganització, en l'ordre del dia del Ple es presentava al debat un informe sobre la Cordà de Paterna, una celebració per a la qual s'està tramitant l'expedient per a declarar-la com a BIC Immaterial. El document que ha aprovat hui el CVC reconeix la Cordà com a referent de la cultura popular de la població i element peculiar dels seus costums, cosa que fa, a parer del Ple, que reunisca les condicions per a ser declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial (BICi).

L'informe, però, va més enllà, perquè recomana a la Conselleria d'Educació i Cultura que, en la futura llei de Patrimoni Cultural Valencià, s'incorpore una nova classificació de les figures dels béns mereixedors de protecció amb criteris més específics. Este informe es podrà consultar en la web del CVC: Consell Valencià de Cultura - CVC (gva.es)

*El Consell en els mitjans
de comunicació*

Notícies en premsa

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
2/1/20	La potencia creadora de Pepa Caselles, una genia inédita	La Marina Plaza - Irene Ballester
3/1/21	De maceteros verdes a cojines berlineses: 2020 y los despropósitos de Grezzi	El periódico de Aquí
4/1/21	El PP reclama a la Generalitat Valenciana que ejerza su derecho de tanteo y retacto para evitar la dispersión de los fondos artísticos del Círculo de Bellas Artes En el 150 aniversario de Lluís Fullana	elperiòdic.com - Valencia Información - Joaquín Santo
5/1/21	En el 150 aniversario de Lluís Fullana	Levante EMV - Joaquín Santo
8/1/21	La Generalitat declara 2021 como Año García-Berlanga La Generalitat declara como Bien de Interés Cultural dos cuevas de Vilafamés "Dos yacimientos de Vilafamés con restos de neandertal y arte rupestre ya son bien de interés cultural"	Valenciaplaza Castellónplaza el Periódico Mediterráneo
9/1/21	La enésima ampliación del Clínico El Año Berlanga toma más fuerza	Las Provincias Las Provincias
14/1/21	Gerardo Muñoz Lorente cuenta en su libro "El desastre de Annual" las dramáticas experiencias personales de los jóvenes soldados L'Horta Teatre reflexiona en el Micalet sobre los cambios generacionales con una "ácida" Familia Normal (Núria Vizcarro) "El Consell Valencià de Cultura reconoce la ""importancia"" de los premios Architizer de Arquitectura de La Nucía"	Todo Literatura europa press elperiòdic.com La Nucía
15/1/21	Una familia ¿Normal? (Núria Vizcarro) Cuando una casa es más que una casa: así es la "Familia normal" del Micalet (Núria Vizcarro)	Levante EMV Valenciaplaza
18/1/21	Gerardo Muñoz Lorente rescata a los españoles del desastre de Annual	Información
19/1/21	Un ensayo aborda "el factor humano" del Desastre de Annual, en su centenario (Gerardo Muñoz)	elDiario.es CV
20/1/21	Familia Normal, en el Teatre Micalet (Núria Vizcarro)	elDiario.es
22/1/21	Maestre Gil se incorpora al consejo en I+D+i	Información
26/1/21	El Consell Valencià de Cultura edita "Berlanguiana" en el centenario del cineasta Demoliciones de Agrónomos: El Ayuntamiento de Ribó se mueve 6 años tarde La "amargura" de Ana Noguera con Pablo Iglesias	Información esdiario Levante EMV - p.12

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
27/1/21	El IVC resuelve las propuestas a las direcciones artísticas de Dansa València y Sagunt a Escena (Ramon Rosselló) El Consell de Cultura edita "Berlanguiana"	Artezblai Las Provincias - p.45
28/1/21	Indecisión en Cultura para actuar en la iglesia de Artana Ningún diputado de Les Corts se ha adherido al Código de Buen Gobierno esta legislatura Las direcciones de Sagunt a Escena, Cinema Jove, Dansa València y Espai la Granja cuentan con nuevos responsables (Ramon Rosselló)	el Periódico Mediterráneo Valenciaplaza comarcaICV
29/1/21	El Consell de Cultura apoya la continuidad del Cor de la Generalitat El CVC pide un acuerdo para "la consolidación profesional del Cor de la Generalitat sin perjudicar su integridad"	La Vanguardia - EFE europa press
31/1/21	La tragedia de Sant Llorenç inspira el nuevo texto de Marta Barceló (Núria Vizcarro)	UHNoticias eurapapress
1/2/21	"Cs pide paralizar el derribo de la antigua Facultad de Agrónomos hasta que Sanidad tenga toda la documentación"	valenciaplaza
2/2/21	Cs pide paralizar el derribo de Agrónomos El PP de València denuncia que la Generalitat pasa la decisión sobre los nuevos derribos de Agrónomos al Gobierno de Ribó y PSOE	Las Provincias elperiódico.com - Valencia
3/2/01	Vivir con un cáncer de mama (Núria Vizcarro) El teatre Principal acoge este fin de semana el monólogo "Anar a Saturn i tornar" (Núria Vizcarro)	Diario de Mallorca La Vanguardia - europa press
4/2/21	Romper el tabú del cáncer de mama sobre las tablas (Núria Vizcarro)	Diario de Mallorca
7/2/21	Les pica la Valenciolenda y estos no se enteran (Santiago Grisolí)	Las Provincias
8/2/21	La Generalitat valenciana nombra a Rosana Pastor comisionada del Año García Berlanga La actriz valenciana Rosana Pastor comisionada del Año Berlanga El fortín íbero de Aigües Baixes: Patrimonio indefenso en EL Campello	El País Las Provincias Información
9/2/21	"El Bellas Artes está adormecido de cara a la sociedad. Hay que elevarlo" (Amparo Carbonell) Rosana Pastor, al frente del Año Berlanga ¿Está el Año Berlanga a la altura del cineasta? Cultura renueva el patronato del San Pío V y nombra a Fernando Delgado como presidente (Amparo Carbonell) Cultura cede al obispado la decisión sobre la obra de la iglesia de Artana	Levante EMV - p.53 Levante EMV - p.54 Las Provincias - p.44 Las Provincias - p.44 El Periódico Mediterráneo
10/2/21	La toma del Palacio de Pineda El obispado deja en el aire la obra de la iglesia de Artana	Las Provincias El Periódico Mediterráneo

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
11/2/21	<p>El cómic berlanguiano asaltarà la Nau</p> <p>Martínez Dalmau destaca la nueva Ley de Arquitectura es una oportunidad para replantear "el papel de la vivienda como núcleo de la actividad humana"</p> <p>Análisis: Sin noticias del año Berlanga. Por Carmen Velasco</p> <p>El legado de Severo Ochoa ya está en la Caja de las Letras (Santiago Grisóla)</p>	<p>Las Provincias - p.44</p> <p>elperiòdic.com</p> <p>Las Provincias</p> <p>Levante EMV</p>
12/2/21	<p>"El Obispado de Castellón no retomará de momento la obra de la iglesia de Artana tras el informe favorable de Patrimonio"</p> <p>El último tesoro del Instituto Cervantes (Santiago Grisóla)</p>	<p>Las Provincias</p> <p>diariodeburgos.es</p>
13/2/21	<p>"Decreto 7/2021, de 8 de enero, del Consell, de declaración de bien de interés cultural, con la categoría de zonas arqueológicas, los yacimientos "Cova del Tossal de la Font" y "Cova Matutano" en Vilafamés"</p> <p>Demoliciones de Agrónomos: Matar pulgas a cañonazos</p>	<p>Derecho.com</p> <p>esdiario.com</p>
15/2/21	<p>El PP pide explicaciones a la Generalitat por no cumplir el acuerdo con la UPV sobre Agrónomos y amplía el escrito al Consell Valencià de Cultura</p> <p>Arranca el Año Berlanga</p> <p>PP, sobre Agrónomos: "El Consell no cumplió su acuerdo con la Politécnica"</p>	<p>elperiòdic.com</p> <p>Las Provincias - p.49</p> <p>La Vanguardia (EFE)</p>
16/2/21	<p>La falta de informes municipales demora la opción de alegar al plan de Agrónomos</p> <p>El PP pide explicaciones a la Generalitat por no respetar los valores arquitectónicos</p>	<p>Las Provincias - p.12</p> <p>Las Provincias - p.12</p>
17/2/21	<p>Un libro aporta nuevas hipótesis sobre la "viajera" Dama de Elche y aborda su poder "identitario"</p>	<p>20 minutos</p>
19/2/21	<p>Sonia Martínez, nueva directora adjunta del IVAM</p>	<p>valenciaplaza</p>
20/2/21	<p>"El desastre de Annual" de Gerardo Muñoz Lorente</p>	<p>Papel en blanco</p>
22/2/21	<p>A Buñuel no le interesaba la ciencia</p> <p>El CVC da un portazo a la transparencia y convierte sus plenos en "privados"</p>	<p>Las Provincias - p.47</p> <p>Esdiario.com</p>
23/2/21	<p>El Consell Valencià de Cultura avala el derribo de la Escuela de Agrónomos Íntimo pero bronco pleno del CVC sobre los derribos de Agrónomos</p> <p>"El CVC apoya el derribo de Agrónomos a pesar del rechazo de los arquitectos</p> <p>Lozano emite un voto particular para defender los inmuebles"</p> <p>El Consell Valencià de Cultura niega que las naves de Agrónomos estuvieran protegidas valenciaplaza</p> <p>El PP lamenta que el Consell Valencià de Cultura se ponga de perfil ante los derribos de Agrícolas y eluda pronunciarse con contundencia sobre su valor patrimonial</p>	<p>Levante EMV - p.28</p> <p>esdiario.com</p> <p>Las Provincias - p. 15</p> <p>elperiòdic.com</p>
24/2/21	<p>¡Peritos agrícolas tampoco es la Tabacalera!</p>	<p>Levante EMV - p.29</p>

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
25/2/21	Calp organiza un debate online el 8M para reivindicar la figura de la mujer (Irene Ballester)	Las Provincias
27/2/21	El turisme cultural és més rentable que el sol i platja	Levante EMV - Suplemento Patrimonio - p.9
1/3/21	Madrid abre fuego con el año Berlanga Año Berlanga: el refugio de una sátira fallera huérfana El desastre de Annual: "miles de soldados españoles fueron torturados y masacrados" (Gerardo Muñoz)	Las Provincias Levante EMV - p. Periodista Digital
2/3/21	Alejandro Cañestro, Irene Ballester, Estefanía Soler y Antonio Sampere optan a dirigir el Gil-Albert El ambicioso Año Berlanga desvela (casi) todas sus cartas	alicanteplaza valenciaplaza
5/3/21	Arquitectos enfrentados Valencia de Luis	Las Provincias El País - El Viajero
9/3/21	La Ravalera Teatre arroja luz en el Micalet sobre la figura de "La Pastora" (Núria Vizcarro)	europa press
14/3/21	Año Berlanguiano "El Campello tramita la declaración de interés turístico para las fiestas de la Virgen del Carmen (Gerardo Muñoz)"	valenciaplaza Información
17/3/21	Pelayo propuso hace un año un paseo de la pilota donde ahora se prevé el "Chinatown" Los redactores del Plan del Cabanyal reprenden a Costas por cuestionar el hotel de 15 plantas Publicadas las bases de los "Premis Ciutat d'Alcoi Llançadora" IVAM Cada Alcoi dotados con 30 000 euros La primera de las tres sedes del Museo del Mar echa a andar en la Casa dels Bous	Las Provincias - p.43 valenciaplaza elperiòdic.com Levante EMV - p. 27
18/3/21	El trinquet reactiva su proyecto de habilitar un segundo acceso Las mujeres en la medicina popular en Pedreguer (Irene Ballester)	Las Provincias - p.13 La Marina Plaza
19/3/21	"El desastre de Annual": una derota que cambió la historia española del siglo XX (Gerardo Muñoz)	Catalunya Press
20/3/21	Vía libre del Consell de Cultura para declarar BIC los azudes de Mutxamel y Sant Joan	Información
21/3/21	"Teulada coloca contenedores en su centro histórico protegido e incumple la normativa del BIC" "Activistas y profesionales urgen al Ayuntamiento de Torrent a restaurar el palacete de Cortina"	Levante EMV Levante EMV

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
22/3/21	El Consell Valencià de Cultura emite un informe favorable para que los azudes de Mutxamel y Sant Joan sean BIC Los Premio Rei Jaume I lamentan la pérdida de Josep Baselga, oncólogo galardonado en 2008	Somos l'Alacantí valenciaplaza
23/3/21	Alicante acoge el viernes la inauguración de la exposición del certamen "Miradas 2020" (Joaquín Santo)	DiarioAlicante.es
26/3/21	Francisco Alberola, Irene Ballester, Alejandro Cañestro, Carles Cortés y Pilar Tébar, candidatos a dirigir el Gil-Albert (Irene Ballester)	alicanteplaza
26/3/21	Una visión del mundo del arte a través de los Premios Miradas (Joaquín Santo) Cinco candidatos para reconducir el Instituto Gil-Albert (Irene Ballester)	Información Información
27/3/21	Sexto continente - Isabel la Católica, primera estadista feminista, antirracista e igualitaria (Gerardo Muñoz)	RTVE.es
29/3/21	El gallinero Que los premios se conviertan en bolos (Núria Vizcarro) CVC ve "positivo" el aumento de inversión en Cultura en 2021 pese a la Covid pero alerta de "diferencias significativas"	Diario de Mallorca europa press
30/3/21	El Consell de Cultura ve insuficiente el presupuesto para el museo	Las Provincias - p. 44
1/4/21	Compromís presenta la Ley del Real Monasterio de Santa María de la Valldigna para dignificar el patrimonio y potenciar la participación	el periòdic.com
6/4/21	El pantalán, una derrota inmerecida Alzira también protegerá una fiesta de Sant Antoni con 230 años de historia	Levante EMV - p.10 Levante EMV
7/4/21	La Generalitat valenciana quiere declarar la paella bien de interés cultural	EL País
8/4/21	Desnudando a Sole Giménez	Las Provincias - p.45
9/4/21	El Obispado retomará la rehabilitación de la parroquia de Artana tras reiterarse la autorización	Castellón Plaza
10/4/21	Comunicado del Obispado por las obras de Artana	Castellón Diario
14/4/21	El Síndic presiona al Consell de Cultura sobre Agrónomos	Las Provincias - p.15
15/4/21	El Síndic de Greuges tercia en el derribo de Agrónomos Cultura deberá decidir si protege el cine Metropol Cultura y Transparencia dejan el futuro del Metropol en manos del ayuntamiento Mujeres "poderosas" en Alcoy (Irene Ballester)	esdiario Las Provincias Levante EMV - p.24 Información

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
19/4/21	La federación valenciana, Lo Rat Penat, la RACV y la Academia de Bellas Artes de San Carlos, contra los arcos chinos de Pelayo	Las Provincias
21/4/21	Pilar Tébar asume la dirección cultural del Instituto Gil-Albert como un "reto" (Joaquín Santo)	Información
22/4/21	El escritor Gerardo Muñoz presenta el viernes "El viaje de El Campello: 120 años de municipio, milenios de historia (Gerardo Muñoz) Gerardo Muñoz plasma en un libro los 120 años de historia de El Campello	Información Información
23/4/21	Pep Gimeno "Botifarra" vuelve al Teatro Payà de Burriana El Consell aprueba la declaración como BIC del yacimiento arqueológico de Cabezo Redondo Gerardo Muñoz presenta el primer libro que recopila toda la historia de EL Campello El yacimiento del Cabezo Redondo de Villena, Bien de Interés Cultural El Campello: siete milenios de historia y 120 años de municipio (Gerardo Muñoz)	el periòdic.com El periòdic de Villena Información 20 minutos Información
26/4/21	El Consell Valencià de Cultura defiende el regreso de la Dama de Elche El CVC s'uneix al "clam" per la tornada definitiva de la Dama d'Elx El Consell Valencià de Cultura reclama la vuelta de la Dama de Elche	Alicante Plaza (EFE) 20 minutos Cadena SER - Elche
27/4/21	De cuatro pedanías a ser municipio: EL Campello, siete milenios de historia en 300 páginas (Gerardo Muñoz) "Se presentan 59 personas a los ""Premios Ciutat d'Alcoi Llançadora"" IVAM CADA Alcoi dotados con 30 000 euros" Apoyo para el regreso de la Dama de Elche	Alicante Plaza el periòdic.com Las Provincias - p.45
28/4/21	Se ha aprobado con nota una asignatura pendiente: dar forma escrita a la historia más reciente de EL Campello (Gerardo Muñoz)	
29/4/21	El gobierno de Compromís y el PSPV quiere catetizar Valencia (José M ^º Lozano)	Las Provincias - p.12
30/4/21	L'Any Berlanga es prolongarà fins a juny de 2022 per a "crear una palanca del renaixement cultural" El presidente de la Diputación recibe varios ejemplares del libro sobre la historia de El Campello (Gerardo Muñoz)	20 minutos Información
1/5/21	El Año Berlanga hasta 2022 para impulsar la cultura tras la pandemia	Levante EMV
2/5/21	Ribó colocará un monolito en resuerdo del 15-M en la plaza del Ayuntamiento "La Generalitat apoya que las sociedades musicales sean declaradas Patrimonio Inmaterial de la UNESCO (Ángeles López Artigas)" Una de Berlanga en Alginet	Las Provincias Valencia Plaza Levante EMV
3/5/21	Obras de reforma en "La Barraca"	Las Provincias - p.49

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
	Asociaciones de Valencia acogen la iniciativa del Observatorio Rita Barberá (José María Lozano) Efemérides 3 de mayo (Santiago Grisolía) El Gobierno valenciano insta al Ayuntamiento de València a proteger la fachada del antiguo cine Metropol Un monolito en homenaje al 15-M en València desata las críticas de la derecha Ribó anuncia un monolit en la Plaça de l'Ajuntament pel 10 ^è aniversari del 15-M	Las Provincias - p.12 aporrea el Diario.es La Vanguardia CV 20 Minutos
4/5/21	València estudiará la resolución que pide proteger la fachada del Metropol antes de conceder la licencia para su derribo	el Diario.es
6/5/21	Santiago Grisolía y el PSPV se suman a la lucha por evitar el cierre del Instituto Francés de València	Valencia Plaza
7/5/21	El Consell de Cultura se suma a la petición de que no cierre el Instituto Francés El PSOE propone declarar oficialmente el año de Pere Maria Orts y Bosch en Benidorm El VI ciclo "Otros alicantinos ilustres" finaliza con Joaquín Chapapietra (Joaquín Santo) Trabajadores y alumnos del Instituto Francés de València se plantan contra su cierre Trabajadores del Instituto Francés se concentran contra su cierre y defienden su labor de "unión entre pueblos" El PSPV y el CVC se suman también a la defensa del Instituto Francés	Las Provincias - p.17 elperiòdic.com Información Valencia Plaza 20 Minutos Levante EMV - p.25
12/5/21	Diversidad y fuerzas de seguridad (Ana Noguera)	Levante EMV
13/5/21	Propietarios de una finca de Petrer recurren la declaración de BIC	Las Provincias
14/5/21	Una ruta por la València de Berlanga	La Vanguardia CV
15/5/21	La familia del cronista José Gomis Lledó recibe el libro sobre la historia de El Campello (Gerardo Muñoz)	Información
18/5/21	Una visión íntima de la tragedia de Annual (Gerardo Muñoz)	ABC
19/5/21	El Instituto Interuniversitario de Filología Valenciana entrega en la UA los Premios de la Crítica 2020	elperiòdic.com
20/5/21	Descubrir València a través de Berlanga	Levante EMV
21/5/21	Dos obras salvadas por la inversión privada Dra. Bendala: Arte y Ciencia, lo que nos enseña la pandemia El CVC despide a Brines, icono de la mejor poesía castellana desde el Siglo de Oro: "Los sobrevivió a todos"	Información biotech 20 Minutos

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
	El CVC acomiada Brines, icona de la millor poesia castellana del Sègle d'Or: "Els va sobreviure a tots" Un poema en cinco imágenes	20 Minutos Las Provincias - p.53
22/5/21	Un homenaje sentado en su paseo	Levante EMV
23/5/21	Decreto 56/2021 del 23 de abril del Consell	derecho.com
24/5/21	El Consell Valencià de Cultura defiende el trasvase Tajo-Segura como pieza "clave" de conservación del patrimonio El Consell de Cultura suspende a los museos en accesibilidad Carreteras, parques o hasta el Tren de la Costa, entre las demandas del "pueblo" de la Marina Alta al Consell El CVC reclama un plan para adaptar los museos valencianos a las necesidades de accesibilidad de los visitantes	Información Las Provincias lamarinaplaza europa press
25/5/21	El Consell de Cultura suspende a los museos en accesibilidad	Las Provincias - p.51
26/5/21	El Castillo de Buñol abre las puertas a la literatura este fin de semana (Ana Noguera)	Levante EMV
27/5/21	El Castell de l'Olla de Altea cancela su 34 edición y confirma a Paco Roca par el cartel de 2022 "Episodios de Alicante" volumen 3: un "tour" por la historia de la ciudad a través de 52 relatos (Gerardo Muñoz) Joaquín Santo: "El Traspase del Tajo fue un proyecto socialista durante la Segunda República" Orihuela da tres meses a Cataluña par devolverle el Llibre dels Repartiments o irá a los tribunales	Levante EMV alicanteplaza Cadena SER - Radio Alicante Información
28/5/21	El Instituto Francés mantiene la cooperación educativa y cultural, pero suspende las clases "L'Institut Francés mantindrà a partir de setembre a València "missions de cooperació educativa i cultural"	Levante EMV - p.24 20 Minutos
31/5/21	Benidorm declara el "Año Pere Maria Orts i Bosch" en el centenario del nacimiento del erudito" La lamentable herencia de Francisco Camps	Información Hispanidad
1/6/21 2/6/21	El Ple del Consell Valencià de Cultura del mes de maig (min. 2:20) Presentan en la Beneficiencia de València el Anuari Cultural Valencià de 2020 (Ana Noguera) La Fundación Mediterráneo convoca el Premio Gabriel Miró (Joaquín Santo)	Valencia Capital Radio La Vanguardia CV Información
3/6/21	El arte de lo cotidiano se expone en "Alrededor de un plato" (Amparo Carbonell)	Las Provincias

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
4/6/21	El plato como gran protagonista	Las Provincias - p.54
5/6/21	"El cementerio de Paterna, la memoria viva de la represión franquista (Maribel Peris i Irene Ballester)"	elperiòdic.com
7/6/21	Luisa Pastor, Ferran Gisbert i Paloma Orts consiguen los "Premio Ciutat d'Alcoi Llançadora" (Irene Ballester)	elperiòdic.com
8/6/21	El Puig inicia la restauración de un refugio construido en la Guerra Civil para la población escolar De la economía del comportamiento al origen del universo y la inteligencia artificial: los Rei Jaume I premian la ciencia española (Santiago Grisolí) Licia Verde, Antonio Cabrales, Eduard Batlle, Fernando Valladares, Nuria Oliver y Benito Jiménez, premios Jaume I (Santiago Grisolí) Els Premis Jaume I anuncien als six guanyadors de la sua 33a edició Alzira quiere dar más relevancia a su Processoneta del Matí "Los Jaume I premian trabajos en Astrofísica, IA e inmunobiología del cáncer (Santiago Grisolí)"	comarcalcv El Mundo 20 minutos 7televalencia.com Las Provincias Agencia EFE
9/6/21	Los Jaume I reconocen avances contra el cáncer i en inteligencia artificial (Santiago Grisolí) Los Jaume I premian la lucha contra el coronavirus, el cáncer y el cambio climático	Levante EMV - p.13 Las Provincias - p.50
10/6/21	Las actividades programadas con motivo del Año García-Berlanga incluyen exposiciones, cine, teatro, actos litrearios, musicales, audiovisuales e institucionales	Valencia Noticias
11/6/21	"La Generalitat aprueba el reintegro de 5,3 millones de remanentes de tesorería de varias instituciones " El PPCV propone que se reconozca la figura del Padre Fullana junto a Enric Valor con la Alta Distinción de la Generalitat La Generalitat recibe 5,3 millones de euros remanentes de tesorería	Alicante Plaza elperiòdic.com El periódico de aquí
12/6/21	Ber lan gui ana	Levante EMV
14/6/21	Rolser colabora un año más en la campaña "Llegir en valencià" de la Fundación Bromera Sala Russafa estrena una versión "dark" y actualizada de Medida por medida, una de las piezas menos conocidas de Shakespeare (Ana Noguera) El colectivo de la Memòria Històrica de Castelló: "Si la cruz del Ribalta no fuese un vestigio franquista no habría reticencias para eliminarla" (Maribel Peris)	Interempresas elperiòdic.com El Mundo
15/6/21	Ramon Lapiedra, Joan Prat y Carles Solà recibirán la Medalla de Honor 2021 de la Xarxa Vives d'Universitats	elperiòdic.com

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
16/6/21	La Nucía impulsa el turismo arquitectónico contemporáneo Quasi 40 estudiants són premiats per Consell Valencià de Cultura	El Español Levante EMV - Aula p.4
17/6/21	Concurs lliterari i de dibuix. S'han trencat tots els records de participació (min. 8:25)	Valencia Capital Radio
18/6/21	El Consell de Cultura premia a dos alumnes del IES Jaume I	Levante EMV
21/6/21	Última taula redona del cicle Cultura i pandèmia del CVC (min.7:20)	Valencia Capital Radio
22/6/21	El Consell de Cultura aconsella paridad en la investigació	Levante EMV
23/6/21	Ple de juny del CVC	Valencia Capital Radio
25/6/21	Nadie protege el Metropol mientras se ultima la licencia para el hotel Más historias para conocer la ciudad de Alicante (Gerardo Muñoz)	Valencia Plaza Información - p.46
26/6/21	Una alumna del IES Sorts de la Mar, premiada por el Consell Valencià de Cultura Una alumna del Sorts de la Mar de Dènia, premiada por su testimonio literario sobre el confinamiento	Levante EMV La Marina Plaza
27/6/21	35 años después: el viejo cauce del Turia y tres asignaturas patrimoniales pendientes	Valencia Plaza
29/7/21	Primer encuentro de arte textil en la Marina Alta (Irene Ballester)	Información
2/7/21	No matar las instituciones 125 aniversario del descubrimiento de la Dama de Elche	elDiario.es Información
4/7/21	Iturbi 42 años después (Ángeles López Artiga) El desastre de Annual (Gerardo Muñoz)	Levante EMV RTVE - Futuro abierto
6/7/21	Benidorm rinde homenaje a Pere María Orts i Bosch en el centenario de su nacimiento El gobierno valenciano no consultó ninguna normativa COVID al Consell Jurídic Consultiu	Información COPE
7/7/21	Sagunt homenajea a Ramón Lapiedra	Levante EMV
8/7/21	Los vecinos del Grau de València reclaman que la antigua estación de convierta en un centro cívico y no se ceda a la Autoridad Portuaria La Acadèmia advierte del riesgo de mezclar política y filología	elDiario.es Levante EMV - p.9
9/7/21	"El Ayuntamiento de Sagunto rinde homenaje a Ramón Lapiedra en reconocimiento a su extensa trayectoria"	elperiòdic.com

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
10/7/21	<p>"Más de 50 artistas se dieron cita en Benissa en la inauguración del "Encontre d'Art Tèxtil Marina Alta" (Irene Ballester)"</p> <p>Agotada la primer edición del libro sobre la historia de El Campello (Gerardo Muñoz)</p>	<p>La Marina plaza</p> <p>Información</p>
11/7/21	<p>Murcianos en el desastre de Annual (Gerardo Muñoz)</p> <p>Cien años del desastre, la herida abierta del infierno de Annual (Gerardo Muñoz)</p> <p>Carmencita, la cupletista del desastre de Annual (Gerardo Muñoz)</p>	<p>La Opinión de Murcia</p> <p>ABC - p.38-41</p> <p>El Mundo - p.48-49</p>
12/7/21	<p>Reconocimiento a una extensa trayectoria</p> <p>El Municipio de Sagunto rinde homenaje a Ramón Lapiedra en reconocimiento a su extensa trayectoria</p> <p>Santiago Grisolí demana precaució davant els incendis forestals</p>	<p>El periódico de Aquí</p> <p>Siliteo</p> <p>Valencia Capital Radio</p>
13/7/21	<p>El CVC alerta del impacto "bestial" de la Covid en la cultura y reclama una nueva Ley de Patrimonio</p> <p>El CVC alerta de l'impacte "bestial" de la Covid en la cultura i reclama una nova Llei de Patrimoni</p> <p>El Consell Valencià de Cultura pide una nueva Ley de Patrimonio Cultural cuanto antes</p> <p>El CVC reclama una nueva Ley de Patrimonio</p>	<p>europapress</p> <p>20 minutos</p> <p>SER Radio Valencia</p> <p>Valencia Plaza</p>
14/7/21	<p>L'ambaixador permanent d'Espanya davant la UNESCO va donar una conferència en la seu del Consell Valencià de Cultura</p>	<p>Valencia Capital Radio</p>
17/7/21	<p>La vida y obra de Brines en Gandía</p> <p>EU critica que Diputación aún no ha invertido en la creación de un centro de interpretación en la Illeta</p>	<p>Levante EMV</p> <p>Alicante plaza</p>
18/7/21	<p>¡Fiesta!</p>	<p>Valencia plaza</p>
19/7/21	<p>Gerardo Muñoz y Luis Fernando Bernabé presentan "El desastre de Annual" en la librería 80 Mundos</p>	<p>Alicante plaza</p>
26/7/21	<p>El Consell Valencià de Cultura pide a Cataluña que devuelva el Llibre de Repartiments a Orihuela</p> <p>CVC s'uneix a la petició d'Oriola per a recuperar el "Llibre dels Repartiments" que es troba a Catalunya</p> <p>El CVC se une a la petición de Orihuela para recuperar el "Llibre dels Repartiments" que se encuentra en Cataluña</p> <p>El Ayuntamiento de Orihuela recibe el apoyo del Consell Valencià de Cultura para la recuperación del "Llibre dels Repartiments"</p> <p>El Consell Valencià de Cultura defiende a Orihuela frente a Cataluña</p>	<p>Información</p> <p>20 minutos</p> <p>europapress</p> <p>Onda Cero</p> <p>esdiario.com</p>

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
27/7/21	El Ayuntamiento de Orihuela recibe el apoyo del Consell Valencià de Cultura para la recuperación del "Llibre dels Repartiments"	elperiòdic.com
28/7/21	El Consell Valencià de Cultura reclamará la devolución dell "Llibre dels Repartiments" de Orihuela	Vegabajadigital.com
1/8/21	El Campello pide que sus fiestas de la patrona del mar se declaren de interés turístico	Las Provincias
4/8/21	"Las Fiestas del Carmen de El Campello, un siglo de tradición marinera con aspiraciones de crecer" Xàtiva homenaja a Agustí Ventura	Alicante Plaza Levante EMV
5/8/21	"Las XIII Jornadas de Arte e Historia de la ciudad de Xàtiva se clausuran en el Museo de la Fiesta de Algemesí"	elperiòdic.com
10/8/21	Los propietarios de Metropol buscan invalidar el informe favorable a proteger el inmueble	Valencia Plaza
12/8/21	"Orihuela da un ultimátum a la Generalitat de Cataluña para que le devuelva el Llibre dels Repartiments"	Información
14/8/21	"El PP demanda la realización de réplicas de las esculturas de Ponzanelli y el traslado de las piezas originales al Museo de la Ciudad" El PP alerta sobre el aumento de actos vandálicos contra el patrimonio en Valencia	elperiòdic.com La Razón
15/8/21	Piden sustituir las valiosas esculturas de Ponzanelli por copias "Art al Vent" homenaja a la artista Pepa Caselles	Levante EMV Levante EMV
19/8/21	El periodista de INFORMACIÓN Toni Cabot, autor del texto poético del Castell de l'Olla 2022	Información
20/8/21	El periodista Toni Cabot realizará el texto poético del Castell de l'Olla de Altea 2022 La joven Marta Macian publica su primer libro	Radio Sirena InfoPalancia
29/8/21	Quiero un palacio Una falla de Valencia conmemorará al cineasta valenciano Berlanga tras la Plantà	Valencia Plaza elperiòdic.com
1/9/21	La Plantà de Na Jordana da inicio a su año Berlanga	Levante EMV
5/9/21	La plataforma ciudadana que anhela salvar de la basura y el olvido al barrio gótico de Teulada	La Marina Plaza

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
9/9/21	Lluís Miquel, el artista de la vida Lluís Miquel Campos recibe la Medalla del Consell Valencià de Cultura Lluís Miquel rep la Medalla del CVC Lluís Miquel Campos rep la Medalla del Consell Valencià de Cultura Reconeiximent a tota una vida artística	Levante EMV Valencia Plaza - Europa Press 20 Minutos Vilaweb À Punt - min. 45:05
10/9/21	Reconocimiento para el cantante Lluís Miquel Campos Lluís Miquel, medalla del Consell Valencià de Cultura por su "trabajo por la dignidad" Lluís Miquel, "el artista de la vida" "El Consell nomena a Santiago Grisolí a membre del Consell d'Administració de la Ciutat de les Arts i les Ciències (Santiago Grisolí)" Santiago Grisolí, nuevo miembro del consejo de administración de CACSA a sus 98 años	Las Provincias - p.11 Levante EMV - portada Levante EMV - p.47 20 Minutos Valencia Plaza
12/9/21	El País Valenciano no existe, idiotas El infierno erótico de Berlanga	esdiario Levante EMV
13/9/21	"Proponen a un escritor defensor del franquismo para nombrar una sala de lectura municipal en Chamberí"	elDiario.es
14/9/21	El infierno erótico de Berlanga	La Opinión de Málaga - EFE
15/9/21	La segunda temporada en el exilio del Palau apuesta por la creación local Ángeles López Artiga	Levante EMV
16/9/21	Momentos de Alicante, ilustrados (Gerardo Muñoz)	Levante EMV
17/9/21	Última bala: la ciudadanía obliga a la Generalitat a hacer una propuesta de compra para el Metropol Miquel Nadal, Premi Lletraferit de novela con un relato de seis generaciones sobre la ciudad de València	Valencia Plaza Alerta. El diario de Cantabria
18/9/21	¡Corten! El infierno erótico de Berlanga	Levante EMV Información
21/9/21	El CVC celebra el genio de Berlanga, "un señor libre" de "valencianía absoluta" Vilafranca ofereix el diumenge "instruccions per a no tenir por si ve la Pastora" (Núria Vizcarro) Un nuevo homenaje a Berlanga Plácido llegará en Navidad a las calles de València en homenaje a Berlanga El Consell Valencià de Cultura ret homenatge a Luis G. Berlanga Què llegim les dones valencianes (Dolors Pedrós)	20 Minutos - Europa Press Castellón Información Las Provincias - Europa Press Levante EMV À Punt - min. 49:35 Levante EMV

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
22/9/21	El Consell Valencià de Cultura celebra la “valencianía absoluta” de Berlanga Plácido Ilegará en Navidad a las calles de València en homenaje a Berlanga El Ayuntamiento incluye un tributo a Lola Gaos en el Año Berlanga	Valencia Plaza Levante EMV - p.45 Las Provincias - p.52
4/10/21	Francis Montesinos será nombrado Hijo Predilecto de València y no Adoptivo Santiago Grisolia: “El confinamiento ha agrandado el cañón de género en Ciencia”	Levante EMV El Imparcial
6/10/21	El Encontre d’Escriptors analiza el papel de los narradores frente a los retos del mediterráneo - Homenaje a Brines L’Encontre d’Escriptors del Mediterrani reuneix a més d’una vintena d’autors i ret homenatge a Brines	elperiòdic.com 20 Minutos
8/10/21	Un futuro prometedor cargado de historia	Información
9/10/21	Científicos, políticos y artistas: recorrido histórico por las Altas Distinciones de la Generalitat Quién ha ganado la Alta Distinción de la Generalitat desde 1986 a 2021: los premio del 9 de Octubre, año a año La Procesión Cívica vuelve a las calles de València entre aplausos a la Senyera y un recorrido “excepcional”	Valencia Plaza Las Provincias Radio Valencia - Cadena SER
18/10/21	Vila-real será sede de la 18ª Nit d’Escola Valenciana (Núria Vizcarro) Alzira y Aiolo de Malferit serán las capitales culturales valencianas 2022 Alzira y Aiolo de Malferit serán las capitales culturales valencianas 2022	elperiòdic.com 20 Minutos Europa Press
19/10/21	Alzira i Aiolo de Malferit seran les capitals culturals valencianas 2022	elDiario.es
20/10/21	Normalització Lingüística de Vila-real i Joan Francesc Mira, entre los premiados por Escola Valenciana (Núria Vizcarro) “L’AVL, Joan Francesc Mira, Normalització Lingüística de Vila-real i Socarrats, premis d’Escola Valenciana” Mesa redonda sobre novela negra en Las Provincias Compromís y PSPV se reparten la totalidad de capitales culturales Compromís y PSPV se reparten la totalidad de capitales culturales	Castellón Plaza 20 Minutos Las Provincias Valencia Plaza Alicante Plaza
25/10/21	El Gobierno municipal rechaza la moción del PP para proteger el antigup Cine Metropol y fia su salvación a la Generalitat	elperiòdic.com
26/10/21	La nueva identidad coreana en una exposición virtual -Centro Cultural Coreano en España (Begoña Martínez)	Revista de Arte Logopress
27/10/21	El Consell Valencià de Cultura pide que se dé uso a la antigua estación del Grao El CVC pide a las instituciones una “intención clara” de conservar el patrimonio audiovisual	Radio Valencia - Cadena SER Valencia Plaza

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
	<p>Cuatro padres del Estatut valenciano reflexionan en VIU en el 40 aniversario de su constitución</p> <p>EL CVC pide a las instituciones una "intención clara de la necesidad" de conservar el patrimonio audiovisual</p> <p>Hui es celebra el Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual</p>	<p>La Vanguardia</p> <p>20 Minutos</p> <p>À Punt - min. 39:38</p>
28/10/21	<p>El CVC edita una antología trilingüe de Francisco Brines</p> <p>El CVC edita una antología trilingüe de poemas de Francisco Brines</p> <p>"La última costa" L'antologia de Francisco Brines traduïda al valencià i portugués</p>	<p>Europa Press</p> <p>Valencia Plaza</p> <p>À Punt - min. 45:37</p>
29/10/21	<p>Cuatro padres del Estatut reflexionan sobre el texto en su 40 aniversario</p> <p>El Consell de Cultura edita una antologia trilingüe de Brines</p> <p>Francisco Brines, también en portugués</p> <p>Mesa redonda sobre poesía en LAS PROVINCIAS</p> <p>La Diputación de València celebra su V Feminario reivindicando el papel de las mujeres en la sociedad pospandémica</p>	<p>La Razón</p> <p>Levante EMV - p.55</p> <p>Las Provincias - p.51</p> <p>Las Provincias</p> <p>elperiòdic.com</p>
30/10/21	<p>La nueva ley del Monestir dará peso en la gestión a los 4 pueblos de la Vallidigna</p>	<p>Levante EMV</p>
31/10/21	<p>"Consuelo Císcar se enfrenta a 6 años de prisión por malversación en el IVAM (foto al CVC)"</p>	<p>EFE</p>
2/11/21	<p>El Consell expondrá sus cuentas la semana próxima y habrá un pleno de un día</p> <p>"El Botànic pasa página a la crisis y aprieta el calendario para aprobar las cuentas antes de fin de año"</p> <p>Les Corts fuerzan el calendario para que los Presupuestos se aprueben en diciembre</p> <p>"Les Corts mantienen el calendario de presupuestos a pesar del retraso: se aprobarán el 22 de diciembre"</p> <p>Ximo Puig prevé aprobar los Presupuestos valencianos el 22 de diciembre</p>	<p>Agencia EFE</p> <p>Levante EMV</p> <p>La Razón</p> <p>Valencia Plaza</p> <p>Economía Digital Valencia</p>
4/11/21	<p>Las obras para crear un hotel en el cine Metropol cumplen con la normativa vigente</p>	<p>Valencia Plaza</p>
5/11/21	<p>Otros Alicantinos Ilustres se acerca a la figura de Vicente Ramos</p> <p>Las dos estudiantes del IES Jaume I premiadas por el CVC reciben el premio</p>	<p>Información</p> <p>Levante EMV</p>
6/11/21	<p>Proponen a Vicent Torrent, Xavier Aliaga y Marta Alonso para el Consell de Cultura</p> <p>El Consell Valencià de Cultura encara su renovación</p> <p>Buenos tiempos para la poesía</p>	<p>Levante EMV - p.46</p> <p>Las Provincias - p.52</p> <p>Las Provincias - p. 54-55-56</p>
7/11/21	<p>Los consellers exponen esta semana en Les Corts sus presupuestos para 2022</p>	<p>Castellón Plaza</p>
9/11/21	<p>Marina García y Maia Francés premiadas por el Consell Valencià de Cultura</p>	<p>Loclar</p>

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
9/11/21	Club de lectura, coordinado por Núria Vizcarro	Levante EMV
10/11/21	Entrega de premios en el IES Jaume I "Un consorcio Generalitat-Diputació de València: primer paso para hacer de la Institució Alfons el Magnànim un organismo cultural autonómico" José Ramón Pin Arboledas: el Estatut ha sido un marco de referencia para los valencianos	Levante EMV elDiario.es el periòdic.com
11/11/21	Las artes escénicas tejen un "google maps" para visibilizarse "Patrimonio valida la protección del Metropol y deja en manos de Urbanismo la declaración de BRL" El músico Vicent Torrent y le periodista Xavier Aliaga, entre las incorporaciones al CVC Les Corts aprueba la renovación del Consell Valencià de Cultura El músico Vicent Torrent y le periodista Xavier Aliaga, entre las incorporaciones al CVC "Sandra Monfort e Inma Femenina dialogan en Ondara en el segundo ciclo Mestissatges del Institut Gil-Albert"	Valencia Plaza Valencia Plaza Europa Press Las Provincias Valencia Plaza La Marina Plaza
12/11/21	"Actores, directores, escritores y universitarios debaten sobre el ""universo Berlanga"" en un congreso" Alenza Trío llena el Almudín de música vocal de Falla o Matilde Salvador (López Artiga) La Agrupación Musical Los Silos descubre a las compositoras valencianas más afamadas en una exposición en su sede social (López Artiga) "Mutxamel entrega por fin los galardones de la V Edición de los premios de Investigación Manuel Antón" Marià Vely gana el Premi de Novel·la Ciutat d'Alzira con la obra "El món comença" José Sacristán y José Luis G. Berlanga inauguran un congreso sobre el director y el Mediterráneo	Europa Press Valencia Plaza el periòdic.com Diario Club Periódico Alicante La Vanguardia Valencia Plaza
13/11/21	Marià Vely gana el Premio de Novela Ciutat d'Alzira sobre la vida de Toresky Diez años divulgando ciencia desde Quart (Santiago Grisolia)	Levante EMV Levante EMV
14/11/21	Más Valencia Javier Quesada: "En este país tenemos miedo a la libertad" (Santiago Grisolia)	esdiario Las Provincias
15/11/21	Alzira en el centro de la literatura La Generalitat traslada al Gobierno central sus aportaciones para que la Ley de Calidad de la Arquitectura "tenga una mirada mediterránea"	Las Provincias el periòdic.com
16/11/21	Píldoras de felicidad Torrent	La Vanguardia

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
17/11/21	Los Premios Rei Jaume I piden más sentido común en las inversiones contra el cambio climático (Santiago Grisolí) Día de la música con los jóvenes de Sedajazz	Las Provincias Las Provincias - p.43
19/11/21	El Rey defiende una política científica de largo alcance y una sociedad conectada con la ciencia (santiago Grisolí) Ni fuimos ni somos catalanes (Joaquín Santo) "El Consell declara 2022 ""Año Joan Fuster"" por el centenario del nacimiento del escritor valenciano" El 2022 será el año de Joan Fuster en el centenario de su nacimiento La Generalitat aprueba declarar 2022 como "Año Joan Fuster"	El País Información Europa Press Actualitat Valenciana esdiario
20/11/21	El Consell declara 2022 "Año Joan Fuster" para celebrar su centenario	Levante EMV
22/11/21	Malestar en el Consell de Cultura por el uso de "paisos catalans" en el Senado Rafael Ramos, un arqueólogo ejemplar	esdiario Información
23/11/21	García Urbani, Santo Amtas y David Pintor presentan libros en Alicante (Joaquín Santo)	Información
24/11/21	El Mubag amplía sus fondos con un lienzo y una escultura del artista Enrique Cosín El Museo Bellas Artes Gravina amplía sus fondos con la incorporación de dos obras del artista Enrique Cosín El coleccionista Vicent Àlvarez dona a la UV más de una veintena de obras de Vicente, Pérez Contel y Climent Orihuela inicia acciones judiciales contra la Generalitat de Cataluña por no devolver el Llibre de Repartiments	Alicante Plaza 20 Minutos 20 Minutos Alicante Plaza
25/11/21	Declaración del año 2022 como Any Joan Fuster El Consell Valencià de Cultura se renueva	iustel - Diario del Derecho esdiario
29/11/21	All tall: Aliaga, Alonso y Torrent toman posesión en el CVC con la vista en el audiovisual, la música y el patrimonio Aliaga, Alonso y Torrent toman posesión en el CVC con el reto de abrir el debate en torno al audiovisual Aliaga, Alonso i Torrent prenen possessió en el CVC amb la vista en l'audiovisual, la música i el patrimoni Xavier Aliaga, Marta Alonso y Vicent Torrent, nuevos miembros del CVC Los nuevos miembros del Consell Valencià de Cultura reclaman mayor proyección social para el órgano consultivo Intersindical pide al CVC que medie para paralizar el traslado de la Banda Municipal al Palau por ser un BIC "Intersindical pide al CVC que medie para impedir la absorción de la Banda	Europa Press Valencia Plaza - Europa Press 20 Minutos - Europa Press EFE Las Provincias Europa Press

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
30/11/21	Municipal por el Palau" El Ayuntamiento de Buñol recibe el Premio Insigne de la Música 2020 en el Conservatorio de Música de Valencia	Las Provincias el periòdic.com
30/11/21	Fallece Luis Prades, referente cultural y artístico de Castelló El Consell de Cultura renueva la composición del pleno	El Periódico Mediterráneo Las Provincias - p. 49
1/12/21	Valencia Actualitat: Consell Valencià de Cultura Sona Cultura: Capítol 9 Racons i cançons (Vicent Torrent)	Valencia Capital Radio València Extra
3/12/21	El yacimiento arqueológico de la Picola en Santa Pola es Bien de Interés Cultural El Consell aprueba como BIC el yacimiento arqueológico la Picola en Santa Pola	el periòdic.com Diario de Alicante
4/12/21	El Botànic rectifica y salva al Síndic de Greuges de devolver el dinero que no gaste este año	Levante - EMV
5/12/21	Ramón Palomar Dalmau	Las Provincias
14/12/21	En marcha el proyecto de Ferran Gisbert, uno de los "Premis Ciutat d'Alcoi Llançadora" De Irastorza a Munilla	el periòdic.com Información
18/12/21	El Botànic asalta la cúpula del Consell Valencià de Cultura	es.diario
19/12/21	Valencia, escenario literario ilimitado	Las Provincias
21/12/21	La Cordà de Paterna se convierte en Bien de Interés Cultural Inmaterial Lío en el Consell Valencià de Cultura por el nombramiento del vicepresidente y el secretario Amenazas y reproches entre los miembros del Consell Valencià de Cultura Seis miembros del CVC se ausentan en la votación para renovar al secretario y elegir vicepresidenta El CVC renova el secretari i tria vicepresidenta en una votació de la qual s'absenten sis membres El Consell Valencià de Cultura aprueba la declaración de la Cordà de Paterna como Bien de Interés Cultural Inmaterial El CVC avala que la Cordà de Paterna sea declarada BIC El CVC, a favor de la declaración de la Cordà de Paterna como BIC El Consell Valencià de Cultura, a favor de la declaración de la Cordà de Paterna como BIC	es.diario Las Provincias es.diario Valencia Plaza 20 Minutos Las Provincias Levante - EMV 20 Minutos
22/12/21	El Consell Valencià de Cultura apoya la declaración de la Cordà de Paterna como Bien de Interés Cultural	Hortanoticias
23/12/21	Cuadragésimo aniversario del Estatuto de Autonomía	ComarcalCV Diario del Derecho

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
29/12/21	<p>Muere el escritor Ricardo Bellveser a los 73 años víctima de un cáncer</p> <p>Fallece el escritor y exvicepresidente del CVC Ricardo Bellveser</p> <p>Fallece el escritor Ricardo Bellveser</p> <p>Muere el escritor valenciano Ricardo Bellveser a los 73 años víctima de un cáncer</p> <p>Adiós a un referente de la cultura valenciana</p> <p>Fallece el poeta y escritor Ricardo Bellveser a los 73 años</p> <p>Muere el escritor valenciano Ricardo Bellveser a los 73 años</p> <p>Mor als 73 anys l'escriptor Ricardo Bellveser</p> <p>Fallece el escritor y exvicepresidente del Consell Valencià de Cultura Ricardo Bellveser</p> <p>Fallece el escritor y exvicepresidente del Consell Valencià de Cultura Ricardo Bellveser</p> <p>El Ateneo lamenta el fallecimiento de su socio de honor, Ricardo Bellveser</p> <p>Muere el escritor Ricardo Bellveser a los 73 años víctima de un cáncer</p> <p>Fallece el escritor valenciano Ricardo Bellveser</p> <p>Mor l'escriptor valencià Ricardo Bellveser</p> <p>Fallece el escritor y exvicepresidente del Consell Valencià de Cultura Ricardo Bellveser</p>	<p>Agencia EFE</p> <p>Europa Press</p> <p>Valencia Plaza</p> <p>El Mundo</p> <p>Las Provincias - p. 44,45</p> <p>Levante - EMV - p. 45</p> <p>La Provincia. Diario de Las Palmas</p> <p>À Punt</p> <p>Moncloa (Agencias)</p> <p>Qué! (Agencias)</p> <p>es.diario</p> <p>20 Minutos (EFE)</p> <p>Hortanoticias</p> <p>7televalencia.com</p> <p>Noticiasde</p>
30/12/21	<p>Muere el escritor Ricardo Bellveser a los 73 años</p> <p>El mundo de la cultura valenciana despide al escritor Ricardo Bellveser</p> <p>El Museo de Ciencias Naturales expodrá un retrato de Darwin donado por Ricardo Bellveser</p> <p>El Ateneo lamenta el fallecimiento de su socio de honor Ricardo Bellveser: "Siempre permanecerá en nuestro recuerdo"</p>	<p>ABC</p> <p>Las Provincias</p> <p>Hortanoticias</p> <p>El Periódico de Aquí</p>
31/12/21	<p>Luis Prades, afecto y fidelidad</p>	<p>EL Mundo</p>

El Consell en els mitjans de comunicació

Xarxes socials

Incloem en la Memòria general 2021 el treball de difusió de taules redones i activitats gravades o transmeses per *streaming*. Es poden trobar en el canal del CVC en **YouTube**. Són un dels canvis en les formes de treball i de comunicació de la institució a partir de la pandèmia. Estem satisfets dels resultats, perquè hem pogut arribar a molta més gent. La nostra Sala de Plens, la que solem habilitar per als actes presencials, té un aforament limitat, i el jardinet només pot acollir un tipus molt determinat d'actes i només quan fa bon temps.

Les dades són les següents:

3.000 visualitzacions dels vídeos en 2021 i un 52% més de subscriptors al canal.

Amb el cicle de **Diàlegs CVC**, que va començar al 2020, hem tingut un èxit remarcable que ens anima a continuar per aquest camí: 1.829 visualitzacions totals, que desglossem particularment.

L'enllaç següent és el de tot el cicle:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLtPh8bDu9Lkt6WUWXXi4TLFv0nCultylQ>

- DIÀLEGS CVC: *Cultura i pandèmia II: de la creació al públic. Els reptes dels espais culturals*. 368 visualitzacions. <https://youtu.be/rtn21Kyom94>
- DIÀLEGS CVC: *Cultura i pandèmia III: els ensenyaments artístics*. 229 visualitzacions. https://youtu.be/DGP_jSjHHz8
- DIÀLEGS CVC: *Cultura i pandèmia IV: la investigació i la innovació en el sector cultural*. 219 visualitzacions. <https://youtu.be/9Tt430WrsCg>
- DIÀLEGS CVC: *Cultura i pandèmia V: la col·laboració publicoprivada*. 102 visualitzacions. <https://youtu.be/4O7qTowEnEQ>
- DIÀLEGS CVC: *Dones investigadores científiques*. 475 visualitzacions. <https://youtu.be/xXsNvLpGdsU>
- DIÀLEGS CVC: *Dones i esport*. 143 visualitzacions. <https://youtu.be/xiLFM7Raurk>

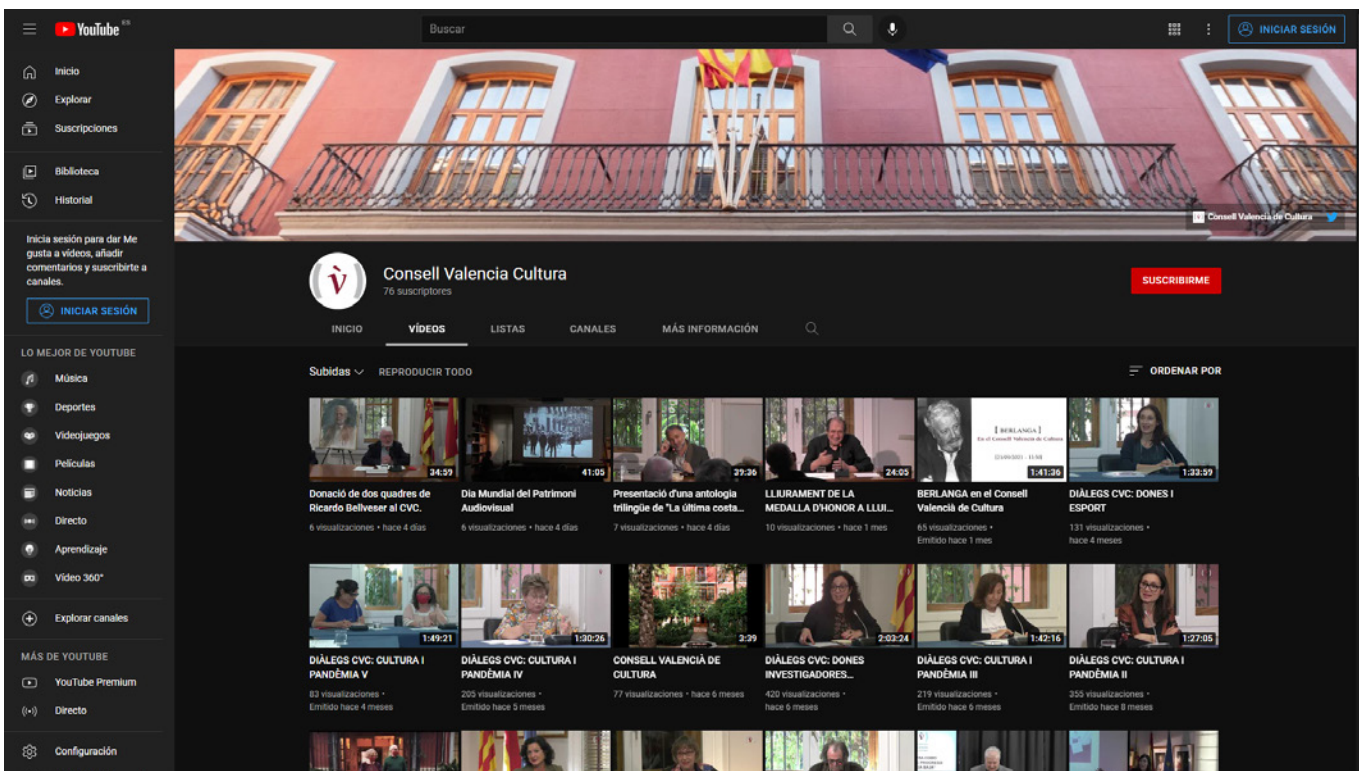
Encara en el 2020 es va fer la primera taula dels Diàlegs. És aquesta:

- DIÀLEGS CVC: *Cultura i pandèmia I: La creació artística en temps de pandèmia*. 293 visualitzacions. <https://youtu.be/zvKXzAH0-xU>

Aquesta forma de comunicació, que va començar en la tardor de 2020, demostra la seua utilitat, perquè es continuen visionant. Això es demostra amb els números dels dos dels últims actes d'aquell any 2020.

- Presentació de l'antologia trilingüe d'Ausiàs March: *Vint poemes d'amor i de mort i el cant espiritual*. 399 visualitzacions. <https://youtu.be/fJ5XW1TSG9s>
- 125 aniversari del naixement de José Iturbi. 541 visualitzacions des que es va emetre per primera vegada l'11 de desembre de 2020. <https://youtu.be/NE-ebbNq2F0>

L'acte més visitat de tots, amb 659 visualitzacions des del 19 de novembre de 2021, ha sigut la *Jam Session pel Dia de la Música en el 30 aniversari de Sedajazz*. Els el recomanem amb la seguretat que els sorprendrà. <https://youtu.be/zYm2ngjUToo>

A més, en el CVC informem en el moment, a través de Twitter, de cada un dels actes, visites, compareixences, de tota l'activitat que generem. És el mitjà més directe i immediat de comunicació. <https://twitter.com/CVCultura>

Per descomptat i com sempre (això no ha canviat), enviem les notes de premsa als mitjans de comunicació. També estan ací incloses i reproduïdes, amb l'eco que han tingut.

-
 - Inici
 - Explora
 - Notificacions
 - Missatges
 - Preferits
 - Llistes
 - Perfil
 - Més
- Tuita**

←

CVC
1.442 Tuits

Edita el perfil

CVC
@CVCultura

El Consell Valencià de Cultura és una institució consultiva i assessora de la Generalitat en qüestions culturals

goo.gl/on0gJc Data en què s'hi va unir: març de 2017

81 Seguint 392 Seguidors

Tuits
Tuits i respostes
Continguts
Agradaments

CONSELL VALENCIÀ de CULTURA

CVC @CVCultura · 11 de nov. ⋮

Ha començat a les 10:30 el Ple de les @cortsva en què es tractarà com a primer punt de l'ordre del dia la candidatura unitària per a la renovació parcial del @CVCultura. Esta vesprada serà la votació.

 1

 1

CONSELL VALENCIÀ de CULTURA

CVC @CVCultura · 8 de nov. ⋮

En la Comissió Jurídica del @CVCultura d'este matí, José María Ángel, secretari autonòmic de Seguretat i Emergències, i Manuela Roldán, cap de servei d'Incendis Forestals, han informat de la campanya contra incendis forestals en 2021.

Cerca al Twitter

Potser t'agrada

Huawei ✓
 @Huawei

Segueix

Patrocinat

Noelia Camacho
 @Noeliacm1

Et segueix
Segueix

FundacioUV
 @Fundacio...

Et segueix
Segueix

[Mostra'n més](#)

Què està passant

COVID-19 · Fa 3 hores

Pfizer firma acuerdo para ceder la patente de su píldora contra COVID-19

#HONOR50

Por delante y por detrás

Patrocinat per HONOR

És tendència a: Espanya

Revilla

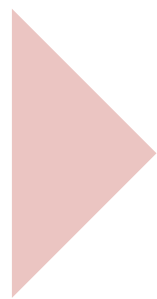
2.471 tuits

⋮

ELLE España · Avui més d'hora

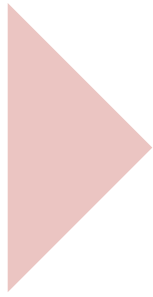
El premio al escote más espectacular es para Blanca Suárez en los Fotogramas de Plata 🌟

*Concurs
literari i de
dibuix*

*sobre viure en confinament
durant la pandèmia*

Concurs literari i de dibuix sobre viure en confinament durant la pandèmia

- 1.937 treballs literaris presentats
- 3.817 dibuixos presentats
- 219 centres participants
- 5.754 alumnes participants

Treballs Premiats Literari

1r d'ESO

1r PREMI:

Pablo Iniesta Vicent, IES Clot del Moro de Sagunt, per *Diario de mi primera pandemia*.

2n PREMI:

Lara Ruiz Casado, col·legi Hermes de València, per *El rincón de pensar*.

3r PREMI:

Paula Garcia Llopis, IES Gabriel Ciscar d' Oliva, per *Diaris del confinament: lletres de batalla a la Covid*.

MENCIONS D'HONOR:

Aitana Mora Ros col·legi Marni de València, per *Diario de una pandemia*.

Daniel de la Fuente, col·legi San José de Calasanz, per *Realidades del Covid 19*.

Mariam Chouraki, IES Marcos Zaragoza de la Vila Joiosa, per *El confinamiento de Adelaine*.

2n d'ESO

1r PREMI:

Dulce Lucía González Soriano, IES Pere Boïl de Manises, per *Vivir en confinamiento*.

2n PREMI:

Meritxell Gómez Prieto, col·legi Salesians Sant Antoni Abat de València, per *Maragda*.

3r PREMI:

Marta García García, col·legi Nuestra Señora del Carmen d'Orihuela, per *Soneto de silencio y esperanza*.

MENCIONS D'HONOR:

Jordi Jordà Monfort, IES Pare Vitòria d'Alcoi, per *Una forta abraçada*.

Paula Biondi Valera, IES Mediterráneo de Torreveja, per *Como vivir el confinamiento durante una pandemia*.

Aimar Pastor López, col·legi CEU San Pablo de Moncada, per *El pájaro Federico y el canto del hulahop*.

3r d'ESO

1r PREMI:

Inés Molina Casino, col·legi Salesians Sant Antoni Abat de València, per *Llegar sin ti*.

2n PREMI:

Claudia Rivelles Villén, IES La Moreria de Mislata, per *Mi bloque*.

3r PREMI:

Raquel Alarcó Candel, IES La Vall de Segó de Benifairó de les Valls, per *Una inexperta*.

MENCIÓ D'HONOR:

Ismael Mota Hadj Boulenouar, IES Rascanya de València, per *La presó interior*.

4t d'ESO

1r PREMI:

Carme Naval Gorrita, IES Montdúver de Xeraco, per *Crònica d'un viatge a l'interior*.

2n PREMI:

Carlota Sales Salvà, IES Sorts de la Mar de Dénia, per *El noi de la finestra del costat*.

3r PREMI:

Marcos Lluch Micó col·legi Santa María Marianistas d'Alboraia, per *Quiero volar*.

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL ESO:

Col·legi SALESIANS SANT ANTONI ABAT de València

1r Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI:

Irene Requena Romero, Escuelas de Artesanos de València, per *A las 15'30 en mi jardín*.

2n PREMI:

Raquel García Pérez, Escuelas de Artesanos de València, per *Querido diario*.

3r PREMI:

Carla García Caselles, IES Maria Ibars de Dénia, per *Què se suposa que he de fer?*

MENCIONS D'HONOR:

Daniela Bohaciuc Ronda, col·legi Santísima Trinidad de València, per *Un món substitut*.

Laura Sales Novoa, col·legi Ágora Lledó International School de Castelló de la Plana, per *Vivir en confinamiento durante una pandèmia. Mi diario*.

Marcos Ventura Escrig, col·legi Ágora Lledó International School de Castelló de la Plana.

2n Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI:

Marina Garcia Carbonell, IES Jaume I d'Ontinyent, per *Aforismes de quarantena*.

2n PREMI:

Alejandro Moreno Sadornil, IES Mediterráneo de Torreveja, per *Amor entre paredes blancas*.

3r PREMI:

María Carnacea Mena, IES La Moreria de Mislata, per *Matando Mariposas*.

MENCIONS D'HONOR:

Iván Bueno Garrote, col·legi Salesians Sant Antoni Abat de València, per *Últimas Palabras*.

Alba Leal Sanz, IES Benlliure de València.

Aitana Martín Cheli, IES Fernando III d'Ayora en Jalance, per *Brújulas*.

PREMI AL CENTRE BATXILLERAT I CICLES FORMATIUS:

ESCUELAS DE ARTESANOS de València.

Treballs Premiats Dibuix

1r d'ESO

1r PREMI:

Malena Vidal Sales, IES Francesc Ferrer i Guàrdia de València, per *Amor als balcons*.

2n PREMI:

Maia Francés Pérez, IES Jaume I d'Ontinyent, per *Medicina: salvo conducto a la vida*.

3r PREMI:

Amelia Vicent Pallás, col·legi Nuestra Señora de la Seo de Xàtiva, per *Descobrir qui sóc*.

MENCIÓ D'HONOR:

Àngel Ballester Soler, col·legi Alemán de València, per *Lo logramos a nuestra manera*.

2n d'ESO

1r PREMI:

Jorge Artero Villanova, col·legi Ntra. Sra. del Pilar de València, per *Deseando parar el tiempo*.

2n PREMI:

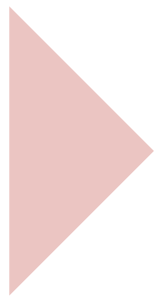
Ariadne Domingo García, col·legi Ntra. Sra. de Fátima de Sueca, per *Quédate en casa no es igual a Cállate en casa*.

3r PREMI:

Irene Gómez Dorado, IES San Blas d'Alacant, per *Dia a dia*.

MENCIÓ D'HONOR:

Alazne Fuertes Rodríguez, Parque Colegio Santa Ana de València, per *Recuperaremos los besos perdidos*.

3r d'ESO

1r PREMI:

Alba Tallada Salvador, IES Violant de Casalduch de Benicàssim, per *Pies para que os quiero si tengo alas para volar*.

2n PREMI:

Nico Jover Sánchez, col·legi Parroquial D. José Lluch d'Alboraia, sense lema.

3r PREMI:

Valeria Panea, IES Torre del Rei d'Orpesa del Mar, per *Mira a través de sus ojos*.

MENCIÓ D'HONOR:

Diego Llorca García, IES La Malladeta de La Vila Joiosa, per *Reinventant-nos*.

4t d'ESO

1r PREMI:

Pau Safont Santos, IES Benigasló de la Vall d'Uixó, per *La nostra pròpia pandèmia*.

2n PREMI:

Lydia Bellido Blanco, IES La Plana de Castelló, per *Realidad reflejada*.

3r PREMI:

Lola Núñez Gimeno, Parque Colegio Santa Ana de València, per *Flor en pie: rayo de esperanza*.

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL ESO:

PARQUE COLEGIO SANTA ANA de València

1r Batxillerat / Cicles formatius

1r PREMI:

Lucía Navarro Martínez, IES Districte Marítim de València, per *Arresto bajo confinamiento*.

2n PREMI:

Enia Doneva, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *Ahora te llamo*.

3r PREMI:

Hugo Alemán García, IES Misericòrdia de València, per *Ganaremos la partida*.

MENCIÓ D'HONOR:

Hugo Ortuño Andrés, col·legi Maristes de València, per *La soledat és la major arma de l'ésser humà*.

2n Batxillerat / Cicles formatius

1r PREMI:

Jesica Bacete Cabrera, IES Josep de Ribera de Xàtiva, per *20:00PM*.

2n PREMI:

Àngela Català Doménech, Escola d'Art i Superior de Disseny d'Alcoi, per *Trabajar en confinamiento durante la pandemia*.

3r PREMI:

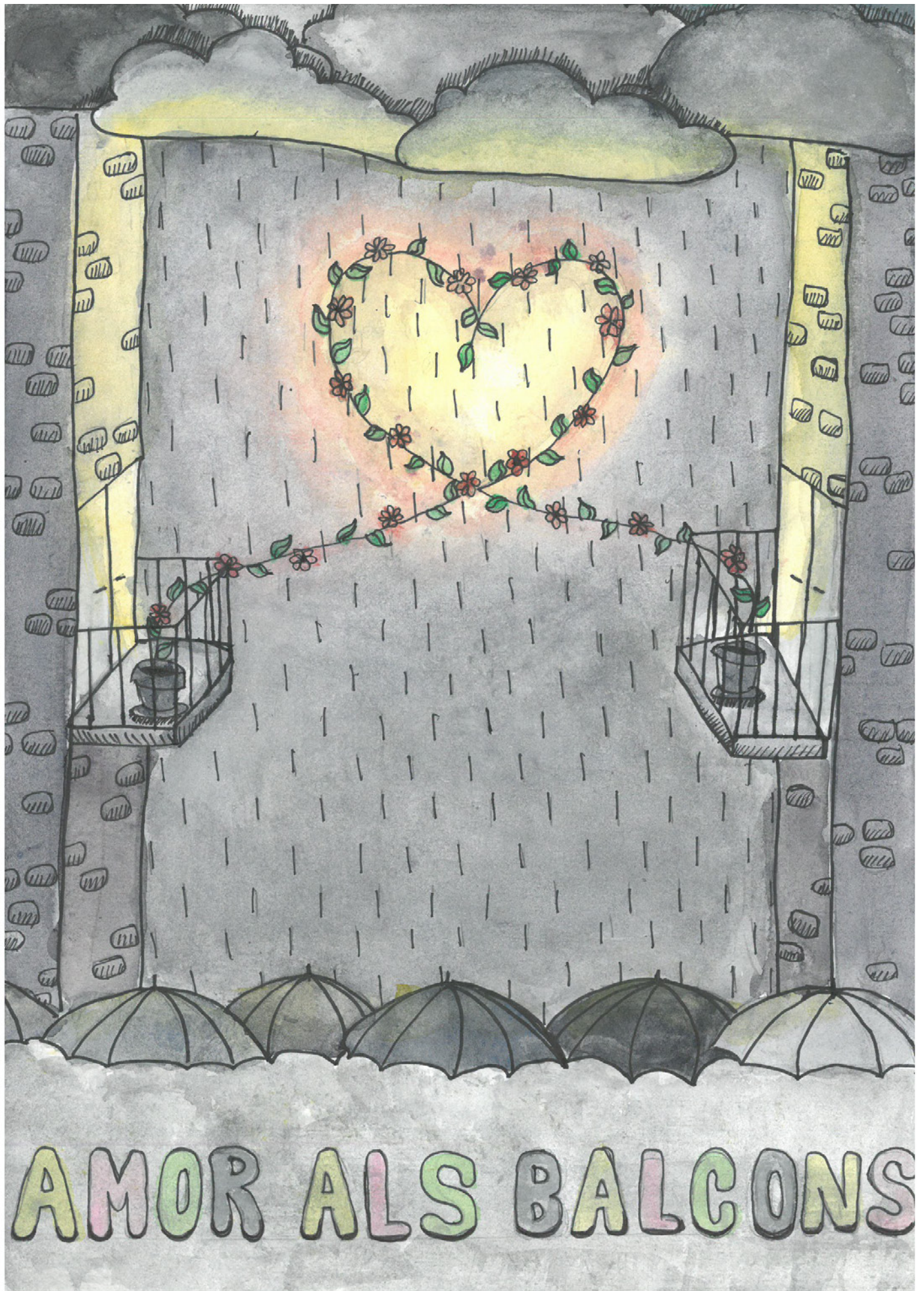
Mireia Montero Benaches, col·legi Ntra. Sra. del Socorro de Benetússer, per *El nostre obstacle per a la llibertat*.

MENCIÓ D'HONOR:

Damián Bear Guillén, IES Mediterráneo de Torrevieja, per *Confinamiento*.

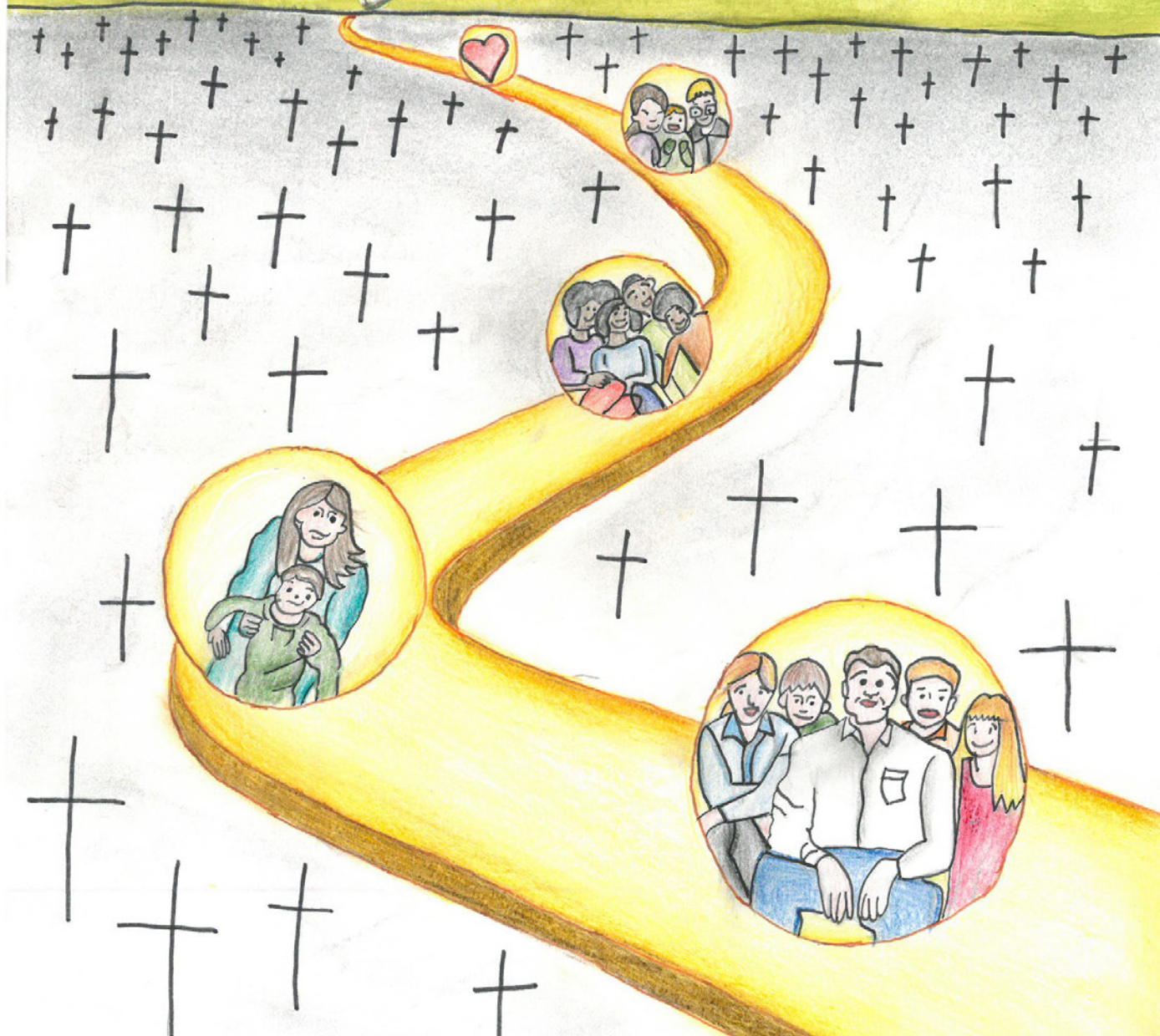
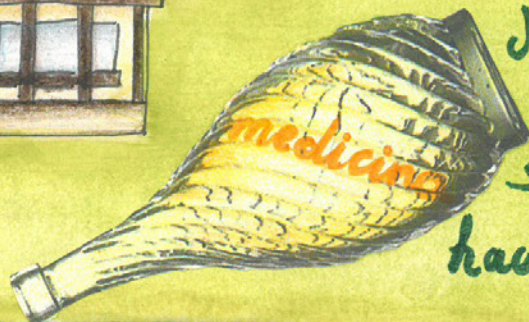
PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL BATXILLERAT I CICLES FORMATIUS:

IES MEDITERRÁNEO de Torrevieja

Malena Vidal Sales, IES Francesc Ferrer i Guàrdia de València, per *Amor als balcons*.

En tiempos de pandemia,
de familias lúrbuja,
de confinamiento en casa,
son la CIENCIA y la
MEDICINA
nuestro
salvoconducto
hacia la VIDA.

Amelia Vicent Pallás, col·legi Nuestra Señora de la Seo de Xàtiva, per *Descobrir qui sóc*.

Àngel Ballester Soler, col·legi Alemán de València, per *Lo logramos a nuestra manera*.

Jorge Artero Villanova, col·legi Ntra. Sra. del Pilar de València, per *Deseando parar el tiempo*.

ARIADNE DOMINGO

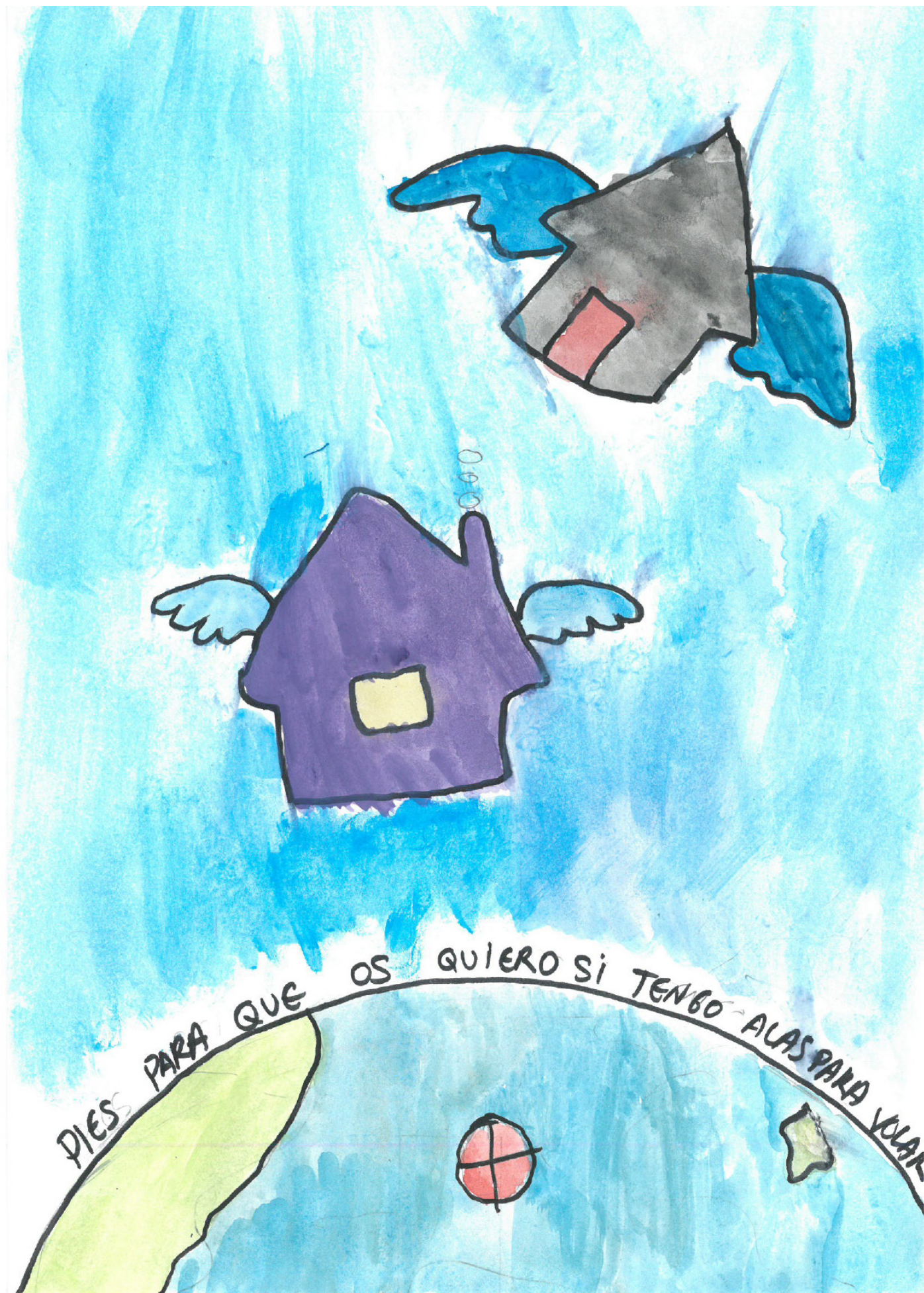
Ariadne Domingo García, col·legi Ntra. Sra. de Fátima de Sueca, per *Quedate en casa no es igual a Cállate en casa.*

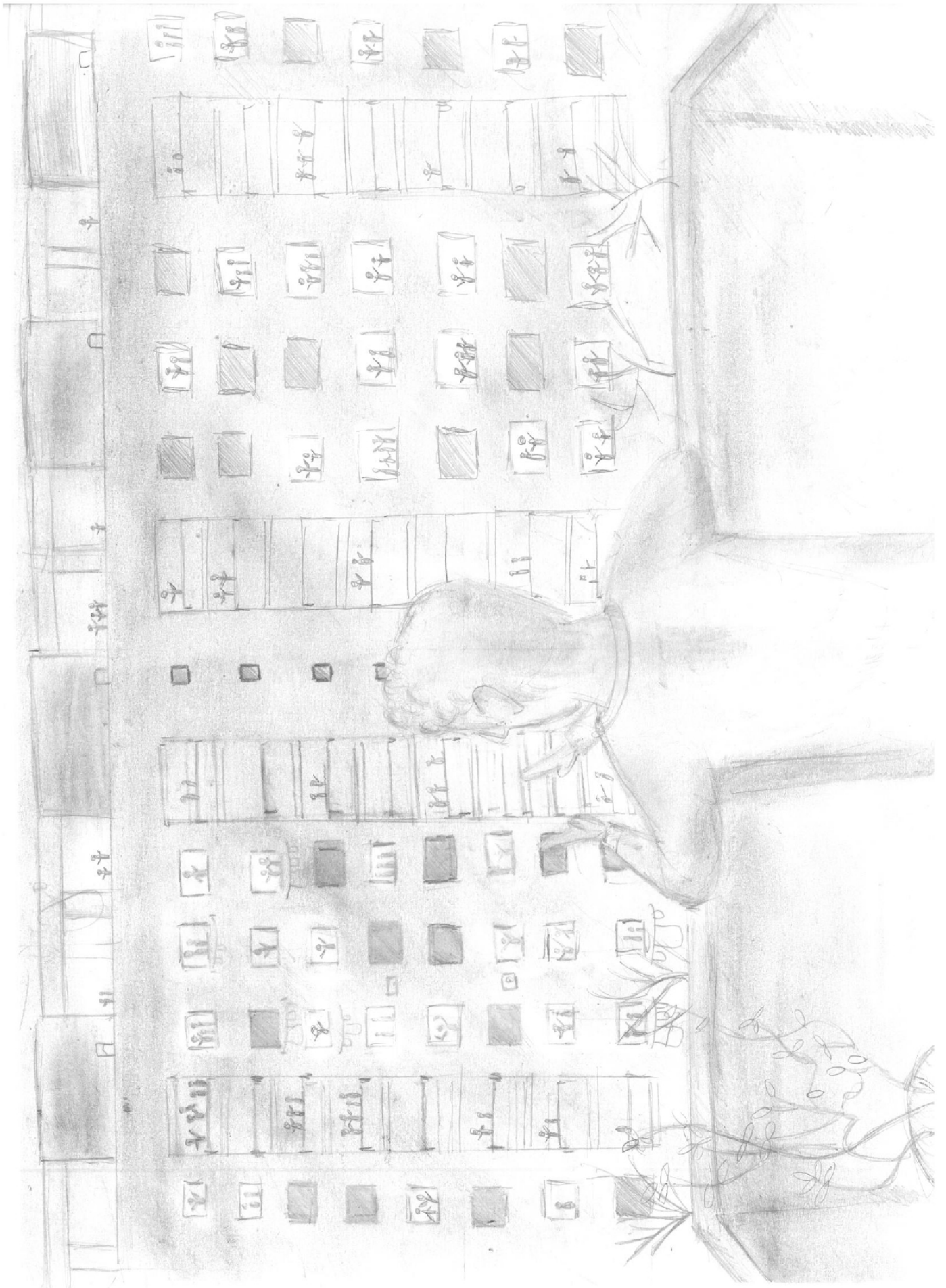
Irene Gómez Dorado, IES San Blas d'Alacant, per *Dia a dia*.

Recuperaremos los besos perdidos

Alba Tallada Salvador, IES Violant de Casalduch de Benicàssim, per *Pies para que os quiero si tengo alas para volar*.

Nico Jover Sánchez, col·legi Parroquial D. José Lluch d'Alboraia, sense lema.

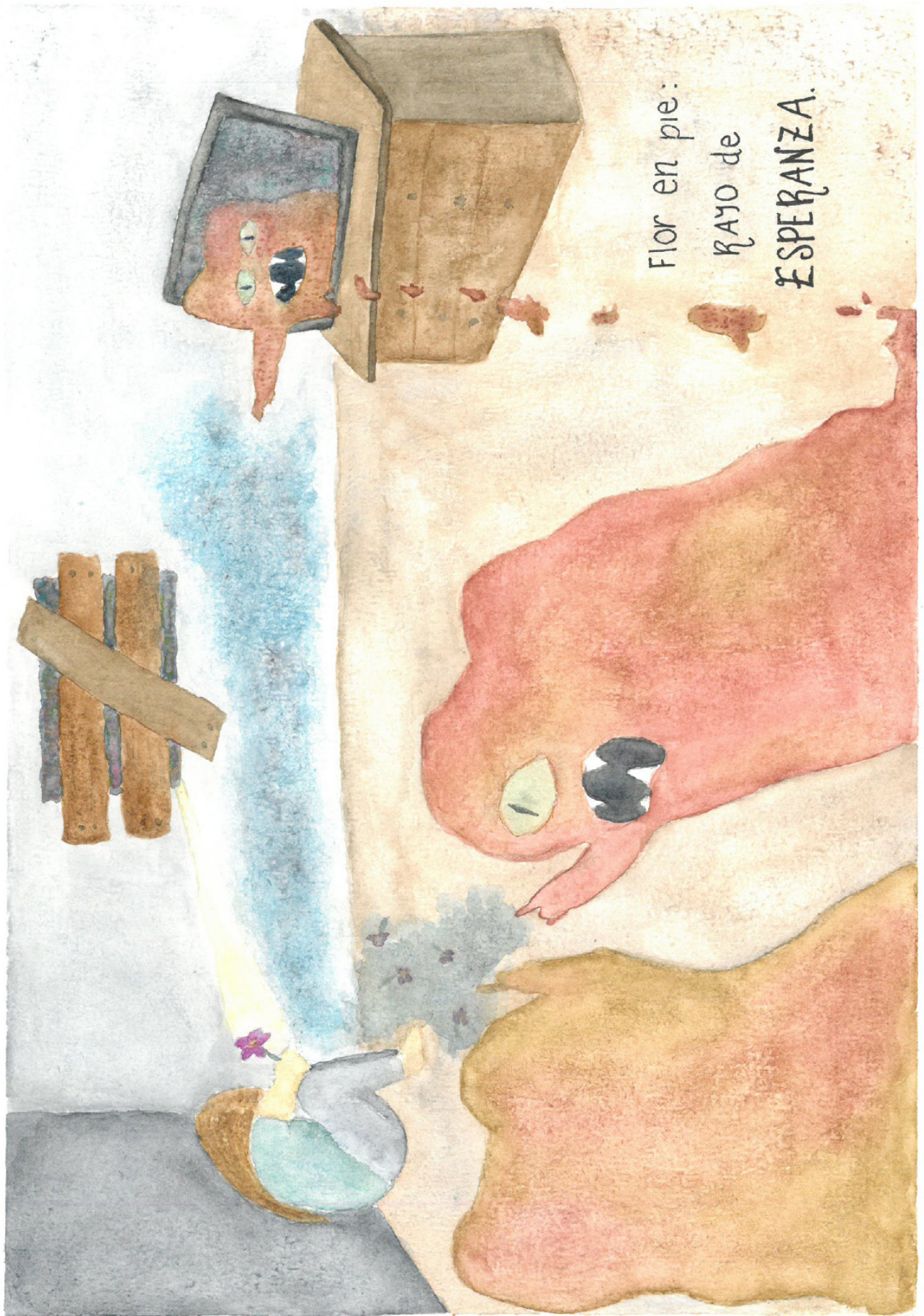
Valeria Panca, IES Torre del Rei d'Orpesa del Mar, per *Mira a través de sus ojos*.

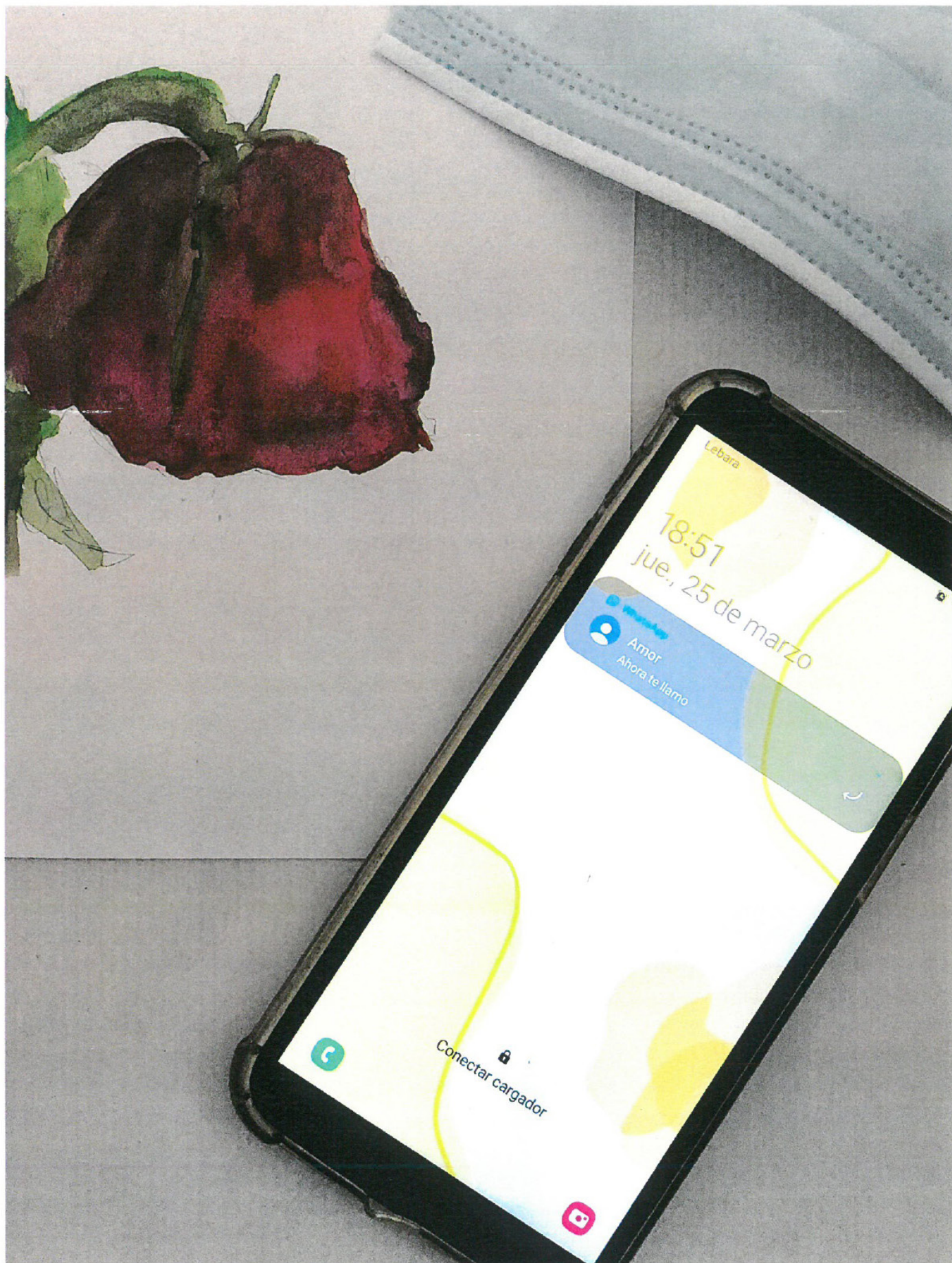
Diego Llorca García, IES La Malladeta de La Vila Joiosa, per *Reinventant-nos*.

Lydia Bellido Blanco, IES La Plana de Castelló, per *Realidad reflejada*.

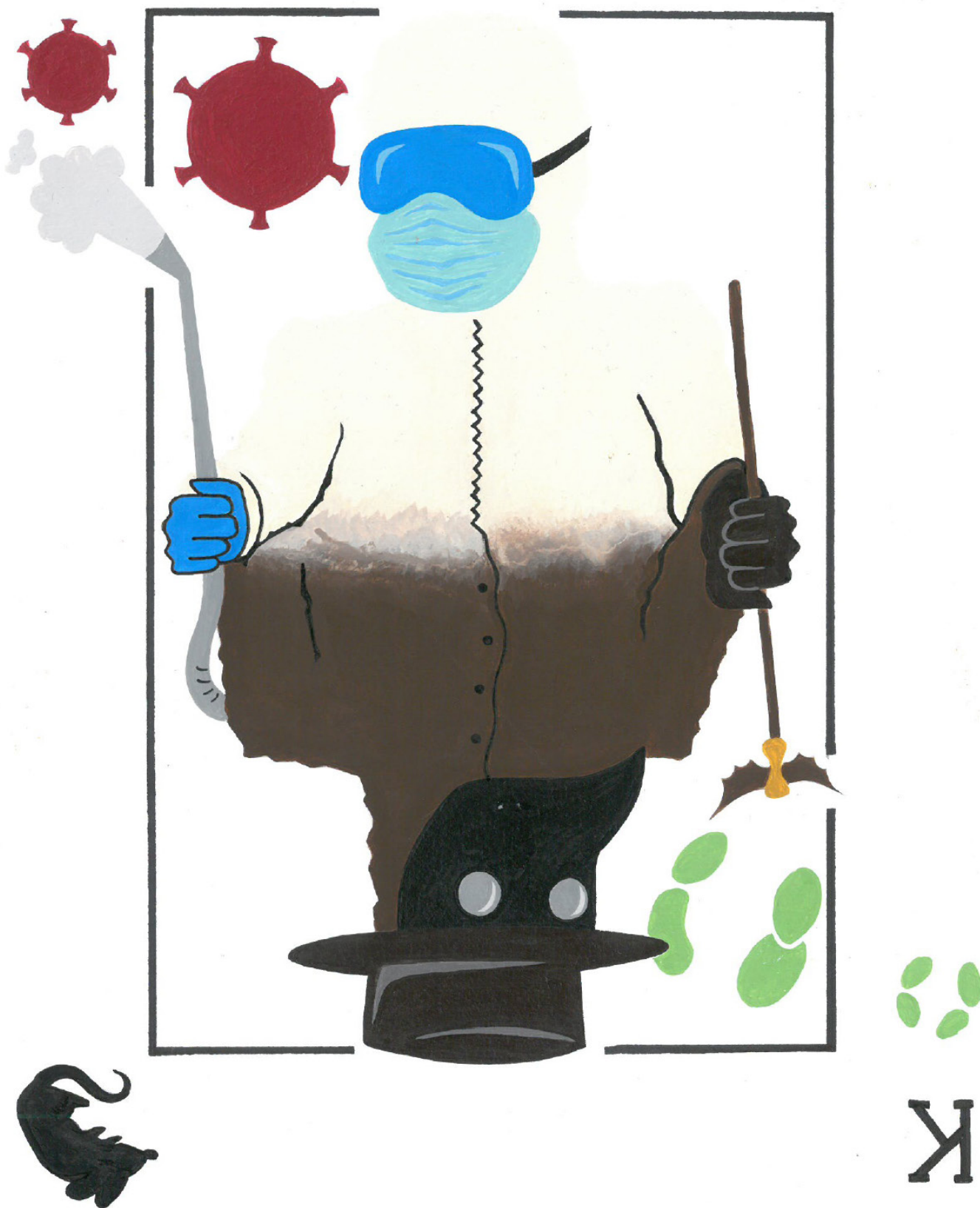

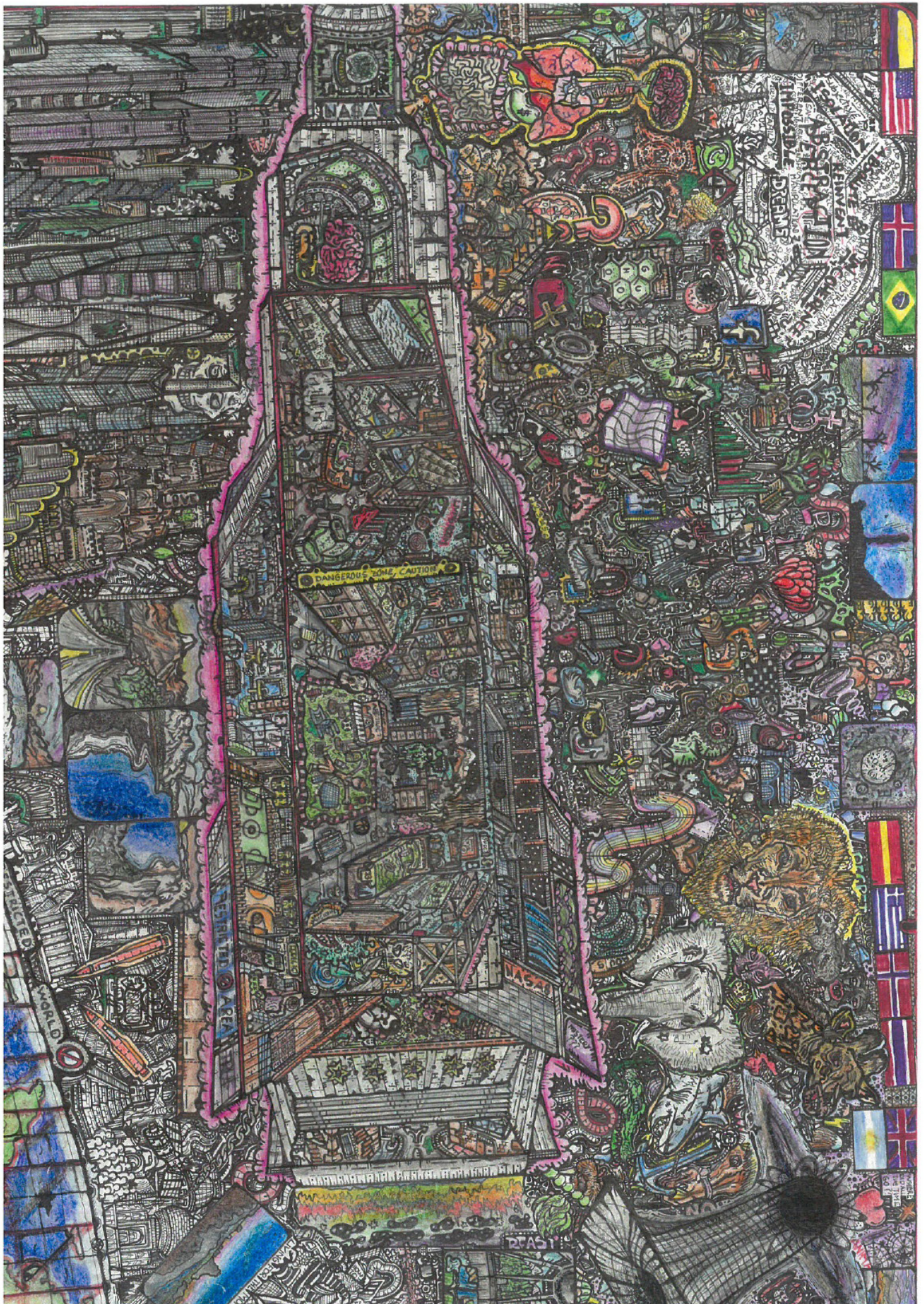
Flor en pie:
RAYO de
ESPERANZA.

Enia Doneva, IES Mediterráneo de Torreveija, per *Ahora te llamo*.

K GANAREMOS LA PARTIDA

Hugo Ortuño Andrés, col·legi Maristes de València, per *La soledat és la major arma de l'ésser humà.*

Jesica Bacete Cabrera, IES Josep de Ribera de Xàtiva, per 20:00PM.

Àngela Català Doménech, Escola d'Art i Superior de Disseny d'Alcoi, per *Trabajar en confinamiento durante la pandemia*.

Mireia Montero Benaches, col·legi Ntra. Sra. del Socorro de Benetússer, per *El nostre obstacle per a la llibertat*.

Damián Bear Guillén, IES Mediterráneo de Torreveja, per *Confinamente*.

